

UNIVERSITATEA DE STUDII EUROPENE DIN MOLDOVA
Facultatea Științe Economice

EUROPEAN ECONOMIC INTEGRATION

Materials of international conference
25-26 march 2016

Partners of the conference

	
КАЗАНСКИЙ КООПЕРАТИВНЫЙ ИНСТИТУТ РОССИЙСКОГО УНИВЕРСИТЕТА КООПЕРАЦИИ	ASOCIAȚIA CULTURAL ȘTIINȚIFICĂ VASILE POGOR DIN IAȘI

CHIȘINĂU 2016

**Recomandată pentru publicare de Senatul Universității de Studii Europene din Moldova proces verbal
nr.7 din 28 martie 2016**

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Președinte:

Iurie Sedletchi, dr., prof., rector USEM

Membrii:

Gaina Boris, academician AȘM

Cojocaru Vadim, dr., prof. univ., ASEM

Bivol Teodor profesor, as-ția cultural-științifică Vasile Pogor Iași

Marin Marilena, dr. conf. univ. Universitatea Ovidius Constanța, România

Nasretdinov I. T., dr., prof., rector Kazan cooperative Institute, Kazan, Russian Federation

Valeeva Iulia dr., conf. Univ, prorector Kazan cooperative Institute, Kazan, Russian Federation

Figus Alexandru dr, prof.univ.Link Campus University, Italia

Ganea Voctoria dr., conf., univ., CNAA

Stratan Alexandu, dr. hab., prof. INCE

Gribincea Alexandru dr.hab., prof.univ, ULIM

Mereuță Ion dr. hab, prof. univ. USMF

Țurcan Gheorghe, dr., conf. univ ASEM

Muștuc Svetlana dr., conf. univ., UCCM

Airapetian Artur, dr., conf. univ., USEM

Burian Alexandru, dr. hab., prof. univ., USEM

Țurcan Aurica, dr., conf. univ., USEM

Cerba Valeriu, dr., USEM

Cheptine Andrei dr., conf. univ., USEM

Bahneanu Vitalina, dr., conf. univ., USEM

Șargu Lilia dr., conf univ interim USEM

Lupu Constantin dr., USEM

Sîrbu Olesca dr. ASEM

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor revine în exclusivitate autorilor.

©USEM

"European economic integration", international conference (2016 ; Chișinău).
European economic integration : Materials of international conference, 25-26 march,
2016 / com. șt.: Iurie Sedlețchi, Gaina Boris, Cojocaru Vadim [et. al.]. –
Chișinău : USEM, 2016. – 230 p.
Antetit.: Univ. de Studii Europene din Moldova (USEM), Fac. Științe Econ. – Texte :
lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. rom., engl., fr. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. și în
subsol. – 100 ex.
ISBN 978-9975-3147-2-5.
33+34(082)=135.1=111=161.1
E 90

CUPRINS

CONFERINȚĂ INTERNAȚIONALĂ

INTEGRAREA ECONOMICĂ EUROPEANĂ

SECȚIUNEA I

Inovarea un factor important în dezvoltarea economiei. <i>Alexandru Gribincea,</i> <i>Șargu Lilia,</i> <i>Bădărașu Elena</i>	6
Специфические особенности развития международного туризма в Республике Молдова <i>Кротенко Ю.И</i>	9
Probleme de finanțare a agenților economici din RM <i>Duhlicher Grigore</i>	16
Implicații manageriale la nivel instituțional în evaluarea competitivității sectorului agroalimentar al Republicii Moldova <i>Șcerbacov Elena,</i>	21
Актуальные проблемы развития туристического агентства <i>Diana Vornovitchi</i>	27
Сравнительный менеджмент стратегического управления региональным туризмом <i>Кротенко Ирина</i>	32
Probleme aferente elaborării politicii contabilității de gestiune <i>Maia Griu</i>	37
Eficiențizarea și stemelor energetice din industria alimentară a Republicii Moldova <i>Gribincea Corina,</i> <i>Maximilian Silvestru</i>	43
Revitalizarea turismului rural prin proiecte de cooperare internațională în turism <i>Borza Mioara,.</i> <i>Irina-Teodora Manolescu</i>	48
Impactul strategic al managementul energetic asupra industriei alimentare din Republica Moldova <i>Gribincea Corina,</i> <i>Maximilian Silvestru</i>	53
Information systems and their business value <i>Bergman Ran</i>	58
Motivation of the labour force <i>Bestenigar Kara,</i> <i>Ouda Abu Guda,</i> <i>Hafez Abo Arabeha,</i> <i>Gasser Alkakan,</i> <i>Hani Abu Rabia</i>	60
Cultural phenomenon in knowledge, as factor of growth of competitiveness <i>Temur Shengelia</i>	65
Role of mediator between the roles started treating socialize and cognitive sensors student <i>Ravit Amar,</i>	70
Meaningful learning <i>Ravit Amir</i>	73
Sustainable Tourism Concept from the Perspective of Emerging Economies <i>Alina-Petronela Haller</i>	75
Учетно-управленческие вопросы обеспечения экономического роста <i>Щербатюк В.В.</i>	80

A new model of testing school based management (sbm) and factors related <i>Ayed Levnawi</i>	86
The Israeli school based (economic) management (sbm) reform, budgeting according to the principle: budgeting per pupil "pupil package" <i>Ayed Levnawi</i>	88
Особенности организации питания иностранных туристов в Молдове <i>Богнибова Е.В.</i>	91
Особенности строительства средств размещения туристов в Молдове <i>Аностол С.П.</i>	93
Revitalizarea turismului rural prin proiecte de cooperare internațională în turism <i>Borza Mioara</i> <i>Irina-Teodora Manolescu</i>	95

SECȚIUNEA II

Aspecte teoretico-practice privind reținerea sau arestarea ilegală prin prisma jurisprudenței ctedo <i>Doga Anatolie</i>	100
Aspecte cu privire la obligația de a contracta <i>Bîtcă Ion,</i> <i>Gonciaruc Olga</i>	110
Necesitatea cooperării vamale complexe a statelor din fostul lagăr sovietic în procesul integrării europene <i>Zinaida Lupașcu</i>	119
Răspunderea civilă în cazul neîndeplinirii obligației de a contracta <i>Bîtcă Ion</i> <i>Bujor Veronica</i>	126
Contractele de credit pentru consumatori <i>Slutu Nicolae</i> <i>Deliu Angela</i>	130
Regimul juridic a accesiei imobiliare artificiale în legislația moldovenească <i>Bîtcă Ion,</i> <i>Curarari Vitalie</i>	134
Порядок обжалования определений и решений судебных инстанций как условие реализации права на свободный доступ к правосудию. <i>Slutu Nicolae</i>	140
Dreptul la învățătură și dreptul la identita <i>Rodica Nichita</i>	145
Referințele medierii <i>Ilana Ana</i>	149
Influența actelor internaționale și europene asupra dezvoltării dreptului de petiționare <i>Conicov Ion</i>	154
Aspecte comparative ale răspunderii electorale în diferite state ale lumii <i>Maria Grău-Panțureac</i>	159
Noțiunea și elementele structurale ale dreptului de petiționare <i>Conicov Ion</i>	163
Responsabilitate ajuridică – fundamental răspunderii electorale <i>Maria Grău-Panțureac</i>	168
Realizarea diferitor categorii de drepturi a persoanelor tinere în rm <i>Tatiana Ignatiuc</i>	171
Problema garantării valorilor europene prin realizarea dreptului de petiționare <i>Conicov Ion</i>	176
Minorities in Israel <i>Hamad Nimer</i>	181

The druze community in the middle east <i>Hammad Namer</i>	184
Comentariu asupra cadrului legislativ turistic din Republica Moldova <i>Zinaida Lupaşcu</i> <i>Gafton Mihai</i>	187
Возмещение ущерба, причиненного незаконными действиями органов уголовного преследования, прокуратуры и судебных инстанций <i>Сосна Александр</i> <i>Солтан Корнел</i>	191
О некоторых вопросах совершенствования гражданско-правовой ответственности <i>Сосна Александр</i> <i>Солтан Корнел</i>	196
Пенсионное законодательство должно улучшить социальную защиту большинства граждан <i>Сосна Александр</i> <i>Здоров Юрий</i> <i>Греку Дойна</i>	200
Особенности судебной практики Европейского суда по правам человека при рассмотрении дел связанных с лишением родительских прав <i>Сосна Борис</i> <i>Арсени Игорь</i> <i>Сосна Александр</i>	208
Conceptul de omor în familie și noțiuni adiacente <i>Evgheni Florea</i>	214
Юридическая ответственность за нарушение трудовых прав <i>Сосна Александр</i> <i>Фрунзе Юрий</i> <i>Здоров Валерий</i>	217
Factorii care contribuie la comiterea faptelor violente contra femeilor în familie <i>Evgheni Florea</i>	222
Aspectele reorganizării Societăților Comerciale în legislația și doctrina altor state <i>Lupaşco Vera</i>	225

INOVAREA UN FACTOR IMPORTANT ÎN DEZVOLTAREA ECONOMIEI.

*Bădăraș Elena, doctorandă IRIM
Șargu Lilia, dr., conf.univ., USEM
Alexandru Gribincea, dr.hab., prof.univ., ULIM*

Summary

The article is an attempt to formalize the effectiveness evaluation of the institutional mechanism of e-commerce market in the form of problem optimization statement. The task of optimization involves maximizing the effectiveness of the institutional mechanism of e-commerce market on institutional sectors of the economy.

Keywords: e-commerce, market, innovation

Problema creșterii eficienței pieții comerțului electronic apare ca rezultat al funcțiilor de bază a mecanismului ei instituțional, care are drept scop realizarea stabilității, clarității, previziunii și fiabilității relațiilor de funcționare, tranzacțiilor comerciale și părților participante.

Eficiența mecanismului instituțional ni se prezintă ca o noțiune multilaterală și cu multe niveluri. Ea depinde direct de realizarea funcțiilor instituționale, și, prin urmare, include două componente de bază:

1. Completitudinea și echilibrul realizării funcțiilor, ce se referă la instituții și formarea mediului instituțional al pieții. Prin completitudine și echilibru înțelegem tendința de a minimiza la nivelul subiectiv respective a totalității resurselor utilizate de mecanism și a centralizării rezultatelor.

2. Eficacitatea instituțiilor ce acționează în cadrul mecanismului, scopul principal al cărora constă în micșorarea costurilor tranzacționale ale subiecților pieții.

Cum intensitatea și rezultativitatea tranzacțiilor în mare măsură se determină de nivelul costurilor tranzacționale, minimizarea acestor costuri și resurse întru preîntâmpinarea oportunismului în relațiile subiecților pieții, ce acționează în calitate de agenți instituționali, determină măsura eficienței instituțiilor respective și a mecanismului instituțional în întregime.

În final, așa cum mecanismul instituțional al pieții reprezintă o componentă structurală a mecanismului de piață, de eficacitatea lui depinde și eficacitatea realizării relațiilor de piață. În scopul localizării estimării mecanismului

instituțional, eficacitatea mecanismului pieții comerțului electronic urmează a fi divizată în:

- eficacitatea tranzacțiilor de piață (dinamica lor, densitatea, intensitatea, continuitatea, etc)
- eficacitatea mecanismului de costuri (echilibrul costurilor, dispersia lor, structura și raportul cererii și ofertei, etc).

În general, direcțiile estimării eficacității mecanismului instituțional al pieții comerțului electronic pot fi reprezentate în următoarea formă (fig. 1).

Conform părerii S.Istomin [1], mecanismul instituțional apare ca un mijloc de obținere a bunurilor de diferiți subiecți în economia transformabilă în rezultatul interacțiunii sectoarelor instituționale. Sectoarele instituționale în cazul dat sunt repartizate de subiecții întreprinderilor de stat, corporații și organizații non-comerciale. Scopul principal al interacțiunilor este schimbul de bunuri și obținerea unei satisfacții maxime de la utilizarea lor.

Astfel, S.Istomin [1] în calitate de criteriu de eficacitate a mecanismului instituțional, recunoaște nivelul bunăstării subiecților economiei transformabile, identificându-l prin următorii indicatori:

- rata de creștere a soldului veniturilor primare al sectoarelor instituționale;
- venitul de la alocarea activelor financiare și nefinanciare de către sectoarele instituționale;
- cota sectoarelor instituționale în formarea venitului național brut;
- coeficienții demografiei segmentelor instituționale ale mecanismului instituțional;
- rata de creștere a transferurilor sociale.

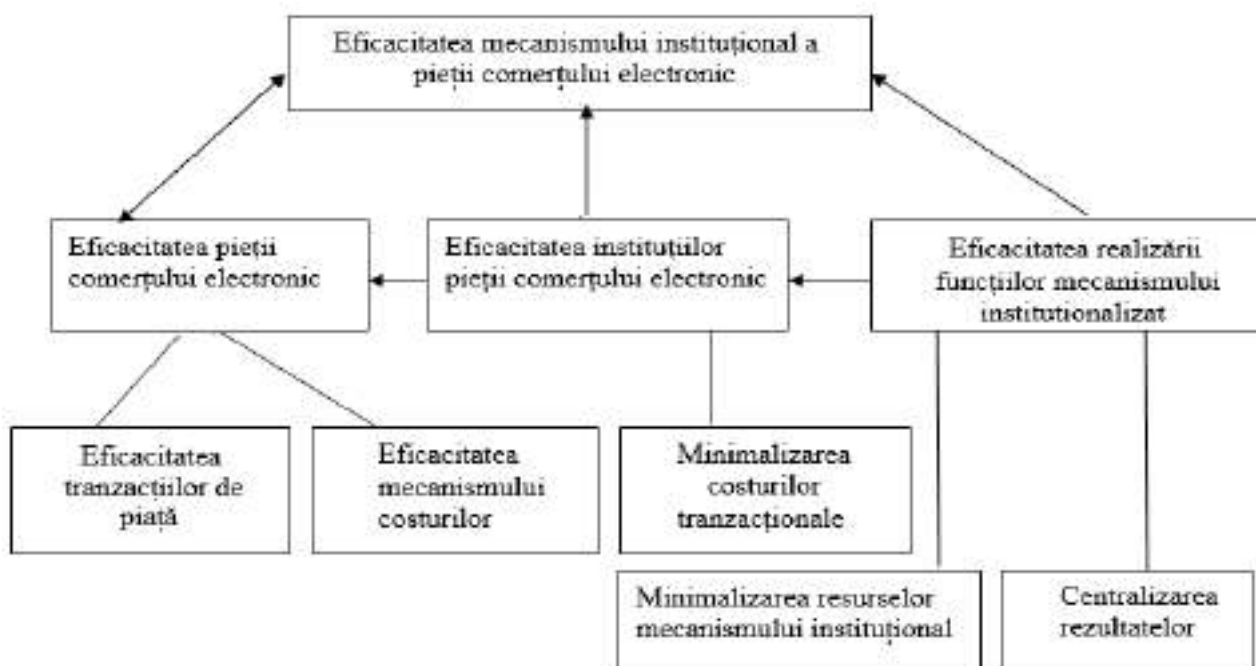

Fig. 1. Direcțiile estimării eficacității mecanismului instituțional al pieții comerțului electronic.

În opinia noastră, abordarea dată, nu permite diferențierea eficacității mecanismului instituțional de eficacitatea mecanismului economic, ci doar estimează influența reciprocă asupra rezultatului achiziționării bunurilor de sectoarele instituționale.

În scopul unei cercetări adecvate considerăm necesar de a completa metodologia dată cu o estimare formalizată și de a adopta abordarea considerată mecanismului instituțional al comerțului electronic.

Funcționarea mecanismului instituțional al pieții comerțului electronic are loc în anumite condiții tehnologice, organizaționale și instituționale [2], de aceea eficacitatea lui se determină de dinamica schimbului condițiilor date și factorilor legați de ele.

Așadar, este necesară elaborarea modelului mecanismului instituțional pieții comerțului electronic și, în baza acestui model, abordarea problemei optimizării eficienței mecanismului instituțional.

În baza modelului propus se află abordările subiective și structural-logice.

Modelarea interacțiunii subiecților pieții comerțului electronic în limitele mecanismului instituțional are loc în baza reglementării și ajustării normelor formale și non-formale ale instituțiilor.

Nivelul costurilor de tranzacții depinde în mod direct de structura mecanismului instituțional, de ce norme formale și non-formale se ajustează interacțiunea între agenți. Mai mult, cheltuielile proprii de funcționare a structurii instituționale date trebuie să fie esențial mai mici decât cheltuielile de ea.

Aducerea în mișcare a mecanismului instituțional se realizează de înșiși subiecții în scopul realizării tranzacțiilor economice și minimizării costurilor tranzacționale. Tendința subiecților de a optimiza procesul de comerț și comunicare în mediul instituțional conduce la inițierea evoluției formării de norme noi non-formale. Ultimele, prin funcționarea mecanismului instituțional și în condiția unei eficacități suficiente, peste o anumită perioadă de timp se interiorizează, modernizând normele formale și instituturile conectate cu ele.

Așadar, în limitele mecanismului instituțional, înșiși subiecții pieții comerțului electronic apar în calitate de regulatori. Evident, cel mai mare potențial în ajustare îl are statul în persoana organelor statale, dar el se realizează neuniform.

Stabilizarea tranzacțiilor comerciale [3] în condițiile pieții comerțului electronic se atinge, preponderabil, grație instrumentelor non-formale ale mecanismului instituțional. În opinia noastră, sistematizarea acestor instrumente în cadrul modelului, va permite regulatorilor să ridice

eficacitatea schimbărilor instituționale – să micșoreze cheltuielile de tranzacții, subiecților pieții, în final, - să maximizeze efectul, sporind venitul în sectoarele instituționale.

Modelul reflect particularitățile de bază ale mecanismului instituțional al pieții comerțului electronic și permite elaborarea unei caracteristici generale a funcționării, cum și aplicarea abordării sistemice la estimarea ei.

Astfel, se formulează următoarea problemă de optimizare: să se determine așa parametric ai sistemului ca eficacitatea mecanismului instituțional în sectorul statal, sectorul organizațiilor, sectorul populației să fie maximal în anumite restricții asupra diferitor indicatori de dezvoltarea mecanismului instituțional.

Formalizat, problema apare astfel:

$$F_G(x) \rightarrow \max; F_E(x) \rightarrow \max; F_C(x) \rightarrow \max$$

$$\begin{cases} T(X) \leq \bar{T} \\ SI(X) \leq \bar{SI} \\ IT(X) \leq \bar{IT} \\ IR(X) \leq \bar{IR} \\ OP(X) \leq \bar{OP} \\ X \geq 0, \end{cases}$$

unde $F_G(X)$ - eficacitatea mecanismului instituțional în sectorul de stat (organele de putere); $F_E(X)$ - în sectorul de organizații (firme); $F_C(X)$ - în sectorul populației; $T(X)$ - cheltuielile de tranzacții, inclusive cele de securitate; $SI(X)$ - asimetria informării subiecților în sector; $IT(X)$ - nivelul dezvoltării TIC; $IR(X)$ - echilibrul mediului instituțional al sectorului; $OP(X)$ - nivelul de oportunism în sector; $(\bar{T}, \dots, \bar{OP})$ - vectorul de restricții, ce include valorile minimale (maximale) admisibile, sau valorile optime pentru funcțiile respective; $X = (x_1, x_2, \dots, x_m)$ - vectorul parametrilor sistemului, $m \geq 6$.

În rezultat se obține o problemă multicriterială de optimizare. Ea poate fi soluționată prin două metode:

1. Efectuarea convoluției criteriilor, unde funcția țel rezultantă poate fi obținută în rezultatul:

- adunării funcțiilor inițiale: $F = F_G(X) + F_E(X) + F_C(X)$;

- multiplicării: $F = F_G(X) \cdot F_E(X) \cdot F_C(X)$;

- alegerii funcției minimale: $F = \min F_G(X), F_E(X), F_C(X)$ etc.

2. Aplicarea metodelor optimizării multicriteriale (optimumul după Pareto și altele).

Soluționarea acestei probleme de optimizare permite estimarea eficacității mecanismului instituțional pieții comerțului electronic atât în ansamblu, cât și pe sectoarele economice instituționale.

Așadar, maximizarea eficacității se atinge în baza unor factori-cheie, reprezentați în sistemul de restricții prin diferiți indicatori a nivelului de dezvoltare a mecanismului instituțional a pieții date. Elaborarea schemei structural-logice se efectuează în baza criteriului diferențierii instituțiilor conform exogenității (endogenității) formării și utilizării lor.

Dependențele funcționale ale vectorului de restricții necesită în continuare elaborări practice, de exemplu în baza adaptării funcției de producție Cobb-Douglas, după cum e arătat în lucrarea E.Popov, V.Simonova ș.a. [3].

Literatura

1.Истомин С.В. Теоретические предпосылки анализа эффективности институционального механизма // сборник науч.тр. , 210. С. 66-68.

2.ЛебедеваН.Н. Субъектно-объектная характеристика институционального механизма // Вестник ВолГУ. – 1999. – Вып. 4. – С. 24-33. (3. Экономика).

3.Е.Попов, В.Симонова. – Екатеринбург: РАН, УрО, Ин-т экономики, 2009. – С. 186.

СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Кротенко Ю.И., *д-р хаб. экон., проф. унив.*
декан факультета, IRIM

Abstract: Are presented the fundamentals of the specific situation in the development of international tourism in the Republic of Moldova. Is analyzed the state of the national sphere of international tourism and its infrastructure. Are given the recommendations on the development of international tourism in the Republic of Moldova.

Ключевые слова: международный туризм, туризм в Молдове, инфраструктура туризма.

Определение данное туризму в недалеком прошлом как «феномена XX века», продолжает находить подтверждение и в первые десятилетия нового тысячелетия. В 2015 году количество международных туристических прибытий достигло очередного нового рекорда - 1,184 млрд. В 2015 г. рост числа международных туристов составил 4,4% [7] и туристическая отрасль продолжает стабильно расти темпами, опережающими среднемировые.

Фактически наблюдается практически полная реализация ожидавшегося развития международного туризма в мире, приведенных в долгосрочном прогнозе ЮНВТО: Туризм - 2030 год (см. диагр. 1).

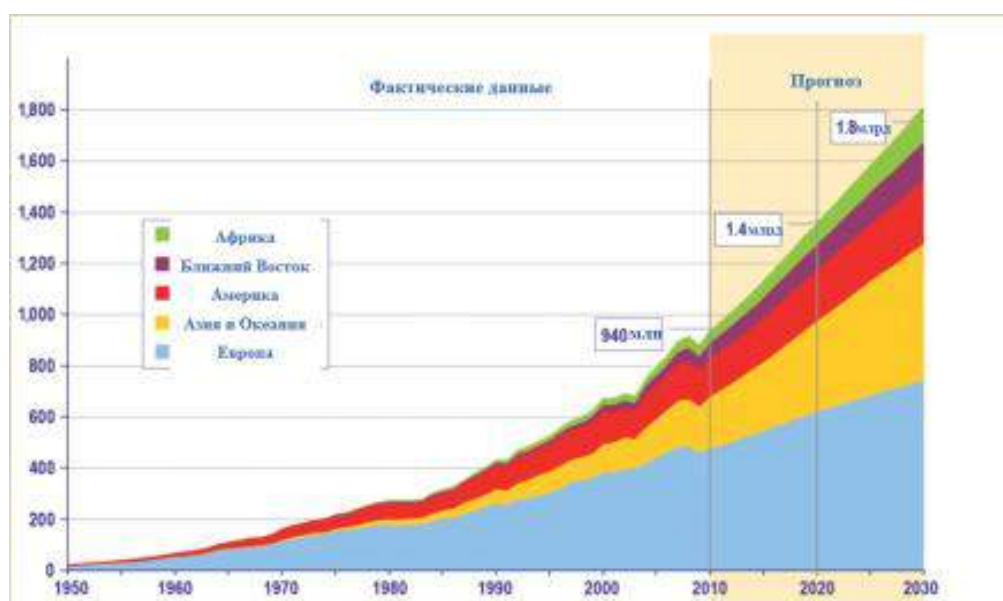

Диаграмма 1. ЮНВТО: Туризм - 2030 год. Фактические данные и прогноз (1950-2030гг.)
Международные туристические прибытия (млн. человек). Источник: UNWTO.

В условиях устойчивого роста глобальных туристических потоков в Молдове в 2015 г. общее число всех категорий туристов также выросло и составило 243 тыс. чел. (см. табл.1). При этом численность международных туристов в стране стабильно растет последние годы (как по въездным, так и по выездным туристам). В частности, число въездных туристов в Молдове выросло с 2010 по 2015 гг. с 9,0 тыс. до 15,5 тыс.

Однако при более долгосрочном анализе в Молдове наблюдается тенденция обратная общемировой. Так, в 2005 г. через туристические агентства и туроператоров в страну въехало 25,1 тыс. туристов (на 60% больше, чем в 2015 г.), в 1995 г. – 32,8 тыс., а в 1992 г. – 292,2 тыс. Подобная тенденция находится в явном противоречии с общемировым трендом, имеющим стабильно растущую динамику.

Таблица 1. Количество туристов и экскурсантов Молдовы в 2015 году

	Туристы и экскурсанты
Численность иностранных посетителей, прибывших в страну – всего	15514
по целям визита:	
досуг, рекреация и отдых	10097
деловая и профессиональная поездка	4196
лечение	488
другие цели	733
Численность молдавских посетителей, выехавших за границу – всего	189790
по целям визита:	
досуг, рекреация и отдых	188131
деловая и профессиональная поездка	676
лечение	816
другие цели	167
Внутренний туризм	37255
Всего	242559

Источник: [8]

В этих условиях важным представляется определение уровня конкурентоспособности туризма Молдовы. Однако международные эксперты Всемирного экономического форума (WEF - ВЭФ) оценивают национальную сферу конкурентоспособности туризма и путешествий не очень высоко (см. табл.2). Так, если по группе показателей «нормативная база» рейтинг Молдовы за ряд лет изменился незначительно (65-68 места), как и по показателям «деловой климат и инфраструктура» (95-98 место), то по показателям группы «человеческие, культурные и природные ресурсы» наблюдается резкое ухудшение (110 место в 2009 г., 129 – в 2011 г. и 133 место в 2013 г.). В 2015 г. эксперты ВЭФ оценили Молдову по субиндексу конкурентоспособности сферы туризма «природные и культурные ресурсы» на 140 месте из 141 государства рейтинга ВЭФ, в том числе на 139 месте по природным ресурсам и на 135 месте по культурным ресурсам и деловым поездкам. При этом Молдова по показателю объема туристической индустрии в ВВП заняла 136 место, по численности занятых в туризме - 130-ое место, по доле туризма в ВВП и по доле туризма в общей численности занятых - 137 место по классификации ВЭФ.

Слабый уровень развития международного въездного туризма Молдовы и постоянный рост выездного туризма отрицательно сказываются на платежном балансе страны, который и без статьи «путешествия» испытывает серьезные трудности. В совокупности со слабой оценкой конкурентоспособности молдавской туристической сферы международными экспертами все это требует всестороннего исследования проблемы и определение путей ее перспективного решения.

По своему территориальному положению Молдова входит в группу из семи стран мира (не считая Южный Судан и Приднестровье), находящихся между двумя более крупными соседями (Монголия, Непал, Бутан, Свазиленд, Лихтенштейн, Андорра). Страна не обладает морским побережьем для отдыха и по классификации ООН относится к странам не имеющими выхода к морю (14 государств в Европе). Выход к мировому океану через порт Джурджулешты и Дунай, как и выход через Днестр, не имеют сегодня значительной роли в туристических потоках.

Таблица 2. Субиндексы конкурентоспособности туризма в некоторых странах (2009-2013гг.)

Страна	Субиндексы								
	Нормативная база			Деловой климат и инфраструктура			Человеческие, культурные и природные ресурсы		
	2 009	2 011	2 013	2 009	2 011	2 013	2 009	2 011	2 013
Швейцария	1	1	1	1	1	1	2	2	2
США	5 7	4 4	4 4	2	3	2	1	1	1
Румыния	6 1	5 1	6 6	6 4	6 6	6 8	7 7	6 6	7 3
Украина	6 2	6 4	6 0	7 2	7 6	7 1	1 03	1 18	9 9
Молдова	6 7	6 8	6 5	9 5	9 8	9 7	1 10	1 29	1 33
Чад	1 33	1 39	1 39	1 33	1 39	1 40	1 32	1 37	1 36

Источник: [14]

Молдова расположена на крайнем юго-западе Восточно-Европейской равнины и сравнительно недалеко от предгорий Карпатских гор. Поэтому общий рельеф страны пересечённый и характеризуется чередованием степных равнинных пространств с лесными и лесостепными возвышенностями. С севера на юг страны выделяют такие элементы регионального рельефа как Молдавское плато, Северо-Молдавская равнина, Отроги Подольской возвышенности (Толтры), Центральномолдавская возвышенность, Чулукская возвышенность, Приднестровская возвышенность, Нижнедунайская равнина, Тигечская возвышенность и Южно-Молдавская возвышенность. Средняя высота над уровнем моря — 147 м. Однако наивысшая точка страны (гора Баланешты) не достигает минимально привлекательной для туризма высоты (ее высота 429 м) и порой именуется холмом (Dealul Bălănești) [9].

Климат страны умеренно континентальный, но сказывается влияние причерноморского региона. Зима мягкая, короткая, лето жаркое, продолжительное, что является потенциальным фактором привлекательности Молдовы для туристов.

На туристической карте Молдовы среди природных ресурсов можно выделить реку Днестр, озера (Белеу, Драчеле, Ротунда), водохранилища (Дубоссарское, Гидигическое, Костештское, Конгазское), лесные массивы (Кодры), Буджакская и Бельцкая степи.

Среди антропогенных туристических ресурсов отметим столицу (Кишинев), археологический парк Старый Орхей, Сорокскую крепость (ставшая в 2016 г. туристическим символом Молдовы), монастыри (скальный в Цыпова, Жабка, Каприяна, Хынку, Свято Троицкий и др.), объекты виноградарства и виноделия (Криковские подвалы, Малые Милешты, Шато Вартели, Пуркары и т.д.) и др. Криковские подвалы, например, обладают огромной коллекцией около 1,3 млн. бутылок и целыми улицами хранилища вин под землей. Криковская коллекция вин была создана на основе вин из молдавской коллекции и редких вин из коллекции Германа Геринга, переданных СССР в качестве репараций после Второй Мировой Войны и со временем коллекция пополняется [10].

Одной из жемчужин туристической Молдовы являются объекты Геодезической Дуги Струве, включенной в список Всемирного наследия ЮНЕСКО от Молдовы по культурным критериям в 2005 году. В этот список объект Молдовы представлен наряду с Ватиканом, Великой китайской стеной, Статуей Свободы, Московским Кремлем и Красной площадью и др. Из других объектов, привлекательных для иностранных туристов, можно отметить

кандидатов на включение в Список объектов всемирного наследия ЮНЕСКО от Молдовы «Орхеюл Векь» (Старый Орхей), Чернозёмные почвы Бельцкой степи [13]. Причем Старый Орхей включают в заявочный лист уже не первый раз. В 2007 г. подавалась заявка на «историко-археологический комплекс Старый Орхей», а в 2014 г. – на «археологический ландшафт Старый Орхей» (Orheiul Vechi Archaeological Landscape). Известна информация о заявке на археологические объекты «Пещера», «Бутучень» и «Машкэуць» [6].

Располагает Молдова и иными природными и антропогенными туристическими ресурсами, способными привлечь внимание к стране международных туристов. Возможно реанимировать для туризма регионы с водными ресурсами (Вадул-луй-Воды и Гидигич). Перспективны формирование кагульского и каларашского кластеров лечебно-оздоровительного туризма на базе санаториев Нуфэрул Алб (Nufarul Alb) и Кодру (Codru), а также рекреационно-развлекательных центров в населенных пунктах и т.д.

Вместе с тем необходима системная работа по всем направлениям туристической инфраструктуры и обслуживания. В редакции **закона** Республики Молдова №352 от 24.11.2006 Об организации и осуществлении туристической деятельности туристическая инфраструктура представляет собой совокупность сооружений туристической зоны, необходимых для приема и обслуживания туристов (структуры по размещению и питанию, предоставлению транспортных услуг, проведению конгрессов и конференций, санаторно-курортного лечения и спортивного назначения, развлекательные комплексы, центры по изготовлению и торговле товарами народных промыслов, справочные туристические бюро, парковки и т.д.) [1].

Среди структур по размещению в Молдове действуют такие как гостиница, гостиница-квартира, мотель, туристическая вилла, бунгало, туристический пансион, кемпинг, лагерь отдыха, детский лагерь, ботель, арендуемая квартира или комната, а также не классифицированные структуры размещения. В группу не классифицированных структур размещения туристов включены оздоровительной структуры (санаторий, санаторий-профилакторий и др.), структуры отдыха и структуры размещения аналогично гостинице, у которой отсутствует свидетельство о присвоении категории. При этом выделяют структуры по размещению категории 5-звезд, 4-звезды, 3-звезды, 2-звезды, 1-звезда и без категории.

Из наиболее престижных гостиниц страны можно выделить расположенные в Кишиневе 5-ти звездные Nobil Luxury Boutique Hotel, Club Royal Park Hotel, Hotel Diplomat, Prezident Hotel Resort, Savoy Hotel, Maxim Pasha Hotel. Из гостиниц категории 4 звезды следует отметить Radisson Blu Leograd Hotel, Best Western Flowers Hotel, Weekend Boutique Hotel, Hotel Codru и др. Однако в стране немало объектов размещения не обладающих категорией.

Структуры по приему туристов с функциями питания в Молдове группируются и классифицируются на основе:

- Классификатора видов экономической деятельности (КЭДМ), утвержденного Национальным бюро статистики РМ в 2009 году [3].
- Методологических нормы и критериев классификации структур по туристическому приему с функциями размещения и питания, утвержденных постановлением правительства РМ №643 от 27 мая 2003 года [4].
- Типовой номенклатуры предприятий общественного питания, утвержденной постановлением правительства РМ №1209 от 08.11.2007 [5].

Эти три группировки структур по приему туристов с функциями питания существуют в правовом поле РМ самостоятельно и по большинству составляющих их компонентов несопоставимы, что приводит к проблемам в практической деятельности.

В приложении № 2 к постановлению правительства Республики Молдова № 1209 от 08 ноября 2007 года «О предоставлении услуг общественного питания» [5] утверждена «Типовая номенклатура предприятий общественного питания» (типы предприятий питания и критерии, их определяющие). Постановлением предусмотрены следующие типы предприятий общественного питания: комплекс общественного питания; ресторан; бар; кафетерий; кафе; столовая; закусочная; буфет; fast-food; крышма; кулинарный магазин (отдел); дегустационный зал; летнее кафе; терраса (мини-кафе); пункт по обслуживанию на

борт самолета, морских судов; пункт по обслуживанию лиц, проживающих в гостинице; зал для официальных мероприятий; цех по приготовлению пищи для обслуживания авиапассажиров. В свою очередь рестораны делятся на четыре категории, бары – на три, кафе – на три, столовые на одну, закусочные на две категории.

В Молдове и столице действуют объекты питания разного уровня обслуживания, представляющие кухни разных народов (молдавская, русская, украинская, болгарская, гагаузская, мексиканская, арабская, ирландская, итальянская, немецкая, португальская, турецкая, чешская, японская). Действуют рестораны авторской кухни. Среди наиболее известных структур по приему туристов с функциями питания: сеть McDonald's, сеть Andy's Pizza, сеть La Placinte, сеть Star Kebab, сеть пиццерий Челентано, сеть Pizza Mania, Paparazzi и др. Вместе с тем, не все структуры питания в равной мере обеспечивают высокое качество обслуживания клиентов.

Предоставлению транспортных услуг осуществляется по большинству направлений транспортного обслуживания. Это воздушный (включая вертолеты), автомобильный (собственный, арендованный и обслуживающий, как легковой, так и автобусный, разной вместимости), железнодорожный, гужевой и верховой транспорт. Разработаны пешие туристические маршруты. Однако качество транспортных услуг и состояние транспортных средств не всегда соответствуют международным нормам обслуживания.

Проведение конгрессов и конференций осуществляется в основном на плановой основе. Один из них – республиканский план научных конференций (международных, с международным участием и национальных), проводимых научными организациями страны, высшими учебными заведениями в сотрудничестве с другими организациями и органами. Значительный объем мероприятий выставочного характера проводит Международный Выставочный Центр Молдэкспо, годовой план работы которого включает 22 выставки, в том числе XXI-я Международная специализированная выставка туризма, отдыха и гостиниц в период 07.04.2016 - 10.04.2016. Кроме того, 8 выставок проводит в 2016 г. организатор национальных и международных выставок в Республике Молдова Poliproject Exhibitions. Организуют выставочные мероприятия Торгово-промышленная палата Республики Молдова, другие организации. В то же время продвижение этих проектов за рубежом сталкивается с хронической нехваткой средств в связи со слабой поддержкой отрасли государственными органами и органами местного публичного управления.

Оздоровительным целям для международных туристов служат стадионы (в том числе соответствующие требованиям УЕФА и ФИФА для проведения международных соревнований), спортзалы, бассейны, Merops Park Golf Club, теннисные корты, фитнес клубы, СПА центры и салоны красоты, оздоровительные центры, тренажерные залы, ледовая арена и др. Всего в стране зарегистрировано 83 спортивные федерации в том числе по альпинизму, биатлону, боулингу, горнолыжному и санному спорту, гребле, картингу, конному спорту, парашютному спорту, парашютному спорту, пейнтболу, подводному спорту, регби, спортивному и любительскому рыболовству, спортивному туризму, стендовой стрельбе, стрельбе из лука, триатлону, фехтованию, хоккею на льду и хоккею на траве и др. Действуют спортивные федерации глухих и слепых [11]. Однако материальная база спортивных сооружений недостаточна для проведения международных мероприятий.

Культурно-развлекательный туристический потенциал Молдовы включает в себя современные объекты культурно-развлекательного сегмента (музеи, театры, кинотеатры, галереи, выставки, дискотеки, клубы, в том числе ночные и др.) и объекты культурного наследия.

Объекты культурного наследия Молдовы включают культурное наследие национального списка ЮНЕСКО (Геодезическая дуга Струве), нематериальное культурное наследие, **движимое культурное наследие (археологические и историко-документальные ценности, художественные ценности, этнографические ценности, ценности научного значения, ценности технического характера [2]), недвижимое культурное наследие (археологическое наследие и историческое построенное наследие) [12]. Регистр памятников, охраняемых государством содержит 5694 наименования [12].**

Перечисленные конкурентные преимущества Молдовы в туристической сфере следует развивать и продвигать на международный уровень. В рыночной экономике недостаточно

обладать каким-либо продуктом, важно довести его или информацию о данном продукте до потребителя. Страна должна стать привлекательной для туристов. Однако это слабо заботит органы государственного и местного управления.

Противоречивый характер международного туризма в рамках процессов мировой глобализации несет Молдове как положительные, так и отрицательные моменты. Положительные последствия для Молдовы заключаются в:

- Росте валового внутреннего продукта, национального дохода, размера платежного баланса.
- Увеличении количества рабочих мест и снижении безработицы.
- Повышении доходов населения.
- Улучшении состояния окружающей среды для нужд иностранных туристов.
- Приобретении положительного опыта международных туристов (расширение кругозора, рост культурного уровня).
- Развитии межличностных связей и общения.
- Сохранении и расширении сферы традиционных производств, промыслов и услуг для нужд международных туристов.

Среди отрицательных последствий для Молдовы следует отметить:

- Снижение уровня качества трудовых ресурсов.
- Сезонность работы в международном туризме.
- Сравнительно невысокий уровень заработной платы для многих категорий работников туристической индустрии.
- Увеличение нагрузки на окружающую среду.
- Приобретение негативного опыта международных туристов (расширение сферы наркомании, проституции, нелегального бизнеса).
- Сокращение сферы традиционных производств и услуг за счет расширения туризма.

Наибольшее сдерживающее влияние на развитие международного туризма Молдовы оказывают:

- интенсивность соперничества среди конкурентов (глобальных и региональных) находящихся внутри региональной туристической сферы;
- угроза со стороны потенциальных конкурентов, которые находятся вне регионального туризма, но собираются туда войти;
- угроза со стороны туристических продуктов заменителей международного туризма;
- переговорная сила потребителей;
- переговорная сила поставщиков туристических услуг в регионе;
- международная обстановка;
- либерализация рынка туристических услуг в мире и регионе.

Среди мер по преодолению факторов макроэкономической природы, сдерживающих развития международного туризма в Молдове можно отметить:

- повышение роли регуляторных механизмов в решении проблем развития международного туризма;
- поиск научной концепции стратегического подхода к реализации целей и задач стоящих перед туризмом;
- расширение государственной поддержки сектора;
- активная маркетинго-имиджевая деятельность на основных для Молдовы рынках международного туризма;
- расширение перечня услуг, оказываемых международным туристам;
- оптимизация качества туристических услуг;
- проведение в жизнь принципов ответственного (устойчивого) туризма.

Таким образом можно заключить, что в Молдове туризм не является устойчивым. Это видно, как при анализе международных туристических прибытий (въездных и выездных), так и по группе внутренних туристов. Так, число туристов, въезжающих в Молдову в

течении 2010-2015 годов стабильно растет. Однако в сравнении с более ранними периодами число въезжающих в Молдову туристов значительно сократилось. Выездной туризм растет устойчиво и высокими темпами. Однако в разрезе видов туризма и стран выезда наблюдается неустойчивая ситуация. Национальная сфера международного туризма движется в направлении импорто-ориентированного развития (приоритета выездного туризма). Отрицательное сальдо международного туризма в платежном балансе Молдовы на протяжении десятилетий выражает однобокий характер развития отрасли. Конкурентоспособность туристической сферы Молдовы находится на невысоком уровне.

Молдова располагает выходом к морю, но нет самого моря, как нет и гор. Их отсутствие снижает конкурентоспособность Молдовы на региональном туристическом рынке. Но наряду с конкурентными недостатками Молдова обладает и конкурентными преимуществами и их надо развивать и продвигать на рынке. В рыночной экономике недостаточно обладать чем-либо (каким-либо преимуществом), надо еще довести этот продукт или информацию о продукте до потребителя. Это забота органов государственного и местного управления.

Больше внимания следует уделять продвижению таких объектов как Геодезическая дуга Струве, включенная в список всемирного наследия ЮНЕСКО по Молдове, Криковские и Мало Милештские винные подвалы, кандидатов на включение в Список объектов всемирного наследия ЮНЕСКО от Молдовы «Орхеул Веке» (Старый Орхей) и Чернозёмные почвы Бельцкой степи и др. Возможно реанимирование Вадул-луй-Воды, формирование кагульского и каларашского центров лечебно-оздоровительного туризма на базе санаториев Нуфэрул Алб (Nufarul Alb) и Кодру (Codru) и др.

Выведение национальной туристической сферы из кризисного состояния возможно лишь на пути глубоких коренных организационных изменений. Требуется разработка на принципах мирового сообщества, Европейского Союза и ЮНВТО современной концепции развития туристической сферы Республики Молдова; новой редакции Закона о туризме реально способного реализовать провозглашенную приоритетность отрасли в национальной экономике; Стратегии развития отрасли на перспективу до 2030 года, гармонизировав ее с международными и европейскими нормативными документами; отраслевых нормативных документов по развитию туризма и его инфраструктуры (религиозный, социальный, городской–урбан, сельский туризм, гостиницы и рестораны и пр.)

Необходимо в полном объеме реализовать в Молдове требования основополагающих положений Хартии туризма ЮНВТО, методологические требования Вспомогательного счета туризма, Международные рекомендации по статистике туризма, рекомендации ЮНВТО по классификации структур по размещению туристов и т.д.

Следует шире внедрять информационные технологии в туристическую индустрию Молдовы, включая все отрасли туризма и виды деятельности (размещение, питание, транспорт, развлечения, экскурсионное дело, деятельность туристических агентов и туристических операторов и т.д.). Например, в экскурсионном деле и музейной работе целесообразно изыскать возможность электронной каталогизации музейных экспонатов и их трехмерной презентации в он-лайне по аналогии с фондами других стран.

Дальнейшему развитию туризма и национальной экономики будут способствовать меры по охране окружающей среды и рациональному природопользованию.

Необходима системная работа по всем направлениям туристической деятельности. Страна должна стать привлекательной для туристов. Молдова в целом и вся совокупность параметров качества туристического продукта должна стать приемлемой для туриста. Это касается всех элементов туристической инфраструктуры (объекты размещения, питания, транспортные средства с дорожным хозяйством, объекты культурного наследия, структуры развлечения, система безопасности и др.

Библиография

1. Об организации и осуществлении туристической деятельности в Республике Молдова. Закон №352 от 24.11.2006. // Официальный монитор Республики Молдова, 2007, №14-17. 02 февр.
2. Об охране национального движимого культурного наследия. Закон РМ №280 от 27.12.2011. // Monitorul Oficial, 2012, №82-84, 27 апр.

3. Классификатор видов экономической деятельности Молдовы (КЭДМ ред.2). Официальный выпуск. Кишинэу. Национальное бюро статистики. 2009. 249 с.
4. Постановление правительства Республики Молдова об утверждении Методологических норм и критериев классификации структур по туристическому приему с функциями размещения и питания от 27 мая 2003 года №643. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2003, № 99-103, ст. 680.
5. Постановление правительства Республики Молдова о предоставлении услуг общественного питания от 08 ноября 2007 года № 1209. В: Официальный монитор Республики Молдова, 2007, № 180-183, ст. 1281.
6. Заповедник «Орхеюл Векь» может войти в Список всемирного наследия ЮНЕСКО. 28 января 2015. http://www.noi.md/ru/news_id/55284#close.
7. 2015 International Tourism Results and Prospects for 2016. 18/01/2016. http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_fitur_2016_hq_jk.pdf.
8. Activitatea turistică a agențiilor de turism și turoperatorilor din Republica Moldova în anul 2015. <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5080>.
9. Dealul Bălănești. http://ro.getamap.net/harti/moldova/nisporeni/balanesti_dealul/.
10. Cricova. <http://www.cricova.md/ru/beciurile-colectia-nationala.php>.
11. Federații sportive. Министерство молодежи и спорта РМ. <http://www.mts.gov.md/ru/node/12>.
12. Patrimoniu cultural. Ministerul Culturii RM. <http://mc.gov.md/ro/content/patrimoniu-cultural>.
13. Properties submitted on the Tentative List. <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/state=md>.
14. World Economic Forum (WEF). Travel and Tourism Competitiveness Report. <https://www.weforum.org/reports/travel-and-tourism-competitiveness-report-2015>.

PROBLEME DE FINANȚARE A AGENȚILOR ECONOMICI DIN RM

Duhlicher Grigore

Doctor în economie, lector universitar

UNIVERSITATEA DE STUDII EUROPENE DIN MOLDOVA

Abstract: *The process of transition from planned economy to market economy requires a restructuring of economic life. The main task of restructuring is private sector development of the national economy which would lead to sustainable economic growth. A sustainable economic recovery is possible only in conditions of increasing investment to make full use of production capacities. An investment decision requires a decision of financing and any growth requires funding.*

Enterprise through the work they perform, are at the heart of a multitude of financial and monetary flows. Or, enterprise financing in achieving the main objective of financial management.

Any company, from launch to national or international recognition, needs financial resources. The financial resources for funding the activities of a company can be of two types: internal resources coming from the founder's contribution to the capital of their own or family savings and company profits reinvested and the external can enter as equity or borrowed capital.

One of the main barriers to the successful transition to a market economy is the lack of a mechanism to mobilize financial resources and management of existing businesses. In terms Moldovan enterprises do not have many alternatives to finance and lack of finance and implicitly leads to limiting opportunities for economic growth.

Key words: *financing, funding sources, financial market.*

Rezumat: *Procesul de tranziție de la economia planificată la economia de piață impune o restructurare a vieții economice. Sarcina principală a restructurării este dezvoltarea sectorului*

privat al economiei naționale ceea ce ar duce la o creștere economică durabilă. O relansare economică durabilă este posibilă doar în condițiile sporirii investițiilor, utilizării la maximum a capacităților de producție. O decizie de investire presupune și luarea unei decizii de finanțare, iar orice creștere economică necesită și finanțare.

Întreprindere, prin activitatea pe care o desfășoară, se situează în centrul unei multitudini de fluxuri monetar-financiare. Or, finanțarea întreprinderii constituie principalul obiectiv în realizarea managementului financiar.

Orice companie, de la lansare pînă la recunoașterea națională sau internațională, are nevoie de resurse financiare. Resursele financiare pentru finanțarea activității unei companii pot fi de două tipuri: resurse interne care provin din aportul fondatorului la capital social din economiile proprii sau a familiei și din profitul companiei reînvestit, și cele externe care pot intra ca capital social sau capital împrumutat.

Una din barierele principale în realizarea cu succes a tranziției la economia de piață este lipsa unui mecanism de mobilizare și gestiune a resurselor financiare existente ale agenților economici. În condițiile Republicii Moldova întreprinderile nu au multe alternative de finanțare, iar lipsa finanțelor duce implicit și la limitarea posibilităților de creștere economică.

Cuvinte cheie: *finanțare, surse de finanțare, piața financiară.*

Existînd în mediul economiei de piață, mediu reglementat, instituționalizat și organizat printr-un ansamblu de piețe, coerent structurate și funcțional convergente, întreprinderea are viața sa economică, dimensionîndu-și permanent rețeaua de fluxuri, circuite și cicluri financiare, prin intermediul etalonului monetar în cadrul unor structuri financiare relevante.

Întreprinderea este nevoită în permanență să se adapteze calitativ la mediul financiar extern pentru a fi capabilă să utilizeze eficient ofertele de finanțare. O barieră importantă în acest sens o constituie costurile capitalului utilizat în finanțarea activităților acesteia.

Selectarea surselor de finanțare a întreprinderilor într-un mediu concurențial reprezintă o problemă majoră cu care se confruntă întreprinzătorii, indiferent de etapa de evoluție a acestora. Aspectele finanțării prezintă importanță crucială pentru supraviețuirea și dezvoltarea întreprinderii.

Selectarea corectă a surselor de finanțare influențează direct și asupra gradului de autonomie financiară a subiectului economic. Îndatorarea excesivă majorează dependența acestora de finanțatori, fapt care se răsfrînge negativ asupra eficienței gestiunii financiare a întreprinderii.

După alegerea ideii de afaceri și elaborarea business planului, urmează determinarea, căutarea și acumularea capitalului necesar pentru finanțarea proiectului. În funcție de natura afacerii, localizarea acesteia, corespondența cu direcțiile de interes local, național sau regional, pot fi examinate diferite tipuri de finanțare, provenite din mai multe surse de finanțare.

În primul rînd, întreprinderea trebuie să dispună de lichidități pentru a face față angajamentelor asumate, adică de a onora datoriile cu scadență în viitorul apropiat, asigurîndu-și astfel echilibrul financiar pe termen scurt.

În al doilea rînd se pune, din partea întreprinderii, problema lansării în investiții de orice natură tehnologice, sociale, comerciale, care să facă să se dezvolte posibilitățile sale. În acest caz este vorba de finanțarea dezvoltării pe termen mediu și lung care condiționează creșterea rezultatelor în viitor și menținerea echilibrului financiar.

Deci mijloacele de finanțare trebuie să fie adaptate calitativ la nevoile întreprinderii. În acest sens întreprinderea poate fi confruntată cu două tipuri de dificultăți. Pe de o parte, ea ar putea fi în situația să trebuiască să ramburseze resurse înainte chiar de a fi ajuns să recupereze avansurile efectuate, mai ales cînd efectuează investiții cu rentabilitate pe termen lung. Pe de altă parte, întreprinderea poate fi în situația de a folosi, pentru operațiuni pe termen scurt, fonduri pe care le-ar putea folosi pe termen lung pentru investiții.

Multitudinea de surse de finanțare a companiilor depinde într-o oarecare măsură de conceptul de dezvoltare a pieței financiare. În practica internațională avem două modele de consolidare a economiei și dezvoltare a pieței financiare, cum ar fi modelul german, care este specific și pentru Republica Moldova, unde instrumentele financiare ale pieței bancare sunt poziționate în primul plan, deținînd o supremație în procesul de finanțare a companiilor și modelul anglo-saxon care

acordă frâu liber instrumentelor pieței de capital, care la rândul său, sunt mult mai diversificate și la costuri mai mici decât cele ale pieței bancare.

Problemele de finanțare a agenților economici din RM pornesc de la faptul că în anul 2015, sistemul bancar moldovenesc a cunoscut cea mai tulbură perioadă din istoria Republicii Moldova. Este vorba de dispariția unui miliard USD de la Banca de Economii, Unibank și Banca Socială, instituții financiare care au rămas fără licență pe 16 octombrie.

Recesiunea din Republica Moldova, seceta și fraudă masivă în sectorul bancar, povara căreia o vor resimți generații de moldoveni. Frauda bancară se face parțial responsabilă de deprecierea leului, ratele înalte la dobânzi și creșterea prețurilor. Banca Mondială a impus drept condiție pentru acordarea sprijinului bugetar efectuarea auditului diagnostic în alte trei bănci importante (Moldindconbank, Moldova Agroindbank și Victoriabank).

Dacă acestea vor constata anumite carențe, Banca Națională trebuie să ia acțiuni imediate pentru a le remedia. “Deteriorarea situației economice afectează calitatea activelor și generează noi provocări pentru instituțiile financiare. Totodată, volatilitatea pieței valutare și încrederea scăzută în instituțiile financiare, determină reducerea depozitelor și, în cazul prelungirii acestei tendințe, se va crea un risc sporit pentru stabilitatea sectorului bancar din Republica Moldova. Asupra riscurilor enumerate se suprapun și costurile suplimentare cauzate de politica monetară.

Această situație este demonstrată și de dinamica structurii portofoliului de credite pe sectorul bancar al RM, prezentată în tabelul 1.

Tabelul 1

Structura portofoliului de credite pe sectorul bancar al RM

Denumirea indicatorilor	2015	2014	2013
Persoanelor juridice rezidente, inclusiv persoanelor fizice care practica activitate de întreprinzător sau alt tip de activitate, lei	31792045997	34585945281	37052794424
Persoanelor juridice nerezidente, inclusiv persoanelor fizice care practica activitate de întreprinzător sau alt tip de activitate, lei	377005736	336946469	239197863
Persoanelor fizice rezidente, lei	6010048371	5905850750	4877294484
Persoanelor fizice nerezidente, lei	8511568	13232515	7994060
Total, lei	38187611672	40841975015	42177280831

Sursa: www.bnm.org/

Din tabelul 1 este evident că băncile comerciale din RM au acordat antreprenorilor rezidenți credite în anul 2015 cu aproximativ 5,3 miliarde lei mai puțin decât în anul 2013.

Republica Moldova a rămas fără finanțare externă în condițiile în care donatorii și-au suspendat deciziile de creditare ca urmare a neregulilor din sistemul bancar. În această situație, deficitul bugetului de stat a rămas neacoperit, iar autoritățile sunt nevoite să se împrumute de pe intern de la băncile comerciale. Potrivit Ministerului Finanțelor, ratele valorilor mobiliare de stat (VMS) sunt ridicate ca urmare a politicii monetare restrictive a BNM.

Tabelul 2

Ratele medii ponderate ale dobânzii la VMS în RM (piața primară)

Perioada	Bonuri de trezorerie						VMS cu scadența pînă		Obligațiuni de stat	
	91 zile		182 zile		364 zile		la un an		2 ani	3 ani
	Rata efectivă	Rata nominală	Rata efectivă	Rata nominală	Rata efectivă	Rata nominal	Rata efectivă	Rata nominală	Rata efectivă	Rata nominală
Ian. 2013	4.71	4.80	5.08	5.14	6.17	6.17	5.21	5.27	5.29	
Ian. 2014	4.87	4.96	6.55	6.66	7.15	7.15	6.27	6.34	7.52	
Ian. 2015	7.10	7.29	12.68	13.08	13.33	13.34	11.59	11.81	11.75	11.04
Ian. 2016	24.23	26.52	24.86	26.41	26.50	26.51	25.30	26.48	26.44	

Sursa: www.bnm.org/

Astfel, rata VMS pentru ianuarie 2015, pentru 91 de zile este de 24,23%, pentru 182 de zile – de 24,86%, iar pentru 364 de zile dobînda este de 26,50%. Ratele s-au redus, în medie, cu jumătate de punct procentual, ca urmare a relaxării politicii monetare de către BNM. În ultima şedinţă, Consiliul de Administraţie a băncii centrale a redus cu 0,5 puncte procentuale rata de bază (19%), ratele la depozite (16%) şi la credite overnight (22%).

În condiţiile politicii monetare restrictive şi a economiei care a intrat în criză, bancherii şi-au redus finanţările către business, or ratele înalte la VMS atrag băncile să-şi plaseze banii în bonuri de trezorerie ca urmare a investiţiilor cu un grad de risc scăzut. Astfel, băncile moldoveneşti împrumută statul şi fac profituri mari din dobînzile ridicate la valorile mobiliare de stat. Acest lucru se observă din cererea crescîndă a băncilor pentru VMS.

De exemplu, la licitaţia de vânzare a VMS din 2 martie, Ministerul Finanţelor a expus la vânzare VMS în sumă de 15 milioane de lei, în timp ce din partea băncilor oferta a fost de 210 milioane de lei. La licitaţia de pe 1 martie, Ministerul Finanţelor a expus la vânzare VMS în sumă de 250 milioane de lei, iar oferta băncilor a fost de 275,7 milioane de lei[4].

Potrivit datelor Băncii Naţionale a Moldovei, în trimestrul IV 2015, volumul VMS tranzacţionat pe piaţa primară a constituit 3,2 miliarde de lei, cu 88,5 la sută mai mult faţă de trimestrul III 2015. Volumul valorilor mobiliare puse în circulaţie pe parcursul perioadei de referinţă a fost cu 22,5 la sută mai mic faţă de volumul anunţat iniţial de Ministerul Finanţelor.

Companiile de leasing la fel şi-au diminuat activitatea comparative cu anul 2013. Biroul Naţional de Statistică anunţă că, în anul 2014 au fost acordate în leasing mijloace fixe în valoare de 1071,1 mil. lei, sau cu 65,7 mil. lei (cu 5,8%) mai puţin decît în anul 2013. Partea preponderentă a mijloacelor fixe acordate în leasing au constituit mijloacele de transport în valoare de 997,7 mil. lei (sau 93,2% din totalul mijloacelor fixe acordate în leasing), din care autoturismele au constituit 831,6 mil. lei.

După valoarea mijloacelor fixe acordate în leasing topul primelor cinci companii de leasing (în ordine descrescătoare) s-a plasat în felul următor[3]:

- pentru anul 2014: SA "MAIB Leasing", SA "Total Leasing", SRL "Finance Leasing Company", SRL "BT Leasing MD", şi SRL „Capital Leasing”, care au acordat 70% din valoarea totală a mijloacelor fixe acordate în leasing;
- pentru anul 2013: SRL "Finance Leasing Company", SA "MAIB Leasing", SA "Total Leasing", SRL „Capital Leasing” şi SRL "Victoria Leasing", care au acordat 72% din valoarea totală a mijloacelor fixe acordate în leasing;

Tabelul 3

Structura mijloacelor fixe acordate în leasing în RM, mil. lei

Indicatori	2011	2012	2013	2014
Mijloace fixe acordate în leasing – total	837,1	816,1	1136,8	1071,1
mijloace de transport	661,5	712,3	961,5	997,7
maşini şi utilaje	94,3	64,9	99,7	27,3
clădiri şi construcţii speciale	57,7	20,6	74,4	32,4
alte mijloace fixe	23,7	18,3	1,2	13,7

Sursa: www.statistica.md

În anul 2014 valoarea mijloacelor fixe acordate în leasing cu termen de achitare pînă la 3 ani au constituit 639,7 mil. lei sau 59,7% din valoarea totală a mijloacelor fixe acordate în leasing. Valoarea mijloacelor fixe acordate în leasing cu termen de achitare de la 3 pînă la 5 ani a constituit 409,2 mil. lei, mai mult de 5 ani – 22,2 mil. lei (care constituie respectiv 38,2% şi 2,1% din valoarea totală a mijloacelor fixe acordate în leasing). Mijloacele fixe acordate în leasing după termenul de achitare se prezintă astfel:

Tabelul 4

Mijloacele fixe acordate în leasing în RM, după termenul de achitare *mil. lei*

Indicatori	2011	2012	2013	2014
Mijloace fixe acordate în leasing cu termen de achitare – total	837,1	816,1	1136,8	1071,1
pînă la 3 ani	700,2	515,1	638,5	639,7
de la 3 ani pînă la 5 ani	96,8	217,4	462,0	409,2
mai mult de 5 ani	40,2	83,6	36,3	22,2

Sursa: www.statistica.md

În anul 2014 valoarea mijloacelor fixe acordate în leasing întreprinderilor și organizațiilor a constituit 628,9 mil. lei (sau 58,7%); persoanelor fizice – 440,1 mil. lei (sau 41,1%). Mijloacele fixe acordate în leasing după tipul locatarilor se prezintă în tabelul 5.

Tabelul 5

Mijloacele fixe acordate în leasing după tipul locatarilor, *mil. lei*

Indicatori	2011	2012	2013	2014
Mijloace fixe acordate în leasing - total	837,1	816,1	1136,8	1071,1
întreprinderilor și organizațiilor	406,4	467,1	644,0	628,9
instituțiilor financiare	3,5	0	1,8	2,2
persoanelor fizice	427,2	348,6	491,0	440,1

Dezvoltarea pieței de capital cu toate componentele ei este o metodă prin care se poate dinamiza potențialul economic. Economia Republicii Moldova este destul de mică, ori majoritatea companiilor sunt și ele mici, iar cele mai multe dintre ele sunt orientate în special spre importul produselor, în condițiile creșterii continue a remitențelor, ceea ce nu implică listarea neapărată la bursă sau atragerea resurselor de pe piața de capital. Miza pentru acestea este creditul bancar. Însă la bursă, în mare parte, ar trebuie să se listeze companii din sectorul real, cum se face în statele dezvoltate. Iar în Republica Moldova sectorul real e slab dezvoltat, iar la bursă se listează în mare parte băncile comerciale moldovenești.

Există o relație puternică în dezvoltarea pieței de capital și dezvoltarea potențialului economic. Când se vor lua măsuri în direcția dezvoltării pieței de capital, concomitent cu creșterea gradului de educație financiară, rezultatele vor fi resimțite la nivel de dezvoltare economică.

Exemplu sunt SUA care s-au dezvoltat prin intermediul pieței de capital și funcționează foarte bine. Există crize care sunt ciclice, dar ele sunt absorbite rapid în condițiile în care piața funcționează. Într-adevăr, sunt perioade când avem scăderi pe bursă, dar peste câteva trimestre lucrurile revin la normal și bursa a consemnat maxime după maxime în ultimele trimestre.

Necesitatea reformării pieței de capital a apărut din cauza stării generale a pieței de capital dar și a angajamentului asumat de Republica Moldova în vederea liberalizării comerțului cu Uniunea Europeană pentru aderarea republicii la Uniunea Europeană.

Starea generală a pieței se poate de caracterizat prin:

- lichiditate redusă;
- numărul redus de emitenți;
- dezvoltare slabă a bazei material;
- lipsa investițiilor suficiente pentru crearea atât a bazei materiale a pieței, cât și a subsistemelor de asigurare a ei;
- lipsa instrumentelor financiare – pe piața bursieră se emit și se tranzacționează doar acțiuni;
- grad înalt de risc – risc de credit, de dobîndă, de lichiditate, valutar, legislativ etc.

Accesul la finanțare a agenților economici din RM poate fi extins cu ajutorul pieței financiare nebankare, care nu prea este dezvoltată, dar oferă condiții mai avantajoase solicitanților de resurse, scurtând drumul între economiile disponibile și finanțarea efectivă și totodată, sunt mai flexibile și presupun un cost redus.

Chiar dacă se produce într-un ritm mai lent, piața financiară nebankară autohtonă a înregistrat pe parcursul ultimilor ani o creștere constantă. Acest lucru înseamnă că produsele de microfinanțare au devenit mai atractive. Regulatorul pieței susține că acestea sunt solicitate, în primul rând, în mediul rural, prin intermediul asociațiilor de economii și împrumut. În al doilea rând, locuitorii și agenții economici din orașe accesează mai des serviciile organizațiilor de microfinanțare.

Datorită diversității și flexibilității pachetului de servicii pe care le oferă, instituțiile financiare nebankare au un rol tot mai important pe piața serviciilor financiare din Republica Moldova, mai ales în măsura în care aceste servicii devin mai accesibile pentru micul business.

Concluzii

Pentru soluționarea problemelor legate de accesul la finanțare a agenților economici din RM este necesar de efectuat următoarele măsuri:

- Armonizarea legislației în domeniul financiar-bancar, al pieței de capital și de asigurări cu cele mai bune practici ale Uniunii Europene;
- Asigurarea transparenței drepturilor de proprietate în instituțiile financiare bancare și nebankare;
- Însăprirea cerințelor și sancțiunilor pentru guvernarea improprie și inadecvată a instituțiilor financiare;
- Atragerea în Republica Moldova a filialelor și sucursalelor instituțiilor financiare cu o bună reputație internațională;
- Modernizarea infrastructurii pieței de capital;
- Dezvoltarea pieței financiare nebankare drept o alternativă reală băncilor comerciale pentru creșterea accesului la finanțare a populației și mediului de afaceri.

Bibliografie

1. Bran P. „Dimensiunea financiar-monetară a întreprinderii”, ed. ASE, București, 2011.
2. www.bnm.org/
3. www.statistica.md
4. www.wall-street.md/

IMPLICAȚII MANAGERIALE LA NIVEL INSTITUȚIONAL ÎN EVALUAREA COMPETITIVITĂȚII SECTORULUI AGROALIMENTAR AL REPUBLICII MOLDOVA

Șcerbacov Elena
Dr. în științe economice
USEM

Abstract. In the context of ensuring the competitiveness of domestic products a significant role belongs to the Ministry of Agriculture and Food Industry. In order to implement the legislation, monitor and supervise the agrifood market, ensure the quality of products and food safety, the National Agency for Food Safety was created on 16.01.2013 by the Government Decision no. 51. This Agency was created after the prototype of Agencies from the EU, taking into account the local specific features.

Key words: competitiveness, the Ministry of Agriculture and Food Industry, the National Agency for Food Safety

Într-o economie funcțională, alocarea și utilizarea resurselor se face pe criterii de competitivitate, într-un cadru economic transparent, dominat de forțele pieței. Ideea pe care dorim să o promovăm se poate sintetiza în câteva cuvinte: competitivitatea este motorul dezvoltării și creșterii economice, într-o lume a interdependențelor crescânde, în care caracterul tot mai deschis al economiilor naționale se impune cu o acuitate din ce în ce mai pronunțată.

Adam Smith a lansat teoria avantajului absolut în comerțul internațional bazată pe specializarea internațională a unei țări. Conform acestei teorii pentru asigurarea creșterii economice statul trebuie să participe în comerțul internațional cu acele mărfuri pe care le produce cu costuri reduse și să le importe pe acelea la care nu obține avantaje concurențiale [5, p. 91].

Ideile lui A. Smith sunt dezvoltate continuu în teoria avantajului comparativ relativ elaborată de David Ricardo, care relevă prioritară importanța mărimilor relative în analiza eficienței și funcției comerțului exterior în relațiile economice internaționale. Acceptând teoria lui A. Smith corectă, pentru un caz particular, el a formulat teoria priorităților „comparative” ori teoria avantajului comparativ, determinate, ca și la A. Smith, de diferențe de cheltuieli, dar nu de valoarea lor absolută, ci de mărimea lor relativă pentru a explica modelul comerțului. Conform acestei teorii, avantaje în comerțul internațional pot obține toate țările lumii, chiar și cele care înregistrează un dezavantaj absolut la fabricarea tuturor mărfurilor, deci, le produce cu cheltuieli mai mari pe unitate de produs, în comparație cu alte țări.

Factorii decizionali care influențează competitivitatea sunt prezentați în figura următoare:

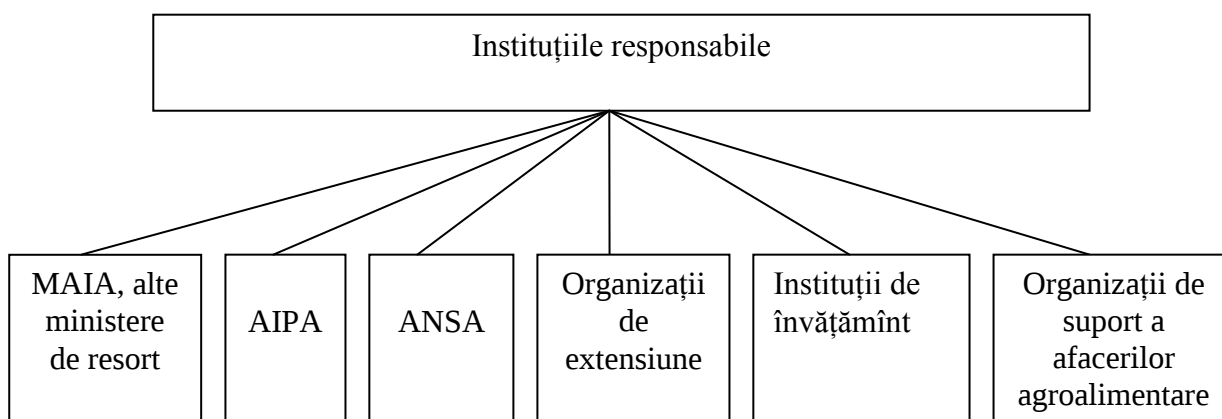

Fig. 1. Instituții responsabile de competitivitatea sectorului agroalimentar al Republicii Moldova

Sursa: propusă de autor

Bazele teoriei și cercetărilor ce vizează avantajul competitiv se regăsesc în lucrarea lui Michael Porter, „Avantajul Competitiv al Națiunilor”, lucrare ce încearcă să răspundă la întrebarea: „De ce unele națiuni au succes în anumite industrii și care sunt implicațiile acestora asupra firmelor sau economiilor naționale?”. Conform acestuia, „mediul politic, instituțional și economic al unei națiuni” joacă un rol important în dezvoltarea cu succes a industriei competitive.”[6, p. 207]

În continuare vom încerca să identificăm instituțiile, politicile și factorii care influențează competitivitatea sectorului agroalimentar a Republicii Moldova. În contextul asigurării competitivității produselor autohtone un rol semnificativ îi revine Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare (MAIA). Ministerul are misiunea de a asigura realizarea prerogativelor constituționale ale Guvernului la elaborarea și promovarea politicii de stat de dezvoltare durabilă a sectorului agroindustrial al țării, prin sporirea competitivității și productivității sectorului, precum și asigurarea inofensivității și suficienței alimentare a țării, în vederea creării premiselor pentru creșterea permanentă a bunăstării populației [1]. Totalitatea actelor legislative elaborate în cadrul acestei autorități servesc drept bază pentru reglementarea pieței produselor agroalimentare, având în vedere nu numai aspectele de funcționare, dar și de promovare a producției moldovenești la nivel de stat.

Dacă vorbim despre competitivitatea produselor autohtone pe plan european, atunci rolul Ministerului se exprimă în elaborarea unei legislații adecvate, compatibile cu legislația Uniunii

Europene. Armonizarea Regulamentelor Europene și transpunerea lor în legislația națională, luând în considerație specificul pieței, are o semnificație majoră în contextul integrării europene. Respectarea cerințelor UE și implementarea lor la nivel de stat permite Republicii Moldova de a exporta producția agroalimentară în statele membre și respectiv acordă lor posibilitatea de a intra în competiție cu produsele altor țări.

În vederea implementării legislației în vigoare, monitorizării și supravegherii pieței agroalimentare, asigurării calității și siguranței produselor alimentare la 16.01.2013 prin Hotărâre de Guvern Nr. 51 [3] a fost creată Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor (ANSA). Agenția are misiunea de a asigura organizarea și coordonarea acțiunilor în domenii orientate spre garantarea siguranței alimentelor (cu excepția produselor alimentare prevăzute la articolul 19 litera d) din Legea nr. 113 din 18 mai 2012 [4] cu privire la stabilirea principiilor și a cerințelor generale ale legislației privind siguranța alimentelor), precum și a calității produselor alimentare, menținerea și ameliorarea bunăstării animalelor și stării fitosanitare, întreținerea unui sistem de măsuri statale menite să asigure sănătatea animală și protecția plantelor, inofensivitatea produselor alimentare și a materiei prime, obținute ca rezultat al prelucrării lor.

Rolul Agenției în procesul de formare a competitivității producției agroalimentare autohtone constă în asigurarea calității și inofensivității ei. Aceasta devine posibil prin aplicarea în practică a legislației în vigoare și supravegherea adecvată a activității agenților economici. Un rol important, în acest caz, îl are și managementul autorității care are menirea de a monitoriza îndeplinirea atribuțiilor de serviciu de către toți angajații autorității în mod unic, corect și imparțial.

Agenția desfășoară activități de control oficial planificat și inopinat prin aplicarea diferitor metode și tehnici de control: supraveghere, inspecție, monitorizare, verificare, audit, prelevare de probe și analiză. Corectitudinea efectuării activităților de control și veridicitatea rezultatelor obținute în urma controlului reprezintă doi factori esențiali în procesul asigurării inocuității și calității alimentare. În scopul ridicării calității activităților de inspecție desfășurate de către personalul Agenției, recunoașterii producției autohtone la nivel european și trezirea încrederii consumatorilor și a agenților economici, începînd cu luna septembrie 2013, ANSA a început implementarea sistemului de management al calității conform standardului ISO/IEC 17020:2013 „Criterii generale pentru funcționarea diferitelor organisme care efectuează inspecții”. Standardul ISO 17020 specifică criterii generale referitoare la competența organismelor care efectuează inspecții, indiferent de sectorul implicat. Managementul calității aplicat în baza acestui standard reprezintă de fapt *„activități coordonate pentru a orienta și controla o organizație în ceea ce privește calitatea”*. Coordonarea și controlul cu privire la calitate include, în general, stabilirea politicii în domeniul calității și a obiectivelor calității, planificarea calității, controlul calității, asigurarea calității și îmbunătățirea calității. Managementul calității cuprinde trei procese principale de management: planificarea calității, ținerea sub control a calității (quality control) și îmbunătățirea calității și se bazează pe următoarele principii:

1. Orientarea la consumatori/clienti.
2. Leadership.
3. Implicarea personalului.
4. Orientarea la procese.
5. Abordarea managementului ca sistem.
6. Îmbunătățire continuă.
7. Decizii bazate pe date.
8. Relații reciproc avantajoase cu furnizorii / agenții economici.

ANSA a fost creată după prototipul Agențiilor din UE, luând în considerație specificul autohton.

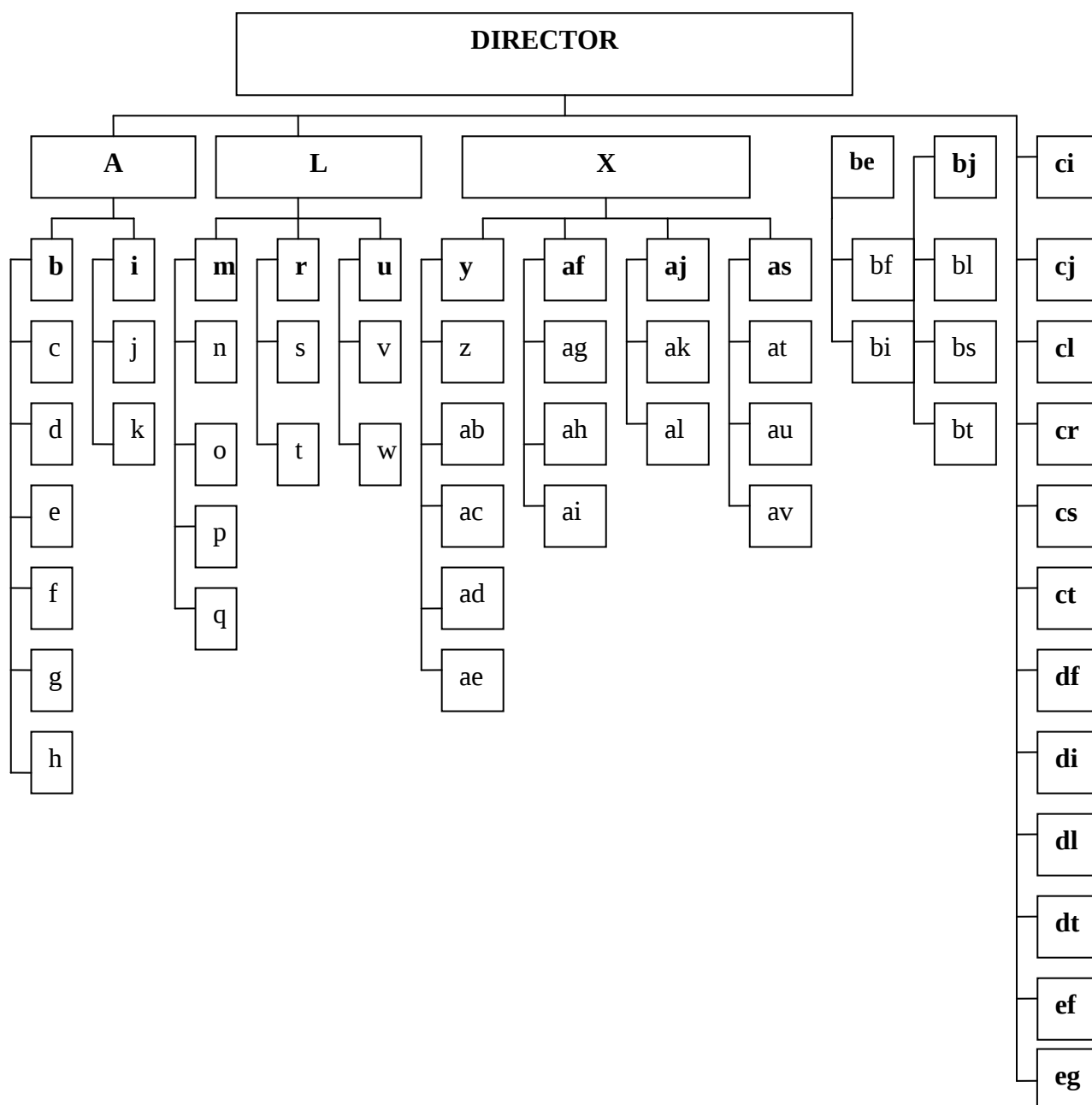

Fig. 2. SOC existentă a Agenției Naționale pentru Siguranța Alimentelor (ANSA) din Republica Moldova

A-Director adjunct;

b- Direcția supraveghere sanitar-veterinară;

c- Secția sănătate și bunăstare a animalelor;

d- Serviciul de monitorizare și notificare a bolilor;

e-Serviciul monitorizarea zoonozelor;

f- Secția epidemiologie și situații de criză;

g- Secția supravegherea identificării și mișcării animalelor;

h- Serviciul supraveghere zootehnică;

i- Direcția supraveghere farmaceutică, veterinară și furaje;

j- Secția autorizarea unităților cu activitate farmaceutică;

k- Secția supravegherea furaje și alte produse;

L- Director adjunct;

m- Direcția protecția și sănătatea plantelor;

n- Serviciul supravegherea fitosanitară și înregistrarea producătorilor;

o- Secția monitoring fitosanitar și managementul crizelor;

p- Secția carantină internă;
 q- Serviciul carantină externă;
 r – Direcția controlul produselor de uz fito-sanitar și fertilizanți;
 s- Serviciul monitoring reziduri de pesticide și fertilizanți;
 t- Secția trasabilitate, controlul postomologare și echipament;
 u –Direcția control semincer;
 v- Secția culturi agricole;
 w- Secția culturi agricole;
 X- Director adjunct;
 y- Direcția supravegherea unităților de producere a alimentelor de origine animală;
 z- Secția supravegherea unităților de producere carne roșie, carne de pasăre și ouă pentru consum;
 ab- Serviciul supravegherea unităților de producere pește;
 ac- Secția supravegherea unităților de producere carne roșie, carne de pasăre și ouă pentru consum;
 ad- Serviciul supravegherea unităților de producere lapte și produse lactate;
 ae- Serviciul supravegherea unităților de producere miere și produse agricole;
 af- Serviciul supravegherea unităților de producere a alimentelor de origine vegetală;
 ag- Serviciul de monitorizare și control unități din domeniul panificație;
 ah- Serviciul de monitorizare și control unități din domeniul sucurilor și băuturi alcoolice;
 ai- Serviciul de monitorizare și control unități din domeniul prelucrării legumelor și fructelor;
 aj- Direcția supravegherea comerțului, distribuției și consumului produselor alimentare;
 ak- Serviciul supravegherea comerțului și distribuției cu produse de origine animală;
 al- Serviciul supravegherea comerțului și distribuției cu produse de origine non animală;
 as- Direcția controlul calității și sisteme de calitate;
 at- Serviciul calitate a produselor de origine animală;
 au- Serviciul calitate a produselor de origine non animală;
 av- Serviciul sisteme de calitate;
 be- Direcția managementul laboratoarelor și evaluarea riscurilor;
 bf- Secția evaluarea riscurilor, planificarea și monitorizarea controlului reziduurilor;
 bi- Serviciul managementul laboratoarelor;
 bj- Direcția coordonarea posturilor la frontieră;
 bl- Serviciul coordonarea posturilor sanitar-veterinare și fitosanitare;
 bs- Secția comerț internațional;
 bt- Posturile de control sanitar-veterinar și fitosanitar;
 ci- Direcția logistică, management și administrare internă;
 cl- Secția secretariat;
 cr- Direcția resurse umane;
 cs- Direcția finanțe și contabilitate;
 ct- Serviciul juridic;
 df- Serviciul relații internaționale și asistența externă;
 di- Secția tehnologii informaționale;
 dl- Serviciul comunicare cu mass-media;
 dt- Comisia medicamentelor;
 ef- Consiliul consultativ;
 eg- Subdiviziuni teritoriale pentru Siguranța alimentelor.

Sursa: [7] .

Implementarea sistemului de management în cadrul Agenției întâmpină însă o serie de dificultăți atât de ordin intern, cât și de ordin extern. La nivel intern există probleme privind înțelegerea esenței sistemului și a importanței implementării lui de către angajații autorității. Aceasta este cauzată în mare măsură de lipsa de instruire adecvate mai ales în cadrul subdiviziunilor teritoriale. La nivel extern problema constă în viziunea distinctă a consultanților internaționali privind implementarea sistemului.

Vorbind despre Agenție la general, putem evidenția și alte aspecte nefavorabile cum sunt insuficiența de cadre, lipsa de personal competent, lipsa echipamentelor de prelevare a probelor în cantitate necesară, lipsa unui sistem informațional unic, dotarea insuficientă a subdiviziunilor

teritoriale cu tehnica de oficiu și mobilier, colaborare insuficientă între direcții, lipsa motivației pentru personal, iar ca rezultat rotația înaltă a cadrelor.

Agenția de Intervenții și Plăți pentru Agricultură (AIPA) creată prin Hotărârea Guvernului nr. 60 din 4 februarie 2010 [2], este un organ administrativ care se subordonează MAIA și este responsabil de gestionarea resurselor financiare destinate pentru susținerea producătorilor agricoli, monitorizarea repartizării acestora și evaluarea cantitativă și calitativă a impactului generat de măsurile de susținere a agricultorilor de către stat.

Agenția exercită următoarele funcții de bază:

a) asigură derularea corectă și legală a operațiilor de gestionare a fondurilor alocate pentru susținerea producătorilor agricoli;

b) examinează solicitările și materialele depuse de către solicitanți și eligibilitatea acestora de a beneficia de fonduri din partea statului, conform procedurilor și regulamentelor stabilite;

c) creează și menține Registrul exploatațiilor agricole;

d) operează sistemul de control intern în scopul asigurării corectitudinii procedurilor și sistemelor aplicate, precum și performanței actuale a acestora.

AIPA din Republica Moldova este creată după modelul din UE. În structura organizatorică a agenției a fost creat recent serviciul IT care este responsabil de elaborarea sistemelor IT și permite ulterior reducerea timpului de operare. În cadrul agenției la nivel teritorial există 10 centre regionale. Numărul personalului este relativ redus comparativ cu AIPA din alte state. Spre exemplu în Franța activează 3 agenții cu peste 7000 angajați, în România- 2000 angajați, iar în Ungaria-500 angajați.

Concluzii

Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare (MAIA) este organul central de specialitate care elaborează acte legislative ce servesc drept bază pentru reglementarea pieței produselor agroalimentare, având în vedere nu numai aspectele de funcționare, dar și de promovare a producției moldovenești la nivel de stat.

Instituții care sunt responsabile de competitivitatea sectorului agroalimentar al Republicii Moldova sunt: Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, Agenția de Intervenții și Plăți pentru Agricultură, Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor, organizațiile de extensiune, instituțiile de învățământ și organizațiile de suport a afacerilor agroalimentare.

La nivel intern, în cadrul Agenției Naționale pentru Siguranța Alimentelor există probleme privind înțelegerea esenței sistemului de management și a importanței implementării lui de către angajații acesteia. La nivel extern problema constă în viziunea distinctă a consultanților internaționali privind implementarea sistemului.

Agenția de Intervenții și Plăți pentru Agricultură este organul administrativ responsabil de gestionarea resurselor financiare destinate pentru susținerea producătorilor agricoli, monitorizarea repartizării acestora și evaluarea cantitativă și calitativă a impactului generat de măsurile de susținere a agricultorilor de către stat.

Bibliografie

1. HG a Republicii Moldova Nr. 793 din 02.12.2009 cu privire la aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare, structurii și efectivului-limită ale aparatului central al acestuia.

2. HG a Republicii Moldova Nr. 60 din 04.02.2010 cu privire la crearea Agenției de Intervenție și Plăți pentru Agricultură.

3. HG a Republicii Moldova Nr. 51 din 16.01.2013 privind organizarea și funcționarea Agenției Naționale pentru Siguranța Alimentelor.

4. Legea nr. 113 din 18.05.2012 cu privire la stabilirea principiilor și a cerințelor generale ale legislației privind siguranța alimentelor.

5. Пети В., Смит А., Риккардо Д., Антология экономической классики. М.: Эконом, 1993/ Т.1.475 с.

6. Porter, M.E. (1990). The Competitive Advantage of Nations, Free Press, New York, 1990, 875 p.

7. ANSA. Organigrama. <http://www.ansa.gov.md/ro/organigrama.html>

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОГО АГЕНСТВА

Diana Vornovitchi

Lector universitar, ASEM

Administrator "EURO LOW COST TOUR" SRL

Abstract: Travel agencies have resisted change for decades. Corner grocery stores have disappeared, local hardware stores have been replaced by discount superstores, even video stores are now dominated by a few chains, and now, finally, it seems that rationalization and change is coming to the travel industry too.

In the global economy tourism takes the first place in the creation of the new job. Three or four foreign tourists provide one job in the tourism industry, and it entails the emergence of new jobs in related industries. Despite the difficulties during the economic crisis, the tourism industry is an area that absorbs the released labor and a significant portion of small businesses, gives impetus to the development of domestic, inbound and social tourism.

The successful travel agency of tomorrow will be very different to the successful travel agency of yesterday. Here are some areas in which change is essential and inevitable.

Key words: sustainable tourism development, travel agency, solution to the travel agency

Туризм занимает в мировой экономике первое место по созданию новых рабочих мест. Три-четыре иностранных туриста обеспечивают одно рабочее место в туристской отрасли, а оно влечет за собой появление новых мест в сопутствующих отраслях. Несмотря на имеющиеся трудности в период экономического кризиса, туриндустрия является той сферой, которая вбирает в себя высвобождающиеся трудовые ресурсы и значительную часть малого бизнеса, дает импульс к развитию внутреннего, въездного и социального туризма.

Молдова привлекает своим природным комплексом и средой, созданной руками человека. По подсчетам специалистов, у нас более 15 тысяч антропологических достопримечательностей и более 300 важных природных заповедников, около 50 древних укрепленных крепостей, 6 средневековых каменных крепостей (с разной степенью сохранности), свыше 1 тысячи охраняемых архитектурных памятников, около 50 православных монастырей. У Молдовы есть все шансы развивать сельский, или руральный, туризм, который с каждым годом все более востребован во всем мире.

В этих условиях представители различных отраслей знаний пытаются не только оценить состояние молдавской политики, экономики и социальной сферы, но и спрогнозировать дальнейшие тенденции их развития. Все более заметную роль начинает играть туристическая политика, которая оказалась востребованной в ходе экономических реформ, так как влияет на такие жизненно важные процессы, как использование природно-ресурсного потенциала территорий и его воспроизводство, демографию и занятость населения, уровень и качество жизни, взаимодействие рынков и механизмы управления этими процессами.

Положительное значение имеет разработанная и утвержденная постановлением правительства Республики Молдова от 19.05.2014 № 338 Стратегии туризма «Туризм 2020» и Плана действий по внедрению Стратегии развития туризма «Туризм 2020» на 2014-2016 годы, установившая цели развития сферы туризма, основные направления и механизмы решения поставленных задач.

Вместе с тем эффективное развитие туристской сферы и туристических агентств в Молдавии сдерживают следующие факторы:

– несовершенство нормативно-правовой базы, регулирующей отдельные аспекты туристской деятельности. В частности, необходимо пересмотреть и дополнить законоб организации и осуществлении туристической деятельности в Республике Молдова, сегодня по многим параметрам не соответствует требованиям Международной туристической организации (ЮНВТО) и мировым тенденциям развития туристического рынка;

- недостаточное использование позитивного мирового опыта в области финансово-экономического регулирования туристской отрасли, что приводит к оттоку средств из Молдавии в туристские комплексы ряда зарубежных стран;
- отсутствие эффективной инвестиционной политики в области туризма;
- дефицит квалифицированных кадров на всех уровнях туристского обслуживания;
- неполнота статистических данных о состоянии, развитии туризма и влиянии мультипликативного эффекта на экономику страны;
- недостаток механизмов поддержки социального туризма, возрождения самодетельного и спортивного туризма на правовой основе;
- отсутствие инфраструктуры для путешествий и отдыха инвалидов и пожилых людей, школьников и студентов, молодежи с ограниченными доходами, самостоятельных (независимых, самодетельных) туристов.

Размещение вновь возводимых туристских комплексов не всегда учитывает как параметры туристского спроса по видам туризма, так и характер туристского предложения: наличие туристских ресурсов, условий для кадрового обеспечения, соответствие экологическим требованиям и экономической целесообразности.

Обсуждение вопросов несоответствия туристического потенциала и уровня развития сферы туризма в Молдавии ведется достаточно давно – с начала 1990-х гг. Согласно международному рейтингу 2015 г., среди 141 оцениваемых стран по совокупному уровню конкурентоспособности сферы туризма Молдавия заняла 111-е место. При этом у нашей страны 61-е место по состоянию благоприятности среды, 22-е место по состоянию здоровья и гигиены, 64-е место по обеспечению охраны и безопасности туристов и 115-е место по среде развития бизнеса. По состоянию инфраструктуры Молдова заняла 106-е место, по инфраструктуре воздушного транспорта – 119-е место и 109-е место по качеству наземной и портовой инфраструктуре. На 95-м месте находится инфраструктура туристических услуг. По числу объектов всемирного природного наследия Молдова на 92-м месте а по природным ресурсам на 139-м¹.

Диаграмма 1. Конкурентоспособность сферы туризма Молдавии в 2015 году по международному рейтингуWorldEconomicForum

¹ <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2015/economies/#economy=MDA>

Диаграмма 2. Обзор деятельности сферы туризма Молдавии в 2015 году по оценке WorldEconomicForum

Такой низкий уровень показателей можно объяснить совокупностью следующих факторов, связанных с неразвитостью туристической инфраструктуры. К числу таких проблем относятся:

- низкий уровень благоустройства туристических объектов и исторических центров;
- гостиничный сектор, как правило, не сбалансирован по спросу и предложению мест размещения (преобладают 3-х и 4-х звездочные отели, не хватает гостиниц туркласса, хостелов);
- в общественном питании наблюдается несоответствие цен и качества предлагаемых блюд и напитков; слабо представлена местная кухня;
- плохое состояние дорог и придорожного сервиса (парковки, стоянки, санитарные места);
- местная сувенирная продукция не отличается многообразием и оригинальностью;
- слабое развитие сферы досуга и развлечений для туристов;
- отсутствие развлечений для детей и туристических объектов, ориентированных на детей/ родителей с детьми;
- недостаточное информационное обеспечение туристов (отсутствие указателей, схем проезда или прохода, сведений об объектах культурного наследия, календарей культурных событий, мало информации на иностранных языках и пр.);
- слабое продвижение туристических ресурсов в Молдавии и за рубежом.

Кроме того, существует ряд общих проблем, связанных с культурно-познавательным туризмом: плохое состояние памятников культурного наследия, однообразие экскурсионного обслуживания (слабое использование интерактивных форм и современных музейных технологий), неразвитость событийного туризма, недостаточная координация деятельности государственного и коммерческого секторов сферы культурно-познавательного туризма.

Обобщив и подытожив проблемы, с которым сталкивается туристический рынок Молдавии, можно выделить следующие трудности:

Низкий профессионализм сотрудников, выражается в недостатке практических навыков, а, порой, и теоретических знаний, что является причиной низкого уровня подготовленности менеджеров туристических компаний.

Низкое качество молдавского продукта (является следствием отсутствия инфраструктуры и культуры обслуживания туристов, что не позволяет продавать отечественный туристический продукт).

Недобросовестность иностранных партнеров (некорректное отношение иностранных партнеров к молдавским туроператорам).

Недостаточный уровень культуры корпоративных отношений (недостаточно хорошо развит уровень бизнес-коммуникаций среди различных туристических фирм для решения общих рыночных проблем).

Необъективность средств массовой информации (необъективная и недостоверная информация о ряде туристических компаний (информационная война компаний)).

Отсутствие четкого позиционирования туристических фирм (частая смена деятельности туроператоров с одного комплекса клиентских сегментов на другой, отсутствие четкой позиции предложений на рынке).

Отсутствие у малых туристических предприятий современных рекламных технологий.

Недостаточная поддержка малого бизнеса в сфере туризма со стороны государства.

В большей степени указанные проблемы относятся к сфере внутреннего туризма. Во-первых, туристским фирмам нерентабельно показывать Молдавию молдованам (фирмы работают преимущественно с прибыльными зарубежными турами). Во-вторых, уровень цен на средства размещения достаточно высок при их низкой комфортабельности. В-третьих, население Молдавии недостаточно информировано о рекреационных возможностях регионов страны. В-четвертых, у туристских фирм возникают проблемы при работе с организациями санаторно-курортного комплекса и т.д. Развитие внутреннего туризма, как и въездного, невозможно без инвестирования материально-технической базы туризма и прежде всего средств приема и размещения туристов, реконструкции и строительства автодорог, сферы развлечений, учреждений культуры и памятников истории.

И в завершение, расширить и укрепить международное сотрудничество в области научного обеспечения развития туризма и профессионального туристского образования, использование передовых практик Ассоциации ведущих гостиничных школ Европы (EURHODIP), Международной ассоциации научных экспертов в туризме (AIENT), Международного бюро социального туризма (BITS), Международного конгресса профессионального туристского образования (МКПТО), ведущих европейских учебных заведений, осуществляющих подготовку туристских кадров, видных экспертов и специалистов – организаторов туризма.

Развитие въездного туризма поможет Молдове повысить свой авторитет в мире, привлечь приток иностранной валюты, что, в свою очередь, обеспечит рост доходов населения, создаст новые рабочие места, т. е. увеличит занятость населения, пополнит бюджет за счет увеличения налоговых сборов с экономических агентов, участвующих в обслуживании туристов. Несмотря на множество проблем, сдерживающих развитие въездного туризма в Молдове, у туристского бизнеса в нашей стране большое будущее.

Успешная туристическая фирма завтра будет очень отличаться от успешного туристического агентства вчера. Вот некоторые области, в которых изменения необходимы и неизбежны.

Решение 1: Официальные Программы обучения

Турагентам необходимо специальное обучение и опыт в продуктах, которые они продают. Клиенты будут использовать только турагентов которые знают больше о вещах, которые они продают, чем клиент может легко выяснить для себя (например, в Интернете или непосредственно от поставщиков). Клиенты теперь лучше информированы, чем когда-либо, соответственно и Турагенты должны аналогичным образом быть лучше информированы чем предполагалось ранее.

Решение 2: Специализация

Концепция многоцелевого агентства, будучи в состоянии помочь всем в разном типе путешествия и повсюду в мире, больше не действует. Туристы ожидают от турагента прямой доступ к туристической информации.

Туристические агентства должны специализироваться в одном из направлений. Им нужно, возможно, специализироваться по типу поездки (например, агентства только для круизов) или по месту назначения (специалисты, например, в Австралии) или по типу пассажира или, возможно, они должны специализироваться и продавать только от одного или двух поставщиков-партнеров. Возможно, они могли бы также специализироваться на предоставлении услуг конкретным крупным клиентам, а не общие туристические услуги для широкой публики.

Специализация также помогает с обучением - это легко для агента, чтобы стать экспертом по специализированным направлениям, что является для агента возможностью, стать экспертом по всем вопросам специализации.

Решение 3: Новые подходы к рынку

Туристическое агентство должно меняться и развиваться, так как мир вокруг него также меняется и развивается. Агентства должны участвовать совместно с поставщиками в использовании рекламного бюджета различных партнеров.

Интернет является доступным 24/7 - туристические агентства должны также предлагать услуги в часы, которые удобны для своих клиентов, а не только в часы, которые удобны для агентства! Интернет может позволить агентствам продавать клиентам в любой точке мира, но тогда агентства должны иметь реальных людей, доступных в интерактивном режиме чтобы помочь своим клиентам во всех часовых поясах и в любое время дня и ночи.

Решение 4: Стать более открытым для предоставления туристам сопутствующих товаров и услуг

Туристические агентства должны выгодно участвовать в удовлетворении всех потребностей своих клиентов, связанных с путешествиями. Это означает, что, возможно, агентства должны дорожные принадлежности, оформление багажа, книги.

Это также означает, что туристические агенты должны обеспечить более непосредственные услуги связанные с путешествием -например интегрируя бронирование театральных билетов, трансферы лимузин, день гастролей и другие услуги и продукты, которые они смогут предложить туристу, что опять же означает необходимость большей подготовки и знаний.

Новый тип туристического агентства, которое развивается, будет очень эффективным и действенным инструментом, который действительно делает планирование поездки проще для своих клиентов и предлагает эффективный способ продажи для своих поставщиков. И это должно быть хорошо для всех!

Список литературы

1. HOTĂRÎREA GUVERNULUI REPUBLICII MOLDOVA Nr. 338 din 19.05.2014cuprivire la aprobareaStrategiei de dezvoltarea turismului „Turism 2020” și a Planului de acțiunipentruimplementareaacesteiaînnanii 2014 – 2016
2. Poon, A. "Global Transformation: The New Consumers". The Earthscan Reader in Sustainable Tourism. Edited by Lesley France. Earthscan Publications Limited, U.K.
3. <http://www.turism.gov.md/>
4. <https://www.weforum.org>

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ РЕГИОНАЛЬНЫМ ТУРИЗМОМ

Кротенко Ирина, докторант
ASEM, Кишинев, Молдова

Abstract: Are studied the preconditions of strategic management of the regional tourism system. Is analyzed the state of the international tourism in Moldova and its strategic management system. Is conducted a comparative study of strategic management systems of the regional tourist complex in France, the US and other countries. Are suggested the recommendations on the implementation of the results of comparative management in Moldova.

Ключевые слова: менеджмент, сравнительный менеджмент, стратегический менеджмент региона, управление туризмом.

Постановка проблемы. В настоящее время глобализация является одной из ведущих тенденций мировой экономики. В таких условиях границы между странами и культурами всё больше размываются, а различия в способах ведения бизнеса становятся объектом пристального изучения для достижения наиболее эффективного глобального сотрудничества. Полезным инструментом в данной сфере является сравнительный менеджмент.

Сравнительный менеджмент является частью общей теории менеджмента, в рамках которой рассматриваются представления и закономерности взаимодействия представителей разных культур в системах управления на различных уровнях иерархии. Сравнительный менеджмент призван обеспечить сравнение или сопоставление различных национальных моделей менеджмента [12, с.18].

Главная цель сравнительного менеджмента - повышение эффективности управления бизнесом с учетом менеджмента разных уровней национально-культурных особенностей поведения подчиненных и партнеров, а также особенностей стран, в которых осуществляется бизнес. Вместе с тем, помимо чисто экономических целей, сравнительный менеджмент безусловно преследует и важные социально-политические цели: его корректное применение способствует укреплению доверия и взаимных симпатий людей разных культур.

Принципы, формы и методы сравнительного менеджмента имеют универсальный характер и приемлемы для применения на различных уровнях управленческой иерархии, в различных сферах экономики и видах деятельности. Важным представляется проведение исследования сравнительного менеджмента туристической сферы на уровне региона и особенно его стратегической компоненты. Это обусловлено местом и ролью туризма в современном обществе. Сегодня туризм является важной составляющей частью глобальной экономики, а также элементом экономического роста и развития национальных (региональных) хозяйственных систем. Современный глобальный туризм охватывает до 10% мирового ВВП, предоставляет каждое одиннадцатое рабочее место, обеспечивает \$1,5 трлн. экспорта, 6% мирового экспорта и 30% экспорта услуг [11]. При этом среди отдельных стран наглядно проявляется неоднородность развития национальных туристических систем и широкое разнообразие форм и методов активизации национальной туристической сферы. Это предопределяет актуальность темы сравнительного менеджмента стратегических механизмов формирования, функционирования и развития системы регионального туризма.

Сравнительные исследования региональных стратегий управления туристической сферой позволяют выявить передовой опыт в развитии технологий менеджмента в данной области, обнаружить в результате сопоставления как сильные, так и слабые стороны применяемых стратегических механизмов, а также почерпнуть полезный опыт и сформулировать рекомендации.

Исследование проблемы. До сопоставления механизмов стратегического управления региональным туризмом разных стран, целесообразно исследовать положение в данной сфере в Республике Молдова. На современном этапе в туристической сфере Молдовы существует немало нерешённых проблем, что приводит к её низкой конкурентоспособности и выражается в слабых экономических показателях. В первую очередь это отражается в

главном показателе национальной туристической сферы – международных туристических прибытиях. Как видно из табл. 1, численность иностранных посетителей, прибывающих в последние годы в нашу страну невелико. В частности, в 2015 году количество иностранных посетителей составило всего 15,5 тыс. человек, тогда как в 1992 году эта цифра превышала 292 тыс. Эти данные наглядно демонстрируют необходимость коренного реформирования системы государственного управления отраслью.

В последние десятилетия органы государственной власти и управления Молдовы не раз возвращались к вопросам управления туризмом. Были приняты законы «О туризме» (2000 г.) и «Об организации и осуществлении туристической деятельности» (2006 г.), провозглашающие туристическую отрасль приоритетной сферой экономики. Были разработаны и внедрены такие документы как Концепция развития туризма в Республике Молдова до 2005 года, Национальные программы в области туризма "Винный путь в Молдове" и "Satul Moldovenesc" и др.

Особое место в системе стратегического управления национальным туризмом занимала Стратегия устойчивого развития туризма на 2003-2015 годы, которая вобрала самые актуальные тенденции, вопросы и задачи своего времени. Целью данной стратегии было создание адекватной базы для интегрированного, сбалансированного и устойчивого развития в Республике Молдова внутреннего и международного туризма, приносящего значительную культурную и социально-экономическую пользу стране и ее сообществам [7]. Однако, несмотря на предпринятые усилия, многие положения стратегии так и остались нереализованными, а в отрасли не произошло значительного улучшения ситуации.

Таблица 1. Туризм, организованный туристическими агентствами и туроператорами в РМ за 1992-2015 годы, на 31 декабря

	1992	1995	2000	2005	2010	2015
Всего туристов	341069	104119	78121	143110	161754	242559
в том числе						
Численность иностранных посетителей, прибывших в страну – всего [8]	292220	32821	18964	25073	8956	15514
Численность молдавских посетителей, выехавших за границу – всего [9]	48849	71298	32452	57231	117204	189790
Число туристов и экскурсионистов ¹ , участвующих во внутреннем туризме – всего [2]	-	-	26705	60806	35594	37255

¹ молдавские граждане

Так как предыдущая стратегия была далека от оптимальной, а период её действия подошёл к своему завершению, в 2014 году Правительством РМ была утверждена новая, усовершенствованная Стратегия развития туризма до 2020 года. В ней расписан новый курс развития туристической отрасли Молдовы, который должен быть проведён в 3 этапа. Первый этап заканчивается уже в 2016 году, следующий охватывает 2017-2018 годы и, наконец, третий этап – 2019-2020, каждому из которых характерен свой специфический набор форм, методов и мер в наращивании экономического потенциала страны. На реализацию данной стратегии предусмотрено выделить 167 млн. леев, а планируемый доход должен, по оценкам специалистов, превысить затраты в 6,5 раз. Кроме того, ожидается ежегодный рост числа иностранных туристов на 3% и внутреннего туризма - на 4% [13]. Отметим, что в 2015 г. число международных туристических прибытий в Молдову выросло по данным туристических агентств и туроператоров на 8%.

Миссией стратегии провозглашено стимулирование туристической деятельности в Республике Молдова путем развития внутреннего и въездного туризма. В документе на ближайшие шесть лет сформулированы следующие основные задачи:

1. Совершенствование законодательной базы в сфере туризма, в соответствии с требованиями туристического рынка и согласно европейским стандартам;
2. Освоение национального туристического потенциала и продвижение имиджа Республики Молдова как туристического направления;
3. Развитие регионального туризма страны;
4. Повышение уровня профессиональной подготовки специализированных кадров и качества туристических услуг;
5. Модернизация индустрии туризма на основе применения современных информационных технологий.

Стратегия предполагает сертификацию 40 туристических маршрутов, разработку четырех новых национальных трасс с выходом на туристические европейские трассы. Должно быть отремонтировано 20 туристических объектов, благоустроено 5 зон отдыха, построено два спорткомплекса и 50 привалов для туристов.

Стратегические меры также включают в себя:

- внесение изменений в Закон № 352-XVI «об организации и осуществлении туристической деятельности» от 24 ноября 2006 года, с последующей разработкой нового закона;
- разработку и внедрение стандартов качества туристических услуг;
- создание национального туристического информационного бюро;
- улучшение физического состояния дорожной сети и прилегающей инфраструктуры (парковки, места для остановок и т.д.);
- диверсификацию туристических предложений, ориентированных на национального туриста;
- приглашение зарубежных IT-специалистов в сфере туризма для обучения национальных кадров и внедрения новых технологий при оказании туристических услуг;
- продвижение туристического потенциала страны при помощи online платформ и др.

Несмотря на амбициозность и оптимистический характер Стратегии развития туризма до 2020 года, в научном и практическом сообществе высказываются сомнения в возможностях с помощью данной стратегии коренным образом изменить сложившееся в отрасли положение. В целях развития и совершенствования положений стратегии «Туризм 2020», целесообразно применение механизмов сравнительного менеджмента стратегического управления региональным туризмом. Для этого выделим наиболее значимые страны в мировой индустрии международных туристических прибытий (см. табл. 2).

Как видно из данных табл. 2, лидерами по численности международных туристических прибытий в последние годы являются Франция и США. Очевидно, что опыт именно этих стран в области стратегического управления региональным туризмом может быть ориентиром для других стран.

Первое место в рейтинге по праву принадлежит Франции, которая в 2014 году приняла у себя 83,7 млн. туристов. Это объясняется тем, что туризм является стратегической отраслью для экономики страны. На его долю приходится 7% ВВП, а также 2 млн. рабочих мест. Однако правительство Франции уверено, что в численности въездных туристов и объеме получаемых от них доходов существуют определенные резервы роста. Для реализации данного потенциала было решено разработать новую Национальную стратегию развития туризма до 2020 года. Её целью является рост въездного туризма и достижение 100 млн. туристов к 2020 году. В качестве основных видов деятельности в развитии туризма были выбраны: гостиничный бизнес; туристические направления и бренды; цифровая сфера; деловой и торговый туризм; гастрономия и виноделие; а также прием, общение и обучение.

Таблица 2. Международные туристические прибыли [10]

Рейтинг	Международные туристические прибыли			
	Млн.		Темпы роста (%)	
	2013	2014	2013/12	2014/13
1. Франция	83,6	83,7	2,0	0,1
2. США	70,0	74,8	5,0	6,8
3. Испания	60,7	65,0	5,6	7,1
4. Китай	55,7	55,6	-3,5	-0,1
5. Италия	47,7	48,6	2,9	1,8
6. Турция	37,8	39,8	5,9	5,3
7. Германия	31,5	33,0	3,7	4,6
8. Великобритания	31,1	32,6	6,1	5,0
9. Россия	28,4	29,8	10,2	5,3
10. Мексика	24,2	29,1	3,2	20,5
... Молдова	0,096	0,094	7,5	-1,8

Был проведен отбор предложений, формирующих принципиальные аспекты стратегии, из которых выбрано около 20 наиболее перспективных:

- Принятие согласованной стратегии продвижения, основанной на ограниченном числе всемирно известных брендов туристических направлений;
- Улучшение структур по приему туристов как национальный приоритет;
- Созданием специального инвестиционного фонда туризма в рамках внедрения инвестиционной стратегии туризма;
- Разработка и применение цифровых технологий, обслуживающих туристическую сферу;
- Поддержка инициатив, демонстрирующих региональное и продуктивное разнообразие в туризме;
- Популяризация трудоустройства в индустрии туризма и улучшение подготовки специалистов, акцентируя внимание на знании иностранных языков, качестве обслуживания, компетентности в сфере современных технологий и общей культуре [1].

Признано необходимым упрощение налогообложения и законодательных процедур, которые помогут улучшить взаимодействие между гостиницами и центрами по онлайн-бронированию. Стратегические меры включают в себя инвестирование €1 млрд. в новую инфраструктуру, в том числе €500 млн. в займы под низкий процент для владельцев отелей, стремящихся модернизировать существующие объекты или строить новые; €400 млн. в местную инфраструктуру и сферу услуг; €100 млн. в кредиты для малого бизнеса.

Среди инфраструктурных проектов следует выделить улучшение связи между аэропортом Шарль де Голль и Парижем, реконструкцию железнодорожного узла Гар-дю-Норд и др. Планируется введение ряда мер по улучшению приема и развлечения посетителей. Агентство туризма Atout France получило дополнительное финансирование для продвижения Чемпионата Европы по футболу ЕВРО-2016 [4]. В рамках реализации стратегии подписано 20 новых контрактов по продвижению конкретных регионов Франции. Изменяется доменное имя французского сайта по туризму с www.rendezvousenfrance.com на более простое и благозвучное – www.france.fr, который уже предлагает информацию на десятках языков [6].

В Соединенных Штатах Америки Национальная стратегия путешествий и туризма была принята в 2012 году. Эта стратегия провозгласила своей главной целью увеличение количества рабочих мест за счет привлечения 100 млн. иностранных туристов, которые, по предварительной оценке, должны будут тратить в стране к 2021 г. \$250 млрд. в год. Стратегия поощряет американцев путешествовать по США. Этому должны способствовать следующие меры:

- Увеличение количества въездных туристов в США, а также внутренних путешественников по стране;

- Улучшение в правительстве США уровня координации и кооперации в сфере туризма;
- Продвижение туристических продуктов США за рубежом;
- Обеспечение обслуживания туристов на уровне мирового класса;
- Активизация проведения исследований в сфере туризма и совершенствование методов измерения результатов от туризма.

Чтобы обеспечить успех стратегии, федеральные органы США призваны обеспечивать приоритетность сферы путешествий и туризма, улучшить координирование усилий различных федеральных структур и активнее работать с партнерами в рамках совместных усилий для удовлетворения будущего спроса. Эти действия позволят повысить потенциал национальной экономики и создать новые рабочие места в индустрии туризма и путешествий. После утверждения федеральные агентства призваны обеспечить разработку детальных планов Национальной стратегии путешествий и туризма США и реализации положений стратегии [5].

Отметим, что первые результаты внедрения стратегии проявились уже в 2013 году, когда количество международных туристических прибытий выросло на 5,0%, а в следующем 2014 году – на 6,8% (см. табл. 2).

В Канаде принята Федеральная Стратегия Туризма. Правительственный подход был направлен на укрепление роли федерального правительства в качестве эффективного партнера с промышленностью и другими уровнями власти в поддержке конкурентоспособного на международном уровне туристического сектора.

Стратегия фокусируется на четырех приоритетах:

1. Повышение осведомленности о Канаде, как о премиумном туристическом направлении.
2. Содействие легкости доступа и передвижения туристов, обеспечивая при этом безопасность и целостность границ Канады.
3. Поощрение развития продуктового ассортимента и инвестирование в канадские туристические активы и продукцию.
4. Обеспечение достаточного количества квалифицированных трудовых ресурсов для улучшения обслуживания посетителей путем качественного сервиса и гостеприимства [3].

Заключение. Таким образом, учитывая проведенный сравнительный анализ функционирующих систем стратегического менеджмента регионального туристического комплекса, считаем целесообразным разработку и внедрение в хозяйственную практику Республики Молдова следующих мер:

- трансформация нормативно-регламентирующей базы туристической сферы Молдовы (закон, стратегия, программы и др.);
- фокусирование усилий стратегического управления региональной туристической сферы на первоочередность въездного туризма, как определяющего компонента формирования активного платежного баланса страны;
- разработка количественно описываемых ориентиров стратегического развития регионального въездного туризма, приняв за основу показатели 1990-х годов (250-300 тыс. международных туристических прибытий);
- обеспечение, по примеру развитых стран, реальной приоритетности сферы путешествий и туризма Молдовы на национальном и местных уровнях управления;
- формирование системы механизмов стратегического продвижения туристических продуктов Молдовы за рубежом и активизация работы по ее имплементации;
- повышение качества координации и кооперации в сфере туризма в правительстве и органах местного публичного управления Молдовы;
- выработка комплексной системы мер стратегического характера по продвижению имиджа Молдовы за рубежом и обеспечение их реализации.

Библиография:

1. A tourism development strategy. <http://www.gouvernement.fr/en/a-tourism-development-strategy>

2. Biroul național de statistică al Republicii Moldova. Turismul organizat de agențiile de turism și turoperatori, la 31 decembrie (2000-2015). <http://www.statistica.md/category.php?l=ru&idc=293>.
3. Canada's Federal Tourism Strategy: Welcoming the World. https://www.ic.gc.ca/eic/site/034.nsf/eng/h_00079.html.
4. France Développement Tourisme: a €1 billion investment in tourism. <http://www.gouvernement.fr/en/france-developpement-tourisme-a-eu1-billion-investment-in-tourism>
5. National Travel & Tourism Strategy Task Force on Travel & Competitiveness. <http://travel.trade.gov/pdf/national-travel-and-tourism-strategy.pdf>.
6. Site officiel du tourisme en France. www.france.fr.
7. Strategia de dezvoltare durabilă a turismului în Republica Moldova în anul 2003-2015 – Chișinău, 2003. 74 p.
8. Turism receptor organizat de titularii de licențe de turism, pe țări de origine, 1992-2014. <http://statbank.statistica.md/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=TUR0301&ti=>
9. Turismul emitator organizat de titularii de licențe de turism, pe țări de destinație, 1992-2014. <http://statbank.statistica.md/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=TUR0302&ti=>
10. UNWTO Tourism Highlights, 2015 Edition. <http://media.unwto.org/press-release/2016-01-18/international-tourist-arrivals-4-reach-record-12-billion-2015>.
11. UNWTO. Tourism – an economic and social phenomenon. <http://www2.unwto.org/content/why-tourism>
12. Пивоваров С.Э., Максимцев И.Л. Сравнительный менеджмент. СПб.: Питер, 2008. 480 с.
13. Постановление Правительства № 338 от 19.05.2014 об утверждении Стратегии туризма «Туризм 2020» и Плана действий по внедрению Стратегии развития туризма «Туризм 2020» на 2014-2016 годы. // Monitorul Oficial, 2014, Nr. 127-133. 23 мая.

PROBLEME AFERENTE ELABORĂRII POLITICII CONTABILITĂȚII DE GESTIUNE

*Grîu Maia,
doctorand, lector universitar, USEM*

Abstract: The development of light industry in our country leads to an increase in the efforts to find the most reasonable means to perfect managerial accounting and cost calculation in order to identify and put into circulation existing internal resources in order to obtain economic growth.

Thus, the article presents the importance of efficient approaches in all stages of managerial accounting, so that some previous issues are solved. These issues are usually related to managing pertinent information and all existing resources that are available to organisations in the light industry.

Key words: Accounting policies, managerial accounting, efficiency, IFRS.

Rezumat: Dezvoltarea industriei ușoare din țara noastră impune cu necesitate sporirea eforturilor pentru găsirea celor mai raționale mijloace de perfecționare a contabilității de gestiune și calculației costurilor, în vederea identificării și mobilizării la maximum a rezervelor interne existente pe linia creșterii economice. În acest sens, în această lucrare este prezentată importanța abordării eficiente a tuturor etapelor privind organizarea contabilității de gestiune, în vederea soluționării prealabile a unor probleme legate de gestiunea informațiilor pertinente și a tuturor resurselor existente la dispoziția organizațiilor din industria ușoară.

Cuvinte cheie: Politici contabile, contabilitate de gestiune, eficiență, SIRF.

Introducere:

Entitățile economice sunt deosebit de complexe, relațiile lor cu alte sisteme fiind foarte diversificate. În multe țări, inclusiv și Republica Moldova, contabilitatea care oferă informații utilizatorilor străini se numește contabilitate financiară, iar cea care oferă informații de utilitate internă este contabilitatea managerială sau contabilitatea de gestiune.

Contabilitatea de gestiune a devenit, actualmente, cea mai importantă sursă de informații privind activitatea economică atât la nivelul entității cât și la nivelul economiei naționale. Astfel apare necesitatea implementării unor metode dezvoltate de contabilitate managerială care să permită obținerea unei informații contabile fiabile și în mod special să favorizeze apariția unor noi sisteme informaționale mai bine adaptate la nevoile utilizatorilor interni.

Conținutul politicii de contabilitate precizează cum sunt reflectate efectele tranzacțiilor și a altor evenimente prin recunoaștere, selectarea bazelor de evaluare și prezentarea elementelor în situațiile financiare. Potrivit art. 16 al legii contabilității, entitatea, cu excepția instituțiilor publice, elaborează politicile contabile de sine stătător, în baza legii și a standardelor de contabilitate.

Elaborarea politicilor contabile conform SNC „Politici contabile, modificări ale estimărilor contabile, erori și evenimente ulterioare”, prevede alegerea unui procedeu din cele propuse în fiecare standard, fundamentarea procedurii alese, ținând cont de particularitățile activității entității și acceptarea acestuia în calitate de bază pentru ținerea contabilității și întocmirea situațiilor financiare.

O entitate trebuie să adopte în conținutul politicilor contabile metodele și regulile cele mai adecvate circumstanțelor sale particulare în scopul furnizării imaginii fidele. Înțelegerea politicilor contabile ale entităților este un lucru foarte delicat, deoarece acestea sunt condiționate de numeroși factori economici și socio-organizaționali.

Rezultate și discuții:

La contabilizarea costurilor de producție, în afară de problemele teoretice aferente definirii și clasificării acestora, apar și un șir de aspecte metodologice, dintre care, cele mai esențiale sunt următoarele:

1) dezvăluirea modului de ținere a contabilității costurilor în cadrul unei politici a contabilității de gestiune, precum și precizarea noțiunii și principalelor componente ale acesteia;

2) identificarea regulamentelor interne ce constituie drept suport metodologic de bază în implementarea procedurilor contabilității de gestiune în procesul de gestionare a costurilor.

Organizarea eficientă a contabilității costurilor necesită detalierea informației privind costurile pe locuri de apariție și centre de responsabilitate, elaborarea bugetelor (devizelor de costuri și cheltuieli) și rapoartelor manageriale interne, precum și descrierea metodelor de evidență a costurilor și de calculare a costului de producție. Acțiunile descrise se necesită a fi sistematizate în cadrul unei politici contabile manageriale, care, trebuie elaborată și aprobată distinct de politicile contabile, ce reglementează regulile de ținere a contabilității financiare conform SNC și/sau IFRS.

Analiza politicilor contabile denotă că dezvăluirii detaliate a procedurilor contabilității de gestiune nu i se acordă atenție, acestea din urmă rezumându-se, în anumite cazuri, doar la stipularea componenței costurilor de producție și a metodei de calculare a costului.

Toate celelalte elemente, cum ar fi circuitul documentelor, termenii și modul de prezentare a rapoartelor interne, structura planului de conturi de lucru, descrierea modalității de evaluare și contabilizare a deșeurilor, rebuturilor etc., nu-și găsesc reflectarea în politicile contabile ale entităților. Acest fapt diminuează substanțial gestionarea eficientă a activității acestora și conduce, ca rezultat, la reducerea funcțiilor de analiză și control a informațiilor contabile.

Totodată, în conformitate cu prevederile alin. 2 art.13 din Legea contabilității, persoanele responsabile de ținerea contabilității și raportarea financiară sunt obligate să asigure elaborarea și aprobarea procedurilor interne privind contabilitatea de gestiune [1]. Aceste procedee pot varia de la o entitate la alta în funcție de mai mulți factori, precum: structura organizatorică și mărimea entității; nomenclatorul produselor fabricate (serviciilor prestate); particularitățile procesului tehnologic; gradul de automatizare a evidenței etc.

Aspectele principale privind politicile contabile sunt stipulate în SNC „Politici contabile, modificări ale estimărilor contabile, erori și evenimente ulterioare”, precum și IAS 8 „Politici contabile, modificări ale estimărilor contabile și erori”. Unele momente privind politicile contabile a

entităţii sunt stipulate în IFRS 1 „Adoptarea pentru prima dată a Standardelor Internaţionale de Raportare Financiară”.

Reieşind din prevederile legii, scopul contabilităţii de gestiune constă în elaborarea rapoartelor interne, şi nu a situaţiilor financiare, precum este prevăzut de SNC. Din acest motiv, este raţional ca entitatea să dispună de politici separate: atât în domeniul contabilităţii financiare, cât şi în scopurile contabilităţii de gestiune. În consecinţă, toate însuşirile aferente contabilităţii de gestiune trebuie să fie centralizate într-un document intern, care, concomitent ar fi şi de reglementare, având drept scop stabilirea principiilor, modului de organizare şi ţinere a contabilităţii de gestiune în cadrul entităţii. Un document similar, în cadrul contabilităţii financiare, îl reprezintă politicile contabile, iar în scopurile contabilităţii manageriale pledăm ca documentul respectiv să fie denumit - politicile contabilităţii de gestiune.

Investigaţiile efectuate relevă că scopurile politicilor contabile în cadrul contabilităţii financiare şi manageriale diferă esenţial, şi anume:

- scopul politicii contabilităţii financiare constă în opţiunea pentru un procedeu din cele stipulate de SNC sau IFRS (în cazul alternativităţii) şi acceptarea acestuia în calitate de bază pentru ţinerea contabilităţii şi întocmirii situaţiilor financiare;

- scopul politicii contabilităţii de gestiune rezidă în determinarea principiilor de bază de ţinere a contabilităţii de gestiune în cadrul entităţii şi subdiviziunilor sale în vederea luării deciziilor manageriale în baza informaţiilor prezentate în rapoartele interne [3, p.49].

În literatura de specialitate autohtonă şi în actele normative în vigoare, lipseşte definiţia politicilor contabilităţii de gestiune. Din aceste considerente, vom examina modul în care această noţiune este definită de publicaţiile din străinătate.

Cea mai amplă definiţie, în acest sens, este dată de savantul rus Vahruşina M., care afirmă că politicile contabilităţii manageriale reprezintă totalitatea metodelor de ţinere a contabilităţii de gestiune, care asigură continuitatea şi consecvenţa acesteia şi contribuie la realizarea elementelor acesteia (bugetare, contabilizare propriu-zisă şi raportare financiară, control de gestiune intern şi analiză gestionară) în interesele conducerii interne a entităţii [4,p.67].

Cercetătorul Dediuhina N. susţine că principala destinaţie a politicilor contabilităţii de gestiune constă în realizarea principalului obiectiv strategic al entităţii de atragere a investiţiilor şi fluxurilor de capital [5, p.88].

Analiza definiţiilor sus menţionate asupra noţiunii „politicilor contabilităţii de gestiune” a permis autorului să aprofundeze noţiunea nominalizată prin următoarea definiţie: *politicile contabilităţii de gestiune reprezintă totalitatea conceptelor de bază, caracteristicilor calitative, regulilor şi procedeele, aprobate de conducerea entităţii, pentru ţinerea contabilităţii de gestiune, care asigură continuitatea şi consecvenţa acesteia contribuind la realizarea potenţialului componentelor substanţiale (bugetare, calculare, control şi analiză) în scopul atingerii obiectivelor strategice.*

Din punct de vedere al necesităţii, au fost remarcate două abordări principale privind politicile contabilităţii de gestiune:

- Procedeele contabile elaborate de sine stătător de către entitate trebuie dezvăluite în cadrul unui compartiment distinct al politicilor contabilităţii financiare. Această abordare se întâlneşte în lucrările economiştilor autohtoni – Nederiţa A. [2, p. 54];

- Procedeele contabile elaborate de sine stătător de către entitate în scopuri interne trebuie dezvăluite în cadrul unei politici contabile manageriale, care trebuie elaborată separat de politicile contabilităţii financiare ce stipulează regulile de ţinere a contabilităţii conform SNC sau IFRS. O astfel de poziţie se întâlneşte în lucrările savanţilor din Federaţia Rusă – Vahruşina M., Cuzmina M., ş.a.

Se consideră că a doua abordare este mai justificată şi se explică prin faptul că, deşi unele aspecte examinate în politicile contabilităţii financiare sunt, pe de o parte, prerogativa contabilităţii de gestiune, totuşi, există aspecte inerente doar contabilităţii de gestiune şi anume: stabilirea obiectelor de evidenţă a costurilor şi a obiectelor de calculaţie, argumentarea şi clasificarea centrelor de responsabilitate; determinarea nomenclatorului articolelor de costuri de bază şi de regie etc.

În literatura de specialitate autohtonă, lipsesc investigațiile referitoare la modul de elaborare și aprobare a politicilor contabilității de gestiune.

Deși scopul principal al politicilor contabile în cadrul contabilității financiare urmărește alegerea unui procedeu sau unei metode descrise în cadrul SNC sau IFRS, atunci, în cadrul politicilor contabilității de gestiune, situația se prezintă altfel. Aici este necesară nu doar alegerea unei metode de evidență, ci și descrierea modalității de elaborare și implementare a procedeelelor contabilității de gestiune, deoarece acest fapt nu este reglementat din punct de vedere legislativ sau normativ.

În acest context, se consideră că cea mai oportună este acea structură a politicilor contabile de gestiune care va ține cont de următoarele trei compartimente: organizatoric, tehnic și metodologic.

Existența unei astfel de politici este necesară pentru sistematizarea procedeelelor contabilității de gestiune într-un document distinct, care va servi drept ghid în ținerea contabilității de gestiune în ramura industriei ușoare, ceea ce, actualmente, în practica entităților din acest sector lipsește.

La constituirea *compartimentului organizatoric* al politicilor contabilității de gestiune, este necesar de axat pe faptul, ca în acesta să se regăsească primordial principalele componente ale contabilității manageriale expuse în art. 3 din Legea contabilității – planificarea (bugetarea), calcularea costului, verificarea și analiza executării bugetelor, pregătirea rapoartelor interne.

Prin concepția de organizare a contabilității de gestiune se presupune stipularea scopului, sarcinilor, principiilor și modului de introducere a modificărilor în politicile contabilității de gestiune, definirea terminologiei aplicate în scopurile contabilității de gestiune, modalitatea de coeziune a informației între sectorul contabilității financiare și de gestiune.

Pentru asigurarea unei activități eficiente a tuturor subdiviziunilor din cadrul entității ce generează informația în scopurile contabilității de gestiune, o atenție majoră trebuie acordată inițial terminologiei aplicate, dat fiind faptul că terminologia aplicată în scopurile contabilității de gestiune nu este definită de către legislația în vigoare.

În acest context, savanții englezi Horngren Ch. și Foster G. au semnalat că: „neștiința terminologiei conduce la apariția managerilor incompetenți la entități, la nenumărate certuri cu furnizorii, cumpărătorii și organele fiscale. Pentru a evita astfel de cazuri, actele normative și legislative, standardele contabile și contractele trebuie să fie cât mai precise în ceea ce privește terminologia folosită”.

În plus, este necesară aplicarea unei terminologii comune atât în contabilitate, cât și în scopuri fiscale, fapt care actualmente lipsește.

Luând în considerare diversitatea segmentelor de activitate, pentru fiecare entitate este rezonabil de a stipula în politicile contabilității de gestiune nomenclatorul centrelor de responsabilitate, prin desemnarea, pentru fiecare centru în parte, a persoanei responsabile la diferite niveluri ierarhice. În prezent, în cadrul ramurii, nu se ține contabilitatea pe centre de responsabilitate. Totodată, stabilirea centrelor de responsabilitate în cadrul politicilor contabilității de gestiune va permite urmărirea rezultatelor financiare obținute în cadrul fiecărui centru și adoptarea deciziilor eficiente de gestiune.

Procesul de luare a deciziilor implică organizarea procedurii de control a costurilor, care constă în desemnarea persoanelor responsabile de întocmirea, controlul și analiza executării bugetelor la nivelul diferitelor centre de responsabilitate. În acest scop, este rezonabilă elaborarea unui Regulament privind controlul intern, care va cuprinde persoanele desemnate de către managementul entității de efectuarea controlului în scopuri manageriale, totalitatea indicatorilor ce vor sta la baza calculelor de evaluare a eficienței activității entității etc.

O atenție deosebită trebuie acordată sistemului de motivare a personalului, prin reflectarea în politicile contabilității de gestiune a indicatorilor respectivi, precum și a modului de determinare și de control al acestora.

Compartimentul tehnic al politicilor contabilității de gestiune, după părerea noastră, trebuie să includă următoarele elemente:

1) circuitul documentelor începând de la documentele primare și terminând cu rapoartele manageriale interne;

2) detalierea informației pe conturi analitice prin elaborarea unui plan de conturi de lucru;

3) modalitatea aleasă de ținere a contabilității de gestiune pe suport de hârtie sau în formă electronică;

4) asigurarea confidențialității și securității informațiilor contabile utilizate în scopuri manageriale.

Circulația documentară depinde, în mare măsură, de structura organizatorică a entității, precum și de modul de prelucrare a informației contabile. Forma și structura documentelor primare și registrelor interne trebuie să se bazeze, primordial, pe necesitățile informaționale ale managementului entității, dar, totodată, nu trebuie să contravină prevederilor art. 19 și 22 ale Legii contabilității, ce vizează conținutul și structura documentelor primare, precum și modul de corectare a acestora.

În scopuri interne, o problemă actuală o reprezintă elaborarea graficului circulației documentelor, care trebuie adus la cunoștință persoanelor responsabile (sub semnătură) și aprobat de către conducerea acesteia.

Un alt element important al compartimentului tehnic al politicilor contabilității de gestiune este planul de conturi de lucru. Elaborarea acestuia survine din necesitatea urmăririi operative a modului de constituire a informațiilor pe centre de responsabilitate și segmente de activitate. În opinia noastră, planul de conturi de lucru în scopuri manageriale trebuie să cuprindă nu doar conturile sintetice și subconturile utilizate de către entități, dar și o detaliere mai profundă a informației.

Totodată, detalierea informației pe conturi analitice depinde, primordial, de specificul sistemului informațional utilizat. În condițiile actuale, majoritatea sistemelor informaționale permit analiza informației pe conturi din diferite aspecte.

Pentru ținerea corespunzătoare a contabilității de gestiune, este necesară utilizarea unui program automatizat optimal, care va permite prelucrarea informațiilor solicitate de manageri, elaborarea datelor privind costurile, elaborarea bugetelor etc. Dat fiind faptul că monitorizarea informației în sistemele informaționale implică riscuri de diferită natură atât pentru personalul entității, cât și pentru conducerea acesteia, considerăm că, la politicile contabilității de gestiune, trebuie anexat un document intern prin indicarea modului de asigurare a confidențialității și integrității informațiilor manageriale, care, după părerea noastră, poate fi denumit „Regulament privind asigurarea confidențialității și integrității informațiilor manageriale în formă electronică”.

Prevederile acestuia trebuie aduse la cunoștință personalului entității ce utilizează sistemul informațional prin semnarea clauzelor de confidențialitate, în conformitate cu prevederile articolului 53 din Codul Muncii al RM, precum și, după caz, angajamente de nedivulgare a informației manageriale, valabile atât pe perioada contractului individual de muncă încheiat, cât și conform perioadei indicate în contract după expirarea acțiunii acestuia.

Acest document este util în special în condițiile unei fluctuații mari de personal în cadrul entității, ceea ce, în consecință, va permite monitorizarea personalului ce utilizează sistemul informațional al entității și are acces la informația din sistemul electronic de prelucrare a datelor.

Ultimul și cel mai esențial compartiment al politicilor contabilității de gestiune îl reprezintă *compartimentul metodologic*, în care, trebuie să se descrie:

- nomenclatorul articolelor de consumuri (costuri);
- metodele de contabilizare a costurilor și de calculare a costului de producție;
- baza de repartizare a costurilor de regie pe tipuri de produse fabricate;
- evidența deșeurilor, rebuturilor, pierderilor tehnologice ș.a.;
- indicatorii care servesc drept bază pentru luarea deciziilor de gestiune conform datelor furnizate de rapoartele manageriale.

Organizarea eficientă a contabilității costurilor presupune stabilirea modului de exercitare a controlului acestora în cadrul entității. De regulă, semnificația controlului se prezintă prin două concepții de bază:

1) ca o funcție a gestiunii realizând „legătura inversă” a oricărui proces de management și reprezentând etapa finală și obligatorie în procesul de luare a deciziilor;

2) se exercită la fiecare etapă a procesului de gestiune.

Fiind una din funcțiile de bază ale procesului de gestiune, controlul se realizează prin interacțiunea cu celelalte funcții, contribuind ca rezultat la sporirea eficientă a activității. Ca element al sistemului de gestiune controlul se manifestă în funcție de scopurile prestabilite. Odată cu modificarea scopurilor, se modifică și elementele controlului. Totodată, definirea scopurilor

trebuie să succeadă cu implementarea unui șir de măsuri organizatorice de exercitare a acestuia în sistem. În acest context, o atenție sporită trebuie acordată modului de organizare a controlului în scopuri interne și anume controlului intern.

Elementele principale ale sistemului de control intern trebuie să sporească eficiența activității economice, să contribuie la prevenirea și descoperirea cauzelor de fraudă și eroare, să asigure integritatea valorilor materiale și atingerea obiectivelor entității. În acest context, considerăm necesară examinarea noțiunii de „control intern” în scopul identificării semnificației acestuia în cadrul entității.

În accepțiunea modernă a controlului intern, practica internațională și lucrările de specialitate autohtone disting trei forme ale controlului intern, care se definesc în conformitate cu obiectivele pe care le au: controlul strategic, controlul de gestiune (managerial) și controlul de execuție. Distincția dintre aceste forme de control intern este mai mult schematică, dat fiind faptul că frontierele sunt de natură convențională și imprecise, iar caracterul activ se manifestă la toate nivelele.

Obiectivele de bază ale controlului intern al costurilor trebuie să cuprindă procesul de gestiune, în ansamblu, și trebuie orientat pe următoarele direcții prioritare:

- 1) perfecționarea sistemului existent de evidență a costurilor în funcție de exigențele informaționale ale managementului entității;
- 2) coordonarea strategiilor stabilite la nivel de entitate, precum și la nivelul diferitelor subdiviziuni structurale.

Concluzii:

Actele normative în vigoare nu definesc noțiunea politicilor contabilității de gestiune. De asemenea, în literatura de specialitate autohtonă lipsesc investigațiile complexe privind modul de elaborare și prezentare a politicii contabilității de gestiune, precum și rolul acesteia în cadrul sistemului contabilității manageriale.

La prezentarea în cadrul politicilor contabilității de gestiune a informațiilor privind costurile, este necesar să se acorde atenție la următoarele aspecte:

- 1) politica de contabilitate managerială se elaborează pentru fiecare perioadă de gestiune (semestru, an) și trebuie aplicată de către toate subdiviziunile structurale ale entității;
- 2) ținerea contabilității costurilor se bazează pe permanența politicii nominalizate în cadrul întregii perioade de gestiune. Totodată, dacă pe parcursul perioadei de gestiune au survenit modificări sau completări aferente procedurilor și metodelor aplicate în scopuri manageriale, entitatea este în drept să opereze aceste schimbări atât pe parcursul perioadei de gestiune, cât și la aprobarea politicilor contabilității de gestiune pentru următoarea perioadă de gestiune, cu înștiințarea obligatorie a tuturor subdiviziunilor structurale ale entității;
- 3) responsabilitatea pentru elaborarea și respectarea politicilor contabilității de gestiune îi revine conducătorului entității și managerului responsabil de departamentul contabilității de gestiune.

Astfel, stabilirea unei metodologii proprii în domeniul contabilității costurilor prezintă o importanță teoretică, cât și caracter aplicativ. Pentru soluționarea problemei nominalizate, la nivelul economiei naționale este binevenit ca Ministerul Finanțelor să elaboreze un set de Recomandări metodice privind ținerea contabilității de gestiune cu caracter de recomandare la nivelul economiei naționale, care poate fi sub forma unui document unic sau ca documente distincte (standarde ale contabilității de gestiune) cu elucidarea elementelor de bază ale contabilității de gestiune.

Bibliografie:

1. Legea Contabilității nr.113-XVI din 27.04.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2007, nr. 90-93 din 29.06.
2. Nederiță A. A. Contabilitatea veniturilor și cheltuielilor entității: teorie și practică: monografie Chișinău, 2007. 300 p.
3. Țugulschi I. Conținutul și semnificația politicii contabile manageriale. În: Economica, 2010, nr. 3 (73), p. 46– 52.
4. Вахрушина М. А. Бухгалтерский управленческий учёт : 7-е изд. Москва, 2010, 569 с.
5. Дедюхина Н. В. Цели и задачи учётной политики организации в условиях инновационно – инвестиционного развития экономики. În: Управленческий учёт, 2009, nr. 5, с. 84-91.

EFICIENTIZAREA SISTEMELOR ENERGETICE DIN INDUSTRIA ALIMENTARĂ A REPUBLICII MOLDOVA

*Gribincea Corina, drd, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice
Maximilian Silvestru, dr.hab., prof.univ,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova*

Abstract. In the article the authors propose a model of the process concerning production of solid biofuel from biomass, based on the goal of efficient energy system of industrial companies. As result it is showed that production can be effective if it's comply with a series of conditions, in particular, if the manufacturer will solve the problem on the entire technological chain and the trade stage of the finished product; also if the manufacturer will link regional capacities with the production demand.

Key words: efficiency, energy systems, food industry, biomass

În dezbateră eficienței economice și a eficienței energetice ar putea fi luate în considerare patru posibilități: prima - investițiile în eficiența energetică care îmbunătățesc eficiența economică sunt cele dorite; a doua - există investiții care îmbunătățesc eficiența energetică, dar reduc eficiența economică; a treia - există cazuri în care eficiența economică se îmbunătățește cu o utilizare mai mare de energie, însă un accent mai mare pe eficiența energetică nu ar permite implicarea altor investiții; a patra - există și un caz în care nici eficiența energetică, nici eficiența economică nu se îmbunătățesc și investițiile ar putea fi respinse, toate patru posibilități oricum rezultând din ipoteza precum că accentul pus pe investiții în eficiența energetică ar putea fi înșelător și, astfel, problema congruenței causalității efectelor managementului eficienței energetice rămânând deschisă.

Din punctul de vedere al metodologiei managementului eficienței energetice, cea mai importantă activitate în crearea sistemului de management energetic se rezumă la conștientizarea și documentarea necesității eficientizării lanțului de consum energetic, iar în domeniul asigurării energo-managementului eficient al întreprinderii industriale, instrumentul principal este considerat auditul energetic, care, la rândul său cuprinde activități, începând cu culegerea informației despre sursele de energie și consumul specific de energie, până la elaborarea recomandărilor și soluțiilor tehnice privind reducerea sau optimizarea costurilor energetice. Literatura modernă din domeniu nu oferă răspuns privind eficiența metodologiei propuse de implementare a elementelor managementului energetic, presupunând o anumită probabilitate pentru valorificarea proporțională efectelor așteptate, a oportunităților existente și ulterior ajustate la noile resurse și exigențe, managementul energetic astfel fiind prezentat ca un set de acțiuni simple, repetative și ajustabile în funcție de noi parametri ai sistemului, dar nu și cu efect garantat.

Utilizarea biomasei pentru obținerea surselor energetice presupune lucrări de investiții care includ cheltuielile pentru construcția și punerea în funcțiune a capacităților de procesare a biomasei, de transport a biomasei de la producătorul de biomasă până la procesatorul biomasei, de transport a biomasei procesate până la centralele termice pe bază de biomasă. În aceste activități este necesar de stabilit capacitățile și prețul biomasei neprocesate, procesat prețul capacităților tehnice (costul utilajelor și montarea acestora).

Modelarea procesului de producere a biocombustibilului solid din biomasă este bazată pe obiectivul de eficientizare a sistemului energetic al companiilor industriale în vederea obținerii unui anumit nivel de independență energetică pe baza utilizării surselor alternative de energie.

Luarea deciziei de investiții în lanțul tehnologic: oferta de biomasă neprocesată - transportul biomasei neprocesate - crearea capacităților și procesarea biomasei - transportul biomasei procesate - crearea capacităților centralelor termice pe bază de biomasă trebuie realizată numai în contextul analizei complexe a mai multor variante fundamentate științific, ținându-se seama de toți factorii care intervin în procesul de producție a surselor energetice din resursele regenerabile.

Obținerea surselor energetice presupune anumite investiții capitale, cheltuieli curente (de exploatare) de producere, de transport. Volumul total al investițiilor include: investițiile directe; investițiile colaterale; investițiile conexe; efectul imobilizării fondurilor în perioada de executare a lucrărilor; valoarea mijloacelor circulante. Notăm: i - localitatea unde este amplasată biomasa, $i = 1, 2, \dots, n_2$; k - producătorul de biocombustibil solid din biomasă, $k = 1, 2, \dots, n_1$; j - centrală termică

– utilizatoare de biocombustibil solid din biomasă, $j=1,2,...,n_3$; s - consumatorul de căldură generată de centrale termice – utilizatoare de biocombustibil solid din biomasă, $s=1,2,...,n_4$; $B_i^{(1)}$ - disponibilul maxim de biomasă în localitatea $i, i=1,2,...,n_2$; $B_k^{(2)}$ - volumul maxim de biomasă care poate fi procesată de către producătorul $k, k=1,2,...,n_1$; $B_j^{(3)}$ - volumul maxim de biocombustibil solid necesar pentru funcționarea centralei termice $j, j=1,2,...,n_3$; $B_s^{(4)}$ - volumul de biocombustibil solid necesar pentru livrarea căldurii consumatorului $s, s=1,2,...,n_4$; $C_i^{(1)}$ - costul per unitate de biomasă din localitatea $i, i=1,2,...,n_2$; $C_k^{(2)}$ - prețul per unitate pentru procesarea biomasei de către producătorul $k=1,2,...,n_1$; $C_j^{(3)}$ - costul de procesare și montare a utilajelor procesare pentru funcționarea centralelor termice în baza biocombustibilului solid, $j=1,2,...,n_3$; $X_{ik}^{(1)}$ - volumul de biomasă din localitatea i livrată procesatorului k ; $X_{kj}^{(2)}$ - volumul de biomasă sub formă de biocombustibil solid livrată de la procesatorul k la centrala termică j ; $X_{js}^{(3)}$ - volumul de biomasă sub formă de biocombustibil solid necesară pentru livrarea căldurii de la centrala termică j consumatorului s ; $C_{ik}^{(1)}, C_{kj}^{(2)}, C_{js}^{(3)}$ - prețul de transport (per unitate).

Metodele de minimizare a cheltuielilor productive sunt bazate pe programarea matematică [1]. Criteriul de soluționare a problemei asigurării cu căldură a tuturor consumatorilor va fi determinat de valoarea minimă a funcției:

$$1) \quad \left(\sum_{k=1}^{n_1} \sum_{i=1}^{n_2} (C_{ik}^{(1)} + c_{ik}^{(1)}) X_{ik}^{(1)} + \sum_{k=1}^{n_1} \sum_{j=1}^{n_3} (C_{kj}^{(2)} + c_{kj}^{(2)}) X_{kj}^{(2)} + \sum_{j=1}^{n_3} \sum_{s=1}^{n_4} (C_{js}^{(3)} + c_{js}^{(3)}) X_{js}^{(3)} \right)$$

Restricțiile problemei:

- 2) $\left(\sum_{k=1}^{n_1} X_{ik}^{(1)} \leq B_i^{(1)}, i=1,2,...,n_2 \right)$ Suma livrărilor de biomasă din localitatea i nu trebuie să depășească disponibilul de biomasă din această localitate
- 3) $\left(\sum_{k=1}^{n_1} X_{ik}^{(1)} \leq B_k^{(2)}, k=1,2,...,n_1 \right)$ Suma livrărilor de biomasă din localitatea i procesatorului k nu trebuie să depășească maximul necesar de biomasă care poate fi procesată de către producătorul k
- 4) $\left(\sum_{k=1}^{n_1} X_{kj}^{(2)} \leq B_j^{(3)}, j=1,2,...,n_3 \right)$ Volumul de biomasă sub formă de biocombustibil solid de la toți producătorii, livrată centralei termice j , nu trebuie să depășească maximul necesar pentru funcționarea termocentralei j
- 5) $\left(\sum_{k=1}^{n_1} X_{kj}^{(2)} \leq B_k^{(2)}, k=1,2,...,n_1 \right)$ Volumul de biomasă sub formă de biocombustibil, livrată tuturor centralelor termice, de către producătorul k nu trebuie să depășească capacitatea procesatorului k .
- 6) $\left(\sum_{s=1}^{n_4} X_{js}^{(3)} \leq B_j^{(3)}, j=1,2,...,n_3 \right)$ Volumul de biomasă sub formă de biocombustibil solid, necesară pentru livrarea căldurii tuturor consumatorilor, nu trebuie să depășească capacitatea maximă a termocentralei j
- 7) $\left(\sum_{j=1}^{n_3} X_{js}^{(3)} \leq B_s^{(4)}, s=1,2,...,n_4 \right)$ Volumul de biomasă sub formă de biocombustibil solid, livrată de către toate centralele termice consumatorului de căldură s , nu trebuie să depășească necesarul acestuia

- 8) ($\sum_{k=1}^{n_2} X_{ik}^{(1)} = \sum_{j=1}^{n_3} X_{kj}^{(2)}, k = 1, 2, \dots$ Volumul de biomasă livrată de către toate localitățile procesatorului k trebuie să fie egal cu volumul de biomasă procesată de către toate termocentralele
- 9) ($\sum_{k=1}^{n_1} X_{kj}^{(2)} = \sum_{s=1}^{n_4} X_{js}^{(3)}, j = 1, 2, \dots$ Volumul de biomasă procesată livrată de către toți producătorii k termocentralei j , trebuie să fie egal cu volumul de biomasă livrată de către j tuturor consumatorilor de căldură
- 10) (Variabilele $X_{ik}^{(1)}, X_{kj}^{(2)}, X_{js}^{(3)}$ trebuie să fie nenegative pentru toate valorile indicilor i, k, j, s .

În scopul reducerii numărului restricțiilor din modelul (1)-(10) substituim variabilele $X_{ik}^{(1)}, X_{kj}^{(2)}, X_{js}^{(3)}$ cu variabilele adresate X_{ikjs} (variabile adresate sunt variabilele: din localitatea i este livrată biomasa X_{ikjs} care va fi procesată de către producătorul k , utilizată la termocentrala j pentru livrarea căldurii consumatorului s).

Modelul (1)-(10) poate fi scris:

$$\sum_{i=1}^{n_2} \sum_{k=1}^{n_1} \sum_{j=1}^{n_3} \sum_{s=1}^{n_4} (C_i^{(1)} + C_{ik}^{(1)} + C_k^{(2)} + C_{kj}^{(2)} + C_j^{(3)} + C_{js}^{(3)}) X_{ikjs} \Rightarrow \min \quad (1')$$

În condițiile:

$$\sum_{i=1}^{n_2} \sum_{j=1}^{n_3} \sum_{s=1}^{n_4} X_{ikjs} \leq B_i^{(1)}, i = 1, 2, \dots, n_2 \quad (2')$$

$$\sum_{i=1}^{n_2} \sum_{j=1}^{n_3} \sum_{s=1}^{n_4} X_{ikjs} \leq B_k^{(2)}, k = 1, 2, \dots, n_1 \quad (3')$$

$$\sum_{i=1}^{n_2} \sum_{k=1}^{n_1} \sum_{s=1}^{n_4} X_{ikjs} \leq B_j^{(3)}, j = 1, 2, \dots, n_3 \quad (4')$$

$$\sum_{i=1}^{n_2} \sum_{j=1}^{n_3} \sum_{s=1}^{n_4} X_{ikjs} \leq B_k^{(2)}, k = 1, 2, \dots, n_1 \quad (5')$$

$$\sum_{i=1}^{n_2} \sum_{k=1}^{n_1} \sum_{s=1}^{n_4} X_{ikjs} \leq B_j^{(3)}, j = 1, 2, \dots, n_3 \quad (6')$$

$$\sum_{i=1}^{n_2} \sum_{k=1}^{n_1} \sum_{j=1}^{n_3} X_{ikjs} \leq B_s^{(4)}, s = 1, 2, \dots, n_4 \quad (7')$$

$$X_{ikjs} \geq 0, \quad i = 1, 2, \dots, n_2; \quad k = 1, 2, \dots, n_1; \quad j = 1, 2, \dots, n_3; \quad s = 1, 2, \dots, n_4 \quad (10')$$

Afirmatie. Restricțiile (8)-(9) sunt satisfăcute și în modelul (1')-(7').

Demonstrație:

$$\text{Din relația } \sum_{j=1}^{n_3} \sum_{s=1}^{n_4} X_{ikjs} = X_{ik}^{(1)} \quad \text{rezultă } \sum_{i=1}^{n_2} \sum_{j=1}^{n_3} \sum_{s=1}^{n_4} X_{ikjs} = \sum_i X_{ik}^{(1)} \quad (10)$$

$$\text{Din relația } \sum_{i=1}^{n_2} \sum_{s=1}^{n_4} X_{ikjs} = X_{kj}^{(2)} \quad \text{rezultă } \sum_{j=1}^{n_3} \sum_{i=1}^{n_2} \sum_{s=1}^{n_4} X_{ikjs} = \sum_{j=1}^{n_3} X_{kj}^{(2)} \quad (11)$$

Părțile din stânga din relațiile (10) și (11) sunt identice $\left(\sum_{i=1}^{n_2} \sum_{j=1}^{n_3} \sum_{s=1}^{n_4} X_{ikjs} = \sum_{j=1}^{n_3} \sum_{i=1}^{n_2} \sum_{s=1}^{n_4} X_{ikjs} \right)$,

deci sunt identice și părțile din dreapta $\left(\sum_i X_{ik}^{(1)} = \sum_{j=1}^{n_3} X_{kj}^{(2)} \right)$, adică este satisfăcută restricția (8) din modelul (1)-(10).

$$\text{Din relația } \sum_{i=1}^{n_2} \sum_{s=1}^{n_4} X_{ikjs} = X_{kj}^{(2)} \text{ rezultă } \sum_{k=1}^{n_1} \sum_{i=1}^{n_2} \sum_{s=1}^{n_4} X_{ikjs} = \sum_{k=1}^{n_1} X_{kj}^{(2)} ; \quad (12)$$

$$\text{Din relația } \sum_{i=1}^{n_2} \sum_{k=1}^{n_1} X_{ikjs} = X_{js}^{(3)} \text{ rezultă } \sum_{s=1}^{n_4} \sum_{i=1}^{n_2} \sum_{k=1}^{n_1} X_{ikjs} = \sum_{s=1}^{n_4} X_{js}^{(3)} \quad (13)$$

Părțile din stânga din relațiile (12) și (13) sunt identice, deci $\sum_{k=1}^{n_1} X_{kj}^{(2)} = \sum_{s=1}^{n_4} X_{js}^{(3)}$, adică este satisfăcută restricția (9).

În problema amplasării optime a întreprinderilor de producere a biocombustibilului solid din biomasă trebuie de ținut cont de un șir de factori: datele inițiale depind de parametrul t . În localitatea $i, i=1,2,\dots,n_2$, disponibilul de biomasă constituie $B_i^{(1)}$. Biomasa, la rândul său, depinde de condițiile climaterice a anului respectiv. Din ipoteza că dependența de parametrul t este liniară, disponibilul $B_i^{(1)} = \bar{b}_i^{(1)} + b_i^{(1)} \cdot t$, unde $\bar{b}_i^{(1)} + b_i^{(1)}$ - coeficienții ecuației de regresie. De parametrul t (timpul) depind și valorile $B_k^{(2)}, B_j^{(3)}, B_s^{(4)}$, adică: $B_k^{(2)} = \bar{b}_k^{(2)} + b_k^{(2)} \cdot t$; $B_j^{(3)} = \bar{b}_j^{(3)} + b_j^{(3)} \cdot t$; $B_s^{(4)} = \bar{b}_s^{(4)} + b_s^{(4)} \cdot t$.

Prin parametrul t pot fi exprimate și costurile: $c_i^{(1)} = \bar{p}_i^{(1)} + p_i^{(1)} \cdot t$; $c_k^{(2)} = \bar{p}_k^{(2)} + p_k^{(2)} \cdot t$; $c_j^{(3)} = \bar{p}_j^{(3)} + p_j^{(3)} \cdot t$.

În aceste condiții modelul (1')-(7') poate fi scris astfel:

$$\sum_{i=1}^{n_2} \sum_{k=1}^{n_1} \sum_{j=1}^{n_3} \sum_{s=1}^{n_4} \left(\bar{p}_i^{(1)} + p_i^{(1)} \cdot t + C_{ik}^{(1)} + \bar{p}_k^{(2)} + p_k^{(2)} \cdot t + C_{kj}^{(2)} + \bar{p}_j^{(3)} + p_j^{(3)} \cdot t + C_{js}^{(3)} \right) \cdot X_{ikjs} \quad (1'')$$

În condițiile când:

$$\sum_{i=1}^{n_2} \sum_{j=1}^{n_3} \sum_{s=1}^{n_4} X_{ikjs} \leq \bar{b}_i^{(1)} + b_i^{(1)} \cdot t, i=1,2,\dots,n_2 \quad (2'')$$

$$\sum_{i=1}^{n_2} \sum_{j=1}^{n_3} \sum_{s=1}^{n_4} X_{ikjs} \leq \bar{b}_k^{(2)} + b_k^{(2)} \cdot t, k=1,2,\dots,n_1 \quad (3'')$$

$$\sum_{i=1}^{n_2} \sum_{k=1}^{n_1} \sum_{s=1}^{n_4} X_{ikjs} \leq \bar{b}_j^{(3)} + b_j^{(3)} \cdot t, j=1,2,\dots,n_3 \quad (4'')$$

$$\sum_{i=1}^{n_2} \sum_{j=1}^{n_3} \sum_{s=1}^{n_4} X_{ikjs} \leq \bar{b}_k^{(2)} + b_k^{(2)} \cdot t, k=1,2,\dots,n_1 \quad (5'')$$

$$\sum_{i=1}^{n_2} \sum_{k=1}^{n_1} \sum_{s=1}^{n_4} X_{ikjs} \leq \bar{b}_j^{(3)} + b_j^{(3)} \cdot t, j=1,2,\dots,n_3 \quad (6'')$$

$$\sum_{i=1}^{n_2} \sum_{k=1}^{n_1} \sum_{j=1}^{n_3} X_{ikjs} \leq \bar{b}_s^{(4)} + b_s^{(4)} \cdot t, s=1,2,\dots,n_4 \quad (7'')$$

$$X_{ikjs} \geq 0, \quad i = 1, 2, \dots, n_2; \quad k = 1, 2, \dots, n_1; \quad j = 1, 2, \dots, n_3; \quad s = 1, 2, \dots, n_4 \quad (10'')$$

În cazul examinat parametrului t i se poate determina un interval de valori, de exemplu, $t = 1, 2, \dots, 12$. Ținând cont de valorile cererii și ofertei de biomasă, specificul tehnologiilor de producere și utilizare a biocombustibilului, parametrului t i se poate atribui un număr mai redus de valori, de exemplu $t = 1, 2$ - producerea biocombustibilului în perioada de prezență $(=1)$, deficitul de biomasă $(=2)$.

Concluzii. Modelul procesului de producere a biocombustibilului solid din biomasă propus, reieșind din obiectivul de eficientizare a sistemului energetic al companiilor industriale, a demonstrat, că producerea poate deveni eficientă în cazul când se respectă următoarele condiții:

1. producătorul va soluționa problema integral pe întregul lanț tehnologic, începând cu colectarea biomasei, procesarea (producerea) biocombustibilului, crearea termocentralelor și terminând cu comercializarea produsului final;
2. producătorul va crea mecanisme economice pentru acumulările de biomasă în profilul localităților examinate;
3. producătorul va corela capacitățile de producere a biocombustibilului cu disponibilul de biomasă, precum și cererea termocentralelor utilizatoare de biocombustibil;
4. producerea va fi orientată pe satisfacerea necesităților de biocombustibil în profilul anumitor localități, regiuni;
5. prețurile la biomasă și biocombustibil vor fi convenabile atât producătorului, cât și consumatorului, în condițiile minimizării costurilor la producător pe întregul lanț tehnologic. Dimpotrivă, stabilirea de către producătorul de combustibil a unor prețuri majorate, corelate cu prețurile la gazele naturale, va contribui la reducerea cererii și, în consecință, a ofertei de biocombustibil.

Bibliografie:

1. Maximilian S. Modelarea proceselor economice. Chisinau, ULIM, 2009.
2. Gribincea C. Metodologia eficientizării utilizării resurselor energetice. Materialele conferinței naționale cu participare internațională “Un deceniu de realizări și experiență a parteneriatului și cooperării Republicii Moldova cu Comunitățile Europene și Statele lor membre”, USEM, Chisinau 2014, pag.37-42
3. Duca A., Gribincea C. Business management and energy efficiency in the food industry of Moldova. Journal of Financial and Monetary Economics, Annual Review, no.1/2014, pag.262-271
4. Maximilian S. Gribincea C. Problema producerii tehnologiilor de obținere a energiei din resursele regenerabile. Materialele conferinței internaționale științifico-practice, ediția a VIII-a “Creșterea economică în condițiile globalizării”, INCE 2013, pag. 127-132
5. Дука А., Грибинча К. Совершенствование отраслевого менеджмента энергетической эффективности. Науковий журнал II Міжнародна інтернет-конференція "Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту", 23 травня 2013 року, Odesa National Polytechnic University, http://economics.opu.ua/confs/conf_mgm_2013.html

REVITALIZAREA TURISMULUI RURAL PRIN PROIECTE DE COOPERARE INTERNAȚIONALĂ ÎN TURISM

Borza Mioara, Lecturer PhD.

Irina-Teodora Manolescu, Associate Prof. PhD.

*"Alexandru Ioan Cuza" University of Iași, Romania
Faculty of Economics and Business Administration*

Abstract The development of rural tourism, based on heritage elements, represents a strategic orientation for the economies of many countries. The touristic values of the Romanian rural area, little known and recognized at international level, are fundamental cornerstones for the exploitation of socio-economic development opportunities. All these are oriented to valorization of the cultural heritage and for this goal diverse projects are being initiated and supported.

The present paper aims to undertake a study that will analyze the advantages of international cooperation in the maintenance and sustainable exploitation of rural touristic heritage. Our approach is integrator and is based on the use of a multi-player model with the identification of the role and types of actions specific to each party involved and is based on a qualitative research. The paper aims to highlight the catalysts and the main constraints in the operationalization of the development strategies of the rural heritage tourism and the formulation of actions intended to support this process. The study starts from the premise that the rural touristic heritage sustains the socio-economic and cultural development at regional and national level.

The paper is highlighting in a comparative manner the strategic directions related to development of tourism sector, and especially for one of its branches - the rural tourism, the main types of projects that sustain the development in this area. The study is concluded on the presentation of rural touristic values from the North-East Development Region of Romania, the highlight of actions supported so far for the reconstruction of rural environment, the identification of the most efficient ways of international cooperation for the valorisation of rural tourism. The conclusions show the importance of a long-term, participative regulation framework in the touristic valorisation of heritage rural resources.

Keywords: international cooperation, strategies, rural tourism

1. Introducere

Element fundamental în dezvoltarea socio-economică, patrimoniul spațiului rural este analizat cu prioritate în mediul de cercetare, decizional și strategic, atât ca problematizare teoretică, cât și în studiile practice. Pornind de la premisa că ruralul este caracterizată de simplitate, perenitate și forța adevărului [7], considerăm că evidențierea și analiza elementelor patrimoniale din spațiul rural românesc reprezintă un demers necesar pentru conturarea unei dezvoltări sustenabile. Spațiul rural românesc a rămas, cu precădere după anii '90, o prioritate de urgență minoră la nivel strategic și decizional, din cauze multiple: efectele globalizării, modernizarea și emanciparea populației rurale, lipsa fondurilor necesare susținerii valorilor patrimoniale rurale, omiterea importanței valorilor patrimoniale existente, destabilizarea economică, percepții eronate privind valoarea spațiului rural etc. În ultimii 25 de ani, spațiul rural românesc a suferit fluctuații care i-au compromis ritmul de dezvoltare și au afectat recunoașterea valorilor patrimoniale moștenite și disponibile. Turismul rural românesc este recunoscut ca un sector dinamic și activ, situat pe o poziție superioară, fiind devansat doar de agricultură. Cu toate că economia rurală este preponderent agrară, cultura și tradiția locală, alături de elementele patrimoniale naturale și antropice, sunt predominante.

Prin prezentul studiu urmărim evidențierea valorilor patrimoniale turistice de care dispune spațiul rural românesc, în conjunctura nevoii de valorizare a patrimoniului turistic la nivel internațional. Satisfacerea acestor nevoi se poate realiza inclusiv printr-o cooperare internațională eficientă și prin punerea în aplicare a strategiilor de sustenabilitate, la nivel național și regional. Cooperarea internațională prin proiecte în sectorul turismului rural este concepută în mai multe forme: schimburi reciproce de experiență, utilizarea modelelor funcționale cu adaptarea la condițiile autohtone, sprijin financiar, flexibilitate în schimburile de produse și servicii turistice, identificarea celor mai bune practici de conduită în prestațiile turistice etc. Metodologic, am realizat o analiză evolutivă a fenomenului identificat, am cules și interpretat date specifice și am oferit explicații

cauzale. Cercetarea este de tip local-contextual, efectuată pe o perioadă scurtă și permite realizarea emergenței teoretice. Observația, realizată din exterior, este completată de analiza documentelor, utilizând cifre, tabele și comentarii. Cercetarea este bazată pe analiza corelată dintre: inventarierea elementelor patrimoniului rural, identificarea slăbiciunilor care afectează valorizarea sustenabilă a acestora și formularea de recomandări pentru anihilarea acestor slăbiciuni. Pornind de la elementele patrimoniale existente care pot contribui la dezvoltarea socio-economică de la nivel național și regional, care sunt creatoare de valoare adăugată, iar printr-o valorificare adecvată susțin direcțiile unei dezvoltări sustenabile, am formulat două ipoteze de bază: patrimoniul turistic rural este susținător al dezvoltării socio-economice și culturale, respectiv: cooperarea internațională are rol esențial în valorizarea patrimoniului turistic rural, bazată pe modele funcționale din țările cu tradiție în turismul rural și pe bunele practici susținute. Studiul s-a realizat la nivel regional, cu aplicare în Regiunea de Dezvoltare Nord-Est, pentru care s-a urmărit etapizat: prezentarea valorilor patrimoniale rurale, evidențierea acțiunilor susținute până în prezent pentru reconstruirea spațiului rural, identificarea celor mai eficiente căi de cooperare internațională pentru valorificarea identității turistice a spațiului rural.

Literatura de specialitate dedicată studiului valorilor patrimoniale rurale din perspectivă turistică este bogată și valoroasă. În prezent, în acord cu cerințele dezvoltării sustenabile, considerăm că este o obligație ca patrimoniul turistic rural să fie transmis generațiilor viitoare în stare ameliorată, benefică și necesară pentru progresul socio-economic. Valorile rurale au fost tratate în numeroase studii de profil. Între autorii autohtoni consacrați în literatura de specialitate orientată către studiul valorilor rurale, putem aminti: Otiman, P.I. (*Economie rurală*, 1999), Bohatereț, V.M. (*Probleme economice ale spațiului rural din Moldova*, 1999), Vincze, M. (*Dezvoltarea regională și rurală. Idei și practici*, 2000), Dona, I. (*Dezvoltare rurală*, 2005) etc. Literatura de specialitate internațională este bogată atât în repere mai vechi, dar și de mare actualitate în studierea valorilor rurale: Cuvelier, P. ș.a. (*Patrimoine, modèles de tourisme et développement local*, 1994), Leon, Y. (*Rural development in Europe*, 2005), Malcolm, J. (*Rural development. Principles and practices*, 2005), Gallerani, V. ș.a. (*Theory and practice of rural development*, 2005), Lindberg, J. (*Heritage-Based Rural Development: Principles, Strategies and Steps*, 2011) etc. Un model interesant de dezvoltare a comunității rurale, ce poate fi utilizat și în domeniul turistic, cu trimitere la diferitele tipuri de capital implicate, este dezvoltat de Moulaert, F. & Sekia, F. (2003).

2. Valorile patrimoniale din spațiul rural românesc, din perspectiva dezvoltării turistice

Potențialul turistic al României este bogat, diversificat și distribuit echilibrat între cele 8 regiuni de dezvoltare. Zonele cu cea mai mare concentrare turistică sunt în Munții Carpați, Delta Dunării, litoralul Mării Negre și în arealul rural în care tradițiile și cultura sunt unice și încă suficient de bine conservate: Bucovina, Moldova, Transilvania. Patrimoniul rural cuprinde ansamblul elementelor materiale și imateriale prin care se recunoaște natura și evoluția relațiilor unei comunități cu teritoriul în care a locuit și și-a desfășurat activitățile sociale și economice. [2]. Elementele de autenticitate ale spațiului rural românesc sunt grupate în: valori spirituale (tradiții și obiceiuri, cultură și credințe proprii), valori morale (stilul de viață, manifestările culturale), valori materiale (vestimentația, gastronomia, stilul arhitectural al satelor și al locuințelor).

Inventarierea și analiza elementelor patrimoniale rurale este localizată pe Regiunea de Dezvoltare Nord-Est care deține cel mai mare spațiu rural (94,0% din suprafața totală), cu 17,3% din populația țării în anul 2011, din care populația rurală este predominantă (57% din populația regiunii). Regiunea de Dezvoltare Nord-Est, parte predominantă a provinciei istorice Moldova, deține un mediu natural atrăgător, completat de istoria, cultura și tradițiile locale autentice. O sinteză a contribuției economiei neagricole la dezvoltarea socio-economică indică următoarele:

- în economia rurală națională, agroturismul deține 0,4% față de 7,7% media la nivel european;
- numărul unităților de cazare la pensiunile agroturistice a crescut cu 23% în ultimii 5 ani;
- numărul pensiunilor agroturistice în Regiunea de Dezvoltare Nord-Est era în anul 2011 de 294 unități, din totalul de 1578 unități de cazare, față de 134 pensiuni turistice rurale în anul 2009 și 200 pensiuni turistice rurale în anul 2006; din acest punct de vedere, Regiunea de Nord-Est este situată pe locul 2 în țară, după Regiunea Centru.

Identificarea modalităților de valorificare a patrimoniului turistic rural din Regiunea de Dezvoltare Nord-Est și stabilirea de bune practici pentru valorizarea elementelor patrimoniale turistice, se pot realiza după ce, în prealabil, se prezintă o inventariere a elementelor patrimoniale deținute de regiunea analizată. (Tabelul 1).

Tabelul 1. Inventarul patrimoniului turistic rural din Regiunea de Dezvoltare Nord-Est

Patrimoniu natural	Patrimoniu antropic	Patrimoniu cultural
• Resurse naturale variate, bogate și numeroase, de sol și subsol: munți, păduri, ape, arii protejate, rezervații naturale; • Relief variat și distribuit echilibrat (munți, podiș, câmpii); • Zona tradițională istorică Bucovina, recunoscută prin gradul ridicat de atractivitate; • Podgorii și zone viticole renumite (Cotnari, Huși); • Parcuri și rezervații naturale; • Resurse ale biodiversității; • Zone agricole extinse.	• Monumente istorice și cetăți cu valoare națională și internațională (Neamț, Suceava); • Conace, hanuri, curți domnești (Hanul Domnesc Suceava, Conacul Polizu, Conacul Miclăușeni); • Biserici și mănăstiri pictate în Nordul țării și biserici din lemn; • Forme variate ale turismului rural, ecologic, religios și științific; • Capital uman numeros și ospitalier; • Baze de tratament (Slănic Moldova, Vatra Dornei, Băltățești) și saline (Cacica și Târgu Ocna).	• Moștenire etnografico-folclorică bogată; • Patrimoniu cultural imaterial inedit (tradiții, practici sociale, ritualuri, meșteșuguri); • Evenimente culturale numeroase și diversificate, organizate în toată regiunea; • Case memoriale, muzee, expoziții, galerii de artă; • Centre culturale renumite (Iași, Suceava, Neamț).

Sursa: prelucrare personală

Pornind de la inventarul elementelor patrimoniale din spațiul rural din Regiunea de Dezvoltare Nord-Est prezentăm o analiză SWOT (Tabelul 2) a patrimoniului inventariat, mai ales că alături de elementele favorabile, există oportunități încă nevalorificate, precum și numeroase puncte slabe și impedimente care diminuează șansele de valorificare a patrimoniului de care dispune regiunea.

Tabelul 2. Analiza SWOT a elementelor patrimoniale rurale din Regiunea de Dezvoltare Nord-Est

Puncte tari	Puncte slabe
• Peisaj rural bogat și diversificat; • Potențial agricol și silvic de nivel ridicat; • Componente tradițional-culturale unice; • Patrimoniu spiritual bogat; • Folclor, etnografie și gastronomie bine conservate; • Industrie artizanală și mică industrie activă (olărit, țesut, prelucrarea lemnului etc.); • Industrie alimentară ecologică și tradițională; • Arhitectura originală specifică mediului rural; • Ofertă turistică diversificată; • Turism cultural, etnografic și artistic bine dezvoltat;	• Diminuarea și îmbătrânirea populației rurale; • Sărăcie și nivel scăzut al veniturilor locuitorilor; • Infrastructură precară și deficitară; • Lipsa sprijinului pentru antreprenoriatul rural; • Probleme organizatorice și de management; • Lipsa ucenicilor în industria meșteșugurilor; • Condiții de locuit modeste neacceptate de turiști; • Lipsa siguranței și securității turiștilor; • Neconștientizarea valorilor patrimoniale deținute; • Grad scăzut de ocupare turistică în raport cu potențialul existent;
Oportunități	Riscuri și impedimente
• Promovarea internațională a valorilor satului; • Valorificarea autenticității satului românesc; • Interesul sporit al turiștilor din țară și din	• Lipsa investițiilor în infrastructură; • Lipsa de interes pentru activitățile meșteșugărești;

străinătate pentru atracțiile turistice din regiune; • Investiții în fermele agroturistice; • Modernizarea rețelei aeroportuare; • Valorificare în plan istoric, culturale și spiritual; • Activități și prestații turistice bine remunerate; • Valorificarea produselor silvice, apicole, piscicole;	• Fenomene sociale degradante; • Adâncirea discrepanței <i>ruralul bogat-ruralul sărac</i> ; • Asimilarea neselectivă a valorilor urbane; • Politicile guvernamentale dezavantajante; • Exploatarea nerațională a factorilor de mediu și exploatarea iresponsabilă a pădurilor; • Concurență puternică și imagine deficitară;
--	--

Sursa: prelucrare personală

Prin recunoașterea valorilor patrimoniale exploatabile în scop turistic, Regiunea de Dezvoltare Nord-Est are șanse sporite de dezvoltare în socio-economică, prin intermediul turismului. Principala deosebire între țări precum România - cu un potențial turistic natural bogat și diversificat - și alte țări ale lumii constă în conștientizarea importanței valorificării resurselor turistice în plan economic. Remarcăm, de asemenea, că întreprinderile turistice din Regiunea de Dezvoltare Nord-Est sunt tot mai mult implicate în strategiile de asigurare a progresului și sustenabilității în turism.

3. Dezvoltarea turismului rural prin proiecte de cooperare internațională

În scopul cooperării internaționale prin care să se asigure o mai bună vizibilitate și valorificare a patrimoniului rural din regiunea analizată, Agenția de Dezvoltare Regională Nord-Est (ADR-NE) a întreprins mai multe acțiuni specifice, după cum urmează [9]:

1. încurajarea dezvoltării parteneriatelor internaționale și implicarea în proiecte de valorificare a potențialului turistic al Regiunii de Nord-Est (ca promotor, partener sau beneficiar);
2. înființarea Biroului de Reprezentare Bruxelles pentru promovarea și creșterii vizibilității în mediul european și a valorificarea oportunităților de colaborare internațională;
3. implementarea de proiecte, între care cele mai elocvente pentru valorizarea elementelor patrimoniului rural sunt: EST - drumuri spirituale europene, ZEN - rețea de evenimente cu impact zero asupra patrimoniului cultural; RECULTIVATUR - elaborarea unui instrument pentru includerea valorilor cultural-religioase în procesul de dezvoltare și planificare al centrelor urbane și comunităților rurale învecinate; DISCOVER NE Romania.

Implicațiile ADR-NE în parteneriatele internaționale pentru a identifica cele mai bune practici de valorificare a patrimoniului turistic rural, constau în: selectarea partenerilor interesați, preocuparea pentru finanțarea proiectelor din programe internaționale, organizarea de vizite și misiuni economice internaționale în regiune, participarea la activitățile de programare și la reuniunile Comitetelor de Monitorizare aferente Programului Operațional Comun România - Ucraina - Republica Moldova, a Programelor PHARE-CBC Romania-Ucraina și România - Republica Moldova, INTERREG IV C și SEE, elaborarea Planului Regional de Acțiune pentru Turism Nord-Est. Principalii parteneri internaționali cu care colaborează instituțiile din regiunea analizată sunt din: Italia, Germania, Austria, Grecia, Marea Britanie.

Cele mai elocvente exemple de bune practici specifice dezvoltării turismului rural, eficiente în țările inițiatoare, dar și la nivel internațional sunt:

1. Germania: oferta *Vacanța țărănească* promovată prin asociațiile locale reu de nite în asociații regionale (autonome, cu sistem propriu de marketing) și formarea *Grupului de lucru pentru vacanța în gospodăria țărănească și turismul rural*;
2. Austria (Tirol): sistem de organizare turistică și agroturistică flexibilă, fără multe ramuri și descentralizată la nivel local și regional;
3. Franța: prezența asociațiilor turistice locale, regionale, departamentale, care colaborează cu autoritățile locale și cu agențiile și touroperatorii din domeniul turismului rural;
4. Polonia: Programul TOURIN II (1996) a vizat realizarea Strategiei de Dezvoltare a Turismului Rural, cu referire la dezvoltarea turismului rural ca alternativă la turismul "standard";
5. Ungaria: după anii '80 turismul rural a devenit prioritar și au fost susținute acțiuni specifice de valorificare a peisajului, tradițiilor, folclorului, gastronomiei și ospitalității rurale. Acțiuni concrete: organizarea de asociații și agenții pentru promovarea turismului rural, pentru care guvernul a acordat diverse facilități fiscale.

La nivelul Uniunii Europene au fost propuse și implementate inițiative importante în dezvoltarea turismului de patrimoniu, sub forma unor programe unitare, multianuale, care, la rândul

lor, au susținut proiecte specifice. Două din cele mai importante programe de acest tip sunt *programul rutelor culturale*, ce cuprinde 29 circuite certificate și *programul destinațiile europene de excelență* care susține modele de dezvoltare sustenabilă a destinațiilor non-tradiționale din punct de vedere turistic. Analizând parametrii proiectelor de succes din domeniul dezvoltării turistice în mediul rural, pot fi puși în evidență următorii itemi corelați cu eficiența/sustenabilitatea proiectelor [4, p. 113-114; 5, p.11; 3, p.5]:

Calitatea parteneriatului: complementaritatea actorilor implicați în proiect, experiența lor relevantă în legătură cu obiectivele și acțiunile proiectului, eventuale inițiative comune anterioare ale partenerilor, posibilitățile de susținere post-proiect a inițiativelor sunt caracteristicile indicate ca fiind esențiale în implementarea cu succes a proiectului.

Promovarea autenticității este o caracteristică apreciată în cadrul produselor turistice, reprezentate prin elementele construite și design, gastronomie, muzică și dans, artă și meșteșuguri.

Orientarea spre prioritățile stakeholderilor: sustenabilitatea este mai facil de susținut atunci când prioritățile proiectului și ale programului de care acesta aparține coincid cu cele ale stakeholderilor care, într-o formă sau alta vor fi implicați în activitățile ulterioare.

4. Beneficiile planificării în dezvoltarea spațiului turistic rural

Planificarea în turism este necesară cel puțin pentru următoarele motive:

- orientare / susținere pe termen lung a dezvoltării: furnizarea liniilor directe pentru dezvoltarea acestui sector, în special în zonele rurale în care turismul este un domeniu relativ nou.
- durabilitate / responsabilitate socială: corelarea pieței turiștilor și a produselor, prin procesul de planificare, dar fără compromiterea obiectivelor de mediu și a celor socio-culturale.
- integrare / funcționalitate: dezvoltarea într-o manieră integrată, ținând cont că turismul este o activitate complexă, multisectorială, fragmentată, implicând și alte sectoare.

Prin planificare, apelând la resursele de imaginație și posibilitățile de acțiune a unor parteneri multipli interesați de dezvoltarea turistică, destinațiile turistice mai vechi au fost menținute și în unele cazuri revigorate, iar orientarea prezentă este spre menținerea vitalității destinațiilor nou dezvoltate. Datorită creșterii în mod justificat a preocupării privind degradarea culturală și a mediului înconjurător rezultată din diferitele practici, abordarea dezvoltării durabile începe să fie acceptată și de sectorul privat și inclusă în proiectele de dezvoltare din mediul rural.

5. Concluzii și recomandări

Conservarea și valorificarea patrimoniului rural este o cerință comunitară de bază, ce permite: dezvoltarea turismului rural, transmiterea valorilor patrimoniale la generațiile viitoare și vizibilitate internațională. Consiliul Europei a elaborat *Ghidul de evaluare a patrimoniului rural european* (2003) care susține promovarea zonelor rurale, protecția și valorificarea patrimoniului rural. În acest sens realizăm un set de propuneri și recomandări care să susțină revitalizarea turismului rural:

- stimularea avantajelor zonelor rurale prin politici agroturistice și mecanisme financiare;
- recunoașterea componentei educative aferente spațiului rural;
- organizarea de programe de învățământ de tip ”Școala altfel” în zonele turistice din mediul rural, după exemplul țărilor europene (Austria, Suedia, Elveția, Slovenia);
- implementarea de proiecte de finanțare și accesarea fondurilor nerambursabile disponibile;
- dezvoltarea unor branduri complexe în agroturism și produse tradiționale românești;
- conservarea și transmiterea tradițiilor rurale și încurajarea de noi practici și orientări sociale;
- reactivarea și multiplicarea funcției recreaționale a mediului rural;
- demersuri de introducere a elementelor patrimoniului cultural în Patrimoniului Universal Cultural;
- reintroducerea în calendarul turistic tradițional a sărbătorilor și evenimentelor rurale;
- elaborarea, în plan local și regional, a unui ghid de monitorizare a patrimoniului turistic rural.

În concluzie, suntem de părere că valorificarea patrimoniului rural se asociază cu un proces de dezvoltare dinamică și echilibrată și permite redefinirea identității locale. În esență, patrimoniul rural privit ca un element ce suportă apreciere subiectivă este o cale comună de legătură între trecut și viitor, dar în același timp reprezintă o componentă vizibilă a prezentului, fiind perceput ca sursă de proliferare a bunăstării. Cele mai bune modele de urmat provin de la partenerii din Slovenia, Austria, Germania, Polonia, Ungaria care au marșat pe protejarea și valorificarea patrimoniului

rural și au înregistrat progrese remarcabile, de notorietate internațională, în sfera turismului rural. Dezvoltarea turismului de tip proiecte și parteneriate internaționale asigură schimbările necesare în acest sector, caracterizat de dinamism și permanenta adaptare la cerințele turiștilor.

Bibliografie

1. Candea, M. (ș.a.). *Spațiul rural, turismul rural și agroturismul*. Ed. Transversal, București, 2007.
2. Grigorovschi, M. (ș.a.). *Ghid de valorificare a patrimoniului rural*. CPE Tribuna, Sibiu, 2007.
3. Jafari, J., *Transforming Culture into Events. Faux Pas and Judicious Deliberations*, în "Cultural and Event Tourism: Issues & Debates" (Aktaş, A. ș.a.). Detay Yayincilik, Ankara, p. 1-9., 2008.
4. Mason, P., *Tourism impacts, planning and management*, 2nd, Butterworth-Heinemann, Oxford, 2008.
5. Middleton, V, Clarke, J, *Marketing in travel and tourism*. 3rd, Butterworth-Heinemann, Oxford, 2001.
6. Moulaert, F., Sekia, F., *Territorial innovation models: a critical survey*, Regional Studies 3, 2003.
7. Rusu, M.L., *Studii privind strategiile de dezvoltare rurală în Depresiunea Vrancea*, Teză de doctorat, USAMV Iași, septembrie 2012.
8. *** CE, 1996. *Recomandarea 1296/1996 cu privire la Carta Europeană a spațiului rural*.
9. *** *Turism în Regiunea de Dezvoltare Nord-Est*, Agenția de Dezvoltare Regională Nord-Est; http://www.admnordest.ro/index.php?page=DISCOVER_TOURISM.

IMPACTUL STRATEGIC AL MANAGEMENTUL ENERGETIC ASUPRA INDUSTRIEI ALIMENTARE DIN REPUBLICA MOLDOVA

*Gribincea Corina, drd, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice
Maximilian Silvestru, dr.hab., prof.univ,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova*

Abstract. In the article the authors propose a study of the demand for energy from renewable resources, conducted in base of inverse addiction between demand and price that is needed for a better understanding of the demand nature for energy. The reserved involvement of the domestic food industry and attitude of staff management concerning energy management, the confidence in "specific effects" demonstrates that under conditions when energy producer of renewable energy can not sell the final product under or more of the incurred productive cost, is necessary to set an arbitrary range of possible values of marginal price trading allowing the manufacturer of renewable resources to "bypass" the potential losses, thus reducing the risks of problem concerning energy potentials of food industry.

Key words: energy management, food industry, renewable resources

Reieșind din ipotezele destul de restrictive a conceptelor teoretice tradiționale, ce asigură o înțelegere a cererii de energie, pentru o descriere generală a relației *producătorul - problema minimizării costurilor de producție* în baza abordării matematice, Republica Moldova va fi nevoită să continue căutările unor surse energetice de alternative și eficientizarea consumului energetic, va continua să se conforme la evoluția cererii și ofertei pe piețele internaționale, să-și orienteze eforturile spre producerea diversificată a energiei autohtone, luând în considerare totodată, dinamica evoluției prețurilor la resurse energetice și contribuția costurilor energetice în PIB, dar și faptul, că structura consumului de benzină, gaz lichefiat, motorină în condițiile actuale este determinată de nivelul discriminatoriu al prețurilor la aceste produse. Actualmente, sub impactul unui număr mare

de factori, Republica Moldova este „impusă” de condiții să-și revadă tratările tradiționale a problemei energetice (fig.1).

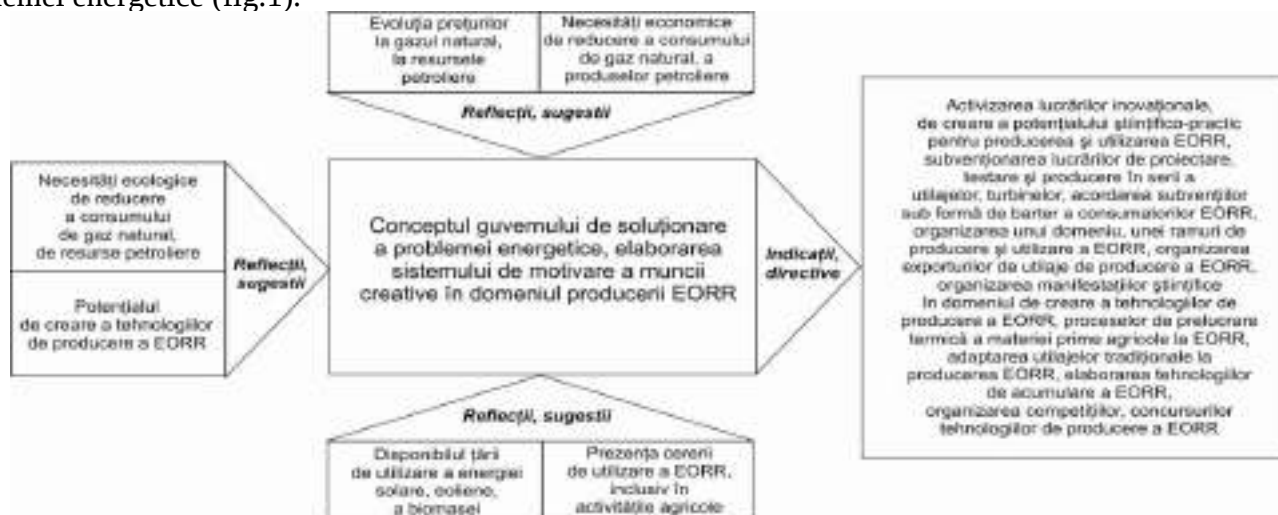

Figura 1. Schema-bloc „Factorii determinanți de producere și utilizare a EORR”

Sursa: elaborarea autorului

Analiza relației *producătorul - problema minimizării costurilor de producție* este utilizată în determinarea cererii factorilor de producere. E admisibil ca în procesul de producere să se substituie un input cu altul, iar producătorul va încerca să găsească o combinație de input-uri care va minimiza costul producției. În timp ce tradiția modelelor econometrice urmează în mod explicit principiile economice de analiză a cererii de energie și prognoză, aceasta nu este singura filozofie economică propusă în modelarea cererii de energie. În timp ce conceptele teoretice de mai sus asigură o înțelegere a cererii de energie, aceste idei teoretice se bazează pe ipoteze destul de restrictive. Deși prețul, raționalitatea și comportamentul în tradiția neoclasică influențează foarte mult tradiția econometrică, alte teorii nu demonstrează întotdeauna rolul crucial al acestor factori. În consecință, alte ipoteze comportamentale și convingeri sunt utilizate în unele abordări ca *bottom-up* sau abordarea *economico-inginerească*. Pentru o descriere generală a acestei teorii am folosit o abordare grafică și o prezentare matematică [1].

Calculul nostru arată, că Republica Moldova va fi nevoită să continue căutările unor surse energetice de alternative și eficientizarea consumului energetic, va continua să se conforme la evoluția cererii și ofertei pe piețele internaționale, să-și orienteze eforturile spre producerea diversificată a energiei autohtone, luând în considerare totodată, dinamica evoluției prețurilor la resurse energetice și contribuția costurilor energetice în PIB, dar și faptul, că structura consumului de benzină, gaz lichefiat, motorină în condițiile actuale este determinată de nivelul discriminatoriu al prețurilor la aceste produse. În prezent cel mai înalt nivel de consum al resurselor energetice, inclusiv în industria agroalimentară, este generat de transport, iar peste 60% din consumul de resurse petroliere este ocupat de consumul motorinei. Specialiștii consideră, că numai trecerea mijloacelor de transport de la motoare cu ardere internă la electromotoare în lanțul logistic al industriei alimentare poate reduce considerabil consumul resurselor petroliere, aducând inclusiv contribuții ecologice importante prin la reducerea emisiilor de CO₂.

Printre numărul mare de probleme, pe care Republica Moldova le poate soluționa utilizând tehnologiile de producere și folosire a EORR, este creșterea nivelului de competitivitate a produselor finale prin reducerea costurilor la energie. Necesarul de EORR se modifică în timp, în dependență de domeniul de utilizare a acesteia. În unele cazuri cererea (necesarul) se cunoaște cu certitudine, în altele poate să fie cunoscută doar repartiția probabilității necesarului (cererii), însă problema eficienței valorificării potențialului energetic al sectorului industrial al țării depinde de înțelegerea naturii cererii la energie, obținută inclusiv din resursele regenerabile (EORR), ce constituie un factor necontrolabil, dar care poate fi prognozat.

Studiul cererii EORR are, de regulă, la bază dependențele cerere-preț lui Augustin Cournot:

$$f(x) = a - x^b; f(x) = a - cx^b; f(x) = a - x^2 b^{-1}; f(x) = a - \sqrt{x} b^{-1};$$

$f(x) = \sqrt{a-x} \cdot b^{-1}$; $f(x) = bx^{-a} + c$; $f(x) = ae^{-bx}$. În principiu, cererea $f(x)$ la EORR determină oferta și depinde de un șir de factori, inclusiv tehnologici, de aceea pot fi luate în calcul și alte forme de dependență cerere – preț. Ofertanții (producătorii), la rândul său, adoptă deciziile privind prețul OERR în condiții de risc sau incerte, folosind criteriul valorilor sperate pentru ca să-și maximizeze profitul sperat sau să-și minimizeze costurile productive sperate. E clar, că prețul la EORR mai mic decât prețul minim posibil nu va fi acceptat de către producător (ofertant). În cazul dat prețul minim posibil la EORR va fi numit preț marginal. Va fi acceptat prețul oferit pentru energia obținută din resursele regenerabile, care depășește prețul marginal. Prețul marginal la EORR, fiind mult ridicat sau neargumentat redus, poate crea producătorului probleme în procesele de comercializare a resurselor energetice. În aceste condiții, pentru producătorul de EORR procesul de stabilire a intervalului de variație a prețurilor la comercializare a produsului final (a energiei) devine una din cele mai importante probleme economice. Studiul cererii la EORR, are la bază dependența inversă dintre cererea $f(x)$ și prețul x (fig.2). Prețul minim $\mathbb{E} = m$ este stabilit de către producător arbitrar, pornind din calculele costurilor productive, de speranța de a realiza profitul minim. Prețul minim $\mathbb{E} = M$, este prețul care, în anumite condiții, ar putea fi mult majorat peste cel minim. Admitem dependența cerere-preț este determinată de funcția $f(x) = \frac{K}{x^2}$

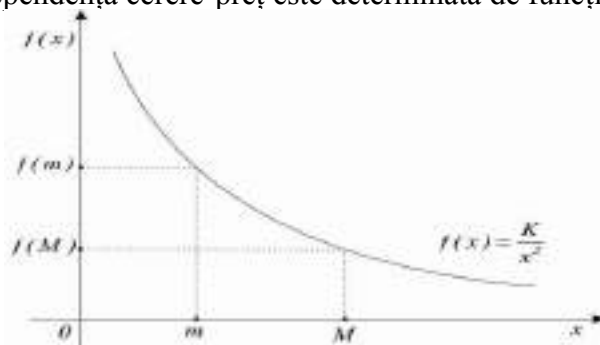

Figura 2. Dependența inversă dintre cerere și preț

Sursa: elaborarea autorului

În aceste condiții creșterea prețului x cu o unitate va genera o reducere a cererii la EORR cu două unități. Afirmatia rezultă din elasticitatea cererii $f(x)$ în raport cu prețul x pentru dependența $f(x) = \frac{K}{x^2}$: $E_x \mathbb{E} = \frac{\partial f(x)}{\partial x} \cdot \frac{x}{f(x)} = -2Kx^{-3} \cdot x \cdot K^{-1} \cdot x^2 = -2$

Dacă prețul de piață la energie constituie x , iar prețul marginal stabilit de către producătorul la EORR constituie P și $x - P > 0$, adică $P < x$, atunci producătorul de EORR ratează un venit de

$$\int_P^M (x - P) f(x) dx.$$

În acest caz EORR este comercializată la un preț relativ redus, producătorul fiind constituit de ratarea unui venit în schimbul comercializării totale a volumului de EORR produse.

$$\int_P^M (x - P) f(x) dx \leq B_1.$$

Notăm nivelul maxim al acestor ratări prin B_1 și obținem inegalitatea $\int_P^M (x - P) f(x) dx \leq B_1$. Prețul marginal P al EORR poate fi mai mare decât prețul de pe piață $P > x$, adică $P - x > 0$. În acest caz producătorul de EORR nu va reuși să-și comercializeze întregul volum de EORR și va

$$\int_P^M (P - x) f(x) dx \leq B_2,$$

suporta pierderi $\int_P^M (P - x) f(x) dx \leq B_2$, unde B_2 este volumul maxim al pierderilor de EORR acceptat de către producător. Prețul marginal la EORR producătorul îl poate stabili soluționând sistemul:

$$\begin{cases} \int_p^M (P - p) f(x) dx \leq 1 \text{ unități;} & \text{producătorul de EORR ratează venituri nu mai mari de } B_1 \\ \int_m^p (P - x) f(x) dx \leq 1 \text{ unități.} & \text{producătorul de EORR suportă pierderi nu mai mari de } B_2 \end{cases} \quad (1)$$

Sistemul (1), în dependență de valorile parametrilor B_1 și B_2 poate fi compatibil sau incompatibil. Este necesar să se determine valorile posibile ale acestor parametri pentru care sistemul (1) este compatibil. Pornind de la ipoteza că dependența cererea-prețului are forma:

$f(x) = \frac{K}{X^2}$ sistemul (1) poate fi scris în modul următor:

$$\begin{cases} \int_p^M (P - p) \frac{K}{X^2} dx \leq B_1, \\ \int_m^p (P - x) \frac{K}{X^2} dx \leq B_2, \end{cases} \quad (2) \quad \text{Calcularea integralei } \int_p^M (P - p) \frac{K}{X^2} dx \leq B_1 \text{ va avea forma:}$$

$$K \int_p^M \frac{dx}{X} - Kp \int_p^M \frac{dx}{X^2} = K \ln x \Big|_p^M + Kp \frac{1}{X} \Big|_p^M = K \left(\ln M - \ln p + \frac{P}{M} - 1 \right) = K \left(\ln \frac{M}{p} + \frac{P}{M} - 1 \right) \quad (3)$$

iar a integralei $\int_m^p (P - x) \frac{K}{X^2} dx$ va avea forma următoare:

$$K \cdot P \cdot \int_m^p \frac{dx}{X^2} - K \int_m^p \frac{dx}{X} = -KP \frac{1}{X} \Big|_m^p - K \ln X \Big|_m^p = -K + \frac{KP}{m} - K \ln P + K \ln m = K \left(\ln \frac{m}{p} + \frac{p}{m} - 1 \right) \quad (4)$$

În baza relațiilor (2), (3) și (4) elaborăm sistemul:

$$\begin{cases} K \left(\ln \frac{M}{p} + \frac{p}{M} - 1 \right) \leq B_1 \\ K \left(\ln \frac{m}{p} + \frac{p}{m} - 1 \right) \leq B_2 \end{cases} \quad \text{sau} \quad \begin{cases} -\ln \frac{M}{p} - \frac{p}{M} + 1 \geq -\frac{B_1}{K} \\ -\ln \frac{m}{p} - \frac{p}{m} + 1 \geq -\frac{B_2}{K} \end{cases} \quad \begin{cases} -\ln M + \ln P - \frac{p}{M} + 1 \geq -\frac{B_1}{K} \\ -\ln m + \ln P - \frac{p}{m} + 1 \geq -\frac{B_2}{K} \end{cases} \quad (5)$$

Separăm termenii din sistemul (5), care conțin parametrul P (P – prețului marginal al EORR):

$$\begin{cases} \ln P - \frac{p}{M} \geq \ln M - \frac{B_1}{K} - 1 \\ \ln P - \frac{p}{m} \geq \ln m - \frac{B_2}{K} - 1 \end{cases} \quad (6)$$

Astfel, calculele noastre confirmă, că în condițiile când producătorul de energie, obținută din resursele regenerabile (EORR) nu poate comercializa produsul final sub sau mult peste nivelul costurilor productive suportate, este necesară stabilirea arbitrară a intervalului de valori posibile a prețului marginal de comercializare a EORR. Algoritmul de determinare a intervalului valorilor posibile a prețului minim marginal permite producătorului de EORR să „ocolească” pierderile potențiale.

În scopul implementării tehnicilor de management energetic în cadrul întreprinderilor din industria alimentară a Moldovei, importanță deosebită are caracterul selectiv al aplicării tehnologiilor cu consum redus de energie. Principiul dat înseamnă realizarea activităților de reducere a consumului de energie pe anumite tipuri de resurse energetice sau obiecte, ce va produce efectul economic maximal. În această perspectivă este necesară determinarea factorilor, influența

căroră asupra sistemului energetic este substanțială, precum și elaborarea în baza studiului a modelului energetic cu consum redus de energie și eficiență energetică sporită, reieșind din existența unui șir de bariere, care împiedică realizarea unui management energetic eficient, și anume:

- Managementul pune accent pe producere și nu pe eficiența energetică;
- Lipsa competențelor tehnice pentru evaluarea performanței, dezvoltarea și punerea în aplicare a măsurilor și proiectelor de eficiență energetică;
- Punerea accentului pe costurile inițiale din industrie și mai puțin pe cele periodice;
- Lipsa personalului pregătit în management energetic industrial;
- Gestionare energetică neeficientă a întreprinderii.

Se poate, totuși, de menționat că în ultima perioadă datorită sprijinului organizațiilor internaționale tot mai multe întreprinderi din industria alimentară autohtonă recunosc importanța gestionării energetice². Prin aplicarea programelor de eficientizare energetică la nivelul întreprinderilor industriei alimentare, intensitatea energetică pe unitatea de produs ar scădea, fapt ce ar conduce la creșterea semnificativă a competitivității pe piață și a siguranței alimentare a țării. În același timp, studiul nostru arată, că industria alimentară autohtonă are o implicare rezervată în managementul energetic, explicată prin nivelul scăzut al încrederii în ceea ce se numește “efectele specifice”, care se manifestă diferit, deseori diametral opus în comportamentul și atitudinea de implicare în proces a personalului managerial de diferit nivel (fig.3).

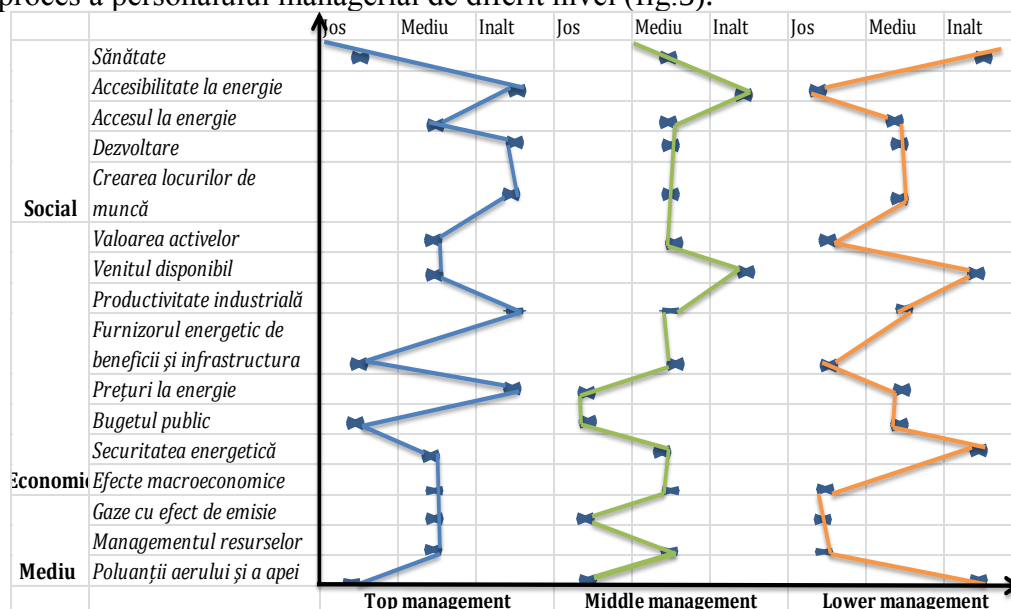

Figura 3. Nivelul de încredere în efectele implementării sistemului de management energetic

Sursa: elaborat de autor

Deseori efectele benefice întreprinderii, obținute în urma implementării noilor modele de gestiune, nu derivă în efecte simetrice asupra personalului implicat. În acest sens considerăm necesară reevaluarea practicilor de stimulare actuale. De asemenea, este necesară implementarea unui sistem de stimulare a industriei, ce ar cuprinde colectarea datelor, popularizarea și respectarea normelor privind menținerea eforturilor de consum rațional al energiei în industrie.

Concluzii. Analiza implicațiilor strategice asupra managementului energetic din industria alimentară arată, că sub impactul unui număr mare de factori, Republica Moldova este „împusă” să-și revadă tratările tradiționale a problemei energetice. Reieșind din ipotezele destul de restrictive a conceptelor teoretice tradiționale, ce asigură o înțelegere a cererii de energie, pentru o descriere generală a relației *producătorul - problema minimizării costurilor de producție* în baza abordării matematice a fost demonstrat, că Republica Moldova va fi nevoită să continue căutările unor surse

² În cadrul proiectului UNIDO, mai multe companii din industria alimentară din RM au participat la pilotarea ISO 50001 care au implementat un sistem de management energetic: S.A.Carmez, SA Meacon, SRL JLC, SRL Lactis, SRL NaturBravo, SRL Sudzucker Moldova, Franzeluța SA, UTM.

energetice de alternative și eficientizarea consumului energetic, va continua să se conforme la evoluția cererii și ofertei pe piețele internaționale, să-și orienteze eforturile spre producerea diversificată a energiei autohtone, luând în considerare totodată, dinamica evoluției prețurilor la resurse energetice și contribuția costurilor energetice în PIB, dar și faptul, că structura consumului de benzină, gaz lichefiat, motorină în condițiile actuale este determinată de nivelul discriminatoriu al prețurilor la aceste produse.

Studiul cererii pentru energia obținută din resursele regenerabile, efectuat în bază dependenței inverse dintre cerere și preț, pentru o înțelegere mai bună a naturii cererii la energie considerată un factor necontrolabil, dar care poate fi prognozat, confirmă, că în condițiile când producătorul de energie EORR nu poate comercializa produsul final sub sau mult peste nivelul costurilor productive suportate, este necesară stabilirea arbitrară a intervalului de valori posibile a prețului marginal de comercializare permite producătorului de EORR să „ocolească” pierderile potențiale, astfel reducând riscurile problemei eficienței valorificării potențialului energetic al sectorului industriei alimentare.

Bibliografie:

1. Gribincea C. “Dinamica consumului resurselor petroliere în crearea PIB global”. Materiale conferinței internaționale științifico-practice «Integrarea științei economice și practicii ca mecanism al dezvoltării eficiente a societății contemporane» 21-22 noiembrie 2013, Chișinău 2014 Universitatea Slavonăp.94-100
2. Hambi A.Tahe „Operations Research”, Macmillan Publishing CO, INC, N.Y., 1982, p.14.
3. Maximilian S.V. „Modelarea proceselor economice”, Chișinău, ULIM, 2009.
4. Gribincea A. Gribincea C. „Minimizarea consumului industrial de resurse energetice ca factor decisiv al dezvoltării durabile a industriei alimentare din Republica Moldova”. Materialele conferinței internaționale “Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere”, Institutul de Cercetări Economice și Sociale "Gh. Zane”, Universitatea de Stat “Alecu Russo”, 2014 p.285-298

INFORMATION SYSTEMS AND THEIR BUSINESS VALUE

Bergman Ran, PhD, Israel

Summary

The term “Information Systems” (IS) is a common definition of a wide variety of computer hardware communication technology and software designed to take care of information related to one or more business processes. Information system controls and manages the functioning of many different organizational tasks, from a back office administration support, to a company’s strategic management tool. The payroll, sales orders, inventory control and personnel records systems are some examples of back office administration support systems. For industries such as banking, travel and insurance, IS are part of the coordination control of the organization. Implementation of an information system means to build, supply and use the software system in the organization.

Key word: information, importance, usefulness, business

Information has an importance and usefulness to a particular customer in a particular situation. It comes from selecting, summarizing, and presenting data in such a way that it is useful to the receiver. Information is also defined as structured data that has a contextual meaning. It supplies the user the needed knowledge to make the necessary decisions. Information systems thus are supposed to inform people (who in the IT context are called users or clients) and this is the primary objective of the existence of the information systems. From the systems thinking view, information systems exist to serve, to help or to support people taking action in the real world. The “action” of the real world could mean anything from increasing the efficiency of the workforce to consolidating the resources under the power and control of one person. The objective of IS existence is sometimes mixed with politics which are hard to detect [5].

Business Value

The value Information Technology (IT) for organization is very widespread in the literature on IT management. For more than 50 years, more precisely since electronic data processing became an essential tool in the business world, the topic was found the most interesting and important by IS researchers [1]. A basic principal of business rationale is that operational activities and processes have some value for organization. This value could be a financial one (e.g. profitability), it could also have many other different aspects among which are market share, market leadership, achieving or retaining competitive advantage or enhancing customer experience (for example, [3]). While this business rationale is rather intuitive when speaking of "conservative" business decisions, such as advertisement budgeting or buying a new machine, it is less obvious when organizational Information Systems (IS) are involved. As [2] integrative review points out, IS should be treated in a much broader perspective than the economic or operational effectiveness or efficiency perspective. According to them, IS constitutes organizational resources synergy, which is a prominent mean of achieving strategic business goals. However, in the current network era these goals can only be achieved using an (IS) electronic linkages within and among organizations, in the process of acquiring factor inputs, convert them into products and services, and distribute the result to the customers [2], as depicted in Figure 1: IT Business Value Model depending on (1) Focal firm factors, (2) competitive environment and (3) Macro environment [4].

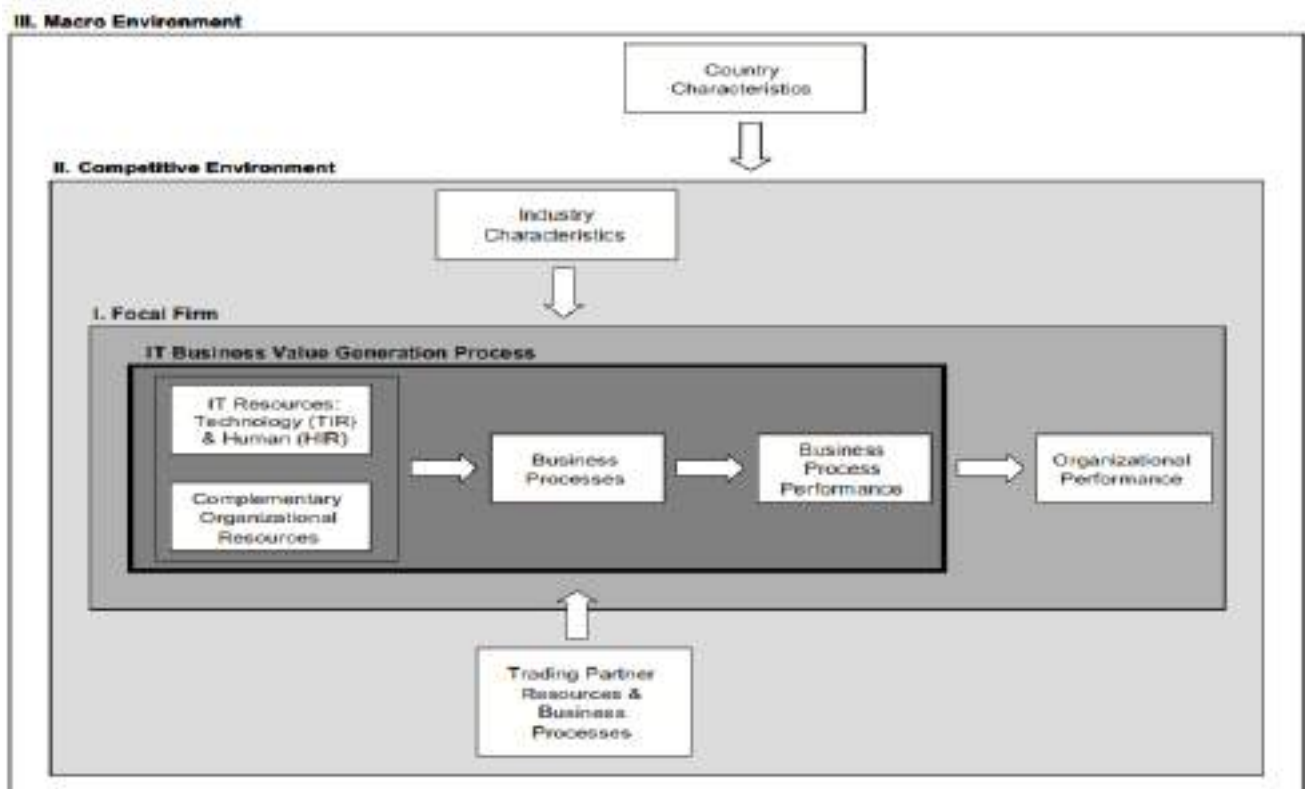

Figure 1: IT Business Value Model [4]

This means that IS, as any other organizational investment or asset, must entail some value for the organization, whether this value is measured monetarily (e.g. profits, sales), economically (efficiency) or competitively (e.g. market share).

This also means that IS cannot be valued merely by the value of hardware and software, but rather IS value, and hence quality, should be conceptualized according to the nature of the business value it entails[4]:

1. Computational view focus mainly on aspects of the IS characteristics, meaning its physical infrastructure (hardware) and system model, algorithms and UI (software). Assessing IS value and providing quality according to this view narrows to the "computational" and "technical" aspects of the system, and hence is limited.

2. Tool view according to which IS, literally, is a tool for creating a value for the organization, usually from a measurable point of view such as reducing costs, enhancing

performance etc. This also means that IS value and quality assessment depends directly on which exactly value the organization wishes to promote.

3. Proxy view usually focuses on the cost-effectiveness of a system or any of its parts. According to this view IS can be valued according to the utility it contributes to business processes and to other organizational infrastructures. The quality of an IS according to this view should be assessed through the IS' interfaces endpoints.

4. Ensemble view emerged as an attempt to understand the characteristics of users' interactions that in turn sets the ground for assembling a proper and adjusted IS for organizational purposes. Accordingly, this view is often used as means for assessing quality during planning and development phases of Information projects.

5. Nominal view according to which the value and quality of a system should not be viewed directly, but rather by the means in which it will (after completion) be positioned and differentiated compared to other providers. This simplified and overall perception enables to better identify value-creating mechanisms and value their quality.

These views also highlight the fact that business value, and hence quality assessment, can be viewed according to an economical perspective, a managerial-operational perspective and a structural perspective, each entailing different implications for different shareholders and require different means for providing quality, both during IS planning and constructing and after its completion [5].

Bibliography

1. Antonio Carlos Gastaud Maçada MMB, Pietro Cunha Dolci, João Luiz Becker. IT Business Value Model for Information Intensive Organizations. *BAR - Brazilian Administration Review* 2012, 9 :44-65. 13
2. Hoermann Stefan MS, Helmut Krcmar. When to manage risks in IS projects: An exploratory analysis of longitudinal risk reports. *10th International Conference on Wirtschaftsinformatik* 2001:28-37. 16
3. Microsoft. MOF Executive Overview (version 3.0). *Microsoft Operations Framework (MOF)* 2004. 14
4. Nigel Melville KKK, Vijay Gurbaxani. Information Technology and Organizational Performance: An Integrative Model of IT Business Value *MIS Quarterly* 2004, 28: 283-322. 15
5. Sunil Mithas NR, V. Sambamurthy. How information management capability influences firm performance. *MIS Quarterly* 2011,35:237-256. 17
6. Yeo KT. Critical failure factors in information system projects. *International Journal of Project Management* 2002, 20: 241-246. 12

MOTIVATION OF THE LABOUR FORCE

Bestenigar KARA, PhD, Turkey

Ouda ABU GUDA, PhD, Israel

Hafez ABO ARABEHA, PhD, Israel

Gasser ALKAKAN, PhD, Israel

Hani ABU RABIA, PhD, Israel

Summary

The key to success for any company is ensuring that it has happy and motivated employees. However, each employee is an individual, and what motivates one may be totally ineffective for another. So, how do you determine what it takes to motivate each of your staff?

The first step is making sure you hire the right person for the job. Most employees are self-motivated and will be very productive and enthusiastic if they're doing something they like. New employees are usually very keen and eager to do a good job. However, this initial frame of mind won't last forever, and it's important to have some key practices in place to ensure that employee

enthusiasm doesn't wane. Keeping employees engaged ultimately leads to passionate and motivated staff.

Keywords: Hotel business, motivation tools, employees and productivity.

Rezumat

Cheia succesului pentru orice companie se asigură că aceasta are angajați fericiți și motivați. Cu toate acestea, fiecare angajat este un individ, iar ceea ce motivează unul poate fi total inefficient pentru altul. Deci, cum ai determina ce este nevoie pentru a motiva fiecare dintre personalul dumneavoastră?

Primul pas este de a face sigur ca angaja persoana potrivita pentru locul de muncă. Cei mai mulți angajați sunt auto-motivați și va fi foarte productiv și entuziast, dacă ei fac ceva ce le place. Noi angajați sunt, de obicei, foarte dornici si dornici de a face o treabă bună. Cu toate acestea, acest cadru inițial de spirit nu va dura pentru totdeauna, și este important să avem unele practici esențiale pentru a garanta că entuziasmul angajat nu pălească. Păstrarea angajaților implicați în cele din urmă duce la personal pasionat si motivat.

Cuvinte-cheie: business hotel, instrumente de motivare, angajați și productivitate.

JEL: Classification: M39, N15, N75, O54

Introduction. It is difficult to underestimate the key role of infrastructure, which provides services sector for economy shaped like transportation service, communication as well as health care, education, recreation etc. According to the economic development, role of services sector further strengthens and more people abandon themselves to its different branches. The services sector generates approximately 70% of Gross National Product (GNP) in economically developed countries.

Human resources especially for the hotel business play a crucial role for the success of the business. At the hotel business, people do the service for the people and it is not excellent service production expectation is done the motivation of staff. Motivating staff can be used a tool for increasing productivity. Top level management should properly analyse the staff and their economical, social and psychosocial needs. Motivation tools may differ as economical, psychosocial, organizational and organizational-administrative motivation tools. The purpose of the study was to understand the importance of work motivation at hospitality industry and to stress on the differential effects of each motivation tool when the organizations choose to implement. The study also aims to show the importance of choosing appropriate form of motivation tool at hotel business to increase productivity. For the written world the study provides to understand both the intricacies and the similarities and differences of common motivation tools for the hotel organizations when needed to use. As a conclusion the study suggest an "organization motivation model" fostered from explanation at the literature.

Foreign scientists constitute various economic models by studying services sector's role in development of the world economy in which they agree, that economic activity of society starts from rural population and then moves towards service economy via industrialization. Finally they divide it into five subgroups:

- Business-services. Consultation, finances, banks;
- Trade-services. Retail, repair and support;
- Infrastructure services. Communication, transportation;
- Socio-personal services. Restaurants, health care;
- Social services. Education, government.

The manufacturing companies in industrially developed societies frequently attract different specialized firms for getting from them so-called business-services (marketing, advertisement, financial services, testing etc.), which cost cheaper than they would do themselves. But banking industry provides timely credit transfers giving also consulting services. No end to the tourism crisis is in sight. According to the Hotel Association, the drop was steepest in Eilat, where overnights totaled 303,000, 46% fewer than in the corresponding period last year. Overnights amounted to 216,000 at the Dead Sea (down 34%), 433,000 at Tiberias and Lake Kinneret (the Sea of Galilee) (29%), 97,000 in Nazareth (28%), 1.3 million in Jerusalem (27%), 155,000 in Netanya (24%), 1.1 million in Tel Aviv (14%), and 107,000 in hotels in Haifa (17%). Overnights in Herzliya totaled

96,000, up 4%, compared with the corresponding period last year. The increase is due to a rise in the number of hotel rooms in the city. Trading enterprises play a key role at maintenance of society members with foodstuffs and various products as well as they implement aftermarket service and repair.

Infrastructure services play connective role in a sense between different sectors of economy, including both ultimate consumers and industrialized society predetermined initially by process of establishment, because the progressive society can not handle without them. A wide range of social and personal services as residence, catering and health care are required for maintenance of the necessary life level and effective economic performance.

Government services play key role at generation of healthy environment for investment and growth. Majority of citizens don't access to the main services in countries, where government services are underdeveloped due to several reasons (ideological, political).

Unfortunately the often enterprises of services sector belonging to different groups rarely apply administrative skills to each other, for example, hospital administrators can learn a lot from managers of hotels and restaurants.

Hospitality industry comprises various groups of organizations, including hotels, motels, guesthouses, restaurants, cafe, souvenir stores, recreation and entertainment parks, clubs, different spheres linked with tourism and recreation, which provides social and personal services. And the term of "hospitality" has gained a particular popularity in recent years not only all over the world but also in our country.

In any organization particularly in hospitality industry using labour force intensively, it's very important to pay necessary attention to motivation of employee which gives an idea about administration and perseverance of staff. But the standart of work is determinated not only by capability of employee but also by using own capability and revealing own potential through motivation. Motivation in its turn focused on staff's satisfaction of requirements and expectations. The report, issued by the Israeli Central Bureau to Statistics (CBS), revealed that 2.1 million tourists visited Israel in 2015 until September compared to 2.223 million tourists during the same period of 2014. According to the report, the decline in the world's economies especially in Europe and South-East Asia, as well as the consequences of the Israeli war on Gaza last year took their toll on the tourism sector.

Expectations and requirements of employees generally are subdivided into groups, namely: economic reward (wage, material incentives, procurance of labor safety, observance of employee's rights etc.), inner job satisfaction (interest to work, diversity, feeling of involvement, further growth opportunity) and social interactions (environment, mutual support, membership in one group or another, status, social support, etc.).

In hospitality industry, where economic level of promotion isn't too high for majority of staff, the meaning of other factors is increasing naturally. If the factor of inner satisfaction depends on work variation or its divided parts but motivation highly personalizes and difficult to generalize, social interaction will play a strong role, on what depends creation of a good team and healthy labor relations in the collective, which in its turn plays determinant role in the level of service. That's why each employee endeavours to reach some balances between all these factors depending on situation in industry.

Table 1. Visitor arrivals to Israel (tourists and day visitors)

	Day visitors Thereof, thousands				Tourist arrivals Thereof, thousands			
	Cruise passengers	By Land	By Air	Total	By Land	By Air	Total	Grand Total
2005	-	-	-	-	244,5	1 653,0	-	-
2006	8,7	-	-	-	254,8	1 568,0	1 825,2	1 833,9
2007	25,8	166,5	40,2	232,5	316,0	1 747,1	2 063,1	2 295,6
2008	46,2	345,6	76,6	468,4	456,5	2 103,1	2 559,6	3 028,0
2009	68,4	264,6	85,3	418,4	357,9	1 963,4	2 321,4	2 739,7
2010	168,3	401,3	71,2	640,9	489,6	2 313,5	2 803,2	3 444,9
2011	237,1	237,6	67,1	541,8	382,0	2 438,3	2 820,2	3 362,0
2012	251,1	293,6	89,8	634,5	403,9	2 482,0	2 885,9	3 520,4
2013	256,8	195,3	125,9	578,0	381,5	2 580,2	2 961,7	3 539,7

2014	87,6	138,5	98,2	324,4	399,1	2 527,6	2 926,7	3 251,1
2015	95,4	126,3	87,4	309,1	290,3	2 509,2	2 799,5	3 108,6
2015		12,4	2,0	14,4	18,7	148,8	167,5	181,9
2016	3,3	4,0	2,3	9,7	12,3	152,5	164,8	174,5

Source: www.cbs.gov.il

Motivation generally depends on job satisfaction, which in turn depends on several factors (social, cultural, organizational etc.). Job satisfaction as a perceptual condition of some achievements by employee (quantitative or qualitative) can motivate him to get higher capacity, and motivation is a process, through which is possible to get job satisfaction. Solely they shouldn't be identified.

Historically all motivation approaches were based on simple satisfaction of labour force's economic requirements and increase of productivity. Today the emphasis is mostly on satisfaction of employee's social requirements in comparison with simple material reward. The majority of modern theories of employee motivation dedicated to this, which widely were represented in any schoolbooks about employee management.

In hospitality industry employees of organizations are deeply attached to their workplaces and they are living with their works in contrast to other activity fields, however some types of work have routine characters in industry and they were completed in difficult circumstances. Notwithstanding hospitality industry has a big potential for job satisfaction of own employees on the whole. Many types of work gear to direct contact with customers that need creative approaches and employee has direct and private contact with their heads in contrast to other fields. An example of creative approach to management of human sources according to professor of Florida International University Dr. Richard Hodgetts and professor of University of Nebraska-Lincoln Dr. Fred Luthans is usage of employee team with the power to make decision about its own work area. For example employees of the world-famous hotel chains "The Ritz-Carlton" are able to spend independently expensured valued at 1000 USD related to customer services.

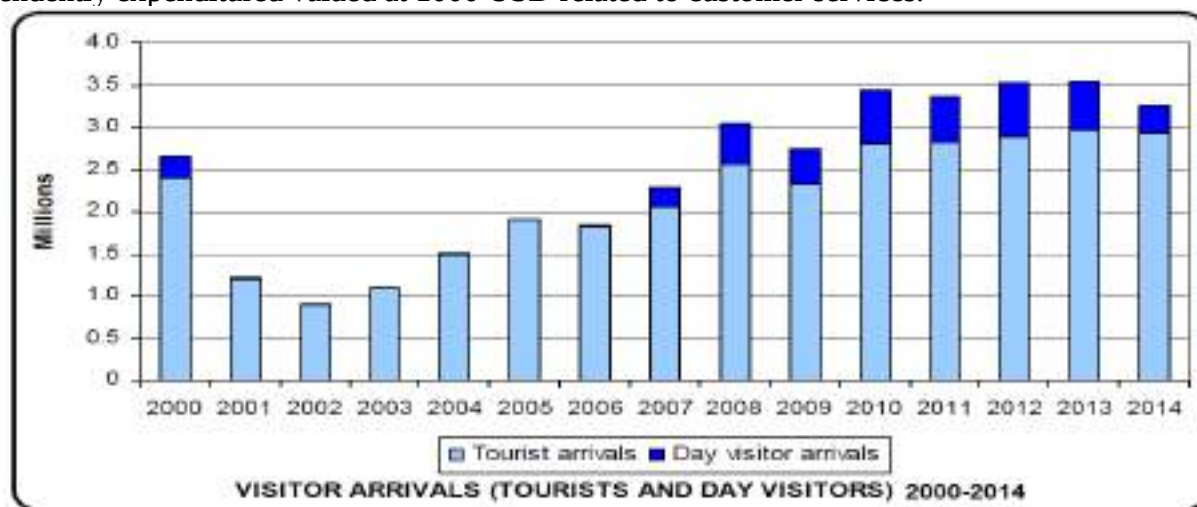

Fig. 1. Vizitator Arrivals in Israel

Source: TOURISM 2014, World Tourism Organization (UNWTO).

American scientists Pavesik and Brumaire conducted a study with the participation of 442 graduates from 11 american colleges preparing managers for hospitality industry, of which aim was to expose the role of requirement in work and career development in job satisfaction. Questions about the reason of satisfaction and dissatisfaction with job in hospitality industry respectively were gathered into 5 and 6 groups.

The most common answer of job satisfaction was direct involvement to work. Then followed interaction with other employees, environment (including possible growth and advancement), quick and strong steps forward, drawing of benefits, travel and respectively prestige. Women mostly gave preference to the second group of factors contrary to men, who preferred to the second group of questions. The most common reason of job dissatisfaction among answerers was duration of work

and also working hours at night and at the vacation. Then followed underpayment, stress at work, requirements of heads and responsibilities, insufficient spare time, life level, routine character of work, lack of advancement opportunity, low recognition of their roles, policy of company and management, job cuts, respectively insufficient labour motivation. Here mostly women dissatisfied with management and mostly men together with women were dissatisfied with underpayment and work duration.

Satisfaction of both individual and social requirements of employee can realize with the help of work restructuring and reorganization with usage of two interconnected approaches. One of them consists of individual work restructuring and another is associated with changes in organizational context.

Table 2. Tourist Arrivals, by Country of Citizenship (Selected Countries), 2000, 2005–2007 Average, 2014

Country of citizenship	2000	2005-2007 (average)	2014	% change 2014/2013
Total – thousands	2,417	1,930	2,927	-1
Total – percentages	100	100	100	-
Thereof:				
USA	20	26	21	1
Russian Federation	7	5	14	2
France	8	14	10	-
United Kingdom	8	8	6	-5
Germany	7	5	6	2
Italy	3	4	4	-13
Ukraine	2	2	4	2
Other Countries	44	36	35	-2

Source: TOURISM 2014, World Tourism Organization (UNWTO).

Citizens of the Russian Federation constituted 60% of the day visitors who arrived by air as well as 60% of the day visitors who arrived by land; 33% of the day visitors who arrived by sea (cruise passengers) were German citizens.

The main methods of restructuring of individual work are rotation (movement of employees from one work place to another, from one department to another for acquisition of a certain experience of work at different services), extension (horizontal increase in the range of available works and tasks of employees with the help of combination of several interconnected works at the same levels) and job enrichment (vertical increase with the help of responsibility and opportunity increase for further development, aiming employees at greater autonomy at planning and performance of their functions).

The first method helps companies of hospitality industry to carry out deeper personnel selection and to cut differences at occupied positions. For example rotation of employees at hotel, let's say, from service location to restaurant it helps employees to get full representation about common work and gives feeling of variety at work preventing unwanted monotony.

Work extension is not a popular activity among employees of organization of hospitality industry because it is not able to provide sufficient level of inner job satisfaction and to develop properly labour skills of employees. The closed increase of responsibility and tasks and also the reason of increase of routinism are seen in it. All these are noticeably, for example at power extension of waiters before servicing of different activities in hotel. The rendered services by them could be a part of services towards different visitors of restaurant in the past, however they must render full services not only to one visitors but also to different small groups of members of activity at the present time.

The last method allows employees to provide complex service with the help of their direct contact with costumers decreasing interruption role of management at their works. For suitable sistem for maids were distributed in several hotel chains. Management in this system provides test audit of their works.

Conclusions. Unless all these methods are used sistematically and without chaos, they could be effective and healthy. At approach related to organizational changes the main attention is paid to effective usage of human sources, skill developments and organizational functions mostly by the

usage of method so-called autonomous work groups (little groups of employees, who are responsible to organize and regulate their works by themselves, but who have high level of action freedom and selection. For example labour section provision in other words a certain number of rooms for cleaning towards maid groups, who have responsibility for their sections, but they share responsibilities within their groups), here management style also has a significant meaning (providing a trust atmosphere from the direction of managers and active involvement of personnel in the process of decision, particularly at questions related to wages, promotion methods, labour conditions etc.).

From the findings of this study it is clear that while hotels in, just like anywhere else have devised a number of strategies geared towards motivating employees, such strategies have not adequately responded to the real needs and aspirations of the employees. As a result, the hotels continue to experience a high employee turnover resulting into a relatively youthful workforce. In line with this, this study observes the need for the management of hotels, to investigate the expectations of the employees in order to tailor the motivation schemes to meet these needs and expectation for optimal results.

Bibliography

Avigail Levi. Tourism 2014, Jerusalem, January 2016, www.cbs.gov.il
Rapport World Tourism Organization (UNWTO). 2015

CULTURAL PHENOMENON IN KNOWLEDGE, AS FACTOR OF GROWTH OF COMPETITIVENESS

Temur Shengelia

*Full professor, International Business Department,
Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia*

Abstract: In the theories of cross-cultural management attention is transferred to such important problem, as simplification of communication and mutual understanding between the representatives of different cultures. As a rule, these studies do not discuss another, no less important, aspect of this problem, which is connected with the process of cultural phenomenon transformation into knowledge and increase in competitiveness of the company.

In the present study, on the basis of analysis and generalization of theoretical approaches existing in the sphere of measuring the influence of cross-cultural relations on international business, arguments are given to substantiate the need for transfer from the methods of static measuring of culture to a dynamic model. To understand how managers conduct transformation of cultural peculiarities into knowledge, we should by all means introduce into existing theories of cross-cultural management the elements, which enable us to pass to a new model of measuring the influence of culture on management.

Key words: cross-cultural management, company, competitive advantage, knowledge, new model.

Introduction. Famous scholars of the middle period of last century established in the cross-cultural management the conception of culture, as of “a breakthrough prism” of perception (R. Benedict, E. Sapira, M. Midi, etc) [Moore, 1997]. The present conception of the cultural perception, proceeding from its importance, attracted special attention of scholars. As a rule, the theories of cross-cultural management focused their attention on the problems of simplification and understanding of relations among the representatives of different cultures. Apart from rare exceptions [see: Holden, 2007], these studies do not discuss another, no less important aspect: the process of transformation of the phenomenon of culture into the knowledge and determination of its influence on the international business. With the aim of filling in the existing gap, in the present

study we tried to analyze, on the basis of “the perceptual prism” conception, the new understanding of culture, as a competitive advantage of a modern company. The works of numerous famous scholars were dedicated to the study of different aspects of the present problem [see, e.g.: Kogut, Sander, 2004; Holden, 2002]. To understand how the managers make the process of cultural peculiarities transformation into knowledge to become a competitive advantage of a company, some new elements should be introduced into the theory existing in the cross-cultural management. These elements should give us a possibility to pass from static model of culture measurements to a dynamic one.

Review of Conceptions of Culture in Cross-cultural Management

In the beginning of the 1960s famous scholars F. Klaxon and F. Strodback and in the beginning of the 1980s – T. Deal and A. Kennedy, A. Loran, etc. published their theoretical approaches on the issue of the conception of “culture” [Soltitskaya, 2002]. Despite this, G. Hofstede’s approach still remains to be basic, according to which: “Culture – this collective programming of consciousness, which differentiates one group or category³ of people from another” [Hofstede, 2000, p 92]. Introducing five bipolar measures of culture, Hofstede laid qualitatively new foundation for development of the cross-cultural management. The author’s thesis is as follows: national borders have great influence on real use of theories existing in management, and the scholars’ ideas, as well as practice of managers, reflect that environment and the community restrictions, under the influence of which they were in a certain period of time. In strengthening his arguments, Hofstede is based on the idea of G. Simon that “anything human is not alien for the managers”, also, on the conception of “the restricted rationality”, which the scholar introduced in 1940 and was further developed in the work of R. Siert and J. Merch “Behavioral Theory of Company” (1963) [Hofstede, 2000]. On the basis of empirical analysis Hofstede separated four main measures of cultural differences existing between the nations. Later, in co-authorship with M. Bond, to this list was added fifth measure “long/short orientation”, the roots of which go to the ideas of Confucius. In 1991 Hofstede suggested us univariate multi-dimensional model of the cultural programming, which involves nature and character of a human being [Hoecklin, 1995]. In the beginning of the 1990s increase in demands for the studies dedicated to the problem of cross-cultural differences caused appearance of new fundamental works. From this viewpoint the scholars focused their attention on a new model suggested by Trompenaars for determination of cross-cultural influence on management. It should also be mentioned that E. Shine’s model was decades ahead of appearance of Trompenaars’ model of culture (see: E. Shine, “Organizational Culture and Leadership” [Shine, 1985]). Invisible artifacts appear as a kernel of F. Trompenaars’ model, and the norms and values appear as the outer layer [Trompenaars, 1994, p 24]. In Trompenaars’ opinion the essence of culture is in the techniques of understanding and interpretation of the universe, shared by the groups of people. In the scholar’s opinion, culture – is a peculiar scheme for decision-making shared by the group [Trompenaars, 1994, p 24]. Here the author cites M. Croizer, who introduced explanation of culture in 1964 [Hofstede. 2000]. In the book published in co-authorship with Hampden-Turner, Trompenaars suggested us the methods to measure the behavioral aspects of cross-cultural competitiveness, as indicators derived on the basis of bipolar cultural values [Hampden-Turner, Trompenaars, 2000].

We consider that the approaches of G. Hofstede, F. Trompenaars and Ch. Hampden-Turner should be filled in with the opinions characteristic to the cross-cultural management, which introduce analysis of the culture of a personality into the present problems. Namely, these opinions enable us to explain the culture of a personality, as a non-genetic program. In particular, the scholars outline two programs, which are responsible for genetic and non-genetic, i.e. cultural regulation of behavior of people [Kagan, 1996].

Study of Cross-cultural Peculiarities of Managers in Georgia

Table 1 Features for selection of foreign managers

Features of managers	amount	Percentage of selection	Features of managers	amount	Percentage of selection
“A” type companies make up 47, 8% of the total amount			“B” type companies make up 54, 2% of the total amount		

³ Under “category” Hofstede implies “nation”

Country of origin: The USA The Netherlands China Denmark	10 2 3 3	65, 3 8,1 14, 3 14,3	Country of origin: Great Britain Panama	11 5	62, 5 37, 5
Age: Less than 36 years 36-45 years More than 45 years	7 4 6	43, 8 22, 5 35, 8	Age: Less than 36 years 36-45 years More than 45 years	1 8 8	12. 6 43. 7 43, 7
length of company service: 1-3 years more than 3 years	5 13	14, 4 85, 6	Length of company service: More than 3 years	16	100
Length of service in Georgia: 1-3 years	18	100	Length of service in Georgia: 1-3 years More than 3 years	5 13	25, 5 75, 1
Education: High Secondary special high	4 14	7, 3 81, 9	Education: high	16	100

In 2014-2015, 60 managers were interviewed within the process of study of cross-cultural peculiarities conducted in Georgia. 30 foreign and 30 Georgian managers participated in it. The purpose of conducted empirical study was, through use of the qualitative methods of data collection and analysis in apprehension of managerial situations, to determine peculiarities of the cross-cultural differences. The study was conducted through use of methods of sense-making [Dervin, 1992] and phenomenological interview [Yanchuk, 2000]. First aspect of the study involved selection of managers. Selection of foreign managers was homogeneous according to the sex (30 men), but that of the local managers was balanced (15 men and 15 women). The study differed with such features of respondents, as: the country of origin, age, total length of service, length of service in Georgia. Table 1 presents features for selection of foreign – and Table 2 – of Georgian managers; these features are grouped according to the type of companies. Second aspect of study was determination of features for selecting the companies. All the foreign and joint companies were grouped into two types: “A” type – the companies with approved standards of corporate culture, “B” type – the companies without a relevant standard. The list of companies, in which the respondents worked, involved: “A” type foreign and joint enterprises: Hualing International (China); CBD Development (the Netherlands); APM Terminals (Denmark); Coca-Cola Bottlers Georgia (the USA-Georgia), which represented the interests of large international corporations in Georgia, where the amount of employed makes up from 150 to 300 persons, and “B” type foreign enterprises, in which an average number of workers is up to 40: BP Group Georgia (Great Britain); Old City Development (Panama).

Table 2 Features for selection of managers from Georgia

Features of managers	amount	Percentage of selection	Features of managers	amount	Percentage of selection
“A” type companies make up 64, 3% of the total amount			“B” type companies make up 37, 7% of the total amount		
Country of origin: The USA The Netherlands China Denmark	8 8 5 2	36, 9 36, 9 21, 5 6,3	Country of origin: the USA the Netherlands China Denmark	6 4 3 2	46, 4 28, 3 19. 2 9, 9

Age: less than 36 years 36-45 years	20 3	99.6 10, 6	Age: Less than 36 years 36-45 years	10 5	72, 7 27, 3
Length of company service: 1-3 years More than 3 years	10 13	48, 3 53, 6	Length of company service: 1-3 years More than 3 years	5 10	45, 4 50.5
Training abroad: 1-2 years Doesn't have	23 -	100 -	Training abroad: 1-2 years Doesn't have	3 12	25, 5 75, 0
Education: High Secondary special	18 5	79, 1 21, 9	Education: High Secondary special	15 -	100 -

As it is seen from the data of Table 1, age of a major part of foreign managers is over 36 years. A majority of them works in the company more than 3 years. At the same time, 25% of managers of B type companies have more than 3 year experience of work in Georgia. All the managers have high education. The age of a majority of Georgian managers is less than 36 years. All the managers in A type companies were trained abroad for 1-2 years, but in B type companies only 25, 5% of managers have such experience. 41, 1% of managers in A type companies have MBA degree.

Scheme of research. Interview was conducted in the company, where the respondent worked. The company atmosphere formed the context familiar for the respondent.

Stage 1. In the beginning of talk with the respondent the sense-making procedure was used, because formation and understanding of the notional meanings is a priority task of the cross-cultural communication, into which we entered with each respondent. We suggested the respondent to imagine himself in the managerial situations from the list presented to him beforehand. The present list was compiled by P. Smith on the basis of a questionnaire elaborated for the cross-cultural quantitative research (the objects of this research were managers of 47 countries). [Smith, Peterson, Schwartz, 2002]. Namely, six managerial situations were concretized, which the managers of joint enterprises face in Georgia:

1. Decision-making: how a manager adopts a decision;
2. Distribution of labor obligations: who is responsible for fulfillment of work – an individual or a group?
3. Arrangement of meetings: the meetings are arranged to familiarize the local employees with the decisions of a foreign manager or to provide equal participation of the colleagues in the discussion;
4. Distribution of money bonuses: a money bonus is distributed on each member equally or individually, according to the contribution of each of them;
5. Appointment to a new position: what criteria a manager is guided with (skills/achievements of a candidate, recommendations of higher employees employed in the organization or friends, etc);
6. Evaluation of poor quality work: how managers respond to the fact of poor quality of work conducted by their subjects.

To simplify the process of selection, we suggested the respondent one of the parameters, which he could be guided with in selecting the situation. For example, "Select the situation, which has recently happened to you and in which you faced any barriers and conducted communication most important for you". After the respondent stopped at concrete managerial situation he was suggested a proposal to describe it in brief. Discussing the circumstances happened in the past, the respondent described and explained "strange" (in the given case "strange" could be behavior of colleagues of different culture, knowledge, emotions). Sense-making of the respondent in the given case was that he concentrated attention to "strange", using the rules for apprehension and explanations characteristic to the relevant cultural level.

Stage 2. It involved the procedure of phenomenological interview, the purpose of which is to understand feelings of each respondent in regard to concrete managerial situation. Namely, a dialogue with the respondent was ongoing with the questions: “what did you feel when this happened?”; “what does this remind you?” It was necessary in the process of phenomenological interview to formulate the question so that it could be understandable for the respondent. With this purpose we relied on the information received in result of sense-making.

Stage 3. In the process of discussing a concrete situation we put three questions to each respondent, which assisted us to compare the answers, coding and interpretation at the further stage of the information processing” 1. How often did he face the present situation? 2. Did he face a problem in its successful settlement? 3. How did you evaluate importance of used approach in problem settlement?

Stage 4. In the process of research three stage procedure was used: working categories were formed on the basis of abstraction from concrete cases, comparison of data and coding [Strauss, 1987]; then they were interpreted and reconstructed and finally their integration into the relevant conceptions of management were conducted.

Results of Research and their Significance

On the basis of the interview with 60 respondents, two nuances were determined of the cross-cultural differences in apprehension of the managerial situations by the managers. First – the managers’ discussion can be divided into two groups. Importance of communication for the first group was that in the process of intercultural activity they revealed new “truths” about Georgian or foreign managers (typical behavior, reactions, etc). Importance of communication for the second group was in the very act of communication – they expanded their outlook and saw the problem in the new context. Second – in the managers’ answers, which saw important in the very act of communication, emic information⁴ was revealed, which was evident for the representatives of other cultural environment. Namely, we found out the resemblance in the answers of the representatives of one cultural level (between foreign managers of B type companies, who were in Georgia within more than 3 years, and foreign managers of A type companies, who were in Georgia within less than 3 years, but had more than 3 year length of service and sufficient experience of work in a company for making adequate evaluation of the importance of approach they used in the process of decision-making for the company). The managers positively evaluate the issue of importance of holding the meetings in the process of decision-making for their companies, because they give possibility for uniting knowledge and experience of the colleagues – representatives of different cultures. Emic information existing in the managers’ answers enriches knowledge of managers in the present sphere and thus promotes its perfect use.

Therefore, discovery of two above-described nuances enables us to outline a conditional category, which we called “the perceptual prism”, according to which an advantage to see “the full information” is possessed by the managers, who apprehend the employees as carriers of important knowledge and experience and have contacts with them in the process of decision-making. Conducting exchange of emic information, the managers enter into intercultural dialogue and with the purpose of joint codification of knowledge they conduct construction of its general fundamentals. In the process of settling the managerial tasks, activity of the intellectually agreed representatives of different cultures, on the basis of combining different experience and approaches, gives a possibility to get new knowledge and to improve management.

Conclusion

Conception of culture, as of “the perceptual prism”, can be used for codification of joint knowledge. It gives a possibility for a new interpretation of traditional studies of the cross-cultural differences, because “the perceptual prism” is a dynamic construction, enabling us to understand how the managers transform the knowledge accumulated in the sphere of culture into the competitive advantage of the company.

The results of studies show how the managers can fill in knowledge in the specific sphere of culture and use it in the practice of management. In result of using a dynamic conception of “the perceptual prism”, on the basis of new apprehension of information, cross-cultural competence of

⁴ Emic information represents impressions, forms of behavior, imaginations, which are specific for the given culture

managers increases. Traditional static models of culture cannot be used for the formation of this skill in a practical aspect.

References:

1. Korshia I. (2006) Culture and Antropology. Tbilisi. „Intellect“.
2. Kagan M. (1996). Philosophy of Culture, Petersburg, „Znanie“.
3. Kogut V., Zander U. (2004). Knowledge of the firm, combination skills and technologies, Jrnl. „Management“, vol. 2, # 1, pp 121-140.
4. Modern Dictionary of Foreign Words (2000), Tbilisi, „Universal“.
5. Soltitskaya T. (2002). Cross-cultural aspects of personnel management. Bulletin of Petersburg University, Series Management, issue 3, pp. 51-7.
6. Yanchuk V. (2000). Methodology, theory and method in modern social psychology. Minsk.
7. Shengelia T (2015). Multiculturalism, as socio-economic phenomenon and business defining determinant. Tbilisi, „Universal“.
8. Shein E. (2002). Organizational culture and leadership. Cambridge University Press.
9. Dervin B.(1992) From the Mind's Eye of the User: The Sense-Making Qualitative-Quantitative Methodology // Qualitative Research in Information Management / Eds. J. D. Glazier, R. R. Powell. Eaglewood, CO: Libraries Unlimited, 1992. P. 61–84.
10. Hall E. (1976). Beyond Culture. N. Y.: Doubleday.
11. Hall E. (1966). The Dance of Life: The Other Dimension of Time. N. Y.: Doubleday, 1983. Hall E. T. The Hidden Dimension. N. Y.: Anchor Books.
12. Hall E. (1959). The Silent Language. N. Y.: Doubleday.
13. Hampden-Turner N., Trompenaars F. (2000). Building Cross-Cultural Competence: How to Create Wealth from Conflicting Values. Chichester: Wiley.
14. Hoecklin L.(1995) Managing Cultural Differences. Woking-ham: Addison-Wesley.
15. Hofstede G. (2000). Cultural Constraints in Management Theories // International Management Behavior / Eds. H. W. Lane, J. DiStefano, M. Maznevski. 4th ed. Cambridge, MA: Blackwell. P. 82–95.
16. Holden N. (2002) Cross-Cultural Management: A Knowledge Management Perspective. Harlow: Financial Times, Prentice Hall.
17. Moore J. (1997). Visions of Culture: An Introduction to Anthropological Theories and Theo-rists. Walnut Creek, CA: AltaMira Press.
18. Singer M. (1996).The Role of Culture and Perception in Communication // Culture, Commu-nication and Conflict: Readings in Intercultural Relations / Ed. by G. R. Weaver. Needham Heights, MA: Simon & Schuster Custom. P. 28–53.
19. Smith P., Peterson M., Schwartz S. and 37 co-authors (2002). Cultural Values, Sources of Guidance and Their Relevance to Managerial Behavior: A 47-nation Study // Jour-nal of Cross-Cultural Psychology. Vol. 33. P. 188–208.
20. Strauss A. (1987). Qualitative Analysis for Social Scientists. Cambridge: Cambridge University Press.
21. Trompenaars F. (1994). Riding the Waves of Culture: Understanding Diversity in Global Business. Chicago: Irwin.

ROLE OF MEDIATOR BETWEEN THE ROLES STARTED TREATING SOCIALIZE AND COGNITIVE SENSORS STUDENT

Ravit Amar, PhD, Israel

Summary

Extant literature has suggested that entitlement stemming from masculine gender role socialization may moderate and/or mediate the relationship between gender role conflict and intrapersonal variables. This study tested this assertion with 571 college men, with body esteem

serving as the intrapersonal variable. Results revealed that both conceptualizations of entitlement (i.e., self-assertive and narcissistic) moderated the relationships between two components of gender role conflict (i.e., success/power/competition and work-family conflict) and body esteem, with self-assertive entitlement (i.e., a more adaptive form) buffering these relationships and narcissistic entitlement (i.e., a more maladaptive form) strengthening these relationships. We describe and compare the perceptions of professional and family member interpreters concerning their roles and tasks as interpreters in primary. In addition, self-assertive entitlement mediated the relationships between (a) restricted emotionality and body esteem, and (b) work-family conflict and body esteem. The study provides further evidence for the role of mediating variables in the path between personality traits.

Keywords: including pleasure, pride, curiosity, anxiety anger, jealousy and boredom.

School is an environment where students experience a range of emotions every day (Hargreaves, 2000).

There is also evidence indicates that highlights the importance of feelings and moods support Involvement of students and their achievements). Emotions may play a key role in how students experience The school, their relationships with friends and teachers, the adaptation classroom and school processes Cognitive, academic achievements, motivation and involvement in learning (Linnenbrink-Garcia & Pekrun, 2011).

It was found that the emotional experiences of students in relation to education directly related to health and well-being The subjective mental (Diener, 2000) and affect the quality of learning and achievement (Pekrun et al., 2002; Pekrun, 2006). Various studies suggest the effects may be different experience Negative feelings in school and describe their importance to both Loostm. Most of the research-

Mostly focused on the field of anxiety (Zeidner, 1998), but there is scope to deepen the study of emotions in the context Academic. Students may, for example, be concerned when they do not understand the curriculum, anger

The unfair treatment on the part of the teacher, boredom and lack of interest in learning a particular topic and pride following receipt (Good grades., 2012). The study on the effect of positive emotions on performance A smaller school but it seems that is gaining momentum, against the background of consolidating the understanding that these emotions-

Ability to promote learning and thinking longitudinal study examined over 31 years, starting at age 7, the behavioral consequences on emotional functioning- Academic performance, found that childhood externalizing behaviors in adolescence hit academic ability (Masten et al., 2005; Obradovi et al., 2010). It was also found that found that children diagnosed with Internalizing problems suffered from the effects of future academic (Bardone, Moffitt, Caspi, & Dickson, 1996). It was found that students displaying a shaky psychological adjustment function is often present Academic low, low motivation and low achievement test of maturity (Jin et al., 2008; Johnson, McGue, & Iacono, 2006; Sznitman, Reisel, & Romer, 2011)

Finally, it was found that students with lower levels of well-being and academic self-concept are Risk of depressive reactions, low grades, dropping out of school and delinquency - (Van Houtte, 2005) In view of this, we should aim for early detection of possible learning difficulties, emotional and social) strip Emotional skills important to learning.

Extensive studies have shown that developmental control of social emotional skills related to mental welfare Higher and perform better in school while failure to achieve these capabilities could Various school, whether in the educational and whether the social sphere, and in light of the impact they have The performance of students in various fields as well as their overall well-being, there is Great importance to identify the capabilities related to the emotional realm. Factors and different models seek to Friend Between different emotional abilities and characteristics of the learning environment and various educational results, including Achievements, thought processes and motivation. Among these models include emotional intelligence Its components and durability. The more developed the research and identified factors that predict the ability of the individual To deal with the difficulties and see them as challenges worthy of the effort, the focus shifted and applied research In an effort to identify special personality traits, the study of processes that promote the individual capacity Face difficulties, particularly for the identification and empowerment of the individual energy sources continue efforts.

Despite the objective difficulties, the pattern Another study found that students. in lower groupings of academic self-concept has a more negative

Than students in the top grouping (Liu et al., 2005), but referred to the changes taking place over time Self-perception of students of different groupings. According to the researchers, this is the first effects of The division groupings on academic self-concept It was found that there has been a decrease in perception

Academic Self of all students and that the decline was more pronounced especially among students Top grouping students than among low of too much aggregation. According to them, there is an effect groupings Negative short-term academic self-concept of students due to weak lumping The psychological process of comparison among groups takes place immediately after the division groupings

hall Since the climate in the lower grouping students is generally less competitive and demanding compared Climate generated high grouping and since they have a fair opportunity to experience more team success Inhomogeneity, self-perception of academic abilities of students becomes lower groupings Higher than that of their counterparts in the top grouping, with time. Other findings showed that through the restriction Term social comparison, you could group may on the one hand, lead to a lowering of the perception of the ability of Students with high levels of academic skills and on the other hand, increase the self-perception College students with low levels of academic skills (Marsh, Chessork, Craven, & Roche, 1995) Academic self-concept of strong students, but damages the well-being Nee Library of poor students (Belfi et al., 2012). In two studies conducted among junior high school students And secondary schools in Belgium, a country that advocates informal groupings, found that the prevalence cried when- A group of highly capable worth, it is worthwhile for te well-being of the school's pupils - We will study the extent to which the students love the school and express satisfaction with their relationship - With teachers and friends (De Fraine, Van Damme, & Onghena, 2002)

These studies found a negative effect

Low groupings placement of the well-being of students. It was found that children with levels Low levels of well-being and academic self-concept are at risk of depressive reactions school dropouts and delinquency - (Van Houtte, 2005) Although the primary goal of groupings raise the achievement level of students moved is that as Many schools group students in various professions quality groups, and as many schools Transfer to other schools in low-performing students or have behavioral problems or disabilities Learning, the lower the level of achievement of the entire system. Indeed, some of the countries at the center The international table comparing the achievements, led by Finland and Japan, it is not customary to divide the Students groupings (OECD, 2010)

However, keep in mind that the process of eliminating groupings increases heterogeneity, meaning students with Low achievement will be forced to confront the high-achieving students, which can lead to a reduction Their academic self-perception. However, it was found that disadvantaged students passing grades Heterogeneous and homogeneous classrooms are exposed to a learning atmosphere and increase their ambitions to continue

to reduce the Groupings should be the subject of academic self-concept to ensure that students with Low achievement will exploit to the maximum the rise in educational opportunities that this process may bury Within it. To do this, one needs to use teaching methods that emphasize less competition and less competition and ranking of students Wept and more achievements (Chmielewski et al., 2013)

This review considers various factors functioning of students in the school and discussed mutual relations-

Complicity between these factors and in particular, the social emotional functioning and achievements of students - Studie The review reinforces the significant role of the school in students' lives and their emotional development - Social and cognitive. At the same time the impact on academic achievement of self-perception And academic self-efficacy, it appears that emotional factors influence different social functioning - Learning. Beyond the significant role that social and emotional skills in promoting learning, has shown in developing These skills educational goal in itself, being promoted general function benefactor.

Bibliography

1. Bardone, Moffitt, Caspi, & Dickson, -Belfi et al., 2012-Chmielewski et al., 2013-Fraire, Van Damme, & Onghena, 2002 -Liu et al., 2005-Marsh,
2. Chessork, Craven, & Roche, 1995-OECD, 2010-Van Houtte, 2005 --Pekrun, Goetz, Titz & Perry, 2002

MEANINGFUL LEARNING

Ravit Amir, PhD, Israel

Summary

The issues of the dominantly rote-mode nature of much school learning and the resistance of students (and teachers) to move to meaningful learning strategies fostered by concept mapping diagramming are discussed. The data available to date from a variety of qualitative and quantitative research studies strongly support the value of these metacognitive tools both for cognitive and affective gains. Students must be able to interpret, relate, and incorporate new information with existing knowledge and apply the new information to solve novel problems. Peer instruction is a cooperative learning technique that promotes critical thinking, problem solving, and decision-making skills. Therefore, we tested the hypothesis that peer instruction enhances meaningful learning or transfer, defined as the student's ability to solve novel problems or the ability to extend what has been learned in one context to new contexts.

Keywords: research, together, growing interest, learning

Meaningful learning is reshaping the present activities of the past and the future significant learning needs internal conditions - a task involvement and understanding of significant learning needs external conditions - the rebuilding of the school foundations conclusion: those who want to give a significant learning conditions internal to external conditions described John Dewey Education In his book "democracy and Education", "new construction or reorganization of experience that add significance of the experience and increase the ability to direct the course of the attempt to follow him (" Dewey 1916, 76). This definition we can install a definition of learning educators tend to sail in praise of meaningful learning) Why not? Meaningful learning is good as Mom and apple pie (and forget the context in which it is supposed to be run education system and the operating arm - school. School does not have the conditions for meaningful learning. If you want meaningful learning in school to change the elements that the book is about - the the curriculum, the teaching pattern, the evaluation method, the organizational structure and physical - and comprehensive educational system and directed it

If we do not, even the vision of meaningful learning crashing against the thick walls of the school as other fine educational visions, and the State of Israel "will remain in class." What is meaningful learning and under what conditions it needs? In terms of the past, significant learning gives new meaning to previous experiences - clarifying, illuminating and shaping them; And for the future it opens up new experiences, smarter

No options were an "old new experiences". Hence the joy associated with significant learning: the learner feels rough insight and understanding, dull and oppressive horizon cleared and opened new insights and understandings. Significant learning at its best, then, is learning

Designer - Constituent re-learning the learner, landscape experiences through new experiences. Not all significant dimensions are dimensions shape. Designers sizes are relatively rare, but significant dimensions that are shaping retain the condensed structure of meaningful learning - knowledge reconstruction of old allows the construction of new knowledge - and the school should provide them with suitable conditions

Significant learning needs two types of conditions: conditions of internal and external conditions. Internal conditions are states of consciousness that enable meaningful learning; External conditions are features of the environment that enable and encourage the internal conditions for meaningful learning

What are the internal conditions - conditions that exist in the consciousness of Holm-essential to the formation of meaningful learning? Various locations

I set them engagement process and product understanding "), for example, (Harpaz, 2008, 105-114; Harpaz 2010). People learn well - giving new meaning to their experience and assume a more significant element in future experience

-When they are involved in the learning process and understand the subject they Dealers at some point in the process. Mission learner involvement "forgets himself" and merges the mission, but It does not eliminate the self) as Erich Fromm states of consciousness called "Escape from Freedom" and Jean-Paul Sartre called "self-deception" (; self

Passing the existence of a new task and learner involvement thrown into any project projection = Pervyakcia and inventor finds himself working on it. (Mihaly Tz'iksnmihli) (Csikszentmihalyi 1990) the study of the state of consciousness that at its peak and called Flow) Flow (- which are characteristic of people in moments

Their most creative. People prone to flow when the goal is clear to them, giving them feedback and an optimal challenge) is difficult but possible

Involvement in a learning task considerably in the eyes of the learner while it was happening. Although a person can claim any past was learning

Although not significantly so experience it while it was happening, but the educational context the definition of meaningful learning meaningful "real time" Say the password of the progressive movement at the beginning learning with a purpose in mind! Is required for the following reasons

Without the involvement task, involving meaningful learning experience.¹

When it occurs, it is impossible to achieve far-reaching) with respect to general standards or individual thought and action. Settlement of "recklessly" essential task of the individual's full potential (Nicholas: "creative achievement in science or art is the product of direct myself involvement of direct myself a task and ego involvement"; (Nicholls, 1989, 130

Learning task engagement has an impact Hinocit-mosrit.²

It conveys the learner having nothing more important than his ego maintenance by external rewards; There are things (Simon Azoulay calls them "circles of value" - See interview with this issue which should lose the ego and find it again - embodied in the mission exceeds it)

The task involved learning not only a means of learning of any content; It is also a goal Blended learning gives students experience

Positive learning - experience who want to recover during their lifetime. Continuous learning is a prerequisite for success in professional and civic life

Which have become extremely complex; Positive experiences in early learning is a prerequisite for continuous learning

Thus, meaningful learning involves the understanding assumes additional infrastructure to be built. But in the context of the education system and school, understanding is not understanding

But some knowledge of the particular knowledge, valuable knowledge - knowledge that has privileged status given society and culture; And knowledge required - System Information Education and school forced students to learn. People with a developed sense of reality can argue that learning

Significant and do not go to school together and maybe do not have to go together. "Educate significant learning in school," they might say, "This As educate the delight of living in a hospital or educate restaurant diet. "They might even add:" The school can only do what he can To do - to provide basic knowledge and basic skills, look after the children and allow parents to go to work - and that's good enough capacity.learning

Leave a significant other environment. "But proponents of meaningful learning in school should not be discouraged in view of this realism of observers Too regulated. They can say: "Realism is the refuge of all scoundrels - people who do not want to change reality for the better

The guiding principle of expanding the capabilities of the school is to provide external conditions for internal conditions of meaningful learning. i.e - Construction of an educational environment that increases the likelihood of students grow state of mind of involvement in the process and product understanding

And finally the great challenge of education and school seeking to foster meaningful learning is to make knowledge has value in the eyes of adults - knowledge included in the curriculum, teaching and estimated mediated exams - knowledge that has value in the eyes of students

Bibliography

- 1) Bereiter, Carl, 2002. Education and Mind in the Knowledge Age, London
Lawrence Erlbaum
- 2) Csikszentmihalyi, Mihaly, 1990. Flow: The Psychology of Optimal Experience
Harper Perennial
- 3) Dewey, John, 1916. Democracy and Education: An Introduction to the
Philosophy of Education, New York: The Free Press
---How We Think. A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to
the Educative Process, Boston: D. C. Heath
- 4) Dweck, Carol, 2000. Self-Theories: Their Role in Motivation, Personality and
Development, New York: Taylor Francis
- 5) Nicholls, John, 1989. The Competitive Ethos and Democratic Education, Boston
Harvard University Press
- 7) Perkins, David, 2011. Learning the game: how the seven principles of the directive
Changing education, with Amir Zuckerman, Bnei Brak
- 8) Ryan, Richard and Edward Deci, 2011. Internal motivation and external motivation:
Definitions
- 9) Robinson, Ken, 2010. Right place: Why is it important to do what you love
With Sharon Friminger, Jerusalem: Keter.

SUSTAINABLE TOURISM CONCEPT FROM THE PERSPECTIVE OF EMERGING ECONOMIES

Alina-Petronela Haller
cercet. şt. III dr.
ARFI – ICES „Gh. Zane”

Abstract: The paper analyzes the concept of *sustainable tourism* from the perspective of emerging economies. Such countries are still looking for the best ways to obtain sufficiently high economic growth rates and to reduce the development gaps between them and industrialized countries.

Keywords: emerging markets, growth, development, tourism, sustainability

Introducere

Turismul este considerat unul dintre cei mai importanți factori de dezvoltare [Miandehi P. Et al. 2013]. Într-un secol al sectorului terțiar, țările emergente urmăresc propulsarea serviciilor astfel încât câștigurile aduse de către acestea să susțină creșterea lor economică. *Turismul sustenabil* devine o activitate cu rol economic și social benefic atâta timp cât este corect promovat și susținut, chiar dacă concurența din partea țărilor consacrate în domeniu este mare, iar țările emergente continuă să se confrunte cu mari provocări de natură să obstrucționeze această activitate.

Lucrarea reprezintă o analiză descriptivă și analitică a activității turistice sub formă sustenabilă, pe modelul statelor emergente. Conceptul de *turism sustenabil* este abordat din punct de vedere teoretic, inductiv și deductiv.

Conceptul de *turism sustenabil*

Industria turistică, la nivel global, contribuie cu 10% la PIB [Kimura H., 2011]. Cu toate că, global, continuă să domine turismul de masă, își face loc în panoplia formelor de turism cel *alternativ* sau *sustenabil*.

Conceptul de *turism sustenabil* vine de la cel de *dezvoltare sustenabilă*. Acesta din urmă a devenit notoriu în anul 1987, odată publicat celebrul *Raport Brundtland* („Our Common Future”), în cadrul căruia se precizează că satisfacerea nevoilor prezente se face fără a leza capacitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile trebuințe, adică prin *dezvoltare sustenabilă*. În anul 1992, la Rio de Janeiro, în cadrul celebrului *Earth Summit*, *Agenda 21* face referire la turism ca potențial remediu la problemele sociale și de mediu, conjunctură favorabilă apariției conceptului de *turism sustenabil*. În anul 2003, *Comisia Europeană* a adoptat măsuri formale pentru susținerea *turismului sustenabil*.

WTO (World Trade Organization) consideră *turismul sustenabil* ca fiind acea formă de turism care, concomitent, satisface trebuințele turiștilor și ale comunităților locale, iar managementul resurselor se realizează astfel încât trebuințele economice, sociale și estetice vor fi satisfăcute astfel încât să se conserve integritatea culturală, diversificarea biologică și ecologică.

Turismul sustenabil este acea formă de turism cu impact negativ redus asupra mediului și culturii locale, care generează venituri, locuri de muncă și conservă fauna, flora și ecosistemul zonal, corijându-se într-o formă responsabilă a activității economice.

Turismul sustenabil este considerat cea mai bună metodă de rezolvare a problemelor generațiilor actuale, ale turiștilor și ale localnicilor regiunilor turistice, succesul acestuia în statele emergente fiind condiționat de accesul la sisteme adecvate de transport, comunicații și servicii publice, de condiții pentru dezvoltarea activităților antreprenoriale și mecanismele necesare pentru a pune în funcțiune aceste sisteme.

Turismul sustenabil are patru componente principale [Furqan A. et al., 2010]:

- *responsabilitate față de mediu* (sustenabilitatea ecologică) – protejarea, conservarea și îmbunătățirea mediului ambiant, cu scopul de a susține, pe termen lung, conservarea ecosistemului. Orice impact negativ asupra mediului reduce fluxul de turiști în zonă;

- *vitalitatea economiei locale* (sustenabilitatea economică) – susținerea activităților comunității locale pentru a asigura creșterea economică a comunității și sustenabilitatea. Costurile sociale și de mediu nu vor depăși beneficiile economice;

- *diversitatea culturală* (sustenabilitatea socio-culturală) – respectarea culturii locale, practicarea obiceiurilor și tradițiilor în vederea informării turiștilor și familiarizării acestora cu specificul cultural local. Activitățile care lezează identitatea culturală trebuie evitate;

- *cumul de experiențe* – acumulare de experiențe prin participare activă, personală, utilă care implică oameni, locuri și culturi noi.

Turismul sustenabil este o relație triunghiulară între *destinațiile turistice*, *industria turistică*, *locuitorii comunităților locale și vizitatorii* [Lane Bernard, 2005]. În trecut, triunghiul a fost dominat de industria turistică, însă sustenabilitatea elimină tensiunea între cele trei părți ale triunghiului și menține echilibrul pe termen lung.

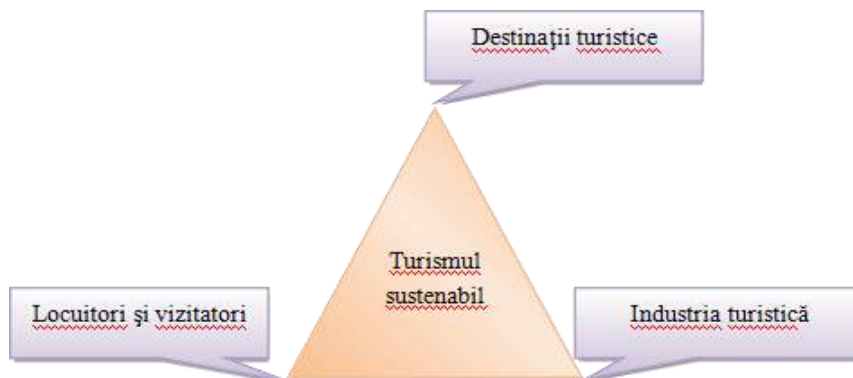

Figura nr. 1. Turismul sustenabil

Sursa: adaptare după Lane Bernard, 2005, „Sustainable Rural Tourism Strategies: A Tool for Development and Conservation”, în RIAT (Revista Interamericana de Ambiente y Turismo/Interamerican Journal of Environment and Tourism), vol. 1, no. 1, aug., pp. 12-20

Turismul sustenabil urmărește să manimizeze daunele produse mediului și culturii, optimizarea satisfacției vizitatorilor și maximizează creșterea economică pe termen lung a regiunii. Se crează o legătură între potențialul de creștere turistică și conservarea mediului ambiant.

Conceptul de *sustenabilitate a turismului rural* ar trebui să fie unul multi-scop pentru a fi eficient. *Turismul rural sustenabil* are succes doar dacă se bazează pe o etică vastă și complexă a conservării mediului [Lane B., 2005].

Pentru dezvoltarea turismului, foarte importantă este infrastructura de transport. O bună infrastructură facilitează accesul la spațiile de cazare și obiective, însă nu toate formele de transport sunt în acord cu conceptul de *turism sustenabil*. Având în vedere că marea majoritate a turiștilor folosesc propriul autoturism sau mijloace de transport închiriate (în general, cazul vizitatorilor străini), extrem de poluante, un aspect de urmărit de către autorități este introducerea unor măsuri pentru limitarea impactului transportului asupra mediului prin limitarea emisiilor [Les Lumsdon, 2000]. Devine important conceptul de *transport sustenabil* cu trei componente principale, economică, socială și de mediu.

Sustenabilitatea turismului se asigură prin utilizarea unui transport eficient, cu ajutorul mijloacelor în comun și locale (de exemplu, trenuri, autobuze, microbuze). În mediul rural, o bună alternativă, pe lângă mijloacele locale de transport, este deplasarea cu bicicleta, cu mijloace arhaice (de exemplu, căruță, șaretă) sau pur și simplu mersul pe jos. Conceperea unor rute posibil de utilizat de către cicliști ar putea figura printre planurile de dezvoltare turistică lăcală, la fel și mici trasee pentru șarete și căruțe, cu posibilitatea de a fi închiriate. Asemenea trasee oferă turiștilor o varietate a peisajului și culturii locale, cunoașterea faunei și florei, a *poveștii* din spatele fiecărui element de interes turistic.

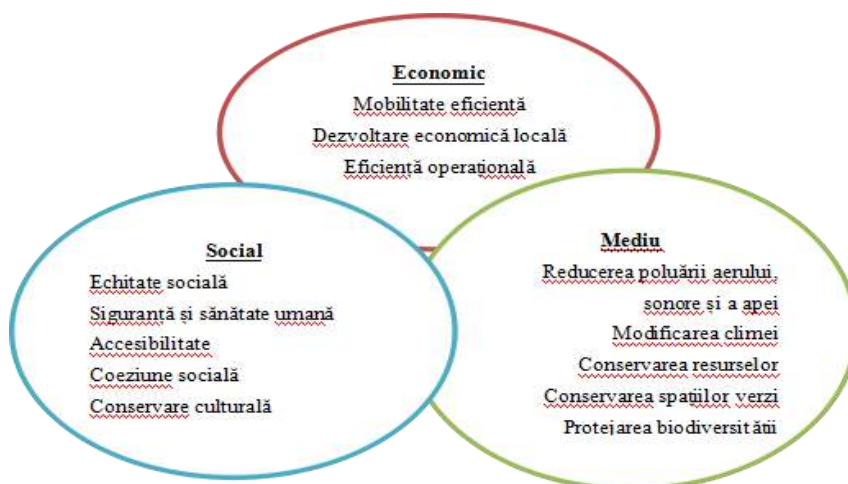

Figura nr. 2 Componentele transportului sustenabil

Sursa: OECD, 2016, *OECD Tourism Trends and Policies*, Paris: OECD Publishing

Principiile turismului sustenabil

Turismul sustenabil presupune activități viabile din punct de vedere economic, pe termen lung, echitabile din punct de vedere social și etic, integrate în mediul cultural și natural.

Principalele principii ale turismului sustenabil sunt [Djekic S., Vucic S., 2007]:

1. *Turismul sustenabil păstrează nealterată moștenirea naturală*

Conservarea moștenirii naturale și biodiversității sunt premise ale turismului sustenabil. Activitatea turistică se va desfășura de așa manieră încât să se respecte integritatea ecosistemului și habitatului, iar impactul asupra mediului va fi, în prealabil, evaluat prin planificare, măsuri de îmbunătățire sau construire a infrastructurii turistice și operațiunile turistice cu impact semnificativ asupra naturii și ecosistemului.

În arealele protejate, activitățile turistice se vor realiza în asemenea manieră încât să fie respectat statutul de arie protejată. În rezervațiile naturale, abordarea turistică se limitează la un minim necesar.

În zonele litorale, se acordă o atenție deosebită micilor insule, ochiurilor de apă, plajelor și dunelor.

În zonelor montane și rurale, diversitatea biologică va fi conservată.

În general, indiferent de forma de turism și zonă, sustenabilitatea impune utilizarea de concepte de mediu și transport prietenoase. În ceea ce privește transportul, impactul negativ al poluării produse se cere a fi redus.

Activitățile sportive și toate cele ce se desfășoară în aer liber cum ar fi vânătoarea și pescuitul se desfășoară fără a afecta zonele sensibile din punct de vedere ecologic și sunt administrate astfel încât să se respecte cerințele de conservare naturală și biologică și să se respecte reglementările existente cu privire la conservarea și sustenabilitatea utilizării anumitor specii.

2. *Turismul sustenabil păstrează nealterată moștenirea socio-culturală*

Turismul ia în considerare impactul direct asupra moștenirii culturale și activităților tradiționale. Turismul se bazează în principal pe activitățile tradiționale a fiecărei comunități, pe identitatea zonală, pe cultură și preocupările locale. Turismul se desfășoară în asemenea manieră încât comunitățile locale să obțină beneficii, să stimuleze economia locală, să creeze locuri de muncă, să imprime caracterul de sustenabilitate ecologică, să utilizeze resursele locale, inclusiv produsele alimentare locale și tehnici tradiționale de producție, să respecte cultura tradițională a zonei și stilul de viață. Orice decizie luată cu scopul dezvoltării turismului sustenabil va contribui la îmbunătățirea calității vieții și va influența pozitiv identitatea culturală. Comunitatea și autoritățile locale este necesar să coopereze pentru a inova în domeniul cultural și profesional, să planifice și să utilizeze instrumente de management potrivite.

3. *Turismul sustenabil respectă principiile managementului activităților productive*

Metodele de producție, în mediul rural, vor fi de tip organic, se va conserva infrastructura ecologică astfel încât să fie restabilite zonele degradate, iar elementele naturale reconstituite. O atenție deosebită se va acorda agriculturii care va fi cu valoare naturală ridicată.

Avantaje și limite ale dezvoltării turismului rural sustenabil în România

România are condiții pentru practicarea unor forme variate de turism, însă se remarcă potențialul mediului rural.

Mediul rural oferă oportunități și limite pentru dezvoltarea turismului. Investițiile minime (posibilitatea de a transforma casa în pensiune), necesitatea unui personal minimal redus uneori doar la familia proprietarilor (de regulă, specific mediului rural sunt afacerile de familie), posibilitatea de a lega prietenii cu proprietarii și localnicii, posibilitatea de a alege între pensiune completă, demipensiune sau doar cazare, posibilitatea turistului de a-și organiza programul după bunul plac, mediul liniștit, fără poluare sonoră, peisajele „verzi” (ape, pădure, grădini, parcuri dendrologice), consumul de produse ecologice, posibilitatea de a participa la târguri locale, proximitatea punctelor de interes turistic, cultura și tradițiile specifice se numără printre avantaje oferite de mediul rural potențialilor săi vizitatori.

Marele avantaj al turismului rural este acela că se poate dezvolta relativ independent de firmele sau marile companii din afara comunităților locale și de deciziile pe care acestea le au. Majoritatea firmelor din mediul rural sunt IMM cu sub cinci angajați proveniți, în general, din familie [Djekic S., Vucic S., 2007].

Turismul, în mediul rural, stopează fenomenul migraționist spre urban prin crearea de locuri de muncă inclusiv în domenii conexe, contribuie la îmbunătățirea nivelului de educație și cultură în rândul localnicilor, dezvoltă activități noi și metode diferite de producție ce utilizează resursele disponibile, contribuie la îmbunătățirea calității vieții și a stilului de viață.

Lipsa unor planuri de dezvoltare și a unui cadru de implementare, lipsa calificării forței de muncă, manifestarea unei atitudini necorespunzătoare pentru furnizarea de servicii specifice, populație îmbătrânită prin migrarea tinerilor în mediul urban, fărâmițare teritorială, infrastructură învechită, furnizarea inadecvată în unele cazuri a utilităților (apă, canalizare, electricitate), transport neorganizat în scop turistic, lipsa resurselor financiare necesare investițiilor, numărul limitat de investitori, natura uneori conservatoare a investitorilor, industria IMM este la scară relativ redusă și dispersată, ofertă turistică concepută în mod puțin atractiv, lipsa standardelor de calitate, vizibilitate redusă, lipsa unei abordări integrate între marketing, publicitate și promovare (marketing fragmentat), lipsa coordonării, cooperării și parteneriatului cu agențiile guvernamentale pentru a dezvolta „destinații” (produse turistice) în mediul rural, sezonabilitatea, lipsa căilor moderne de comunicare (de exemplu, acces la internet gratuit), confort în unele cazuri redus în unitățile de cazare, facilități comerciale, de sănătate, de igienă, culturale și sportive limitate, nefamiliarizarea

localnicilor cu activitățile turistice și cu prezența străinilor în comunitatea lor, carențele legislative fac dificil procesul de dezvoltare.

Turismul rural este o activitate în dezvoltare dar, în România, este fragmentată în termenii structurilor operaționale, a piețelor și integrării.

Mediul rural are posibilitatea de a transforma dezavantajele cum ar fi, de exemplu, infrastructura deficitară, în caracteristici definitorii și puncte de atractivitate. De exemplu, un drum neasfaltat se încadrează în peisaj deoarece face parte din pitorescul locului, la fel câpițele de fân și fântânile cu cumpănă de la răscruce de drumuri, funiile cu frunze de tutun atârinate toamna pe garduri la uscat, funiile împletite din ceapă, urturoi și ardei iute puse la uscat în curte etc.

În România se manifestă oportunități de dezvoltare a turismului sub forme variate, litoral, montan, medical, rural etc. atâta timp cât autoritățile naționale și/sau locale orientează investiții și planifică activitatea turistică. Meșteșugurile, produsele handmade, autenticitatea, produsele naturale (ecologice), forța de muncă calificată se numără printre oportunitățile de dezvoltare turistică. Totuși, ar fi greșit să discutăm doar despre oportunități de dezvoltare a activității turistice în România. Există suficiente amenințări/limite cum ar fi defrișările, distrugerea spețiilor verzi și a grădinilor, motivația turiștilor de a călători spre alte destinații, diluarea tradițiilor și culturii specifice poporului român, modificarea arhitecturii specifice, modificarea peisajului, creșterea poluării solului și aerului, lipsa de sprijin real din partea autorităților, număr redus de facilități și servicii în anumite regiuni.

Comparativ cu alte activități, dezvoltarea turismului în mediul rural nu este foarte costisitoare [Djekic S., Vucic S., 2007] ceea ce reprezintă o încurajare pentru mediul rural. Dar, cu toate acestea, se are în vedere că turismul și activitățile conexe nu sunt izolate de restul activităților comunităților locale, între turism, diferite sectoare și actori implicați există interdependență, antreprenorii din mediul rural nu dețin resurse pentru a se promova. Acestea sunt aspecte care aduc costuri suplimentare și constituirea unor rețele și acorduri de cooperare care oferă susținere și contribuie la mai buna înțelegere a afacerilor și marketingului în mediul rural.

Parteneriatele și colaborările reprezintă metoda convențională pentru stabilirea și susținerea legăturilor verticale și orizontale între și în comunitățile locale. Acordurile și parteneriatele sunt condiționate de politica națională, de deciziile autorităților locale și de abordările manageriale. Rețelele presupun legături între agenții economici realizate pentru atingerea unor obiective comune. Acestea sunt formale sau neformale, pe termen scurt sau lung, ajustate mutual sau ad-hoc cu scopul de a atinge obiectivele independente ale părților implicate. Rețelele oferă alternativa coordonării activității economice în mod hibrid dar simultan pentru toți agenții implicați.

Parteneriatele implică firme de toate mărimile, în combinații diferite, cu acțiune în plan local sau internațional, manifestată pe toate palierele lanțului valoric de producție și implică relații informale până la obligații contractuale ferme.

Prin rețele, coordonarea orientează eforturile pentru atingerea unor obiective comune a agenților economici implicați în activitatea turistică. Rețelele permit micilor antreprenori din turism, în mediul rural, să împartă resursele astfel încât să crească competitivitatea, să întocmească planuri de management și marketing, să reducă costurile, să îmbogățească know-how-ul.

Concluzii:

Conceptul de turism sustenabil este strâns legat de cel de dezvoltare sustenabilă așa cum rezidă din Raportul Brundtland (1987), din efectele Summit-ului Pământului (1992) sau din măsurile luate de către Comisia Europeană. Turismul sustenabil contribuie la creșterea economică a țărilor emergente prin cele patru componente ale sale: responsabilitate față de mediu, redresare economică, diversitate culturală și experiențe inedite. Turismul sustenabil, ca relație triumfiară între destinații, antreprenorii implicați, locuitori și vizitatori, maximizează bunăstarea economică-socială și minimizează daunele produse mediului și culturii locale.

În cazul statelor emergente dezvoltarea turismului este condiționată de cea a transportului sustenabil pe cele trei componente principale ale acestuia (economic, social și de mediu).

Pentru economiile emergente, *turismul sustenabil* este o formă alternativă la cel de masă ce îmbracă forme din cele mai diferite, principalele fiind ecoturismul și agroturismul, accentul fiind pus, cu preponderență pe mediul rural care, se pare, deține toate elementele necesare conceperii unor produse turistice competitive, respectând criteriile de sustenabilitate.

Turismul rural depinde de capacitatea zonei de a evidenția diversitatea mediului, arhitectura, cultura (artă, meșteșuguri, gastronomie, vestimentație) și peisajul local.

Bibliografie:

Djekic Snezana, Vucic Sonja, 2007, Some Structures and Principles of Sustainable Rural Tourism, pp. 125-133; www.uni-svishtov.bg/dialog_old/2007/2.07.SD

Furqan Alhilat, Som Mat Puad Ahmad, Hussin Rosazman, 2010, „Promoting Green Tourism for Future Sustainability”, in Theoretical and Empirical Researches in Urban Management, no. 8(17), November, pp. 64-75

Kimura Hirotune, 2011, „Tourism, Sustainable Tourism and Ecotourism in Developing Countries”, in ANDA International Conference, Nagoya, March 5-7

Lane Bernard, 2005, „Sustainable Rural Tourism Strategies: A Tool for Development and Conservation”, in RIAT (Revista Interamericana de Ambiente y Turismo/Interamerican Journal of Environment and Tourism), vol. 1, no. 1, aug., pp. 12-20

Les Lumsdon, 2000, „Transport and Tourism: Cycle Tourism-A Model for Sustainable Development?”, in Journal of Sustainable Tourism, no. 5, pp. 361-378

Lo May-Chiun, Songan Peter, Ramayah T., Yeo W. Alvin, Nair Vikneswaran, 2013, „Rural Tourism Development. Industry's Perspectives on Sustainable Tourism”, vol. 65, no. 3, pp. 14-19

OECD, „Inventory of Rural Indicators by International Organizations”, in Handbook on Rural Households Livelihood and Well-Being, pp. 101-117

OECD, 2016, OECD Tourism Trends and Policies, Paris: OECD Publishing

Vuković Predrag, Kljajić Nataša, Mijajlović Nada, 2009, „Tourist Potentiality in the Rural Areas in Vojvodina-North Serbia”, in Buletinul Universității Petrol-Gaze din Ploiești, Seria Economie, vol. LXI, no. 1, pp. 1-8

УЧЕТНО-УПРАВЛЕНЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА

*Щербатюк В.В., д.э.н., конференциар,
Европейский университет Молдовы*

Аннотация: дана подробная характеристика счетов бухгалтерского учета и их Планов, внесены и обоснованы предложения по их совершенствованию. Раскрыты основные вопросы использования нового понятия «облачная бухгалтерия».

Ключевые слова: национальная учетная система, операционное поле счета, континентальная модель, облачные вычисления и технологии.

Summary: we gave a detailed description of accounts and Plans made and justified proposals for their improvement. It outlines the main issues of the use of the new concept of "cloud accounting".

Key words: national accounting system, operational account field, the continental model, cloud computing and technology.

По состоянию на 1 января 2016 г. членами Организации Объединенных Наций являются 193 государства. В каждом из них функционирует своя национальная учетная система, основу которой составляет бухгалтерский учет. Он занимает центральное место в системах управления финансово-хозяйственной деятельностью всех рыночных структур и в целом эффективно решает многие важные задачи, для чего успешно использует различные способы и приемы, один из которых – счета бухгалтерского учета.

Счета составляют основу современной теории и практики бухгалтерского учета и управления, постоянно и весьма активно используются на предприятиях, формируя их информационные системы. Они также являются важнейшей темой всех учетно-экономических дисциплин, преподаваемых в молдавских высших и средних специальных учебных заведениях. При этом счета рассматриваются только на базе нормативно-

законодательных актов Республики Молдова; полная, подробная и достоверная информация по данному вопросу в зарубежных странах не приводится. Такое положение нельзя признать нормальным по нескольким причинам: не усваивается глубоко курс бухгалтерского учета, страдает качество подготовки специалистов, они лишаются дополнительной возможности приобщения к международному профессиональному сообществу и не в полной мере используются преимущества интеграционных процессов мировой экономики. И поэтому его необходимо срочно исправить, для чего, в частности, следует впервые подготовить и издать учебно-практическое пособие «Бухгалтерские счета и их Планы в зарубежных странах». Оно представит значительный интерес для широкого круга читателей: студентов, мастерантов, докторантов и преподавателей колледжей, институтов и университетов. Такое пособие также заинтересует руководителей, финансовых директоров, бухгалтеров и экономистов предприятий и организаций, которые перешли или переходят на Международные стандарты финансовой отчетности и самостоятельно разрабатывают Рабочие планы счетов бухгалтерского учета.

Счета бухгалтерского учета – это носители информации, которые предназначены для регистрации (отражения) всех изменений, происходящих в финансово-хозяйственной деятельности. Они представляют собой одно из самых гениальных изобретений человечества. Используя счета и двойную запись, имеется возможность описать все факты хозяйственной жизни по стройной системе, которая позволяет так унифицировать учет, что результаты деятельности предприятий формируются независимо от ее вида и их отраслевой принадлежности.

Бухгалтерские счета реализуют свою научно-познавательную, контрольную и информационную функции, что обеспечивает эффективное функционирование систем управления предприятий. В контексте экономических изменений счета занимают важное место в познании и исследовании новых учетных функций, в первую очередь, социальной и прогностической, тем самым обеспечивая рациональную организацию и ведение бухгалтерского учета в интересах собственников и с целью социальной защиты работников.

Мы считаем, что каждый счет бухгалтерского учета имеет номер (код), наименование, дебет, кредит, обороты, сальдо и операционное поле. Все эти понятия, кроме последнего, подробно поясняются в специальной литературе [2-4, 6, 11 и др.]. Операционное же поле есть часть бухгалтерского счета, находящаяся между его начальным сальдо и оборотом. Оно имеется с дебетовой и кредитовой стороны счета и используется для отражения (записи) увеличения и уменьшения учитываемого объекта в результате осуществления финансово-хозяйственных операций.

Каждый счет – это органическая часть системы счетов бухгалтерского учета. Один счет сам по себе существовать не может. Вместе с тем, каждый счет является частью баланса. Поэтому счет становится в случае анализа финансово-хозяйственной деятельности центром, посредством которого познается целое, т.е. баланс, и количественные изменения каждого счета приводят к изменению баланса.

Важно отметить, что наука о счетах бухгалтерского учета имеет два основных направления: *статическое* и *динамическое*, и первое из них в настоящее время преобладает. С этой точки зрения счета не наделяются какими-то особыми свойствами, кроме одного: каждому счету свойственно увеличиваться с одной стороны и уменьшаться – с другой. В остальном, согласно статической концепции, счет – это двусторонняя таблица, экран для наблюдения за изменениями сальдо (остатков), и инструмент для корректировки сальдо счета на определенную дату.

Иное дело – динамика счета. Здесь большое значение придается отражаемым на счетах оборотам. Всякая проводка – оборот, всякий оборот – определенное событие, факт хозяйственной жизни. Упорядоченное множество оборотов отражает процесс финансово-хозяйственной деятельности предприятия. Сальдо счета есть следствие оборотов, следствие определенного процесса. Поэтому в динамическом учете так важно, чтобы проводки были адекватны экономическому и юридическому содержанию отражаемой хозяйственной операции.

Если в статическом учете бухгалтер посредством счетов наблюдает за изменениями сальдо счетов, то в динамическом учете он наблюдает за оборотами. Иначе говоря, в

статическом учете бухгалтер наблюдает за финансово-имущественным состоянием, а в динамическом – за процессом обращения капитала предприятия. Во втором случае определенное финансово-имущественное состояние, сложившееся на дату окончания отчетного периода, является естественным следствием такого процесса.

По мнению российского ученого-экономиста М.Ю. Медведева бухгалтерские счета устарели с появлением в бухгалтерском учете компьютеров, и чем далее пойдет автоматизация учета, тем разительней методология, зародившаяся в далекую историческую эпоху, будет не соответствовать современной технологии. Чтобы прийти к такому выводу нужно обладать элементарными познаниями в области теории информационных систем – науки, занимающейся компьютерными базами данных, – а еще представлять, каким образом счета бухгалтерского учета возникли, для чего они вообще бухгалтерам понадобились. Он считает, что нужен полный перечень равнозначных аналитических признаков, однозначно устанавливающих все регистрируемые характеристики объектов. Объясните, какими свойствами объекты следует характеризовать, и спокойно регистрируйте объекты без всяких счетов и субсчетов бухгалтерского учета. Определять же объекты названиями, т.е. группировать их, возможно на этапе формирования отчетной, а не регистрации исходной информации. Названиями могут обозначаться свойства объектов, но названия не должны использоваться в качестве групповых идентификаторов, поскольку это противоречит правилам ведения компьютерных баз данных. Бухгалтерский учет оперирует учетной информацией и подчиняется общим правилам работы с компьютерными базами данных, поэтому система учета должна создаваться исходя из возможностей компьютерных баз данных, а не устаревшего подхода, некогда изобретенного для учетных книг. Не бухгалтеры должны диктовать программистам, каким образом организовывать систему учета, а как раз наоборот: программисты как люди, наиболее близкие современным информационным технологиям, должны объяснить бухгалтерам, каким образом им следует организовать бухгалтерский учет.

Оптимальная совокупность счетов бухгалтерского учета формируется на основе системного, комплексного подхода, образует научнообоснованную систему, которая представляется в Плане счетов [5, 9, 10 и др.]. Он представляет собой систематизированный перечень синтетических счетов и субсчетов бухгалтерского учета, которые планируется использовать в дальнейшем для отражения различных финансово-хозяйственных операций (фактов финансово-хозяйственной деятельности).

В разных странах Типовой план счетов бухгалтерского учета называется по-разному:

План счетов бухгалтерского учета финансово-хозяйственной деятельности организаций – Российская Федерация;

План счетов бухгалтерского учета активов, капитала, обязательств и хозяйственных операций предприятий и организаций – Украина;

Типовой план счетов бухгалтерского учета – Республика Казахстан;

Общий план счетов бухгалтерского учета – Республика Молдова;

Единый план счетов бухгалтерского учета предприятий, предпринимательских обществ и организаций – Латвийская Республика;

Общий план счетов бухгалтерского учета – Французская Республика и т.д.

В отличие от других стран молдавский Общий план счетов бухгалтерского учета имеет расширительную трактовку, так как включает следующие три раздела: 1. Общие положения, 2. Перечень счетов бухгалтерского учета, 3. Характеристика и порядок применения счетов бухгалтерского учета. Однако изучение второго раздела этого нормативного документа показывает, что бухгалтерские счета расположены в нем в систематизированном, а не в произвольном порядке. А это есть ничто иное как типичный План счетов бухгалтерского учета, и, следовательно, правильное название данного раздела. Исходя из этого, вышеуказанные первый и третий разделы целесообразно объединить в другой (отдельный) нормативный документ под названием «Методические указания по применению Общего плана счетов бухгалтерского учета».

Также отметим, что в Общем плане счетов бухгалтерского учета указывается, что он:

1) «состоит из трех разделов: I. Общие положения, II. Перечень счетов бухгалтерского учета, III. Характеристика и порядок применения счетов бухгалтерского учета»;

2) «содержит 9 классов: 1. Долгосрочные активы, 2. Оборотные активы, 3. Собственный капитал, 4. Долгосрочные обязательства, 5. Текущие обязательства, 6. Доходы, 7. Расходы, 8. Управленческие счета, 9. Забалансовые счета».

Однако эти два утверждения взаимоисключающие и противоречат друг другу. Такой вывод следует из того, что все счета, указанные в разделе II Общего плана счетов, распределены на 9 классов, которые перечислены во втором утверждении. Исходя из этого, вышеприведенные два утверждения дают право двойко трактовать Общий план счетов бухгалтерского учета – как нормативный акт, устанавливающий:

а) систематизированный перечень счетов бухгалтерского учета и методологические нормы их применения;

б) систематизированный перечень счетов бухгалтерского учета.

Объективный анализ первой (расширительной) трактовки Общего плана счетов показывает, что она вступает в противоречие с Рабочим планом счетов бухгалтерского учета. Оно вызывается тем, что эти два вида Планов счетов существенно различаются между собой количеством структурных элементов: первый включает их три (I. Общие положения, II. Перечень счетов бухгалтерского учета, III. Характеристика и порядок применения счетов), а второй – только один элемент (II. Перечень счетов бухгалтерского учета).

Таблица 1 Общий план счетов бухгалтерского учета Франции

Классы счетов	Содержание
Финансовый учет	
1	Капитал
2	Внеоборотные активы
3	Запасы и незавершенное производство
4	Счета к получению и оплате
5	Финансовые счета
6	Расходы
7	Доходы
8	Забалансовые счета
Управленческий учет	
9	Счета контроля за затратами, группировки и анализа

Как известно, одной из учетных моделей (систем) в мире является континентальная [4, 12 и др.]. Она характерна для стран Европы (Бельгия, Греция, Дания, Испания, Италия, Норвегия, Португалия, Франция, Германия, Швейцария, Швеция и др.), где бизнес имеет тесные связи с банками и государством, которые в основном и удовлетворяют финансовые запросы компаний. При этой модели (системе) бухгалтерский учет регламентируется законодательно и отличается консервативностью. План счетов бухгалтерского учета имеет строгую нормативную регламентацию и по Франции, например, в специальной литературе нередко представляется крайне сжато, в усеченном виде (табл. 1), чего явно недостаточно для глубокого выяснения данного нормативного документа.

Аналогичное положение и с Планом счетов бухгалтерского учета Германии. В этой стране после принятия четвертой, седьмой и восьмой директив Европейского Союза в 1985 г. претерпели значительные изменения правила подготовки и публикации бухгалтерской отчетности. Вступил в действие Закон о директивах по бухгалтерскому учету и были внесены коррективы в основной источник нормативного регулирования – Коммерческий (Торговый) кодекс. Бухгалтерские проводки составляются на основе Плана счетов, который содержит единую для предприятий всех форм собственности номенклатуру счетов и позволяет обеспечить:

сравнимость аналогичных затрат и доходов как внутри отдельного предприятия, так и между другими предприятиями;

возможность проведения международных сравнений экономических данных (в рамках Европейского Союза);

применение современных компьютерных технологий для эффективного ведения бухгалтерского учета.

Номенклатура бухгалтерских счетов для учета деятельности немецких предприятий построена в соответствии с принципом расчленения процессов производства продукции и ее использования. Она содержит 10 разделов (классов), пронумерованных цифрами от 0 до 9, которые стоят на первом месте в номерах счетов (табл. 2). Разделы номенклатуры счетов подразделяются на 10 групп, пронумерованных от 0 до 9 и занимающих второе место в номерах счетов. Группы номенклатуры делятся на 10 счетов и занимают третье место в номерах счетов. Счета аналогично подразделяются на 10 субсчетов (четвертое место в номерах счетов).

Таблица 2 Структура Плана счетов бухгалтерского учета Германии

Классы счетов	Содержание
0	Постоянные активы и капитал
1	Финансовые счета
2	Доходы и расходы
3	Материалы
4	Затраты (по элементам)
5-6	Счета себестоимости
7-8	Счета управленческого учета
9	Счета балансовых остатков

Предприятия в зависимости от отраслевой принадлежности, размера, правовой формы и специфики организации производства выделяют из общепринятой номенклатуры счетов необходимые счета и субсчета, формируя таким образом свои Рабочие планы счетов бухгалтерского учета.

Рассмотренные выше вопросы являются актуальными при использовании традиционных и современных форм организации бухгалтерского учета и методов обработки экономической информации, в частности, облачных вычислений (технологий). Под облачными вычислениями понимается предоставление пользователю компьютерных ресурсов и мощностей в виде Интернет-сервиса. Облачные технологии – это хранение и обработка информации на серверах в сети Интернет. Данные хранятся и обрабатываются в так называемом облаке, которое представляет собой, с точки зрения клиента, один большой виртуальный сервер [1, 7, 8 и др.].

Облачные вычисления (технологии) представляют собой весьма перспективное направление организации бухгалтерского учета. Они все более активно входят в учетную практику и привели к образованию нового понятия «облачная бухгалтерия».

Облачная бухгалтерия представляет собой онлайн-сервис в Интернете, позволяющий выполнять разные учетно-экономические задачи. Суть данной технологии заключается в том, что бухгалтерам предоставляется за определенную плату доступ к программе в Интернете, с помощью которой решаются традиционные задачи. Т.е. бухгалтерия в «облаке» применяется для тех же целей, что и программное обеспечение, установленное на компьютере.

Отличительной особенностью и новизной такой организации учетного процесса является то, что для работы бухгалтеру необходим лишь доступ в Интернет. Это обусловлено тем, что вся необходимая для работы информация хранится на удаленном сервере в «облаке». Такое размещение данных на сегодняшний момент – новейшее достижение в бухгалтерской практике. Однако бухгалтерская профессия весьма консервативна, а потому ее представители настороженно относятся к подобным новинкам и вполне обоснованно хотят сначала получить доскональный анализ эффективности облачных программ, их функциональности и надежности, а уж потом принимать решение о

возможности их применения. В этой связи приведем достоинства и недостатки облачных бухгалтерий (табл. 3).

Таблица 3 **Достоинства и недостатки облачных бухгалтерий**

Достоинства	Недостатки
1. Возможность круглосуточного доступа к данным с помощью любого устройства, имеющего выход в Интернет. 2. Информация об изменении в законодательстве постоянно отслеживается сотрудниками сервиса, что особенно актуально в условиях модернизации и трансформации бухгалтерского учета. 3. Не требуется приобретение дополнительных мощностей: все основные вычислительные процессы происходят на сервере в Интернете. 4. Снижаются затраты организации. 5. Возможность ведения бухгалтерии сразу нескольких предприятий в одном «облаке». 6. Все новшества и обновления проходят в автоматическом режиме без участия и затрат пользователя. 7. Не требуется длительное обучение пользователя. 8. Программа сама отслеживает даты подачи отчетности в соответствующие органы.	1. Возможность сбоев в системе, ошибок и потери доступа к данным. 2. Риск, связанный с передачей конфиденциальных данных в сетевой доступ. 3. Возможность хакерской атаки, потери данных или выставление их во всеобщий доступ. 4. Более низкая производительность труда в облаке по сравнению с работой по локальным программам. 5. Проблема выбора надежного интернет-провайдера. 6. В случае окончания использования сервиса нельзя быть уверенным в том, что все данные будут удалены и не попадут в чужое пользование.

Таким образом, есть все основания полагать, что облачные бухгалтерии будут все больше расширять свое присутствие на рынке программ автоматизации бухгалтерского учета, будет повышаться их потенциал в достижении положительного экономического эффекта для каждого предприятия, и экономики в целом. Такой потенциал может быть многократно увеличен, если облачные сервисы расширят свою сферу применения. В частности, возможно усиление интеграции с государственными налоговыми органами и органами статистики, создание новых облачных бухгалтерских программ для составления финансовой отчетности в соответствии с Международными стандартами.

Практическое использование вышеизложенных предложений по дальнейшему развитию и совершенствованию бухгалтерского учета будет способствовать повышению его качества и эффективности, улучшению информационного обеспечения управления, повышению конкурентоспособности хозяйствующих субъектов и успешному развитию рыночной экономики Республики Молдова.

Библиография

1. Астахова Е.Ю., Кочетова М.М. Облачная бухгалтерия – бухгалтерия будущего // Учёт. Анализ. Аудит, 2016, № 6.
2. Брыкова Н.В. Теория бухгалтерского учета: баланс и система счетов. 2-е изд., испр. – М.: Academia, 2011.
3. Жуков В.Н. Основы бухгалтерского учета: учебное пособие. Стандарт третьего поколения. – СПб.: Питер, 2013.
4. Кутер М.И. Введение в бухгалтерский учет: учебник. – Краснодар: Просвещение-юг, 2012.
5. Медведев М.Ю. План счетов бухгалтерского учета. Постатейные комментарии. – М.: Рид-групп, 2012.
6. Панков В.В. Институциональная теория бухгалтерского учета и аудита: учебное пособие. – М.: ИнформБюро, 2011.
7. Нетёсова О.Ю. Новые технологии бухгалтерского учета // Молочнохозяйственный вестник, 2014, № 3.

8. Уншикова Р.Т., Ипполитова А. А. Облачные интернет-технологии в инновационной бухгалтерии // Вестник КемГУ. Т. 2, 2013, № 4.
9. Щербатюк В.В. Новый план счетов бухгалтерского учета: справочное пособие. – Кишинев: Европейский университет Молдовы, 2015.
10. Щербатюк В.В. Планы счетов бухгалтерского учета Республики Молдова: учебно-практическое пособие. – Кишинев: Европейский университет Молдовы, 2016.
11. Щербатюк В.В., Евдокимович В.И. Основы финансово-хозяйственного контроля: учебное пособие. – Кишинев: Европейский университет Молдовы, 2015.
12. Энтони Р., Рис Д. Учет: ситуации и примеры. Пер с англ. – М.: Финансы и статистика, 1996.

A NEW MODEL OF TESTING SCHOOL BASED MANAGEMENT (SBM) AND FACTORS RELATED

Ayed Levnawi, PhD, Israel

Abstract

Many studies and many methods of researches including quantitative method and qualitative method, all tried to evaluate and investigate the outcomes and results of the School Based Management (SBM). Every study had adopted a framework of measurement how to explore the SBM reform and the process of implementation on the real ground, especially when the study contains a several variables to seek, like principal management style, efficiency of the SBM, efficacy, SBM outcomes and teacher job satisfaction besides to the SBM itself. In this case there is need to build a special Model to facilitate the study program and to facilitate achieving the study results. This study comes to suggest a new research Model which can cover the gap of this issue.

Key Words: School Based Management (SBM), SBM implementation, outcomes, testing model and innovation.

1. School Based Management - SBM model and factors related The new educational model, School Based (Economic) Management (SBM), is a new educational direction which contains decreasing of centralization or formal authority to the school management staff level, and possibility of sharing decision-making with parent's council, contains making independent decisions on educational, financial, and organizational issues, in order to improve the school outcomes, under the policy of the ministry of education SBM model is adopted in many schools around the world in different ways, as a product of local concepts [2].

The main purpose of SBM model is to enable principal and school staff to make independent management and decisions, meet the maximum extent needs, in order to improve student achievement, which improves school effectiveness and outcomes, by implementing the financial and educational resources [4]. World Bank [7] mentioned elements regarding the implementation of SBM in many countries, democracy, decision-making by school level, less bureaucratic, staff responsibility and raising funds by local community resources. There is a several kinds of SBM implemented all over the world, every kind characterized regarding with a local culture of the school, while the main common trait is transferring central authorities and decentralizing, power and decisions to the school level; the variety of SBM implementations makes different SBM definitions, everyone can defined by answering the questions like, which authority was transferred from the central to the school level?, to whom the authority was transferred to the school staff or to parents [4].

Caldwell [1] claimed that all models of SBM come to empower autonomy and responsibility. World Bank [7] mentioned elements regarding the implementation of SBM in many countries:

1).Democracy – strengthen democratic values that mean to empower big group to control with decision-making, than small group.

- 2). Focusing decision-making to the closest place by his local community, leads to more favorable policies to solve problems.
- 3). Less Bureaucratic decisions cause a quickly responds to all issues.
- 4) More staff responsibility - when staff knows what is happening at school, there are expectations of more responsibility from them for the consequences.
- 5) The ability to complement more society resources leads to raise funds for the school, and reflect the impact on the SBM.

2. Factors related to the SBM

(SBM) research focuses on school variables whose bring good outcomes to the educational process like outcomes, economic effectiveness, and management improvement and student achievement [6]. Many studies claimed that the leadership style of the administrator is a key factor in the success of SBM [8, 4]. Other studies indicate that SBM affects significantly principals' job [3, 4]. Sotrak [5] claimed that administrators and teachers are the most important factors in the educational context. The level of effectiveness of a leader in SBM can be measured by the rate of good output, as measured by all the local and central education stockholders.

3. The new model of testing SBM implementation and SBM factors

The new Model of testing which this study has explored, contains a new framework of study related SBM reform and outcomes of the SBM implementation. (See figure 1)

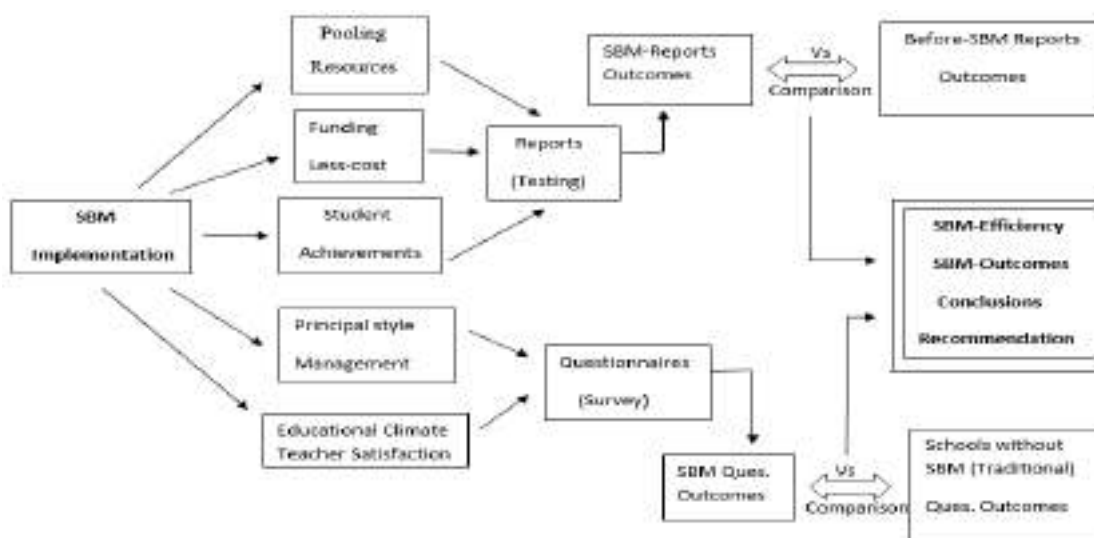

Figure 1: The new model of testing SBM implementation

This additional method can give more exploration to the SBM climate and specific evaluation of the SBM, the kind of principal management and the satisfaction of the teachers, thus, all these test can assist research field to improve the advantages or the minuses of the SBM model generally.

Conclusion

This new model of testing the SBM and the factors related covers the gap of limitation the studies about the SBM model, whose generally specified the research about one factor or two almost, and specified the methods belong to the same research about one or two, while this new model generate the study to several factors, SBM, principal management style, outcomes-efficiency and satisfaction. Besides that it employs three kinds of research methods, quantitative descriptive focuses on scores and means of the list numbers and outcomes, quantitative which focuses on conducting surveys by questionnaires tool, and comparison between two periods, before and after SBM, in addition to testing twice situations, school with SBM versus school without SBM. This new model of study can facilitate the exploration of the factors related SBM, and extend the vision of the study, in order to understand more deeply the outcomes and the results of the SBM model. Thus, this new model of study framework can supply and considerate innovation to the science in general, and to the SBM field especially.

References

1. Caldwell, B. (2005). School based management. Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001410/141025e>
2. De Grauwe, Anton. Improving the Quality of Education through School Based Management: Learning from International Experiences." International Review of Education 2004, 51 (4): 269–87.
3. Mackenzie, N. Teacher morale: More complex than we think? Australian Educational Researcher, 2007, 34(1), 89-104.
4. Murphy, J. & Beck, L.G. School-based management as school reform, California: Corwin Press Inc.,1995
5. Sotrak.R. Study at educational management: Darwael.press. Aman (Arabic). 2004
6. Vaughn, V., Gill, P., & Sherman, R. Effective school research: Teachers' and Administrators' perceptions of its existence on campus. 2009
7. World Bank. What is School-Based Management? The World Bank, Washington DC, 2007 Retrieved from: worldbank.org/EDUCATION/Resources/278200-1099079877269/547664-1099079934475/547667-1145313948551/what_is_SBM.pdf.
8. Yanitski, N.W. Site-based decision making in schools. Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association, San Diego, CA, 1998, April 13-17.

THE ISRAELI SCHOOL BASED (ECONOMIC) MANAGEMENT (SBM) REFORM, BUDGETING ACCORDING TO THE PRINCIPLE: BUDGETING PER PUPIL "PUPIL PACKAGE"

Ayed Levnawi, PhD, Israel

Abstract

The article seeks to explore more knowledge about the Israeli School Based (Economic) Management (SBM) budgeting. The Israeli SBM reform, controlled by the principle which says: "Now, I manage the budget; instead of, in the years before, the budget was director of me", is an outcome of the transition from budgeting per class to budgeting per pupil. The SBM reform advantages; principals at once can adopt activities that did not occur due to of old measures which did not let them flexibility regarding the use of the resources of the educational system. The recent marks express more satisfaction of the stockholders, and outcomes of the process are more supported to be continued.

Key words: "Pupil package", Budgeting, SBM, improvement, Outcomes, "Meitsav Tests"

1. Introduction

According to goals of the new Israeli SBM reform, schools are expected to develop an obvious working program and have to use an interior evaluation system. Besides, they can manage their financial resources and have a responsibility on human resources and to build a school council [1]. The difference between the year 2012, the beginning SBM, to previous years is that, in year 2012 "I manage the budget; in the years before the budget was director of me"; is a result of the shift from budgeting per class to budgeting per student [5] The budget allocation model "student basket", funding per student is determined that the local authorities and the Ministry of Education will undertake to provide to the elementary schools in order to ensure school budget, which will increase the administrative autonomy of the school principal, and will allow initiation of educational activities at school [5].

2. The "Pupil package" Budgeting

The budget allocation model "pupil package", funding per student is determined that the local authorities and the Ministry of Education. " pupil basket " shall include a budget expenses in respect of the following parameters: Operating expenses (telephone, water, electricity, maintenance of

computers, internet, gardening, excluding cleaning), the cost of employing additional accessories, small renovations and upkeep, materials and procurement (materials and workshops , cleaning materials and equipment for cleaning, household study, equipment for physical education, books, directories, etc.), maintenance and repairs equipment (equipment household air conditioners, printers, computers and copiers and office furniture, sports facilities, equipment Light-Mail), duplication fees and funding dedicated for educational pedagogical initiative. The local authority will examine the possibility of transferring the costs of employing staff and services manager, and repair budget summer (wholly or partly) from his school [2]. For more details look at table 1:

Table 1 contains details of the various sources that make up "pupil package" minimum participation rate of Ministry of Education funding (1\$=3.9 Israeli Shekel) [2]:

" Pupil package " in year (Ministry of Education + municipality)			
	Total cost, USD	Ministry Financing	What has changed?
substances	14.8	differential participation, USD	Unchanged
Fee for replication	8.5		Unchanged
operating costs- Non-wage (cleaning materials, electricity, water, maintenance, repairs, equipment, furniture)	38		normative authorities funding
Assistance for SBM	151	33	Previously budgeted for SBM
Extra for student in SBM	51	13-52	New element
minimum budget per student will be transferred directly to the school	142		
Service Workers (servers)	180		shift from budgeting per class to budgeting per student
Administrative staff (secretary)	58		
Total "pupil package" to be implemented through the local authorities	238		
Total minimum "pupil package "	380		

3. The Advantages of the SBM Budget

The new stage, which is currently underway, has created some of the benefits, but new problems were discovered. The benefits are, for the first time at the school can engage in a yearly planning pedagogical, and even beyond, knowing early all the resources that available as a result of the transition to the formula of clear and transparent budget based on mutual financing Ministry of Education and the local authority [3].

Many schools surplus the budget to buy 30 or 40 or even 50 new computers, and conduct activities that did not occur because of some measures which did not allow them flexibility regarding the use of the resources of the educational system. The flexibility gives schools leeway, but this action also caused to the school many problems with the other two pieces of the trio - the Ministry of Education [9].

The transition to SBM in 2011--2012, which emphasizes underlying economic model of SBM is about collecting the most resources flexible to the school from various sources (Ministry of

Education, local authorities and other sources), and transferring them to the school, so that resources will be available to School and it could be directed in favor of defining the goals and needs for itself. Creating autonomy and economic space designed to encourage responsibility, awareness and savings in managing school resources. This model consists of two main parts [2]:

- Flexible pooling resources (resources that are not tuition fees are not part of the support activities for the benefit of educational activities such as transportation, security officers, psychological) from the Ministry of Education and the local authorities to "pupil basket" and their allocation to school.

- Operating model for managing school resources, SBM, including financial management administrative infrastructure independent of the school and the pooling of resources from other sources.

4. Expected Outcomes of SBM application. According to the Minister of Education by the documents of the National Authority for Measurement and Evaluation in Education [2] From SBM documents, including the transition to self-manage conglomerate 2011-2012 and the memorandum of understanding, a number expected results of the implementation of SBM in the long term:

1. Improving the educational achievement at the district, local and SBM level, in order to raise students' academic achievements, and to insure the right and the best conditions to learn and grow will be given to each child.

2. Improving the educational well-being, social and emotional level schools, SBM will increase the sense of appreciation and satisfaction from the SBM.

4. Growing capable leaders who run the optimal realization of SBM.

5. Establishing priorities for the educational needs and provide complete solutions to those needs.

6. Efficient and effective management of SBM domain connects goals operations and resources.

7. The SBM improves the management culture of the school. All educational staff will partner to determine the school's vision, goals and objectives.

8. Improving the pedagogical area - SBM will allow to develop specific initiatives for teachers, develop and educational environment and specialized programs to school characteristics.

9. SBM principals and teachers will be intensified. The sense of belonging, commitment and responsibility of the school staff will raise, that leads to the quality of teaching at the school. All These points will raise satisfaction of the school stockholders.

5. The first SBM Outcomes regarding with the "Meitzav Tests"-The Israeli Achievement exams

According to the Israeli Ministry of Education [4], achievement tests "Meitzav " is to see to what extent the elementary and middle schools stand at the expected requirements level of the curriculum standards in the four core subjects: Mother language (Hebrew / Arabic), mathematics, English, science and technology. The tests in mother-language, mathematics and English were transferred to 5th and 8th Grades, while science and technology was transferred to the 8th grade only. The average score of each discipline, each grade was 500, and the standard deviation - 100 scores, total is 600 scores. More details about SBM scores in table 2:

Table 2. Contains "Meitzav Tests" 5th grade scores - all schools [4]

Academic Year	SBM Year	English 5 th	Mathematics 5 th	Arabic 5 th	Hebrew 5 th
-	3 rd				
-	2 nd	-	-	-	-
-	1 st				
-	pilot				
-	1before sbm				
-	2before				
-	3Before				

*Note: The year 2013-14 is without scores because of resolution of Ministry of Education.

As the first results have shown at table 2, generally, in the years of SBM reform there was an improvement outcome of the student's achievements, but with no significant scores. The average of the SBM improvement scores: 9 points in English, 20 points in mathematics, 20 points in Arabic

(Arab Sector) and 15 points in Hebrew (Jewish Sector). The scores of the SBM outcome indicate that these results belong to the expected results of the SBM reform, although results aren't significant, but as an initial outcome of SBM Israeli Model, it seems to be in right direction for achieving goals without any insurance to purchase satisfaction level of the SBM assumptions. The results of the next years include examining the students' achievement and financial improvement, can tell us more clear view of the SBM evaluation.

6. Conclusion

The transition from budgeting per class to budgeting per student, was a good sign of achieving the goals of the SBM system. The recent marks of the "student basket" implementation, is leading the Israeli educators to continue application the SBM process, and its new approach of budgeting the elementary schools. Studies explored that principals and SBM staff have expressed more satisfaction, by feeling more independent to determine about their school budget, in order to achieve goals. The scores of the SBM outcome like in the "Meitsav Exams" indicates that these results belong to the expected results of the SBM reform, it seems to be in right direction for achieving goals, but hard to determine if the SBM reform is really a successful or not, due to the changing in educational process need more time and more studies must be conduct, to achieve complete evaluation.

References

1. Finkelstein A. (2014). There is a future: schools undergo self-management. Retrieved from: <http://mida.org.il/2014/05/04/%D7%99%D7%A9>
2. National Authority for Measurement and Evaluation in Education (2013). Beyond primary schools for self-management; Perceptions and attitudes toward the program in the first application, Qualitative data. Ministry of Education, Jerusalem.
3. Nir, Adam E. (2002). School-Based Management and Its Effect on Teacher Commitment. *International Journal of Leadership in Education* 5 (4): 323–41.
4. Site of the Ministry of Education. School Based Management. Retrieved from: <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/>
5. Volansky A. (2003). From Experiment to Educational Policy: The Transition to School-Based Management in Israeli Schools. Publication Department, Ministry of Education, Jerusalem, Israel.

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ПИТАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ТУРИСТОВ В МОЛДОВЕ

Е.В.Богнибова,
кандидат технических наук, доцент,
Славянский университет,
Кишинев

Аннотация: Показаны отличительные особенности обслуживания иностранных гостей и туристов в предприятиях общественного питания Молдовы. При этом главным фактором следует считать учет традиций питания разных народов мира и их потребности в питании.

Ключевые слова: обслуживание, особенности, турист, иностранный турист, предприятие общественного питания

Abstract: Showing features serving foreign guests and tourists in catering Moldova. In this case the main factor to be considered, given the traditional food of different peoples of the world and their nutritional requirements.

Key words: service, features, tourists, foreign tourist, catering company

Abstract: Se afiseaza caracteristici care deserve clienti straini si turisti in catering Moldova. In acest caz principalul factor care trebuie in considerare avand in vedere mancarea traditionala a diferitelor popoare ale lumii si cerintele lor nutritionale.

Cuvinte cheie: serviciu, caracteristici, turist, turisti straini, afaceri de catering

Организация питания иностранных туристов должна иметь свои отличительные особенности. Известно, что виды услуг, предоставляемые им, составляют примерно до 30 % общей стоимости тура. Услуги питания осуществляют в основном высококатегорийные предприятия общественного питания, но, к сожалению, не всегда они соответствуют всем требованиям международных стандартов.

Какие же основные особенности организации питания иностранных туристов обращают на себя внимание в условиях сегодняшнего дня ?

Туристы из разных стран различных национальностей имеют свои уже сложившиеся вкусы в выборе продуктов питания, технологии приготовления блюд, использовании различных специй и приправ и т.д. В тоже время имеют место и целый ряд определенных ограничений – например, в употреблении кофе, минеральной и фруктовой воды, чая, мяса, рыбы, хлеба и т.д.

В этой связи помимо предложения предприятиями общественного питания в меню блюд отечественной, европейской кухни, других распространенных кухонь – китайской, греческой, японской, итальянской в организации своей деятельности следует учесть также некоторые приоритетные факторы, которые предлагается структурировать следующим образом, сформулированные ниже.

1. В последние годы наметилось активное увлечение туризмом у лиц преклонного возраста во всем мире. Для них в предприятиях общественного питания необходимо диетическое, возможно вегетарианское, питание. Однако эти проблемы не всегда решаются технологами общественного питания, поварами, метрдотелями и другими работниками, отвечающими за питание иностранных гостей.

2. Далее уместно обратить внимание на недостаточность нормативной базы. Что имеется в виду? Основным фактором составления меню для иностранных туристов служит в настоящее время собственный опыт рестораторов и информация из специальной литературы. Других официальных данных не наблюдается.

3. Заслуживает особого внимания вероисповедование туристов. Имеют место существенные отличительные особенности в определенные дни и периоды в употреблении пищи для православных, католиков, индуистов, мусульман, иудеев.

4. Важно учитывать также режим питания туристов из разных стран. Он существенно различен по времени, количеству приемов пищи и калорийности в течение суток.

5. Меню должно быть разнообразным по дням недели и состояться с учетом национальных традиций питания. В меню следует включать фирменные блюда, блюда национальной кухни принимающей стороны, блюда европейской кухни и блюда национальных кухонь гостей. Предприятия общественного питания должны обеспечить организацию диетического, вегетарианского, детского питания. Причем для детского питания следует предусмотреть специальное меню с пределами соответствующей стоимости.

6. Организация обслуживания иностранных туристов должна осуществляться с учетом национальных традиций гостей, учитывая тот факт, что понятия известных приемов пищи у нас в стране не всегда совпадают с такими же понятиями в европейских и других странах мира. Например, европейский обед по времени приема соответствует нашему ужину и включает горячие и холодные закуски, суп, основное второе блюдо, легкий десерт; при этом первые блюда зачастую не предусматриваются.

7. Широко использовать известные методы обслуживания: «А ля карт», «А парт», «Табльдот», «Шведский стол», «Буфетное обслуживание». Для этого в предприятиях общественного питания должны работать высококвалифицированные работники – официанты, метрдотели, бармены, умеющие помочь выбрать блюда и напитки с учетом традиций национальной кухни туристов, уметь предложить блюда молдавской национальной

кухни. Персонал должен уметь ориентироваться в особенностях кухонь народов мира, знать иностранные языки, владеть профессиональной этикой.

Особенности в организации питания народов различных стран обусловлены их многовековым развитием под влиянием природных, исторических, социально-экономических условий жизни. Несмотря на взаимное влияние соседних народов, каждый из них сберег свою специфику в соединении продуктов, применении способов их обработки, использовании специальной посуды, оформлении и подачи блюд.

Учет всех этих особенностей, а также приведенные рекомендации при организации приема иностранных гостей повысят туристическую привлекательность нашей страны в целом и, безусловно, положительно отразятся на доходности предприятий ресторанного, гостиничного хозяйства Молдовы.

В Молдове ресторанный бизнес активно развивается – появились рестораны с «высокой кухней», концептуальные рестораны, рестораны выездного обслуживания (кейтеринг) и др.

На основе проделанной работы можно сделать однозначный вывод о поступательном развитии организационной сферы туризма и гостеприимства для иностранных туристов. Позитивным фактором является рост показателей развития въездного туризма в Молдове. Тем не менее, с целью улучшения организации питания иностранных туристов в предприятиях общественного питания необходимо также совершенствование структуры управления предприятием.

Библиография

1. Джум Т.А. Организация и технология питания туристов. учебное пособие/Т.А.Джум, С.А.Слышанская,-М.:Магистр,ИНФРА-М,2011-320с.
2. Похлебкин В.В. Поварское искусство.М.:Центрополиграф,2009.С.352-470.
3. Радченко Л.А. Организация производства и обслуживания на предприятиях общественного питания.: учебное пособие/Л.А.Радченко-Санкт-Петербург, КНО-РУС,2012г.,-328с.

ОСОБЕННОСТИ СТРОИТЕЛЬСТВА СРЕДСТВ РАЗМЕЩЕНИЯ ТУРИСТОВ В МОЛДОВЕ

*Апостол С.П., архитектор,
университетский преподаватель,
СУРМ, Кишинев*

Аннотация. При всем многообразии средств размещения туристов в Молдове, отсутствие единой политики инвестиций, а также соответствующей базы конструкций, материалов и подхода к проектированию, качество гостиниц и других объектов приема туристов находится на уровне конца прошлого века. Для привлечения более широкого круга туристов в Молдову следует расширить сеть небольших гостиниц среднего комфорта, придав их образу национальный аспект и уделив благоустройству должное внимание.

Despite the variety of tourism accommodation in Moldova, there is a lack of a common investment policy, a lack of an appropriate base of constructions, materials and a lack of a design approach, which means that the quality of hotels and other places of tourists' reception are now on the level of the end of the last century. To attract a bigger amount of tourists in Moldova, there we need to expand a network of small, average comfort hotels, give them a national aspect and pay enough attention to their improvement.

Размещение – самый важный элемент туризма.
Нет размещения (ночевки) – нет туризма.(*по версии ВТО*)

После распада СССР в гостиничной сфере Молдовы произошли существенные изменения : крупные объекты (например, гостиница Интурист в Кишиневе) , не выдержав

бремени коммунального содержания хозяйства, пришли в полный упадок, другие со временем были перестроены, переоборудованы, дооснащены и продолжают функционировать.

Уже в XXI веке были возведены новые гостиницы, соответствующие современным требованиям с предоставлением широкого комплекса услуг. Появился целый ряд небольших, комфортабельных гостиниц как в столице, так и в других городах Молдовы. Стоимость услуг в этих гостиницах весьма высока и потому даже обеспеченные иностранные гости предпочитают арендовать квартиры, либо поселиться в хостелы. И все же, в Кишиневе можно найти приют по доступным ценам.

А на местах, в зонах расположения объектов туризма на первый план выходит частная инициатива. И если есть спрос, то есть и предложение. Местные жители приспособили свои дома, опустевшие дома в селах, а их достаточно много, приспособили их для приема гостей.

В окрестностях природного – культурного заповедника «Старый Орхей», в Кодрах и на Днестре турист может найти место для проживания и это, чаще всего, будет сельский дом, усадьба, где предоставят ночлег в «каса маре», накормят блюдами национальной кухни, предоставят и другие услуги, в том числе для активного отдыха, например, организуют рыбалку с тем, чтобы из улова приготовить ужин.

Для привлечения туристов местные предприниматели в различных районах Молдовы организовали и пасеку с прозрачным ульем, чтобы наблюдать жизнь пчел, и ферму, где выращивают страусов и где можно приобрести экзотические яйца страуса. В начале лета организуют сбор ягод, а осенью в садах – сбор фруктов и многое другое.

В целом, в Молдове существуют почти все виды средств размещения туристов, как коллективные, так и индивидуальные: это и гостиницы в лечебных зонах на Днестре и в Кодрах, это и пансионаты, летние лагеря отдыха и трудовые лагеря, это и кемпинги и мотели, и «Дом рыбака», и клубы различного назначения, только найти их трудно, то есть информации либо отсутствует либо ограничена.

Образ существующих объектов туризма обезличенный, не соответствует современным веяниям. В то время как мире архитектура приобретает нелинейные формы, в Молдове она осталась на уровне «бутик-отелей» переходного периода, когда «хорошо» соответствовало понятию «богато».

Благоустройство находится на низком доморощенном уровне, либо отсутствует вовсе (надо признать – это общая болезнь почти всех населенных мест Молдовы, в том числе, и Кишинева). Инфраструктура также недоразвита.

Можно сделать вывод, что правительство страны, приняв хороший Закон о туризме, не разработал подзаконные акты и поэтому Закон не выполняется. Государство не инвестирует в сферу туризма, которая в XXI веке занимает одно из ведущих мест в мировой экономике. Нет инвесторов? Инвесторы есть, но они мечтают строить гостиницы в самом центре Кишинева, в историческом центре, где и так уже много гостиниц, где есть и замороженные объекты.

Задача общества, а также и правительства убедить инвесторов строить небольшие и недорогие объекты, которые могли бы, в том числе, управляться членами одной семьи.

Проекты этих объектов должны быть узнаваемы по фирменному стилю, иметь национальный характер архитектурного образа, то есть, придерживаться букве Закона РМ, статья 35, пункт 2., где говорится, что следует сохранять «.. неповторимость и своеобразие природной зоны, максимально использовать природные материалы, элементы народного зодчества, а также труд народных мастеров.»

Литература:

1. Закон РМ «Об организации и осуществлении туристической деятельности в Республике Молдова» от 24.11.2006 г. № 352-XVI (редакции 2007, 2008, 2012 гг.)
2. ГОСТ Р 51185-98 «Туристские услуги ...»
3. Рекомендации ВТО

REVITALIZAREA TURISMULUI RURAL PRIN PROIECTE DE COOPERARE INTERNAȚIONALĂ ÎN TURISM

Borza Mioara, Lecturer PhD.

Irina-Teodora Manolescu, Associate Prof. PhD.

*"Alexandru Ioan Cuza" University of Iași, Romania
Faculty of Economics and Business Administration*

The development of rural tourism, based on heritage elements, represents a strategic orientation for the economies of many countries. The touristic values of the Romanian rural area, little known and recognized at international level, are fundamental cornerstones for the exploitation of socio-economic development opportunities. All these are oriented to valorization of the cultural heritage and for this goal diverse projects are being initiated and supported.

The present paper aims to undertake a study that will analyze the advantages of international cooperation in the maintenance and sustainable exploitation of rural touristic heritage. Our approach is integrator and is based on the use of a multi-player model with the identification of the role and types of actions specific to each party involved and is based on a qualitative research. The paper aims to highlight the catalysts and the main constraints in the operationalization of the development strategies of the rural heritage tourism and the formulation of actions intended to support this process. The study starts from the premise that the rural touristic heritage sustains the socio-economic and cultural development at regional and national level.

The paper is highlighting in a comparative manner the strategic directions related to development of tourism sector, and especially for one of its branches - the rural tourism, the main types of projects that sustain the development in this area. The study is concluded on the presentation of rural touristic values from the North-East Development Region of Romania, the highlight of actions supported so far for the reconstruction of rural environment, the identification of the most efficient ways of international cooperation for the valorisation of rural tourism. The conclusions show the importance of a long-term, participative regulation framework in the touristic valorisation of heritage rural resources.

Keywords: international cooperation, strategies, rural tourism

1. Introducere

Element fundamental în dezvoltarea socio-economică, patrimoniul spațiului rural este analizat cu prioritate în mediul de cercetare, decizional și strategic, atât ca problematizare teoretică, cât și în studiile practice. Pornind de la premisa că ruralul este caracterizată de simplitate, perenitate și forța adevărului [7], considerăm că evidențierea și analiza elementelor patrimoniale din spațiul rural românesc reprezintă un demers necesar pentru conturarea unei dezvoltări sustenabile. Spațiul rural românesc a rămas, cu precădere după anii '90, o prioritate de urgență minoră la nivel strategic și decizional, din cauze multiple: efectele globalizării, modernizarea și emanciparea populației rurale, lipsa fondurilor necesare susținerii valorilor patrimoniale rurale, omiterea importanței valorilor patrimoniale existente, destabilizarea economică, percepții eronate privind valoarea spațiului rural etc. În ultimii 25 de ani, spațiul rural românesc a suferit fluctuații care i-au compromis ritmul de dezvoltare și au afectat recunoașterea valorilor patrimoniale moștenite și disponibile. Turismul rural românesc este recunoscut ca un sector dinamic și activ, situat pe o poziție superioară, fiind devansat doar de agricultură. Cu toate că economia rurală este preponderent agrară, cultura și tradiția locală, alături de elementele patrimoniale naturale și antropice, sunt predominante.

Prin prezentul studiu urmărim evidențierea valorilor patrimoniale turistice de care dispune spațiul rural românesc, în conjunctura nevoii de valorizare a patrimoniului turistic la nivel internațional. Satisfacerea acestor nevoi se poate realiza inclusiv printr-o cooperare internațională eficientă și prin punerea în aplicare a strategiilor de sustenabilitate, la nivel național și regional. Cooperarea internațională prin proiecte în sectorul turismului rural este concepută în mai multe forme: schimburi reciproce de experiență, utilizarea modelelor funcționale cu adaptarea la condițiile autohtone, sprijin financiar, flexibilitate în schimburile de produse și servicii turistice, identificarea celor mai bune practici de conduită în prestațiile turistice etc. Metodologic, am realizat o analiză

evolutivă a fenomenului identificat, am cules și interpretat date specifice și am oferit explicații cauzale. Cercetarea este de tip local-contextual, efectuată pe o perioadă scurtă și permite realizarea emergenței teoretice. Observația, realizată din exterior, este completată de analiza documentelor, utilizând cifre, tabele și comentarii. Cercetarea este bazată pe analiza corelată dintre: inventarierea elementelor patrimoniului rural, identificarea slăbiciunilor care afectează valorizarea sustenabilă a acestora și formularea de recomandări pentru anihilarea acestor slăbiciuni. Pornind de la elementele patrimoniale existente care pot contribui la dezvoltarea socio-economică de la nivel național și regional, care sunt creatoare de valoare adăugată, iar printr-o valorificare adecvată susțin direcțiile unei dezvoltări sustenabile, am formulat două ipoteze de bază: patrimoniul turistic rural este susținător al dezvoltării socio-economice și culturale, respectiv: cooperarea internațională are rol esențial în valorizarea patrimoniului turistic rural, bazată pe modele funcționale din țările cu tradiție în turismul rural și pe bunele practici susținute. Studiul s-a realizat la nivel regional, cu aplicare în Regiunea de Dezvoltare Nord-Est, pentru care s-a urmărit etapizat: prezentarea valorilor patrimoniale rurale, evidențierea acțiunilor susținute până în prezent pentru reconstruirea spațiului rural, identificarea celor mai eficiente căi de cooperare internațională pentru valorificarea identității turistice a spațiului rural.

Literatura de specialitate dedicată studiului valorilor patrimoniale rurale din perspectivă turistică este bogată și valoroasă. În prezent, în acord cu cerințele dezvoltării sustenabile, considerăm că este o obligație ca patrimoniul turistic rural să fie transmis generațiilor viitoare în stare ameliorată, benefică și necesară pentru progresul socio-economic. Valorile rurale au fost tratate în numeroase studii de profil. Între autorii autohtoni consacrați în literatura de specialitate orientată către studiul valorilor rurale, putem aminti: Otiman, P.I. (*Economie rurală*, 1999), Bohateretș, V.M. (*Probleme economice ale spațiului rural din Moldova*, 1999), Vincze, M. (*Dezvoltarea regională și rurală. Idei și practici*, 2000), Dona, I. (*Dezvoltare rurală*, 2005) etc. Literatura de specialitate internațională este bogată atât în repere mai vechi, dar și de mare actualitate în studierea valorilor rurale: Cuvelier, P. ș.a. (*Patrimoine, modèles de tourisme et développement local*, 1994), Leon, Y. (*Rural development in Europe*, 2005), Malcolm, J. (*Rural development. Principles and practices*, 2005), Gallerani, V. ș.a. (*Theory and practice of rural development*, 2005), Lindberg, J. (*Heritage-Based Rural Development: Principles, Strategies and Steps*, 2011) etc. Un model interesant de dezvoltare a comunității rurale, ce poate fi utilizat și în domeniul turistic, cu trimitere la diferitele tipuri de capital implicate, este dezvoltat de Moulaert, F. & Sekia, F. (2003).

2. Valorile patrimoniale din spațiul rural românesc, din perspectiva dezvoltării turistice

Potențialul turistic al României este bogat, diversificat și distribuit echilibrat între cele 8 regiuni de dezvoltare. Zonele cu cea mai mare concentrare turistică sunt în Munții Carpați, Delta Dunării, litoralul Mării Negre și în arealul rural în care tradițiile și cultura sunt unice și încă suficient de bine conservate: Bucovina, Moldova, Transilvania. Patrimoniul rural cuprinde ansamblul elementelor materiale și imateriale prin care se recunoaște natura și evoluția relațiilor unei comunități cu teritoriul în care a locuit și și-a desfășurat activitățile sociale și economice. [2]. Elementele de autenticitate ale spațiului rural românesc sunt grupate în: valori spirituale (tradiții și obiceiuri, cultură și credințe proprii), valori morale (stilul de viață, manifestările culturale), valori materiale (vestimentația, gastronomia, stilul arhitectural al satelor și al locuințelor).

Inventarierea și analiza elementelor patrimoniale rurale este localizată pe Regiunea de Dezvoltare Nord-Est care deține cel mai mare spațiu rural (94,0% din suprafața totală), cu 17,3% din populația țării în anul 2011, din care populația rurală este predominantă (57% din populația regiunii). Regiunea de Dezvoltare Nord-Est, parte predominantă a provinciei istorice Moldova, deține un mediu natural atrăgător, completat de istoria, cultura și tradițiile locale autentice. O sinteză a contribuției economiei neagricole la dezvoltarea socio-economică indică următoarele:

- în economia rurală națională, agroturismul deține 0,4% față de 7,7% media la nivel european;
- numărul unităților de cazare la pensiunile agroturistice a crescut cu 23% în ultimii 5 ani;
- numărul pensiunilor agroturistice în Regiunea de Dezvoltare Nord-Est era în anul 2011 de 294 unități, din totalul de 1578 unități de cazare, față de 134 pensiuni turistice rurale în anul 2009 și

200 pensuni turistice rurale în anul 2006; din acest punct de vedere, Regiunea de Nord-Est este situată pe locul 2 în țară, după Regiunea Centru.

Identificarea modalităților de valorificare a patrimoniului turistic rural din Regiunea de Dezvoltare Nord-Est și stabilirea de bune practici pentru valorizarea elementelor patrimoniale turistice, se pot realiza după ce, în prealabil, se prezintă o inventariere a elementelor patrimoniale deținute de regiunea analizată. (Tabelul 1).

Tabelul 1. Inventarul patrimoniului turistic rural din Regiunea de Dezvoltare Nord-Est

Patrimoniu natural	Patrimoniu antropic	Patrimoniu cultural
• Resurse naturale variate, bogate și numeroase, de sol și subsol: munți, păduri, ape, arii protejate, rezervații naturale; • Relief variat și distribuit echilibrat (munți, podiș, câmpii); • Zona tradițională istorică Bucovina, recunoscută prin gradul ridicat de atractivitate; • Podgorii și zone viticole renumite (Cotnari, Huși); • Parcuri și rezervații naturale; • Resurse ale biodiversității; • Zone agricole extinse.	• Monumente istorice și cetăți cu valoare națională și internațională (Neamț, Suceava); • Conace, hanuri, curți domnești (Hanul Domnesc Suceava, Conacul Polizu, Conacul Miclăușeni); • Biserici și mănăstiri pictate în Nordul țării și biserici din lemn; • Forme variate ale turismului rural, ecologic, religios și științific; • Capital uman numeros și ospitalier; • Baze de tratament (Slănic Moldova, Vatra Dornei, Băltătești) și saline (Cacica și Târgu Ocna).	• Moștenire etnografico-folclorică bogată; • Patrimoniu cultural imaterial inedit (tradiții, practici sociale, ritualuri, meșteșuguri); • Evenimente culturale numeroase și diversificate, organizate în toată regiunea; • Case memoriale, muzee, expoziții, galerii de artă; • Centre culturale renumite (Iași, Suceava, Neamț).

Sursa: prelucrare personală

Pornind de la inventarul elementelor patrimoniale din spațiul rural din Regiunea de Dezvoltare Nord-Est prezentăm o analiză SWOT (Tabelul 2) a patrimoniului inventariat, mai ales că alături de elementele favorabile, există oportunități încă nevalorificate, precum și numeroase puncte slabe și impedimente care diminuează șansele de valorificare a patrimoniului de care dispune regiunea.

Tabelul 2. Analiza SWOT a elementelor patrimoniale rurale din Regiunea de Dezvoltare Nord-Est

Puncte tari	Puncte slabe
• Peisaj rural bogat și diversificat; • Potențial agricol și silvic de nivel ridicat; • Componente tradițional-culturale unice; • Patrimoniu spiritual bogat; • Folclor, etnografie și gastronomie bine conservate; • Industrie artizanală și mică industrie activă (olărit, țesut, prelucrarea lemnului etc.); • Industrie alimentară ecologică și tradițională; • Arhitectura originală specifică mediului rural; • Ofertă turistică diversificată; • Turism cultural, etnografic și artistic bine dezvoltat;	• Diminuarea și îmbătrânirea populației rurale; • Sărăcie și nivel scăzut al veniturilor locuitorilor; • Infrastructură precară și deficitară; • Lipsa sprijinului pentru antreprenoriatul rural; • Probleme organizatorice și de management; • Lipsa ucenicilor în industria meșteșugurilor; • Condiții de locuit modeste neacceptate de turiști; • Lipsa siguranței și securității turiștilor; • Neconștientizarea valorilor patrimoniale deținute; • Grad scăzut de ocupare turistică în raport cu potențialul existent;
Oportunități	Riscuri și impedimente
• Promovarea internațională a valorilor satului; • Valorificarea autenticității satului românesc;	• Lipsa investițiilor în infrastructură; • Lipsa de interes pentru activitățile

• Interesul sporit al turiștilor din țară și din străinătate pentru atracțiile turistice din regiune; • Investiții în fermele agroturistice; • Modernizarea rețelei aeroportuare; • Valorificare în plan istoric, culturale și spiritual; • Activități și prestații turistice bine remunerate; • Valorificarea produselor silvice, apicole, piscicole;	- meșteșugărești; • Fenomene sociale degradante; • Adâncirea discrepanței <i>ruralul bogat-ruralul sărac</i>; • Asimilarea neselectivă a valorilor urbane; • Politicile guvernamentale dezavantajante; • Exploatarea nerațională a factorilor de mediu și exploatarea iresponsabilă a pădurilor; • Concurență puternică și imagine deficitară;
---	--

Sursa: prelucrare personală

Prin recunoașterea valorilor patrimoniale exploatabile în scop turistic, Regiunea de Dezvoltare Nord-Est are șanse sporite de dezvoltare în socio-economică, prin intermediul turismului. Principala deosebire între țări precum România - cu un potențial turistic natural bogat și diversificat - și alte țări ale lumii constă în conștientizarea importanței valorificării resurselor turistice în plan economic. Remarcăm, de asemenea că întreprinderile turistice din Regiunea de Dezvoltare Nord-Est sunt tot mai mult implicate în strategiile de asigurare a progresului și sustenabilității în turism.

3. Dezvoltarea turismului rural prin proiecte de cooperare internațională

În scopul cooperării internaționale prin care să se asigure o mai bună vizibilitate și valorificare a patrimoniului rural din regiunea analizată, Agenția de Dezvoltare Regională Nord-Est (ADR-NE) a întreprins mai multe acțiuni specifice, după cum urmează [9]:

4. încurajarea dezvoltării parteneriatelor internaționale și implicarea în proiecte de valorificare a potențialului turistic al Regiunii de Nord-Est (ca promotor, partener sau beneficiar);
5. înființarea Biroului de Reprezentare Bruxelles pentru promovarea și creșterii vizibilității în mediul european și a valorifica oportunitățile de colaborare internațională;
6. implementarea de proiecte, între care cele mai elocvente pentru valorizarea elementelor patrimoniului rural sunt: EST - drumuri spirituale europene, ZEN - rețea de evenimente cu impact zero asupra patrimoniului cultural; RECULTIVATUR - elaborarea unui instrument pentru includerea valorilor cultural-religioase în procesul de dezvoltare și planificare al centrelor urbane și comunităților rurale învecinate; DISCOVER NE Romania.

Implicațiile ADR-NE în parteneriatele internaționale pentru a identifica cele mai bune practici de valorificare a patrimoniului turistic rural, constau în: selectarea partenerilor interesați, preocuparea pentru finanțarea proiectelor din programe internaționale, organizarea de vizite și misiuni economice internaționale în regiune, participarea la activitățile de programare și la reuniunile Comitetelor de Monitorizare aferente Programului Operațional Comun România - Ucraina - Republica Moldova, a Programelor PHARE-CBC Romania-Ucraina și România - Republica Moldova, INTERREG IV C și SEE, elaborarea Planului Regional de Acțiune pentru Turism Nord-Est. Principalii parteneri internaționali cu care colaborează instituțiile din regiunea analizată sunt din: Italia, Germania, Austria, Grecia, Marea Britanie.

Cele mai elocvente exemple de bune practici specifice dezvoltării turismului rural, eficiente în țările inițiatoare, dar și la nivel internațional sunt:

1. Germania: oferta *Vacanța țărănească* promovată prin asociațiile locale reu de nite în asociații regionale (autonome, cu sistem propriu de marketing) și formarea *Grupului de lucru pentru vacanța în gospodăria țărănească și turismul rural*;
2. Austria (Tirol): sistem de organizare turistică și agroturistică flexibilă, fără multe ramuri și descentralizată la nivel local și regional;
3. Franța: prezența asociațiilor turistice locale, regionale, departamentale, care colaborează cu autoritățile locale și cu agențiile și touroperatorii din domeniul turismului rural;
4. Polonia: Programul TOURIN II (1996) a vizat realizarea Strategiei de Dezvoltare a Turismului Rural, cu referire la dezvoltarea turismului rural ca alternativă la turismul "standard";
5. Ungaria: după anii '80 turismul rural a devenit prioritar și au fost susținute acțiuni specifice de valorificare a peisajului, tradițiilor, folclorului, gastronomiei și ospitalității rurale. Acțiuni concrete: organizarea de asociații și agenții pentru promovarea turismului rural, pentru care guvernul a acordat diverse facilități fiscale.

La nivelul Uniunii Europene au fost propuse și implementate inițiative importante în dezvoltarea turismului de patrimoniu, sub forma unor programe unitare, multianuale, care, la rândul lor, au susținut proiecte specifice. Două din cele mai importante programe de acest tip sunt *programul rutelor culturale*, ce cuprinde 29 circuite certificate și *programul destinațiile europene de excelență* care susține modele de dezvoltare sustenabilă a destinațiilor non-tradiționale din punct de vedere turistic. Analizând parametrii proiectelor de succes din domeniul dezvoltării turistice în mediul rural, pot fi puși în evidență următorii itemi corelați cu eficiența/sustenabilitatea proiectelor [4, p. 113-114; 5, p.11; 3, p.5]:

Calitatea parteneriatului: complementaritatea actorilor implicați în proiect, experiența lor relevantă în legătură cu obiectivele și acțiunile proiectului, eventuale inițiative comune anterioare ale partenerilor, posibilitățile de susținere post-proiect a inițiativelor sunt caracteristicile indicate ca fiind esențiale în implementarea cu succes a proiectului.

Promovarea autenticității este o caracteristică apreciată în cadrul produselor turistice, reprezentate prin elementele construite și design, gastronomie, muzică și dans, artă și meșteșuguri.

Orientarea spre prioritățile stakeholderilor: sustenabilitatea este mai facil de susținut atunci când prioritățile proiectului și ale programului de care acesta aparține coincid cu cele ale stakeholderilor care, într-o formă sau alta vor fi implicați în activitățile ulterioare.

4. Beneficiile planificării în dezvoltarea spațiului turistic rural

Planificarea în turism este necesară cel puțin pentru următoarele motive:

- orientare / susținere pe termen lung a dezvoltării: furnizarea liniilor directoare pentru dezvoltarea acestui sector, în special în zonele rurale în care turismul este un domeniu relativ nou.
- durabilitate / responsabilitate socială: corelarea pieței turiștilor și a produselor, prin procesul de planificare, dar fără compromiterea obiectivelor de mediu și a celor socio-culturale.
- integrare / funcționalitate: dezvoltarea într-o manieră integrată, ținând cont că turismul este o activitate complexă, multisectorială, fragmentată, implicând și alte sectoare.

Prin planificare, apelând la resursele de imaginație și posibilitățile de acțiune a unor parteneri multipli interesați de dezvoltarea turistică, destinațiile turistice mai vechi au fost menținute și în unele cazuri revigorate, iar orientarea prezentă este spre menținerea vitalității destinațiilor nou dezvoltate. Datorită creșterii în mod justificat a preocupării privind degradarea culturală și a mediului înconjurător rezultată din diferitele practici, abordarea dezvoltării durabile începe să fie acceptată și de sectorul privat și inclusă în proiectele de dezvoltare din mediul rural.

5. Concluzii și recomandări

Conservarea și valorificarea patrimoniului rural este o cerință comunitară de bază, ce permite: dezvoltarea turismului rural, transmiterea valorilor patrimoniale la generațiile viitoare și vizibilitate internațională. Consiliul Europei a elaborat *Ghidul de evaluare a patrimoniului rural european* (2003) care susține promovarea zonelor rurale, protecția și valorificarea patrimoniului rural. În acest sens realizăm un set de propuneri și recomandări care să susțină revitalizarea turismului rural:

- stimularea avantajelor zonelor rurale prin politici agroturistice și mecanisme financiare;
- recunoașterea componentei educative aferente spațiului rural;
- organizarea de programe de învățământ de tip "Școala altfel" în zonele turistice din mediul rural, după exemplul țărilor europene (Austria, Suedia, Elveția, Slovenia);
- implementarea de proiecte de finanțare și accesarea fondurilor nerambursabile disponibile;
- dezvoltarea unor branduri complexe în agroturism și produse tradiționale românești;
- conservarea și transmiterea tradițiilor rurale și încurajarea de noi practici și orientări sociale;
- reactivarea și multiplicarea funcției recreaționale a mediului rural;
- demersuri de introducere a elementelor patrimoniului cultural în Patrimoniului Universal Cultural;
- reintroducerea în calendarul turistic tradițional a sărbătorilor și evenimentelor rurale;
- elaborarea, în plan local și regional, a unui ghid de monitorizare a patrimoniului turistic rural.

În concluzie, suntem de părere că valorificarea patrimoniului rural se asociază cu un proces de dezvoltare dinamică și echilibrată și permite redefinirea identității locale. În esență, patrimoniul rural privit ca un element ce suportă apreciere subiectivă este o cale comună de legătură între trecut și viitor, dar în același timp reprezintă o componentă vizibilă a prezentului, fiind perceput ca sursă

de proliferare a bunăstării. Cele mai bune modele de urmat provin de la partenerii din Slovenia, Austria, Germania, Polonia, Ungaria care au marșat pe protejarea și valorificarea patrimoniului rural și au înregistrat progrese remarcabile, de notorietate internațională, în sfera turismului rural. Dezvoltarea turismului de tip proiecte și parteneriate internaționale asigură schimbările necesare în acest sector, caracterizat de dinamism și permanenta adaptare la cerințele turiștilor.

Bibliografie

10. Candea, M. (ș.a.). *Spațiul rural, turismul rural și agroturismul*. Ed. Transversal, București, 2007.
11. Grigorovschi, M. (ș.a.). *Ghid de valorificare a patrimoniului rural*. CPE Tribuna, Sibiu, 2007.
12. Jafari, J., *Transforming Culture into Events. Faux Pas and Judicious Deliberations*, în "Cultural and Event Tourism: Issues & Debates" (Aktaş, A. ș.a.). Detay Yayincilik, Ankara, p. 1-9., 2008.
13. Mason, P., *Tourism impacts, planning and management*, 2nd, Butterworth-Heinemann, Oxford, 2008.
14. Middleton, V, Clarke, J, *Marketing in travel and tourism*. 3rd, Butterworth-Heinemann, Oxford, 2001.
15. Moulaert, F., Sekia, F., *Territorial innovation models: a critical survey*, Regional Studies 3, 2003.
16. Rusu, M.L., *Studii privind strategiile de dezvoltare rurală în Depresiunea Vrancea*, Teză de doctorat, USAMV Iași, septembrie 2012.
17. *** CE, 1996. *Recomandarea 1296/1996 cu privire la Carta Europeană a spațiului rural*.
18. *** *Turism în Regiunea de Dezvoltare Nord-Est*, Agenția de Dezvoltare Regională Nord-Est; http://www.adrnordest.ro/index.php?page=DISCOVER_TOURISM.

ASPECTE TEORETICO-PRACTICE PRIVIND REȚINEREA SAU ARESTAREA ILEGALĂ PRIN PRISMA JURISPRUDENȚEI CtEDO

Ana DOGA
Dr., conf. univ. interim., USEM

Rezumat: *Articolul în cauză este dedicat analizei teoretico-practice a infracțiunii de reținere sau arestare ilegală prin prisma jurisprudenței CtEDO. În acest sens au fost supuse analizei prevederile CEDO în coroborare cu cadrul legal național.*

Summary: *The article in question is dedicated to theoretical and practical analysis of the crime of illegal detention or arrest through the ECtHR jurisprudence. In this regard were analyzed provisions of the ECHR in conjunction with the national legal framework.*

Convenția Europeană a Drepturilor Omului reprezintă instrumentul principal care asigură protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Acest act juridic de vocație regională, semnat la Roma la 4 noiembrie 1950 și intrat în vigoare la 3 septembrie 1953, constituie o parte componentă esențială a sistemului european al drepturilor omului. Republica Moldova, ca stat membru al CE, și, în același timp, ca stat care urmărește realizarea aspirației de integrare în UE, a ratificat CEDO prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298 din 24.07.1997 [1].

Plecând de la atare premise deloc neglijabile, în cadrul acestui compartiment al lucrării ne-am propus să sintetizăm jurisprudența CtEDO existentă în materia reținerilor sau arestărilor ilegale abuzive. Acest lucru va permite, pe de o parte, evidențierea acelor standarde juridice care decurg din interpretarea Convenției, iar pe de altă parte, va reflecta eventualele abuzuri ale agenților publici, privite ca modalități faptice a reținerilor sau arestărilor abuzive.

De asemenea, acest demers îl considerăm ca fiind unul absolut necesar pentru ridicarea prestanței acestei lucrări din mai multe considerente.

În primul rând, aderând la CEDO, Republica Moldova și-a asumat obligația de a garanta protejarea drepturilor și libertăților fundamentale a tuturor persoanelor aflate sub jurisdicția sa. Din prevederile Constituției Republicii Moldova (art. 4 alin. 2) precum și din hotărârea Curții constituționale nr. 55 din 14 octombrie 1999 privind interpretarea unor prevederi ale art.4 din Constituție rezultă că CEDO constituie o parte integrantă a sistemului legal intern și respectiv urmează a fi aplicată direct ca oricare altă lege, cu deosebirea că CEDO are prioritate față de restul legilor interne care îi contravin.

În același sens pot fi invocate prevederile art.1 alin. (3) C.pen. al Republicii Moldova potrivit căroră: „Prezentul cod se aplică în conformitate cu prevederile Constituției Republicii Moldova și ale actelor internaționale la care Republica Moldova este parte. Dacă există neconcordanțe cu actele internaționale privind drepturile fundamentale ale omului, au prioritate și se aplică direct reglementările internaționale” [2]. Prin urmare, o altă interpretare a prevederilor C.pen. existente în sfera protecției drepturilor omului contravine într-un mod grav imperativelor menționate.

În cel de-al doilea rând, însăși realitățile practice ne demonstrează că buna cunoaștere a jurisprudenței CtEDO este indispensabilă pentru aplicarea prevederilor incriminatorii a infracțiunii de reținere sau arestare ilegală (art. 308 C.pen.). Astfel, în conformitate cu pct. 1) teza a 3-a din HP CSJ a Republicii Moldova din 19.06.2000, nr.17: „În cazul judecării cazurilor, instanțele de judecată urmează să verifice dacă legea sau actul, care urmează a fi aplicat și care reglementează drepturi și libertăți garantate de CEDO, sînt compatibile cu prevederile acesteia, iar în caz de incompatibilitate, instanța va aplica direct prevederile Convenției, menționând acest fapt în hotărârea sa” [3, p. 6].

Totodată, potrivit pct.1) teza a 5-a din aceeași Hotărâre: „Se atenționează instanțele judecătorești asupra faptului că pentru aplicarea corectă a Convenției este necesară studierea prealabilă a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului de la Strasbourg, care este unică în drept prin intermediul deciziilor sale să dea interpelări oficiale aplicării CEDO și, deci, obligatorii. instanțele judecătorești sînt obligate să se călăuzească de aceste interpretări” [3].

Este bine știut că printre drepturile fundamentale pe care le protejează Convenția se înscrie libertatea și siguranța individuală. Aceasta reprezintă una dintre cele mai sensibile și complexe valori ale ființei umane care alături de alte drepturi fundamentale ocupă un rol primordial în cadrul unei societăți democratice.

Libertatea personală este o condiție fundamentală de care trebuie să profite fiecare. Privarea ei este susceptibilă de a avea un impact direct și negativ asupra beneficierii de multe alte drepturi, începând cu respectarea vieții private și de familie, continuând cu libertatea de reuniune, asociere și exprimare și până la libertatea de circulație. În plus, fiecare privare de libertate plasează persoana afectată într-o poziție extrem de vulnerabilă și o expune riscului torturii și tratamentelor inumane sau degradante. Judecătorii trebuie deci întotdeauna să aibă în vedere că, pentru a nu lipsi garantarea libertății de esență, orice detenție trebuie să fie excepțională, justificată în mod obiectiv și să nu depășească strictul necesar [4, p. 6].

Potrivit art.5 din CEDO: „Orice persoană are dreptul la libertate și la siguranță...” [5, p. 140]. Prin raportare la această dispoziție și la jurisprudența CtEDO, se observă acordarea unei atenții sporite libertății individuale tocmai datorită caracterului esențial al acestui drept pentru ființa umană, nerespectarea lui având consecințe importante atât din punct de vedere fizic, cât și psihic și social.

De altfel, o persoană arestată sau deținută de autoritățile statale este deosebit de vulnerabilă și, din această cauză, supusă riscului de a suferi tratamente inumane sau degradante. În acest caz este de netăgăduit faptul că s-ar produce și o încălcare a art. 3 din Convenție, care dispune că nimeni nu poate fi supus torturii, nici unor pedepse sau tratamente inumane sau degradante.

De asemenea, nu se poate face abstracție nici de faptul că privarea de libertate poate avea consecințe directe și negative cu privire la exercitarea altor drepturi și libertăți fundamentale apărute prin Convenție, cum ar fi, spre exemplu, dreptul la viața privată, familială, la domiciliu și la corespondență (art.8); dreptul la libertatea de asociere și reuniune (art. 11); dreptul la libertatea de exprimare (art.10), dreptul la libertatea de mișcare (art. 2 din Protocolul nr.4) etc.

Referitor la determinarea domeniului de aplicabilitate a art.5 din Convenție, pornind de la o analiză sumară a acestui text, putem constata aplicabilitatea cu caracter universal a acestor dispoziții. Astfel, dreptul la libertate și siguranță aparține oricărei persoane, inclusiv celor aflate în stare de arest preventiv sau în stare de detenție în urma pronunțării unei hotărâri de condamnare, deoarece orice persoană, în libertate sau deținută, are dreptul la protecție, adică dreptul de a nu fi sau nu rămâne privată de libertate, decât cu respectarea exigențelor art. 5 al Convenției [6, p. 5].

Din însăși denumirea marginală a art. 5 din Convenție reiese că sunt supuse protecției două drepturi: „dreptul la libertate” și „dreptul la siguranță”.

Potrivit jurisprudenței CtEDO noțiunea de “libertate”, în sensul Convenției, a fost percepută în accepțiunea sa clasică, adică libertatea fizică a persoanei de a pleca și de a veni, de a se deplasa în mod liber [7]. Scopul garantării acestui drept este ca nimeni să nu fie privat de libertate în mod arbitrar [8].

Cu referire la corelația dintre dreptul la libertate și dreptul la siguranță autorul C. Bârsan, menționează: „...luate împreună acestea alcătuiesc un ansamblu, cuvântul „siguranță” urmând a fi raportat la cuvântul „libertate”. În concepția Comisiei, aceasta nu înseamnă că expresia siguranță ar apărea ca inutilă; protecția siguranței în contextul art. 5, are în vedere orice ingerință arbitrară a puterii publice în libertatea personală a individului. Astfel spus, orice decizie luată în domeniul acestui text trebuie, pentru a salvagarda dreptul persoanei la „siguranță”, să îndeplinească acele condiții de fond și de formă impuse de legea națională. Această interpretare este conformă atât de însuși textul art.5, cât și de lucrările preparatorii ale Convenției, care demonstrează limpede că una dintre principalele preocupări ale redactorilor ei a fost tocmai protecția împotriva arestărilor și detențiilor arbitrare” [9, p. 231].

În sistemul de protecție al drepturilor omului instituit de Convenție, dreptul la libertate și la siguranță are un caracter fundamental și inalienabil. Spre deosebire de interdicția torturii și a altor tratamente inumane sau degradante, dreptul la libertate nu este și un drept absolut. Acest lucru derivă din acele șase cazuri de excepție prevăzute la art. 5 §1 din Convenție în prezența cărora o persoană poate fi privată de libertate de către autorități:

- a) dacă este deținută legal pe baza condamnării pronunțate de către un tribunal competent;
- b) dacă a făcut obiectul unei arestări sau al unei dețineri legale pentru nesupunerea la o hotărâre pronunțată, conform legii, de către un tribunal ori în vederea garantării executării unei obligații prevăzute de lege;
- c) dacă a fost arestată sau reținută în vederea aducerii sale în fața autorității judiciare competente, atunci când există motive verosimile de a bănui că a săvârșit o infracțiune sau când există motive temeinice de a crede în necesitatea de a-l împiedica să săvârșască o infracțiune sau să fugă după săvârșirea acesteia;
- d) dacă este vorba de detenția legală a unui minor, hotărâtă pentru educația sa sub supraveghere sau despre detenția sa legală, în scopul aducerii sale în fața autorității competente;
- e) dacă este vorba despre detenția legală a unei persoane susceptibile să transmită o boală contagioasă, a unui alienat, a unui alcoolic, a unui toxicoman sau a unui vagabond;
- f) dacă este vorba despre arestarea sau detenția legală a unei persoane pentru a o împiedica să pătrundă în mod ilegal pe teritoriu, sau împotriva căreia se află în curs o procedură de expulzare ori de extrădare [10, p. 139].

Orice detenție care nu se încadrează în una dintre situațiile enumerate mai sus se va considera ca fiind ilegală. Aceste situații de excepții sunt precis determinate de lege, au un caracter exhaustiv, fiind permisă de către Curte doar o interpretare restrictivă a lor, care ar fi compatibilă cu obiectul și scopul Convenției.

Astfel, în cauza Guțu c. Moldovei scopul reținerii nu a fost compatibil cu prevederile citate fapt ce a dus la violarea Convenției. În speță, Curtea a reiterat că: „.....sintagmele „legală” și „potrivit căilor legale” din art. 5 par. 1 se referă, în esență, la legislația națională și la obligația statului de a se conforma prevederilor materiale și procedurale ale acestuia. Totuși, „legalitatea” detenției în conformitate cu legislația națională nu este întotdeauna un element decisiv. Detenția trebuie să fie compatibilă cu scopul art. 5 par. 1. Refuzul reclamantului de a urma poliției, fapt ce a determinat reținerea, a fost condiționat de lipsa corespunzătoare a citării. Curtea a remarcat că nici o măsură de investigație nu putea fi luată în ceea ce privește faptul că abaterea pretinsă ar fi fost comisă de fiul reclamantului, decât în cazul în care ar fi fost pornită formal urmărirea penală” [11].

Scopul Convenției este de a atribui indivizilor drepturi reale, cu alte cuvinte drepturi cu un conținut material și nu doar simple garanții formale. În consecință, limitările dreptului la libertate ar trebui să fie considerate ca excepții și autorizate doar în prezența unor motive convingătoare; aplicarea lor nu ar trebui să se bazeze în special pe ipoteza că orice inițiativă a autorităților publice este adecvată în mod obligatoriu. Interpretarea dinamică atrage o dorință de a revedea sensul unei dispoziții particulare în funcție de evoluția situației [4, p.6].

Cu referință la Republica Moldova, este de menționat că pe parcursul anilor 2006-2011, autoritățile naționale au fost condamnate la circa de 50 de violări a art.5 din Convenție:

- 15 cazuri motivare insuficientă a mandatului de arest (Șarban, Becciev, Boicenenco, Istratii, Modîrcă, Țurcan și Țurcan, Mușuc, Malai, Leva, Paladi, Strătescu și alții);
- 9 cazuri deținere fără mandat (Boicenco, Holomiov, Modîrcă, Paladi, Gorea, Stici, Ursu);
- 4 cazuri reținere ilegală fără a exista temeiuri de reținere (Leva, Lipencov; Ganea, Boicenco);
- 2 cazuri de arestare fără existența motivelor că s-a comis o crimă (Stepuleac, Mușuc);
- 2 cazuri de deținere ilegală într-o instituție psihiatrică (David, Gorobet);
- 1 cazuri de lipsire arbitrară de libertate (Ilașcu) etc. [12].

În același timp, studiind dinamica condamnărilor Republicii Moldova pentru încălcarea dispozițiilor art.5 din Convenție, în ultimii ani se poate observa o descreștere ponderată a acestora. De exemplu, în anul 2006 Republica Moldova a fost condamnată pentru 8 violări a art.5 din Convenție; 2007 – 27, 2008 – 1, 2009 – 7, 2010 – 0 cazuri; în 2011 – 7 cazuri. Considerăm că acest lucru se datorează, pe de o parte, standardizării reglementărilor naționale la rigorile CEDO, iar pe de altă parte, ridicării gradului de compatibilitate a interpretării și aplicării acestora cu jurisprudența Curții [12].

Prima condiție a detenției impusă de art. 5 §1 al Convenției este respectarea de către autorități a legalității aplicării oricărei privări de libertate.

În primul rând, conformitatea la principiul legalității aplicării privării de libertate rezultă din respectarea de către autorități a normelor dreptului național.

Totodată, instanța europeană a decis că „legalitatea” detenției, prin raportare la dispozițiile cuprinse în dreptul intern, este un element esențial, dar nu decisiv. Curtea trebuie să se convingă că detenția pusă în discuție este conformă cu scopul art. 5 §1, de aceea ea trebuie să se asigure că însăși normele dreptului intern din materie sunt conforme cu dispozițiile Convenției, inclusiv cu principiile pe care acestea le enunță sau care rezultă din ele [9, p. 231].

Prin urmare, se poate concluziona că conformitatea legalității reținerii sau arestării se face cu referire la normele de fond și de procedură prevăzute de legislația internă, legislație care la rândul ei trebuie să fie conformă cu dispozițiile și principiile Convenției.

Acest lucru reiese cu prisosință din cazul Holomiov c. Moldovei în care Curtea a statuat „...că „legalitatea” detenției, în baza prevederilor legale interne, este elementul primar, dar nu întotdeauna și cel decisiv. Curtea trebuie, suplimentar, să fie convinsă că detenția pe parcursul perioadei în cauză a fost compatibilă cu scopul articolului 5 §1 al Convenției, care este de a preveni privarea persoanelor de libertate în mod arbitrar. Mai mult, Curtea trebuie să se asigure dacă însăși legislația internă este în conformitate cu Convenția, inclusiv cu principiile generale prevăzute sau sugerate de aceasta. La acest ultim punct, Curtea accentuează că atunci când este vorba de lipsire de libertate, este deosebit de important ca principiul general al securității raporturilor juridice să fie respectat. Prin urmare, este esențial ca condițiile pentru lipsirea de libertate, prevăzute de legea națională, să fie clar definite și ca însăși legea să fie previzibilă atunci când este aplicată, încât să corespundă standardului de „legalitate” stabilit de Convenție, un standard care cere ca legea respectivă să fie suficient de exactă, încât să permită unei persoane – în caz de necesitate, cu o consultare adecvată – să prevadă, într-o măsură rezonabilă, ținând cont de circumstanțe, consecințele pe care o anumită faptă le poate avea (a se vedea *Steel and Others v. the United Kingdom*, hotărâre din 23 septembrie 1998, Reports 1998-VII, § 54) [13].

În aceeași cauză, Curtea a stabilit: „... că, după 23 mai 2002, nu a fost eliberat nici un mandat de arest de către o instanță de judecată, care să autorizeze sau să prelungească detenția reclamantului. Guvernul a invocat câteva articole din vechiul și noul Cod de procedură penală, care, în opinia sa, au constituit baza legală pentru detenția reclamantului după expirarea ultimului său mandat de arest. Totuși, argumentele sale cu privire la aceste articole au fost deja respinse de Curte

în cauza Boicenco v. Moldova, nr. 41088/05, § 152, 11 iulie 2006. Din cele de mai sus rezultă că detenția reclamantului, după expirarea în mai 2002 a mandatului său de arest și până în prezent, nu s-a bazat pe o prevedere legală (sub. nst.). Prin urmare, a existat o violare a articolului 5 §1 al Convenției” [13].

Atunci când sunt prezente incompatibilități dintre prevederile Convenției și normele juridice naționale se pune problema reajustării acestora la standardele care derivă din conținutul art.5 al Convenției.

În acest sens, este deosebit de relevantă cauza Boicenco c. Moldovei, unde Curtea a constatat că: „... în temeiul art. 191 C.pr.pen., este imposibil ca persoana învinuită de săvârșirea unei infracțiuni intenționate pentru care legea prevede pedeapsa cu închisoarea pe un termen mai mare de 10 ani să fie liberată provizoriu. Curtea a remarcat că recalificarea infracțiunii, la care s-a referit Guvernul, nu poate fi efectuată de către un judecător de instrucție, care eliberează și prelungește mandatul de arest. În al doilea rând, cel mai important este că dreptul la liberare provizorie nu poate fi în principiu dinainte exclus de legislator” [14].

Se cere de remarcat că, după pronunțarea hotărârii în cauza Boicenco c. Moldovei din 11 iulie 2006, legislatorul moldovean a modificat art. 191 C.pr.pen. prin Legea nr. 264-XVI din 28.07.2006 [15], Legea nr. 410-XVI din 21.12.2006 [14] și prin Legea nr. 66 din 05.04.2012 [16]. Potrivit modificărilor respective, alin. (2) art. 191 C.pr.pen. în principiu permite liberarea provizorie a bănuitului, învinuitului, inculpatului sub control judiciar cu condiția nu are antecedente penale nestinse pentru infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave sau nu există date că el va săvârși o altă infracțiune, va încerca să influențeze asupra martorilor sau să distrugă mijloacele de probă, să se ascundă de organele de urmărire penală, de procuror sau, după caz, de instanța de judecată.

După cum s-a arătat mai sus art.5 §1 lit.a) al Convenției dispune că deținerea unei persoane este legală dacă are la bază o „condamnare pronunțată de un tribunal competent”.

Încălcarea acestei dispoziții a Convenției este prezentă, în cazul I. Ilașcu și alții c. Moldovei, în care Curtea a constatat: „...că nici unul dintre reclamanți nu a fost condamnat de către o „instanță” și că sentința de condamnare a reclamanților a fost emisă de un organ judecătoresc, și anume „Judecătoria supremă a așa-zisei rmn” ca urmare a unor proceduri care nu pot fi considerate „detenție legală” dispusă „potrivit căilor legale” (...). În concluzie, a existat o violare a articolului 5 § 1 al Convenției până în luna mai a anului 2001 în privința dlui Ilașcu, și a existat și continuă să existe o violare a acestei prevederi în privința celorlalți trei reclamanți care continuă să se afle în detenție” [17].

După cum s-a menționat supra, în conformitate cu art. 5 §1 lit. c) din CEDO privarea de libertate este admisă atunci când există una dintre acele situații alternative menționate în textul normativ:

- ☐ motive plauzibile de a bănuși o persoană de săvârșirea unei infracțiuni;
- ☐ motive temeinice de a se crede în necesitatea împiedicării săvârșirii unei infracțiuni;
- ☐ temei că această persoană s-ar sustrage urmăririi după săvârșirea unei infracțiuni.

Instanța europeană a cercetat întotdeauna respectarea condiției existenței unor bănușeli legitime, plauzibile, verosimile, care să justifice arestarea persoanei. Plauzibilitatea bănușelilor pe care are a se întemeia o arestare constituie un element esențial al protecției cuprinse în text împotriva unei privări arbitrare de libertate. Curtea a considerat că bănușelile astfel caracterizate presupun existența unor fapte sau a unor informații de natură de a convinge un observator că persoana în cauză a putut comite infracțiunea pentru care este arestată [9, p.263].

Studiul jurisprudenței CtEDO, sub aspectul violării art.5 ne demonstrează că în cazurile condamnării Republicii Moldova pentru violarea dreptului la libertate săvârșită în contextul aplicării măsurii de constrângere a arestului preventiv, de cele mai multe ori este încălcată anume această prevedere a Convenției.

În acest sens este relevantă cauza Stepuleac c. Moldovei, în care Curtea a stabilit „...că nici una din instanțele judecătorești, care au examinat acțiunile procurorului și demersurile pentru aplicarea arestării, nu s-a referit la chestiunea dacă a existat o bănușală rezonabilă că reclamantul a săvârșit o infracțiune, în pofida susținerii reclamantului că el era nevinovat. Curtea notează că singurul temei citat de procuratură atunci când l-a reținut pe reclamant și când a cerut instanței judecătorești să dispună arestarea preventivă a acestuia a fost că victima (G.N.) l-a identificat direct

pe acesta ca fiind autorul unei infracțiuni. Totuși, ea mai notează că plângerea depusă de G.N. nu a indicat, în mod direct, numele reclamantului și nici nu a menționat că toți angajații companiei reclamantului au fost implicați. Într-adevăr, doar T.G. și reclamantul au fost reținuți, și nu toți angajații. (...) Având în vedere cele de mai sus, în special decizia procurorului de a include numele reclamantului în lista persoanelor bănuite fără o declarație a victimei sau orice alte probe care să-l indice pe reclamant (a se vedea *Elci and Others v. Turkey*, nr. 23145/93 și 25091/94, § 674, 13 noiembrie 2003) și omisiunea procurorului de a efectua o cercetare veritabilă a faptelor esențiale, pentru a verifica dacă plângerea a fost întemeiată, Curtea conchide că informația de care dispune nu „convinge un observator obiectiv că persoana în cauză ar fi putut săvârși infracțiunea”. Prin urmare, a avut loc o violare a articolului 5 §1 al Convenției (...)” [18].

Potrivit art.5 §1 lit. c) din CEDO, măsura privativă de libertate a arestului poate fi aplicată și atunci când există motive temeinice spre a se crede în necesitatea împiedicării săvârșirii unei infracțiuni de către făptuitor, fie că acesta s-ar eschiva urmăririi după săvârșirea unei infracțiuni.

În acest caz autoritățile au facultatea să recurgă la această privare de libertate, spre a asigura prezența persoanei în cauză în faza de urmărire penală și a împiedica sustragerea ei, din diverse motive de la această urmărire. Pentru legalitatea aplicării arestului în acest caz, instanțele de judecată sunt chemate să aprecieze atât dacă există riscul invocat, și atunci se impune privarea de libertate a persoanei în cauză, cât și dacă nu se mai justifică deținerea ei, fie în faza de continuare a urmăririi penale, fie în faza de judecată.

În acest spectru de idei poate fi menționată cauza *Malai c. Moldovei*, în care CtEDO a statuat: „instanțele judecătorești naționale, atunci când au dispus detenția reclamantului, au citat părți ale legislației relevante fără a arăta motivele pentru care ele au considerat întemeiate acuzațiile că reclamantul putea să se ascundă sau să comită alte infracțiuni. Prin urmare, circumstanțele din această cauză sunt similare celor din cauzele *Becciev și Șarban*, în care Curtea a constatat violări ale articolului 5 §3 al Convenției din cauza motivelor insuficiente aduse de instanțele judecătorești pentru detenția reclamanților. Deoarece Guvernul nu a prezentat motive pentru distingerea acestei cauze de cauzele de mai sus, Curtea consideră că în această cauză ar trebui luată aceeași atitudine. În lumina celor de mai sus, Curtea consideră că motivele pe care s-a bazat Judecătoria Orhei în decizia sa cu privire la arestarea preventivă nu au fost „relevante și suficiente”. Prin urmare, a avut loc o violare a articolului 5 §3 al Convenției în acest sens” [19].

De asemenea, în cauza *Popovici c. Moldovei*, Curtea a stabilit că instanțele naționale, atunci când au dispus arestarea reclamantului și prelungirea măsurii preventive, au invocat dreptul intern pertinent, fără a arăta motivele care le-au determinat să considere că reclamantul s-ar putea sustrage de la sau ar putea influența ancheta [20].

Dispoziție art. 5 se impune a fi corelată cu cea cuprinsă în art.5 §3 din Convenție, potrivit căruia: „Orice persoană arestată sau deținută, în condițiile prevăzute de paragraful 1 lit.c) din prezentul articol, trebuie adusă de îndată înaintea unui judecător sau a altui magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuțiilor judiciare și are dreptul de a fi judecată într-un termen rezonabil sau eliberată în cursul procedurii. Punerea în libertate poate fi subordonată unei garanții care să asigure prezentarea persoanei în cauză la audiere” [10 p. 207].

Printre garanțiile stipulate la art.5 §1 3 din Convenție este că persoana are dreptul de a fi judecată într-un termen rezonabil sau eliberată în cursul procedurii. În același sens Curtea, în mai multe hotărâri a considerat că s-a produs o încălcare a Convenției pe motiv că nu s-a luat o măsură alternativă, deși perioada de arest preventiv a atins pragul: *Chodecki c. Poloniei* (3 ani și 11 luni) [22]; *Wedler c. Poloniei* (3 ani) [23]; *Kreps c. Poloniei* (4 ani și 3 luni) [24]; *Sulaoja c. Estoniei* (un an și 6 luni) [25]; *Patsuria c. Georgiei* (9 luni) [26]. De exemplu, în cauza *Chodecki c. Poloniei* Curtea a constatat că „... pentru o perioadă de peste 3 ani în care reclamantul a fost arestat, autoritățile nu au luat în clacul vreo modalitate alternativă arestării – precum eliberarea pe cauțiune – iar referirea la riscul de comitere a unei alte infracțiuni în caz de eliberare era foarte generală fără să facă referire la o faptă punctuală și să aducă dovezi în sprijinul ideii. De aceea, luând în calcul și durata foarte lungă a arestului, Curtea a constatat că art.5 par. 3 a fost violat [22].

După cum reiese din datele prezentate supra în multe cazuri, violarea art.5 §1 din Convenție are loc sub aspectul aplicării de către autoritățile naționale ale Republicii Moldova a măsurii preventive a arestului fără existența unui mandat eliberat de către instanța de judecată în ordinea stabilită de lege.

Astfel, în cazul *Paladi c. Moldovei* Curtea a constatat: „.... în unanimitate, o violare a art.5 §1 al Convenției, bazându-se pe jurisprudența bine stabilită cu privire la practica autorităților naționale de a deține o persoană acuzată după trimiterea cauzei în judecată, fără a prelungi concomitent încheierea judecătorească pentru a prevedea un temei legal pentru o astfel de detenție (a se vedea, spre exemplu, *Boicenco v. Moldova*, nr. 41088/05, § 154, 11 iulie 2006, și *Holomiov v. Moldova*, nr. 30649/05, § 130, 7 noiembrie 2006). Curtea reiterează că „atunci când este vorba de privarea de libertate, este deosebit de important ca principiul general al certitudinii juridice să fie respectat” [27].

În cauza *Stici c. Moldovei* instanța europeană a conchis: „.... că detenția reclamantului la faza judecării cauzei după 14 august 2004, când termenul arestării autorizate prin ultima încheiere judecătorească a expirat, nu s-a bazat pe nici o prevedere legală. Prin urmare, a avut loc o violare a articolului 5 § 1 al Convenției” [28].

În context, poate fi menționată și cauza *Modîrcă c. Moldovei*, în care reclamantul a susținut că după expirarea termenului ultimei încheieri judecătorești nici o instanță nu a autorizat detenția sa ulterioară, Curtea a constatat că reținerea în stare de arest peste termenul de detenție autorizat prin ultima încheiere judecătorească nu s-a bazat pe nici o prevedere legală [29].

De asemenea, în cauza *Gorea c. Moldovei*, Curtea a constatat că „.... în Moldova există practica de a-i deține pe acuzați fără autorizație judecătorească după transmiterea dosarelor în instanța judecătorească. Guvernul nu a prezentat exemple de îndepărtare a instanțelor naționale la

Un alt criteriu avut în vedere în jurisprudența CtEDO, la aprecierea legalității măsurilor privative de libertate aplicate de autorități, este intervalul de timp, care trebuie să curgă pentru a se putea vorbi de existența unei privări de libertate.

În acest context Curtea a precizat că un interval de timp foarte scurt nu înlătură aplicabilitatea art.5 din Convenție. În cauza *Foka c. Turciei* Curtea a arătat că „.... deși reclamanta stătuse la poliție numai câteva ore necesare pentru îndeplinirea unor formalități, faptul că fusese dusă acolo cu forța, constituie un element de constrângere care a afectat nu doar libertatea de deplasare a acesteia, ci și libertatea sa în general, dispozițiile art. 5 fiind aplicabile” [30].

Într-o altă cauză mai recentă, Curtea a considerat „.... cel puțin de la ora 12:00, procurorul avea suspiciuni suficient de puternice pentru a justifica privarea de libertate a reclamantului pentru scopurile urmăririi penale și că legea internă prevedea măsurile care puteau fi luate în această privință, respectiv reținerea sau arestarea preventivă. Cu toate acestea, procurorul a decis numai foarte târziu, spre ora 22:00, luarea celei de-a doua măsuri. În consecință, Curtea a concluzionat că privarea de libertate a reclamantului din data de 16 iunie 2003, cel puțin de la 12:00 la 22:00, nu a avut niciun temei în dreptul intern și prin urmare, a existat o încălcare a art. 5 par. 1 din Convenție” [31].

Dimpotrivă, în alte cazuri Curtea a considerat că perioada relativ îndelungată a deținerii preventive nu încalcă ideea de durată rezonabilă a arestului. În cazul *Hengl c. Austria*, Comisia nici măcar nu a analizat cazul în concreto, statuând faptul că o perioadă de 3 luni de arest preventiv pentru suspiciuni de fraudă, reprezintă un termen rezonabil [32].

În cazul *Hendriks c. Olandei* [34] și *Prokopyszyn c. Poloniei* [33] Curtea a considerat că o perioadă de 6 luni (respectiv 5 luni) de arest preventiv nu încalcă ideea de durată rezonabilă a arestului, aceasta fiind evident mai scurtă decât cele unde s-a constatat încălcarea Convenției. De asemenea, în cazul *W.B. c. Poloniei* Curtea a considerat că o perioadă de arest preventiv în cuantum de 18 luni “nu este foarte semnificativă” [35].

Mai este de menționat că durata, termenul propriu-zis de deținere a persoanei în custodia autorităților nu constituie un criteriu univoc în aprecierea încălcării art.5 din Convenție. Astfel, Curtea trebuie să ia în considerație un ansamblu de criterii precum ar fi natura privării de libertate, durata, efectele, modul de executare a acesteia etc.

În acest sens Curtea a statuat că a existat arestare ilegală în situația prezentării voluntare a reclamantului la poliție, unde a fost ținut timp de două zile, după care a fost emis un mandat de arestare pe numele său din care rezultă că arestarea sa începuse cu două zile mai devreme [36]. Într-un alt caz, absența unui proces-verbal privitor la arestarea reclamantei și aplicarea unei pedepse de „detenție administrativă” de cinci zile, fără respectarea garanțiilor procesuale de drept intern [37], a întemeiat concluzia Curții de violare a art.5 din Convenție.

O practică constatată de Curte în mai multe state, printre care și Republica Moldova, a fost aceea a ne-prelungirii arestării preventive, astfel încât continuarea menținerii în arest rămâne fără un temei juridic specific. În cauza *Quinn c. Franța* Curtea a decis că reținerea unei persoane arestată preventiv încă aproximativ 12 ore, deși, instanța dispusese în ziua respectivă punerea ei în libertate, este contrară dispozițiilor art. 5 din Convenție [38].

Raportat la situația din Republica Moldova, prezintă interes cauza *Boicenco*: „.....reclamantul a declarat inter alia că între 23 iulie și 23 decembrie 2005 el a fost deținut ilegal, deoarece în această perioadă nici un mandat de arest nu a fost emis de judecător. El s-a referit la articolul 25 al Constituției, conform căruia o persoană poate fi arestată numai în baza unui mandat eliberat de judecător, pentru un termen de maxim 30 de zile și a argumentat că situația din această cauză seamănă cu cea din cauza *Baranowski*”. Pe această dimensiune a cererii Curtea a concluzionat că: „Detenția reclamantului după expirarea mandatului de arest la 23 iulie 2005 nu a fost bazată pe o prevedere legală” [14].

De asemenea, în cauza *Ursu c. Moldovei* Curtea a reținut următoarea concluzie: „Reclamantul a susținut că, după 3 august 2004, el a fost deținut ilegal, deoarece pentru acea perioadă nu a fost emis de către judecător nici un mandat de arestare. El a făcut referire la articolul 25 al Constituției, conform căruia persoanele pot fi arestate doar în temeiul unui mandat emis de judecător pentru o durată de cel mult 30 de zile, și a declarat că situația din această cauză este similară celei din cauzele *Baranowski v. Poland* (nr. 28358/95, ECHR 2000-III) și *Boicenco c. Moldova* (nr. 41088/05, 11 iulie 2006). El a susținut că detenția sa între 3 august 2004 și 21 decembrie 2004, atunci când o instanță de judecată a examinat și a respins o cerere *habeas corpus* depusă de către el, a fost contrară articolului 5 §1. (...) Curtea reamintește că ea a constatat o violare a articolului 5 § 1 al Convenției în această privință în hotărârea *Baranowski v. Poland* (citată mai sus, § 58); a se vedea, de asemenea, *Boicenco* (citată mai sus, § 154) și *Holomiov* (citată mai sus, § 130). Examinând materialele prezentate ei, Curtea consideră că dosarul nu conține nici un element care i-ar permite să ajungă în această cauză la o concluzie diferită. Curtea constată, din motivele aduse în cauzele citate mai sus, că detenția reclamantului după 3 august 2004, când cauza sa a fost trimisă în instanță spre judecare, nu s-a bazat pe vreo prevedere legală. Prin urmare, a avut loc o violare a articolului 5 §1 al Convenției” [39].

Una dintre garanțiile destinate protejării dreptului la libertate este statuată în art.3 §2 din Convenție, potrivit căruia: „Orice persoană arestată trebuie să fie informată, în termenul cel mai scurt și într-o limbă pe care o înțelege, asupra motivelor arestării sale și împotriva oricărei acuzații aduse împotriva sa” [10].

În acest context este relevantă cauza *Leva c. Moldovei* în care prevederile amintite au fost încălcate. În speță, Curtea a concluzionat: „Având în vedere întârzierea cu care reclamanții au fost informați despre două cauze penale suplimentare în privința lor și despre faptul că ofițerii de urmărire penală și procurorii s-au bazat în mod expres pe respectivele materiale suplimentare în solicitarea detenției reclamanților în arest preventiv, Curtea hotărăște că autoritățile nu și-au îndeplinit obligațiile ce decurg din articolul 5 §2 din Convenție. Prin urmare, s-a produs o încălcare a prevederii respective” [97].

În conformitate cu art.3 §4 din Convenție: „Orice persoană lipsită de libertatea sa prin arestare sau deținere are dreptul să introducă un recurs în fața unui tribunal, pentru ca aceasta să statueze într-un termen scurt asupra legalității deținerii sale și să dispună eliberarea sa dacă deținerea este ilegală” [10].

Astfel, în cauza *Țurcan și Țurcan c. Moldovei*, Curtea a reiterat că: „...acolo unde există probe care, prima facie, par a avea legătură cu chestiunea legalității detenției, este esențial, pentru conformarea cu art. 5 par. 4, ca instanțele naționale să le examineze și să le aprecieze. În speță, era indiscutabil că unicul motiv pentru arestare la domiciliu a fost pretinsa presiune asupra martorului. Curtea a constatat că declarațiile martorului respectiv constituiau un element important pentru determinarea faptului dacă reclamantul a făcut presiuni asupra primului și dacă era necesar să fie din nou privat de libertate. Omiterea de a audia martorul a lipsit apărarea de singura șansă de a convinge judecătorul de instrucție de absența motivelor pentru arestarea reclamantului” [40].

În acest sens este relevantă și cauza *Istrati și alții c. Moldovei*, unde Curtea a reconfirmat: „...că unul din elementele cheie în cadrul reprezentării efective este principiul potrivit căruia trebuie să fie protejată confidențialitatea schimbului de informații dintre ei, acesta fiind o garanție a dreptului

la apărare. Curtea a considerat că acel perete reprezintă o ingerință în relația avocat-client și, prin urmare, în dreptul deținutului la apărare, indiferent de faptul dacă a avut sau nu loc o interceptare sau o ascultare” [41].

Studiul practicii în domeniul violării art.5 din Convenție relevă faptul că CtEDO nu operează cu o definiție general valabilă a privării ilegale de libertate. Această noțiune însă, urmează a fi analizată în fiecare dintre ipotezele pe care le examinează Curtea prin evaluarea scopului în care a fost dispusă privarea de libertate și măsura în care acesta configurează cu scopul unic al art.5, adică asigurarea libertății și siguranței persoanei. Atunci când privarea de libertate este dispusă dincolo de limita instituită de Convenție, prin luarea în considerație și a celorlalte circumstanțe evidențiate în jurisprudența instanței europene, aceasta va deveni arbitrară, deci contrară prevederilor dispoziției art.5. din CEDO.

Referințe bibliografice:

1. Hotărâre privind ratificarea Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, precum și a unor protocoale adiționale la această convenție, nr. 1298-XIII din 24.07.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.54-55/502 din 21.08.1997.
2. Cod penal (în vigoare din 24.05.2009) //Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 128-129/1012 din 13.09.2002.
3. Hotărârea Plenului CSJ a Republicii Moldova Privind aplicarea în practica judiciară de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale nr.17 din 19.06.2000. În: Buletinul CSJ a Republicii Moldova, 2000, nr. 9-10.
4. Macovei M.. Libertatea și siguranța persoanei. Ghid privind punerea în aplicare a articolului 5 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului. Manual privind drepturile omului nr.5. Chișinău, 2003. 72 p.
5. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04.11.1950, ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298-XIII din 24.07.1997. În: Drepturile Omului, Acte legislative internaționale și regionale, Ed. Epigraf, Chișinău, 2005. 207 p.
6. Bogdan D. Arestarea preventivă și detenția în jurisprudența CtEDO. București: Ed. Hamangiu, 2011. 375 p.
7. Engel și alții c. Olanda, Hotărârea CtEDO din 8 iunie 1976. [on-line]: <http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc>.
8. Ammur c. Franței, Hotărârea CtEDO din 26 iunie 199. [on-line]: <http://urisprudencedo.com/Amuur-contr-Frantei>.
9. Bârsan C. Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Ediția a 2-a. București: Ed. C.H. Beck, 2010. 1887 p.
10. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04.11.1950, ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298-XIII din 24.07.1997. În: Drepturile Omului, Acte legislative internaționale și regionale, Ed. Epigraf, Chișinău, 2005. 207 p.
11. Guțu c. Moldovei, Hotărârea CtEDO din 7 iunie 2007. [on-line]: http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/GUTU.
12. Analiza hotărârilor CtEDO pronunțate în cauzele moldovenești. [on-line]: <http://www.lhr.md/2/128.html>.
13. Holomiov c. Moldovei, Hotărârea CtEDO din 7 noiembrie 2006. [on-line]: http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/HOLOMIOV.
14. Boicenco c. Moldovei, Hotărârea CtEDO din 11 iulie 2006. [on-line]: http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/BOICENCO.
15. Legea pentru modificarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.203-206/991 din 31.12.2006.
16. Legea pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr. 264-XVI din 28.07.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.170-173/781 din 03.11.2006.

17. Legea pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.155-159/510 din 27.07.2012.
18. Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei, Hotărârea CtEDO din 8 iulie 2004. [on-line]: http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ILASCU.
19. Stepuleac c. Moldovei, Hotărârea CtEDO din 6 noiembrie 2006. [on-line]: <http://justice.md/file/CEDOjudgments/Moldova/HOLOMIOV>.
20. Malai c. Moldovei, Hotărârea CtEDO din 13 noiembrie 2008. [on-line]: <http://justice.md/file/CEDOjudgments/Moldova/HOLOMIOV>.
21. Popovici c. Moldovei, Hotărârea CtEDO din 27 noiembrie 2007. [on-line]: http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/POPOVICI.
22. Chodecki c. Poloniei, Hotărârea CtEDO din 26 aprilie 2005. [on-line]: <http://jurisprudencedo.com/Chodecki-c.-Polonia-Prelungirea-arestarii>.
23. Wedler c. Poloniei, Hotărârea CtEDO din 16 ianuarie 2007. [on-line]: <http://www.penalmente.eu/2011/06/04/jurisprudenta-cedo-in-materia-arestului-preventiv>.
24. Krepis c. Poloniei, Hotărârea CtEDO. [on-line]: <http://www.penalmente.eu/2011/06/04/jurisprudenta-cedo>.
25. Sulaoja c. Estoniei, din 15 februarie 2005. [on-line]: <http://jurisprudencedo.com/Sulaoja-c.-Estonia-Prelungirea-arestarii>.
26. Patsuria c. Georgiei, Hotărârea CtEDO din 6 noiembrie 2007. [on-line]: <http://explorehumanrights.coe.int>.
27. Paladii c. Moldovei, Hotărârea CtEDO din 10 mai 2009 [on-line]: http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/PALADI.
28. Stici c. Moldovei, Hotărârea CtEDO din 10 mai 2009. [on-line]: http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/LEVA.
29. Modîrcă c. Moldovei, Hotărârea CtEDO din 10 mai 2007. Hotărârile și deciziile Curții europene a Drepturilor Omului în cauzele moldovenești. Vol. V. Ed. Gunivas, Chișinău, 2009. 407 p.
30. Foka c. Turcia, Hotărârea CtEDO din 24 iunie 2008. [on-line]: <http://www.hotararicedo.ro/index.php/news>.
31. Creangă c. României, Hotărârea CtEDO din 15 iulie 2010. [on-line]: <http://www.hotararicedo.ro/index.php/news>.
32. Herovanu E. Principiile procedurii judiciare. Vol.I. București: Ed. Institutului de Arte Grafice „Lupta”, 1932. 236 p.
33. Prokopyszyn c. Poloniei, Hotărârea CtEDO din 28 martie 2006. [on-line]: <http://www.penalmente.eu/2011/06/04/jurisprudenta-cedo-in-materia-arestului-preventiv>.
34. Hendriks c. Olanda, Rapotul Comisiei din 8 martie 1982. [on-line]: <http://www.penalmente.eu/2011/06/04/jurisprudenta-cedo-in-materia-arestului-preventiv>.
35. W.B. c. Poloniei, [on-line]: <http://www.penalmente.eu/2011/06/04/jurisprudenta-cedo-in-materia-arestului-preventiv>.
36. I.I. c. Bulgariei, Hotărârea CtEDO din 9 iunie 2005. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search>.
37. Shamsa c. Poloniei, Hotărârea CtEDO din 7 noiembrie 2003. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search>.
38. Quinn c. Franța, Hotărârea CtEDO din 22 martie 1995. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search>.
39. Ursu c. Moldovei, Hotărârea CtEDO din 27 noiembrie 2007. [on-line]: http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/URSU.
40. Țurcan și Țurcan c. Moldovei, Hotărârea CtEDO din 23 octombrie 2007. [on-line]: http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/TURCAN.
41. Istratii și alții c. Moldovei, Hotărârea CtEDO din 27 martie 2007. [on-line]: <http://justice.md/.../Istratii>.

ASPECTE CU PRIVIRE LA OBLIGAȚIA DE A CONTRACTA

BÎTCĂ Ion,
Lect. univ. dr.
GONCIARUC Olga
Lect. univ. master în drept

Rezume. La loi est en mesure d'établir la responsabilité de certaines personnes et dans certaines circonstances, à des obligations contractuelles, limite ainsi leur liberté contractuelle. À cet égard, le Code civil établit une telle obligation en régulant différend rétractable, ou si un copropriétaire est coupable d'infraction d'autres copropriétaires, il a été contraint de vendre sa part. Droit de la concurrence. 183 de 2012 établit l'obligation de contracter si la personne morale a un monopole sur le marché, ou dans d'autres cas. Le contenu de l'obligation de contracter était différent d'une période historique à l'autre, il se manifeste à la fois quantitativement (à l'époque de l'économie planifiée, la plupart des entreprises ont été obligées d'engager dans la réalisation du plan), ainsi que sur le plan qualitatif (entre contemporain on détecte une individualisation des conditions donc intervient l'obligation de contracter).

L'analyse des conditions lorsque l'obligation de contrat d'exploitation dépendra de la qualité du sujet auquel elles se rapportent.

Donc, si les commerçants (professionnelle) l'obligation de contracter est et trouve un champ d'application plus large. En principe, ils sont obligés de contracter avec tous ceux qui sont intéressés à leur proposition. Ils seront obligés de contracter, mais sous réserve qui contient le régime juridique de l'offre - sous réserve de l'épuisement des stocks.

Pour les particuliers (consommateurs), l'obligation de contracter est pas avec la même rigueur sera nécessaire. En principe, ils ont le droit de refuser la signature du contrat. En ce qui concerne les hypothèses qui peuvent être analysées obligation de contracter sont celles qui résultent: lors de l'émission d'un appel d'offres, chanter refuse de considérer le contrat comme conclu lors de l'acceptation pure et simple de celui-ci; une proposition sur la question de la négociation et l'entrée par la suite refusé dans la négociation; lors du retrait des négociations.

Mots-clés. Obligation, contractuelle, la liberté, les commerçants, les consommateurs, le refus, injustifiée, justifié, offres, négociation, pré - contractuelle, la théorie, la concurrence.

Rezumat. Legea este în măsură să instituie în sarcina anumitor persoane și în anumite condiții, obligații de a contracta, restrângând în acest fel libertatea lor contractuală. În acest sens codul civil, stabilește o astfel de obligație prin reglementarea retractului litigios, sau în cazul în care unul din coproprietar se face vinovat de încălcarea drepturilor celorlalți coproprietari el fiind obligat să vândă cota lui parte. Legea concurenței nr. 183 din 2012 stabilește obligația de a contracta dacă persoana juridică deține monopolul pe piață, sau și în alte cazuri. Conținutul obligației de contracta a fost diferit de la o perioadă istorică la alta, aceasta manifestându-se atât sub aspect cantitativ (în perioada economiei planificate, majoritatea întreprinderilor erau obligate să contracteze în îndeplinirea planului), cât și sub aspect calitativ (în perioada contemporană se sesizează o individualizare a condițiilor în care intervine obligația de a contracta).

Analiza condițiilor când obligația de a contracta va opera va depinde de calitatea subiectului pe care o vizează.

Astfel în cazul comercianților (profesioniștii) obligația de a contracta își găsește un câmp mai larg de aplicare. În principiu, ei sînt obligați să contracteze cu oricine care sînt interesați de propunerea lor. Ei vor avea obligația de a contracta, dar sub rezerva pe care o conține regimul juridic al ofertei – sub rezerva epuizării stocului disponibil.

În cazul persoanelor fizice (consumatorii), obligația de a contracta nu se va impune cu aceeași rigoare. În principiu, ei au dreptul de a refuza încheierea contractului. În privința lor, ipotezele în care poate fi analizată obligația de a contracta sînt cele ce reies: cu ocazia emiterii unei oferte, cînt el refuză să considere contractul ca fiind încheiat în urma acceptării pure și simple a ei; cu ocazia emiterii unei propuneri de negociere iar ulterior refuză intrarea în negociere; cu ocazia retragerii din negocieri.

Cuvinte cheie. Obligație, a contracta, libertate, comercianți, consumatori, refuz, nejustificat, justificat, ofertă, negociere, precontractual, concurență, teorii.

Întroducere. Potrivit principiului libertății contractuale orice persoană are posibilitatea să încheie sau să refuze încheierea contractului. Expresia pozitivă a acestui principiu enunță posibilitatea oricărei persoane de a încheia orice contracte. Totuși libertatea contractuală nu presupune numai posibilitatea de a încheia contracte. Ea se manifestă și prin posibilitatea lor de a refuza încheierea lui. Dacă o persoană este liberă să încheie un contract această libertate presupune și posibilitatea de a refuza încheierea lui. Dreptul de a refuza, însă, nu poate să fie exercitat în mod discreționar, el comportînd anumite limite. Aceste limite pot fi contractuale sau legale. Obligația de a contracta apare ca o limită a dreptului de a refuza încheierea contractului și ca o excepție de la principiul libertății contractuale⁵.

Rezultate și discuții. Legea este în măsură să instituie în sarcina anumitor persoane și în anumite condiții obligații de a contracta, restrîngînd în acest fel libertatea lor contractuală. Vom prezenta în continuare cîteva asemenea situații cînd legea impune respectarea unei astfel de obligații.

Considerăm că, chiar în cadrul Codului civil, sunt norme care restrînge unor anumite categorii de persoane dreptul de a refuza contractarea, cu privire la anumite contracte și în anumite condiții concrete. Ne referim la retractul litigios, reglementat la art. 802, C. civ.

Art. 802 C. civ., *”În cazul în care un drept litigios a fost vîndut, cel de la care se reclamă este eliberat dacă plătește cumpărătorului prețul vînzării, cheltuielile de vînzare și dobînda pentru preț și pentru cheltuielile de vînzare calculată de la data cînd prețul și cheltuielile au fost plătite”*

Modalitatea prin care debitorul cedat al unei cesiuni litigioase se poate elibera de cesionarul său reprezintă un contract forțat de vînzare- cumpărare, elementele esențiale ale căruia sunt prestabilite de legiuitor: părțile, prețul, condițiile în care contractul poate fi încheiat. Ca urmare a acestei vînzări, dreptul și obligația litigioasă ajung în patrimoniul aceleași persoane, obligația stingîndu-se prin confuziune. Cesionarul nu se poate opune retractului litigios, deci el nu poate refuza încheierea contractului, dacă debitorul cedat se hotărăște în acest sens.

Un alt caz este prevăzut în art. 354 alin 2, C. civ, potrivit căruia, dacă un coproprietar prin fapta sa sau prin fapta persoanelor cărora le-a cedat folosința ori celor pentru care este ținut să răspundă, încalcă în mod grav drepturile celorlalți coproprietari, *” ... coproprietarul este obligat la înstrăinarea cotei sale. În caz de refuz, vînzarea ei silită se dispune prin hotărîre judecătorească”*. Prin urmare prin derogare de la regula libertății de a contracta, coproprietarul aflat în culpă, va fi obligat să vîndă, deși, prin ipoteză, nu și-a manifestat voința în acest sens.

Aceste obligații (de a contracta) reveneau în mod uzual agenților economici în perioada economiei planificate. *”Sarcinile de furnizare de produse, de executare de lucrări sau de prestare de servicii stabilite, prin act administrativ de planificare, unor organizații socialiste anume determinate, dau, așadar, naștere, în anumite condițiuni, pe seama acestor organizații, obligației civile reciproce de a contracta.”*⁶. Obligația de a contracta avea înțelesul unei "obligații de a încheia un contract care să cuprindă toate clauzele susceptibile de a duce la îndeplinirea întocmai a sarcinii de plan"⁷.

Ca urmare a neaducerii la îndeplinire a unei asemenea obligații din partea unei părți, în România, Arbitrajul de Stat era competent să soluționeze litigiul născut în legătură cu încheierea contractului printr-o hotărîre care să țină loc de contract⁸. Or acest rol al hotărîrii

⁵ A se vedea în acest sens: **I. Albu**, *Libertatea contractuală*, în *Dreptul*, nr. 3/1993, p. 29-32, **V. Babiuc**, **V. Stoica**, *Libertatea contractuală și dreptul constituțional*, în *Dreptul*, nr. 7/1995, p. 8-12, **G. Lupușan**, *Autonomia de voință în contractul de comerț internațional*, în *Dreptul*, nr. 1/1997, p. 6- 13, **V. Pătulea**, *Principiul libertății contractuale și limitele sale*, în *Dreptul*, nr. 10/1997, p. 24-26.

⁶ **Tr. Ionescu**, **E. A. Barasch**, *Teoria și practica litigiilor precontractuale*, Editura Academiei R.P.R, București, 1962, p. 24; a se mai vedea în acest sens: **D. Gherasim**, *Buna-credință în raporturile juridice civile*, Editura Academiei R.S.R., București, 1981, p. 119; **M. Eliescu**, *Răspunderea civilă delictuală*, Editura Academiei R.S.R., București, 1972, p. 68 și bibliografia citată de acești autori.

⁷ **Tr. Ionașcu**, **E. A. Barasch**, *Teoria și practica litigiilor precontractuale*, Editura Academiei R.P.R, București, 1962, p. 48.

⁸ A se vedea în acest sens: Art. 26, alin. 3 din Legea 71 din 29 decembrie 1969 privind contractele economice, publicată în *Buletinul Oficial* nr. 60 din 14 iulie 1970: *”Hotărîrea dată în rezolvarea neînțelegerilor ivite cu prilejul încheierii contractului face parte din contract pe data cînd a fost încheiat. În cazul refuzului de contractare, hotărîrea ține loc de contract pînă la perfectarea acestuia de către părți. În cazul refuzului nejustificat de a contracta, organele competente să rezolve neînțelegerile precontractuale vor face și propuneri de sancționare a persoanelor vinovate, potrivit legii.”*

arbitrale de a ține loc de contract se regăsește și în cazul acelor litigii precontractuale care urmăresc obligarea la contractare”⁹. Sancțiunea neîndeplinirii acestei obligații era, deci, pronunțarea unei hotărâri care să țină loc de contract. Prin acea hotărâre nu erau acordate și daune-interese. Daunele-interese puteau fi acordate numai dacă partea recalcitrantă persista în comportamentul său, și numai printr-o nouă hotărâre, temeiul juridic fiind nerespectarea hotărârii anterioare. Dar, fostul Tribunal Suprem a hotărât, totuși, că ”...această reparație, în cazul refuzului de a încheia un contract, poate cel mult da naștere la o acțiune în daune, în vederea despăgubirii pentru prejudiciile cauzate prin refuzul contractării”¹⁰.

Aceste restrângeri, din partea legiuitorului, a dreptului de a refuza consimțământul în vederea încheierii unui contract, vizînd în special agenții economici, nu au fost specifice numai perioadei economiei planificate, ele fiind întîlnite și în economia de piață. Într-un studiu mai vechi referitor la problema discutată s-a arătat că cel mai bun remediu împotriva refuzului nejustificat din partea unui comerciant de a contracta cu anumite persoane este concurența comercială¹¹. Nu poți cumpăra un lucru de la un comerciant, fiindcă ești refuzat, mergi la concurență, care apare în acest fel ca un mecanism sancționator eficace împotriva refuzului de a contracta.

Dar în ultimul timp, statul intervine tot mai des și mai mult în acest domeniu¹² prin stabilirea cadrului legal în care se desfășoară și se dezvoltă concurența, persecutînd manifestările de concurență neloială. Refuzul de a contracta a făcut și el obiectul unor asemenea reglementări¹³.

Legea nr. 183 din 11.07.2012¹⁴, Legea concurenței, protejează consumatorii împotriva unor acțiuni concurențiale ilicite. Astfel, art. 11, din lege, interzice abuzul de poziție dominantă:

” (1) *Este interzisă folosirea unei poziții dominante pe piața relevantă în măsura în care aceasta poate afecta concurența sau leza interesele colective ale consumatorilor finali.*

(2) *Practicile abuzive pot consta în special în:*

a) *impunerea, în mod direct sau indirect, a unor prețuri inechitabile de vînzare ori de cumpărare sau a altor condiții inechitabile de tranzacționare;*

b) *limitarea producției, comercializării sau dezvoltării tehnologice în dezavantajul consumatorilor;*

c) *aplicarea în raporturile cu partenerii comerciali a unor condiții inegale la prestații echivalente, creînd în acest fel unora din ei un dezavantaj concurențial;*

d) *condiționarea încheierii contractelor de acceptare de către partenerii comerciali a unor prestații suplimentare care, prin natura lor sau conform uzanțelor comerciale, nu au legătură cu obiectul acestor contracte;*

e) *practicarea unor prețuri excesive sau a unor prețuri de ruinare în scopul înlăturării concurenților;*

f) **refuzul neîntemeiat de a contracta** cu anumiți furnizori sau de a face livrări către anumiți beneficiari;

g) *ruperea unei relații contractuale stabilite anterior pe piața relevantă pentru singurul motiv că partenerul refuză să se supună unor condiții comerciale nejustificate.*

(3) *Dacă datele sugerează că prețul practicat de întreprinderea dominantă riscă să ducă la înlăturarea unor concurenți la fel de eficienți, acest element se va include în evaluarea generală a restrîngerii semnificative a concurenței, ținînd cont de alte probe cantitative și/sau calitative.*

⁹ Tr. Ionascu, E. A. Barasch, *op. cit.*, p. 281;

¹⁰ Dec. col. civ. nr.1867, din 26 septembrie 1956, în Culegerea de Decizii ale Tribunalului Suprem a R.S.R. pe anul 1956, Editura Științifică, București, 1958, p. 102-103.

¹¹ A se vedea în acest sens: **Rene Lucien Morel**, *Du refus de contracter oppose en raison de consideration persormelles*, RTD civ, 1908, p. 289-311.

¹² În doctrina se discută despre ”publicizarea” dreptului comercial. Ba chiar mai mult, însăși expresia ”drept comercial” este contestată de mulți autori, propunîndu-se o serie de alte expresii care ar reflecta, printre altele, și intervenționismul statului în dreptul comercial. A se vedea în acest sens **Y. Guyon**, *Droit des affaires*, Tome 1, 10^e edition, Economica, Paris, 1998, p. 1-2.

¹³ A se vedea în acest sens: **I. L. Georgescu**, *Drept comercial roman. Teoria generală a obligațiilor comerciale. Probele. Contractul de vînzare-cumpărare*, lucrare revăzută, completată și adusă la zi de I. Băcanu, Editura ”Lumina Lex”, București, 1994, p. 137.

¹⁴ Publicată în Monitorul Oficial, nr. 193-197/667 din 14.09.2012.

(4) *Întreprinderile dominante nu se penalizează pentru pierderi ex post în cazul în care decizia ex ante de aplicare a pretinselor practici abuzive a fost luată cu bună-credință, și anume dacă pot furniza probe concludente conform cărora au putut estima în mod rezonabil că activitatea va fi profitabilă.*

(5) *Interdicția stabilită la alin. (1) și (2) nu se aplică dacă întreprinderea dominantă demonstrează că practicile sale sînt justificate, fiind necesare din punct de vedere obiectiv sau producînd creșteri semnificative ale eficienței, care compensează orice efecte anticoncurențiale asupra consumatorilor, cu condiția că practicile respective sînt indispensabile și proporționale cu pretinsul scop urmărit de întreprinderea dominantă.*

(6) *Caracterul de necesitate obiectivă și de proporționalitate trebuie să fie determinat pe baza unor factori care nu țin de întreprinderea dominantă, cum ar fi motivele de sănătate sau de siguranță legate de natura produsului respectiv.*

(7) *În cazul în care invocă motivele de creștere a eficienței care sînt suficiente pentru a garanta că nu există riscul de a cauza un prejudiciu net consumatorilor, întreprinderea dominantă va trebui să demonstreze, cu un grad de probabilitate suficient de ridicat și pe baza unor probe verificabile, că sînt îndeplinite cumulativ următoarele condiții:*

a) *s-a realizat creșterea eficienței sau este probabil să fie realizată ca urmare a practicilor respective, cum ar fi îmbunătățirile tehnice ale calității bunurilor sau reducerea costului de producție ori de distribuție;*

b) *practicile respective sînt indispensabile pentru creșterea eficienței: trebuie să nu existe alternative mai puțin anticoncurențiale la aceste practici care să fie capabile să determine în aceeași măsură creșterea eficienței;*

c) *creșterea probabilă a eficienței determinată de practicile respective compensează orice efecte negative probabile asupra concurenței și bunăstării consumatorilor pe piețele afectate;*

d) *practicile respective nu elimină concurența efectivă prin suprimarea majorității sau a tuturor surselor existente de concurență efectivă sau potențială.*

(8) *Practicile de excludere care mențin, creează sau consolidează o poziție de piață ce se apropie de cea de monopol nu pot fi justificate în mod normal pe motivul că acestea creează și câștiguri de eficiență.*

Observăm, că indiferent de poziția agentului economic vizat de această sancțiune, contractul de vânzare va fi perfectat, în ciuda refuzului de a contracta¹⁵.

Dar, nu numai legea, ci și persoanele își pot limita libertatea contractuală (dreptul nelimitat de a refuza încheierea contractului) pe cale convențională¹⁶, prin emiterea unei oferte ferme de contractare¹⁷ sau își pot restrînge această libertate prin antrenarea sa în negocierile unui contract sau chiar prin emiterea unei oferte care ar avea valoarea juridică a unei invitații la negocieri.

Problema restrîngerii voluntare a libertății contractuale a fost analizată în funcție de calitatea celui care a avut inițiativa unui asemenea demers precontractual. Doctrina a făcut distincție între situația comerciantului și situația necomerciantului:

a. Situația comerciantului. Profesia comercianților constă în a încheia asemenea contracte în mod uzual. Despre comercianți s-a spus că sunt în "stare de ofertă permanentă", adică ei nu se află

¹⁵ A se vedea în acest sens, cu privire la legislația românească, **Dan Chirică**, *Principiul liberății de a contracta și limitele sale în materie de vânzare-cumpărare*, R.D.C., nr. 6 /1999, p. 46.

¹⁶ În cazul contractului de vânzare-cumpărare această alienare a libertății contractuale se poate realiza prin intermediul promisiunii unilaterale sau bilaterale de a contracta (vinde/cumpăra) și în anumite condiții prin pactul de preferință. A se vedea cu privire la aceste aspecte: **Henri Boulard**, *La promesse unilaterial de vente et sa realisation dans la pratique*, Imprimerie-Librairie V. Bridoux, Mayenne, 1927, p. 8 - 11, **Dan Chirică**, *Promisiunea unilaterală de a vinde sau cumpăra*, R.D.C., nr. 9/1999, p. 36 - 49 și **idem**, *Pactul de preferință*, R.D.C., nr. 11/1999, p. 28-34, **idem**, *Promisiunea sinalagmatică de vânzare-cumpărare ca formă autonomă de contract*, în *Studia Uniniversitatis "Babeș-Bolyai"*, Jurisprudenția, nr. 2/2000, p. 6; **Traian Darjan**, *Antecontractul de vânzare-cumpărare*, în "Dreptul", nr. 3/2000, p. 55 și urm.

¹⁷ Oferta fermă de a contracta este studiată suficient în doctrina și practica judiciară, (a se vedea **Bîtcă Ion**, *Condițiile de fond ale ofertei de a contracta*, Conferința Națională cu Participare Internațională, "Un deceniu de realizări și experiență a parteneriatului și cooperării Republicii Moldova cu Comunitățile Europene și Statelor lor membre", Chișinău, 2014 **Idem**, *Condițiile de formă ale ofertei de a contracta*, Conferința Națională cu Participare Internațională, "Un deceniu de realizări și experiență a parteneriatului și cooperării Republicii Moldova cu Comunitățile Europene și Statelor lor membre", Chișinău, 2014.) urmand ca în prezentul studiu să nu o abordră decăt accidental, preocupandu-ne, în principal, de oferta de a negocia și de valoarea ei juridică.

într-o stare de independență completă față de public, așa cum s-ar afla un necomerciant¹⁸. De menționat, că în doctrina și jurisprudența franceză problema se soluționa în termeni asemănători, încă de la începutul secolului, deci, pînă la intervenția masivă a statului în acest domeniu, dacă nu cu privire la toate cazurile, cel puțin în cele în care comercianții se bucurau de privilegiul unui monopol, chiar și numai a unuia de fapt¹⁹.

Este limpede că un comerciant își vede libertatea contractuală restrînsă în cazul cînd încheie o promisiune un i- sau bilaterală de vânzare-cumpărare sau emite o ofertă fermă de a contracta. Întrebarea care ar putea să apară este, dacă o simplă invitație la negocieri poate spulbera în totalitate sau cel puțin în parte libertatea contractuală a comerciantului, făcînd să dispară sau limitînd dreptul comerciantului de a refuza încheierea contractului, în lipsă de oricare dispoziții legale exprese²⁰?

Situația expusă trebuie deosebită de o altă situație, aparent similară: oferta fermă, dar tacită de a contracta. Vînzătorul care expune marfa în vitrine cu indicarea prețului și ulterior refuză să încheie contractul nu se înscrie în parametrii problemei enunțate. În acest caz, momentul în care cumpărătorul acceptă oferta este și momentul în care ia naștere contractul de vânzare-cumpărare, în speță nemaipunîndu-se problema refuzului de a contracta ci a neexecutării contractului). S-a considerat că în asemenea cazuri nu se poate discuta despre o ofertă fermă de a contracta, fiindcă dacă la momentul acceptării ofertei obiectul contractului nu mai există pe stocurile vînzătorului, contractul nu se poate forma. Conform unei alte opinii, o ofertă de vânzare de genul celei prezentate este întotdeauna presupusă făcută sub condiția neepuizării stocului, condiție care este luată în considerație chiar și dacă este tacită²¹. În fine, conform altei opinii²², căreia îi dăm preferință, lipsa mărfurilor din stoc reprezintă un refuz justificat de a contracta.

Dacă, însă, nu se determină vre-un element esențial al viitorului contract (prețul, de exemplu) nu mai suntem în prezența unei oferte ferme, ci numai în fața unei oferte de a contracta, de a negocia contractul care se dorește a fi încheiat.

Criteriul care permite demarcația între oferta fermă de a contracta și o invitație de a negocia un viitor contract este determinarea definitivă a voinței ofertantului asupra elementelor esențiale ale contractului.

Problema este de o reală importanță din punct de vedere practic, fiind cunoscută tendința instanțelor de judecată de a admite cu multă larghețe incidența responsabilității ofertantului în cazul retragerii unei oferte ferme, față de admiterea responsabilității pentru încălcarea unei obligații precontractuale în timpul negocierilor²³.

Comerciantul nu va pierde dreptul de a refuza încheierea contractului propus, prin faptul emiterii unei oferte de a negocia un viitor contract, dar acest drept nu va putea fi exercitat discreționar de către acest comerciant. Prin emiterii unei asemenea oferte, dreptul său va dobîndi anumite limite pe care nu le avea anterior.

b. Situația consumatorilor. În principiu, în cadrul raporturilor juridice civile, nu există vre-o obligație legală de a contracta. Părțile sunt libere să încheie contracte sau să refuze încheierea lor, după cum le dictează interesele. Acest drept nu poate fi exercitat abuziv nici în cazul necomercianților și există atîta timp cît nu este înstrăinat de către titularul său prin vreuna din modalitățile arătate. Considerăm că și în cazul necomercianților lansarea unei invitații de a negocia

¹⁸ "Dacă în raporturile juridice civile, afară de restricțiile prevăzute de lege, oricine poate contracta, după cum dorește, în raporturile dintre comercianți sau dintre comercianți și consumatori există o obligație legală de a contracta cu orice solicitant." **Dan Chirică**, *Principiul libertății de a contracta și limitele sale în materie de vânzare-cumpărare*, R.D.C., nr. 6 /1999, p. 46.

¹⁹ A se vedea în acest sens: **Rene Lucien Morel**, *Du refus de contracter opposee raison de considerationpersonnelles*, RTD civ, 1908, p. 289-311.

²⁰ Nu ne referim la situațiile în care legea instiue expres asemenea obligații în sarcina comerciantului.

²¹ A se vedea în acest sens: **Andre Coherier**, *op. cit*, p. 39.

²² A se vedea **D. Chirică**, *Principiul libertății de a contracta și limitele sale în materie de vânzare-cumpărare*, R.D.C., nr. 6 /1999, p. 44-49, nota 12.

²³ De fapt referitor la această problemă, cazuistica este quasi-absentă. După cercetrile pe care le-am efectuat am reușit să indentificăm numai o decizie în acest sens; Decizia Curții de Apel București, secția I, din 24 decembrie 1919, în care s-a hotrât că "simpla polcitațiune nu poate produce nici un efect, nu poate produce nici unui raport juridic și nici nu poate crea vre-o obligațiune atat timp cît nu este acceptată de partea cîreia este destinată, ea neputînd constitui nici un drept în favoarea celui ce o face și în contra celui căruia este adresată", a se vedea și Decizia nr. 4814 din 21 decembrie 1999, CSJ, secția comercială, cu notă critică de **Dan Chirică**, în "Dreptul" nr. 11, pp. 63-173

un anumit contract, constituie o modalitate de restrângere a libertății contractuale. Și în asemenea cazuri, oferta de a negocia un contract va produce efecte juridice. Considerăm, însă, că rigorile nu vor fi aceleași în cazul comercianților și necomercianților.

În fine și jurisprudența este în măsură să constate situații de limitare a libertății contractuale a părților în anumite condiții.

Astfel instanțele franceze au contestat, încă de la începutul secolului XX, dreptul unei întreprinderi care se bucură de un privilegiu (poziție dominantă, monopol de drept sau de fapt) de a refuza încheierea unui contract cu anumite persoane. Doctrina analizând soluțiile jurisprudențiale a distins trei grade a refuzului de a contracta în funcție de intensitatea relațiilor cu virtualii cocontractanți:

1. Persoana care a primit o ofertă și refuză să contracteze.
2. Persoana a emis o ofertă de a intra în negocieri și ulterior refuză să negocieze.
- 3) Persoana întrerupe negocierile în curs de desfășurare²⁴.

Vom analiza în continuare aceste ipoteze.

1) Persoana care a primit o ofertă și refuză să contracteze. Nu contează natura ofertei primite - ofertă fermă de a contracta în care sunt stabilite toate elementele viitorului contract și care necesită numai o simplă acceptare pentru a se forma contractul preconizat sau o ofertă de a intra în negocieri pentru a stabili elementele viitorului contract. Partea care a recepționat asemenea ofertă poate refuza să dea curs invitației, refuzul putând fi expres sau tacit²⁵. În acest caz nu se poate pune problema responsabilității părții pentru refuz nejustificat de a contracta. Ofertantul nu are nici un drept de a obține angajarea celeilalte părți într-o relație contractuală și pe cale *de* consecință destinatarul ofertei are întotdeauna un interes legitim de a refuza **acceptarea**. A presupune contrariul, deci a admite posibilitatea de a fi antrenată răspunderea destinatarului ofertei pentru refuzul său, înseamnă a restrânge indirect principiul libertății contractuale, periclitându-se grav securitatea statică a circuitului civil. Dacă cineva nu poate fi constrâns să vândă ceva pe cale directă, ar putea fi determinat să facă acest lucru pe cale indirectă, angajându-i-se o răspundere civilă pentru refuzul său de a contracta.

Problema care se poate pune în legătură cu această ipoteză este dacă acest refuz este susceptibil de a fi exercitat în mod suveran, indiferent de substratul său subiectiv sau există posibilitatea de a exercita acest drept în mod abuziv²⁶.

Această ipoteză presupune niște demersuri precontractuale adresate unei persoane, care ulterior se hotărăște să negocieze contractul propus, dar ofertantul refuză negocierea contractului. Această ipoteză nu trebuie confundată cu emiterea unei oferte ferme de a contracta, fiindcă în cazul acceptării de către destinatar nu mai putem discuta despre un refuz de a contracta, ci de neexecutarea contractului deja încheiat. Pentru a rămâne în arealul problemei pe care o discutăm, oferta trebuie să îmbrace forma unei invitații la negocieri. Care este valoarea juridică a unei asemenea oferte? Cu certitudine, ea nu va produce aceleași efecte ca o ofertă fermă de a contracta, prin urmare acceptarea ei nu va conduce la formarea contractului. Dar ce valoare are în asemenea caz refuzul de a negocia provenit chiar de la cel ce a avut inițiativa începerii negocierilor? Trebuie să distingem între ofertele de a negocia care implică îndeplinirea anumitor condiții, obligațiuni de îndeplinit din partea viitorului cocontractant și cele adresate publicului larg fără nici un fel de detalieri și necondiționat. În primul caz, dacă acceptantul nu îndeplinește condițiile impuse, nu are, în principiu, de ce să se plîngă în caz de refuz. În cel de-al doilea caz, apelînd la publicul larg fără nici un fel de rezerve, ofertantul a permis să se creadă că oricine

²⁴ A se vedea în acest sens: **Rene Lucien Morel**, *Du refus de contracter oppose en raison de consideration personnelles*, RTD civ, 1908, p. 289-311.

²⁵ A se vedea în acest sens: **Rene Popesco-Ramniceano**, *Le silence createur d'obligations et l'abus du droit*, RTDciv, 1930, pp. 999-1009; **Henri Boulard**, *op. cit.*, p. 5.

²⁶ A se vedea în acest sens: **L. Campion**, *De l'exercice antisocial des droits subjectifs. La theorie de l'abus des droits*, Etablissements Emile Bruylant, Bruxelles și Librairie Generale de Droit, Paris, 1925, p. 94; "Ce droit n'est pas reste plus absolu que ceux examines jusqu'ici. Une reaction anti-individualiste se dessine. La jurisprudence et meme la loi ont admis que le refus de contracter pouvait devenir abusif s'il avait des consequences antisociales ou s'il inspire par l'intention de nuire."; a se vedea în acest sens și **Ion Deleann**, *Drepturile subiective civile și abuzul de drept*, Ed. "Dacia", Cluj-Napoca, 1988, p. 82-83., "Libertatea contractuală" sau "libertatea convențiilor", întocmai ca "libertatea de voință în materia contractelor", nu poate fi considerată, în viața noastră juridică, absolută, discreționară, nesusceptibilă de abuz."

poate ridica oferta, în condițiile uzuale în care se tratează asemenea afaceri. Ofertantul a creat o anumită încredere părții care a primit oferta, încredere pe care o înșală, refuzând negocierile ulterioare și respectiv posibilitatea încheierii acelui contract. Dacă acest refuz este justificat pe anumite considerende economice, nu se pune problema responsabilității părții de la care provine refuzul. Dacă acest refuz este nejustificat, responsabilitatea va putea fi angajată.

După cum am menționat, refuzul de a contracta poate îmbrăca și forma refuzului de a nu contracta²⁷. Aceasta ar fi ipoteza când părțile au început deja negocierile în vederea încheierii unui anumit contract, dar una din ele rupe intempestiv aceste negocieri. Această problemă este analizată mai bine de un secol în literatura și jurisprudența străină²⁸, existând suficiente studii și monografii precum și cazuistică, fiind elaborate mai multe teorii referitor la natura și întinderea răspunderii cu o audiență mai mult sau mai puțin largă.

În doctrina germană s-a evidențiat teoria lui Jhering. El a văzut în responsabilitatea precontractuală o răspundere de natură contractuală. Baza acestei răspunderi o constituie "*culpa in contrahendo*" ce rezultă dintr-o convenție tacită, în cadrul căreia fiecare se angajează să răspundă de toate greșelile comise în vederea încheierii contractului (răspunderea precontractuală) și încă de a asigura cealaltă parte că contractul prezintă toate elementele de valabilitate (această răspundere se va aplica în cazul anulării contractului). Deci, conform acestei teorii, fiecare parte se angajează să presteze "*diligentia in contrahendo*", angajament ce decurge dintr-o convenție tacită (fapt, ce a atras critici severe acestei teorii, o asemenea convenție neputând fi decât artificială, cu greu admisă de către părți). Daunele-interese suferite (*vertragsinteresse*) conform acestei teorii se compun din pierderile și cheltuielile efectiv suferite (*damnum emergens*) și beneficiul nerealizat (*lucrum cessans*). Teoria lui Jhering se afla undeva între cele două teorii radicale: teoria care are ca fundament responsabilitatea bazată pe o culpă lată și teoria lui Windscheid.

Teoria riscului contractual. Teoria lui Windscheid. Conform acestei teorii, atunci când o persoană ia inițiativa unui contract, ea își asumă implicit responsabilitatea tuturor prejudiciilor cauzate celeilalte părți sau terților și acest lucru independent de natura acestor prejudicii. Spre deosebire de Jhering care menține ideea de culpă, această teorie se prezintă ca o teorie obiectivă, dincolo de orice idee de culpă.

Teoria lui Planiol. Conform acestei teorii, culpa constă în neîndeplinirea unei obligații preexistente. Neîndeplinirea unei obligații contractuale va atrage răspunderea contractuală, neîndeplinirea unei obligații generale, impuse de lege se va solda cu angajarea răspunderii delictuale. Partea care se plînge de ruperea intempestivă a negocierilor va trebui să demonstreze existența în sarcina celeilalte părți a unei obligații pe care aceasta a încălcat-o. Faptul de a intra în negocieri impun părților niște obligații speciale, ele nu mai rămîn în sfera obligațiilor generale, este făcut un pas în plus, părțile sunt supuse unei noi diligente (diligentă pe care Jhering a văzut-o sub forma *diligentia in contrahendo*).

Au fost emise și alte teorii, precum teoria mandatului, gestiunii de afaceri, angajamentului unilateral, dar care au fost și ele expuse unor critici aspre, neputînd fi reținute pentru rezolvarea problemei în cauză.

Teoria lui Faggella. Printre aceste teorii s-a evidențiat teoria lui Faggella, una dintre cele mai importante în domeniu. Ea a reprezentat un studiu nou asupra materiei, după cum și-a intitulat articolul său R. Saleilles²⁹. Faggella a divizat în trei părți perioada precontractuală: negocierile preliminare, elaborarea ofertei și emisiunea ofertei. Acest lucru constituie una dintre ideile de bază

²⁷ A se vedea în acest sens: **Jean Ricot**, *op. cit.*, p. 7.

²⁸ A se vedea în acest sens: **Gabrielle Faggella**, *Dei periodi precontractuali e della loro vera ed estatta costruzione scientifica*, în Studi giuridici in onore di Carlo Fadda, Naples, 1906, voi. III, p. 271 și urm., *apud* **R. Saleilles**, *De la responsabilite precontractuelle a propos d'une nouvelle etude sur la matiere*, RTD civ, 1907, p. 697; **Jean Ricot**, *op. cit.*; **Andre Coberier**, *op. cit.*; **Rene Lucien Morel**, *Du refus de contracter opposee en raison de consideration personnelles*, RTDciv, 1908, p. 289-311; **Joana Schmidt**, *La sanction de la faute precontractuelle*, RTDciv, 1974; **J. Mestre**, *La non- conclusion d'un contrat peut-elle constituer un prejudice reparable ?*, RTD civ, 1988, p. 107; *Obs.*, **J. Mestre**, "Revue trimestrielle de droit civil", 1998, p. 339; *Obs.*, **G. Durry**, "Revue trimestrielle de droit civil", 1976, p. 549; **Jean-Marc Mousseron**, *Technique contractuelle*, 2^e edition, Ed. Francis Lefebvre, 1999, etc.

²⁹ A se vedea în acest sens: **R. Saleilles**, *De la responsabilite precontractuelle a propos d'une nouvelle etude sur la matiere*, RTD civ, 1907, p. 697.

în jurul căreia este construită întreaga teorie: determinarea fazelor perioadei precontractuale, menținerea în întregime a dreptului de retragere în oricare dintre aceste faze, combinarea principiului autonomiei cu principiul responsabilității.

Prima fază-negocierile preliminare-este faza în care părțile încearcă să ajungă la înțelegeri reciproc avantajoase cu privire la elementele viitorului contract. În funcție de complexitatea contractului prognozat, diferă și numărul acestor convenții. S-a pus problema de a ști care este valoarea juridică a acestor înțelegeri. Părerea dominantă a fost³⁰ că aceste înțelegeri, chiar dacă îmbracă forma unor convenții nu sunt veritabile acorduri de voință, destinate să creeze, modifice sau stingă raporturi juridice. Scopul lor este de a trasa itinerarul viitorului contract, oprindu-se asupra elementelor necesare încheierii lui. Dar aceste convenții nu sunt consimțite decât sub beneficiu de inventar, în funcție de evoluția evenimentelor. Aceste convenții sunt străine domeniului contractualului și obligatorului.

După această fază, care este uzual cea mai lungă, urmează cea de-a doua, denumită de Faggella faza formulării ofertei definitive. Părțile se retrag pentru a reflecta asupra celor negociate și partea, de obicei cea care are inițiativa, urmează să formuleze oferta în forma ei finală. În această fază părțile au dobândit un grad în plus la încrederea lor de a vedea contractul încheiat. Ele au ieșit din perioada tatonamentelor, discuțiilor, compromiselor, ajungând la un acord satisfăcător pentru ambele părți.

Această etapă este urmată de cea de-a treia și ultima etapă precontractuală: emisiunea ofertei. Această fază s-a bucurat de o atenție sporită și este bine studiată, astfel încât urmează să o omitem din acest studiu.

Ideea pe care a încercat să o promoveze Faggella este că nu numai a treia fază - emisiunea ofertei - are o valoare juridică, ci și primele două faze au o anumită valoare juridică, fiind deja susceptibile de a produce anumite efecte juridice. Autorul abandonează ideea tradițională, conform căreia primele faze reprezintă simple manifestări de fapt, care rămân indiferente și inoperante din punct de vedere juridic, pînă nu se traduc într-o manifestare de voință propriu-zisă.

Această clasificare a lui Faggella a perioadei precontractuale nu este infailibilă, criticile neezitînd să apară. Conform unei opinii, distincția făcută de Faggella nu apare în toate contractele și nu corespunde întrutotul realității. În cele mai multe cazuri cea de-a doua fază lipsește. Autorul citat³¹ propune o altă clasificare a perioadei precontractuale, pe care o considerăm mai judicioasă. La început, divergențele poartă chiar asupra identității viitorului cocontractant, iar o dată depășită această fază, divergențele se vor transpune asupra obligațiilor ce urmează să revină fiecărei părți din cadrul viitorului contract. În a treia etapă voința unei dintre părți va fi definitiv fixată asupra acestor elemente.

Baza responsabilității, conform teoriei lui Faggella nu este culpa și nici neexecutarea obligației ce rezultă dintr-o convenție tacită. Baza responsabilității rezidă în chiar faptul de a consimți la lucrările precontractuale. Acest fapt ar da naștere, în viziunea autorului, unui pact de garanție. Pactul de garanție obligă părțile să acționeze numai în conformitate cu buna-credință și echitatea comercială, încălcarea acestei obligații este sursa responsabilității părților. Această obligație este încălcată în cazul unui refuz arbitrar de a continua negocierile.

Noțiunea pactului de garanție elaborat de Faggella nu pare întrutotul satisfăcătoare. Fiecare parte își asumă o obligație de securitate: ea se obligă să nu rupă negocierile din rațiuni egoiste. Acest angajament nu este de natură contractuală (după cum 1-a văzut Jhering), el constituie un veritabil risc legal impus forțat de lege care are sursa într-un fapt voluntar — aderarea la lucrările premergătoare încheierii unui contract. Dar autorul face referire la o bază legală care nu există. Este criticabilă de altfel și abandonarea ideii de culpă. Culpă fiind o încălcare a unor obligații preexistente, iar autorul considerînd că prin faptul aderării la negocieri părților li se impun niște obligații speciale de securitate, violarea lor constituie o faptă culpabilă care va atrage răspunderea părții în cauză. Deci ideea de culpă nu este incompatibilă cu teoria elaborată, eliminarea ei considerîndu-se un neajuns.

Printre alte critici aduse teoriei mai enunțăm faptul că noțiunea de refuz arbitrar (nejustificat) de a contracta este vagă și confuză.

³⁰ Andre Coherier, *op. cit.*, p.50.

³¹ Andre Coherier, *op. cit.*, p.103 și urm.

Refuzul nejustificat este acel refuz care nu este motivat de divergențe de ordin economic. Ori și această noțiune este imprecisă, putând fi ușor fraudată în practică de către părți sau să devină sursă a arbitrariului din partea instanțelor.

Dar toate aceste critici nu pot știrbi din valoarea acestei teorii, care poate fi rezumată la următoarele idei:

--- Pentru a putea fi antrenată responsabilitatea, este necesară o acceptare reciprocă, tacită sau expresă la lucrările precontractuale.

--- În timpul negocierilor preliminare, singura retragere arbitrară va angaja responsabilitatea. Daunele interese nu vor cuprinde de cât pierderile efectiv suferite.

--- În cursul elaborării ofertei, nu va exista responsabilitatea de cât în caz de retragere arbitrară, dar daunele interese vor cuprinde și ocaziile ratate.

--- După emisiunea ofertei, va fi antrenată responsabilitatea indiferent de motivul retragerii și daunele se vor compune din pierderile suferite și beneficiul nerealizat.

O altă teorie, înrudită în privința unor aspecte, cu teoria lui Faggella, împărtășită de numeroși doctrinari și de jurisprudență o reprezintă aplicarea teoriei abuzului de drept în domeniul răspunderii precontractuale. În doctrina franceză ea este cunoscută ca teoria lui Josserand.

Transpusă pe terenul abuzului de drept, responsabilitatea precontractuală, credem, își găsește un reazăm solid, ruperea arbitrară și intempestivă, fără motiv legitim este un caz tipic al abuzului de drept, care constă în "l'exercice anormal d'un droit, exercice contraire à la destination économique ou sociale de droit subjectif"³².

În conformitate cu această teorie, criteriul de bază al abuzului de drept nu trebuie căutat nici în intenția de a dăuna, nici în greșala sau culpa comisă în cadrul exercițiului acelui drept, ci în deturnarea dreptului de la funcția lui socială. Drepturile sunt conferite individului de către societate, avîndu-se în vedere o anumită destinație economică și socială. Dacă acest individ se servește de acest drept în scopuri egoiste, dreptul său este deturnat de la funcția pentru care a fost creat și recunoscut, responsabilitatea urmînd să fie angajată.

În perioada precontractuală, fiecare parte conservă libertatea absolută de a se retrage din negocieri. Această libertate nu este conferită decît pentru rațiuni economice: dezvoltarea comerțului, industriei, liberei și onestei concurențe, buna funcționare a întreprinderilor, etc. Dacă însă această retragere este inspirată de alte rațiuni, decît cele avute în vedere de ordinea juridică, atunci dreptul este deturnat de la funcțiunea sa și responsabilitatea va fi angajată³³. Această teorie a fost împărtășită și de către doctrina românească³⁴.

Concluzia. În fond, autorii tuturor acestor teorii ajung la concluzia posibilității antrenării unei responsabilități încă în etapa premergătoare formării contractului. Chiar dacă natura și efectele aceastei responsabilități nu sunt un element comun al acestor teorii, toate recunosc că fundamentul acestei responsabilități se găsește în existența unei situații speciale existente între părți cu privire la încheierea unui contract. Aceste teorii omit, însă, să precizeze care sunt, *in concreto*, obligațiile care se nasc datorită acestei situații speciale, încorsetarea acestei probleme într-un sistem rigid, marcat de principii absolute nu este în măsură să o rezolve în mod satisfăcător. Aceste sisteme au polarizat ușoar critici justificate. Mai indicat ar fi, după părerea noastră, trasarea unor principii directe, reguli care ar conduce la soluționarea tuturor diferendelor în legătură cu etapa precontractuală deduse în fața instanțelor. După cum am văzut, stabilirea naturii răspunderii precontractuale a constituit o preocupare constantă a doctrinei. Considerăm că această problemă nu poate primi un răspuns unic și absolut. Neîndeplinirea unor obligații contractuale va atrage răspunderea contractuală, iar neîndeplinirea unor obligații legale va atrage răspunderea delictuală. Important este stabilirea obligațiilor ce incumbă participanților la această etapă.

³² R. Saleilles, *Theorie generale de l'obligations*, p. 370 apud, Paul Dumitriu, *op. cit.*, p. 123.

³³ A. Coherier, *op. cit.*, p. 130 și urm.

³⁴ Paul Dumitriu, *op. cit.*, p. 123, Mihail Eliescu, *op. cit.*, p. 167, Ion Deleanu, *op. cit.*, p. 82-83, Dimitrie Gherasim, *op. cit.*, p. 119.

NECESITATEA COOPERĂRII VAMALE COMPLEXE A STATELOR DIN FOSTUL LAGĂR SOVIETIC ÎN PROCESUL INTEGRĂRII EUROPENE

Zinaida Lupașcu, dr. în drept, conferențiar universitar, facultatea de drept, catedra Drept public, USEM

Soluționarea problemei unificării legislațiilor vamale a țărilor CSI favorizează (contribuie) la analiza comparativă a lor. După afirmațiile mai multor autori în metodologia acestei sfere (acestui domeniu) a jurisprudenței și în particular a dreptului internațional, analiza comparativă ocupă un loc important și viceversa (invers) pentru compararea jurisprudenței mai importantă este problema juridico-internațională [1. Сандаев А.Х. Сравнительное правоведение и юридическая география стран мира. – М.: институт государства и права РАН, 1993, ст. 61] .

Această interconexiune ne arată actualitatea acestei probleme la nivel înalt.

Trebuie de menționat, că baza juridică a legislațiilor vamale naționale în fiecare din majoritatea statelor comunității sunt Codul Vamal și Legea cu privire la tariful vamal. Excepție este Kazahstanul, unde legea complexă cu privire la activitatea vamală este întărită prin decretul președintelui; Rusia și republica Moldova, unde o mare parte de dispoziții a codurilor fiscale sunt dedicate sistemului de percepere a taxelor vamale; Rusia, unde baza juridică de utilizare a măsurilor de reglementare netarifară se conțin în legea federală „despre reglementarea de stat a activității comerciale externe” din 1995.

Codurile vamale ale Rusiei, Belarusiei, Azerbaidjanului și Tadjikistanului conțin practic dispoziții identice. În multe cazuri putem să concluzionăm că problema unificării actelor legislative cu privire la activitatea vamală supreme în statele CSI principial nu există, însă afirmația dată corespunde realității.

Considerabil, multe deosebiri principale apar la etapa comparabilă a directivelor (dispozițiilor) actelor normativo-juridice, adoptate de organele puterii executive a statelor-membre a comunității în sfera activității vamale.

Cum am menționat mai sus, posibilitatea adoptării acestor acte din păcate nu se exclude la momentul actual de statutul juridic și principiilor CSI.

Analizând legislațiile vamale a statelor CSI putem constata faptul multor deosebiri cu cea a Federației Ruse referitor la unele dispoziții. Aceste deosebiri apar în competența organelor puterii cu privire la activitatea vamală, cât și apariția divergențelor la diferite etape a unificării. Astfel, în Federația Rusă multe raporturi juridice sunt reglementate de Codul Vamal, deci la un nivel superior al legislației. Codul Vamal al Ucrainei conține doar dispozițiile generale ale dreptului vamal, lăsând reglementarea multor întrebări cheie pe seama organelor puterii executive.

De aici reiese, că pentru rezolvarea multor probleme legate de unificare pentru Ucraina este suficient numai actele organelor administrative a Comunității, dar pentru Rusia în aceeași situație este necesar încheierea unui tratat sau acord internațional.

Codul vamal este o lege federală ce reglementează activitatea ce alcătuiește competența exclusivă a Federației Ruse, cu certitudine că pentru ce dispoziția tratatului (acordului) internațional să fie superior față de normele naționale, acest tratat urmează să fie ratificat.

Punctul d) al art. 15 a legii federale „Despre tratatele internaționale cu Federația Rusă” prevede obligația calificării tratatelor despre participarea Federației Ruse în organizațiile interstatuale, unionale și altor organizații, dacă aceste tratate prevăd reluarea unui șir de competențe din funcțiile Federației Ruse și stabilește obligație de a îndeplini aceste decizii pentru Federația Rusă [2. Комментарий к Федеральному Закону «О международных договорах Российской Федерации». – М.: Спарк, 1999, ст. 50].

De exemplu, cincisprezece din optsprezece regimuri vamale în legislația vamală rusă sunt stabilite de lege. În Codul Vamal al Ucrainei [2. art. 6 și art. 36] definiția „regimul special vamal” se utilizează (se folosește) față de modul simplificat de verificare a lucrurilor (mărfurilor). [3. Таможенные кодексы республики Беларусь, Российской Федерации, Украины. – Минск: Амалфеп, 1996, ст. 370]

De aici se subînțelege privilegii, neaplicarea unor anumite forme ale controlului vamal față de persoanele unor anumite state pe baza tratatelor internaționale ale Ucrainei.

Acest concept se răsfrânge și față de transportarea mărfurilor peste frontiera vamală, care nu sunt supuse declarației prin zonele (cordoanele) controlului vamal simplificat. Pe lângă acest fapt, Codul Vamal ucrainean examinează această categorie juridică în titlu „regimuri speciale ale controlului vamal” [4.sectiunea 2, capitolul 3], unde paralel cu cele numite intră folosirea mijloacelor tehnice ale controlului vamal, atragerea specialiștilor și experților, controlul și verificarea lucrurilor, mărfurilor și mijloacelor de transport și a altor obiecte, asigurarea vamală, controlul personal, operațiunile controlului vamal.

Astfel, aceste dispoziții ale Codului Vamal al Ucrainei sunt examinate, preluate în Federația Rusă și alte state CSI ca formă a controlului vamal. Aceasta este una din principalele deosebiri în dispozițiile vamale a țărilor Comunității.

Vorbind de dispozițiile legislațiilor vamale a țărilor CSI referitor la institutul regimurilor vamale se merită de menționat că dreptul de a stabili regimuri vamale ca o totalitate de reguli, care determină statutul mărfurilor pentru scopuri vamale, îl posedă în exclusivitate puterea legislativă, în afară de:

1. Un șir de republici, codurile vamale a cărora alocă Guvernului dreptul de a stabili regimuri vamale, dar Comitetul de Stat Vamal (Г.Т.К.) este în drept să determine cerințele, restricții legate de aplicarea regimurilor vamale concrete [5.art. 24, Codul Vamal al Federației Ruse, Codul Vamal al Republicii Tadjikistan].

Guvernul Federației Ruse a stabilit trei regimuri vamale suplimentare: exportul mărfurilor pentru reprezentanțele Federației Ruse de peste hotare; exportul anumitor mărfuri în statele foste membre ale URSS și transportarea rezervelor.

2. Ucraina, unde conform Codului Vamal, conceptul de regimuri vamale sus-numite lipsesc.

3. Republica Uzbekistan, unde Codul Vamal prevede regimul vamal a depozitului temporar a mărfurilor și a mijloacelor de transport sub controlul vamal [6. Art. 24 al Codului Vamal din 26.12.1997, №548-1]

Nomenclatorul (enumerarea) regimurilor vamale la nivelul prezentat în actele legislative supreme (codurile vamale și legile cu privire la activitatea vamală) în țările CSI sunt unice, cu excepția Ucrainei și Uzbekistanului.

El este alcătuit din cincisprezece puncte, punerea în circuitul liber (în Codul Vamal al Georgiei – importul pentru circuitul liber, reimportul, exportul, reexportul, prelucrarea pe teritoriul vamal, prelucrarea (...) în afara teritoriului vamal, tranzit, magazinul comerțului neimpozitat, refuzul de la marfă în folosul statului, nimicirea mărfurilor, zona vamală liberă, depozitul vamal; import (export) temporar, depozitul liber).

Deosebirea la general a legislațiilor vamale a statelor CSI este determinată, mai întâi de toate, după situația geografică – divergențe în conceptul „teritoriu vamal” și „frontiera vamală”, cât și particularitățile administrării activității vamale – în ceea ce privește definirea structurii organelor vamale.

Dacă în Federația Rusă organele vamale constituie prin sine un departament (ведомство) independent, un organ deosebit a puterii executive, atunci în Kazahstan Comitetul Vamal este o subdiviziune structurată a Ministerului veniturilor de Stat. În Kîrghizia conducerea nemijlocită a activității vamale este înfăptuită de Inspekția Vamală de Stat de pe lângă Guvernul Republicii Kîrghize.

În următoarea treaptă a organelor vamale intră vămile, posturile vamale și grupurile vamale.

În Ucraina sistemul organelor vamale nu corespunde dispozițiilor Codului Vamal. În locul Comitetului Vamal de Stat prevăzut de Codul Vamal, conducerea nemijlocită a activității vamale este înfăptuită de Serviciul Vamal de Stat [7.Державно митца служба]. În Turkmenistan sistemul organelor vamale este condus de Vama de Stat a Turkmenistanului. Însă după părerea autorului, deosebiri în structura organelor vamale a țărilor CSI nu este un impediment esențial în rezolvarea problemelor de unificare a legislațiilor vamale.

O importanță mai esențială o au deosebirile în conceptul definirii aparatului activității vamale. Mai întâi de toate, aceasta se referă la determinarea obiectelor care vor fi transportate peste frontiera vamală și vor fi supuse controlului vamal. La momentul actual, când au avut loc un șir de schimbări în legislațiile CSI în domeniul activității vamale, care au avut loc în perioada 1996-2006, se observă tendința către o determinare unică a termenilor „mărfuri” și „mijloacelor de transport”. În Codul Vamal al Ucrainei [8.art. 15] sunt delimitate noțiunile de „obiecte” și „mărfuri” (adică

producția care este obiectul vânzării-cumpărării sau schimbului), mijloacele de transport (care vremelnic intră sau ies de pe teritoriul vamal și sunt utilizate pentru transporturile internaționale), „lucrurile” (obiectele utilizate personal), „valuta” și „lucruri de valoare”, „obiectele organizațiilor și guvernelor internaționale și străine”.

Deosebirile esențiale în legislațiile vamale a statelor CSI sunt în domeniul reglementării juridice a transportării peste frontiera vamală a obiectelor proprietății intelectuale.

Codul Vamal al Federației Ruse și Moldovei nu conțin careva prevederi referitoare la această problemă, ceea ce nu putem vorbi despre legislația vamală a Belorusiei. Conform Codului Vamal al Kirghizstanului, organele vamale, în limitele competenței sale, iau măsuri pentru apărarea dreptului proprietății intelectuale.

Conform cererii scrise a proprietarului de drept, organele vamale sunt obligate să oprească livrarea, fabricarea, punerea în vânzare a mărfurilor în cazul dubiilor (подозрения) față de faptul că transportarea mărfurilor enumerate vor duce la încălcarea dreptului proprietății intelectuale. În acest caz, petiționarul și persoanele care transportă mărfurile sunt informate despre compoziția (componenta) mărfurilor, dar pentru acceptarea cererii sunt percepute încasări conform tarifului stabilit de Guvern. La solicitarea organelor vamale, autorul cererii prezintă garanții care ar acoperi paguba persoanei ce transportă mărfurile, apărută în rezultatul înaintării cererii. Mai mult ca atât, art. 30 a Codului Vamal al Kirghiziei stabilește termenele de încetare (oprire) a livrării mărfurilor în scopul apărării dreptului proprietății intelectuale, – până la 10 zile lucrătoare cu dreptul de prelungire – până la 10 zile lucrătoare suplimentare. , **[9.art. 30 a Codului Vamal al Kirghiziei]**

Aici este neapărat de accentuat conceptul obiectului proprietății intelectuale pentru scopul asigurării apărării ei din partea legislației vamale din partea fiecărui stat al Comunității CSI.

După părerea autorului, acesta poate fi orișicare deținător al dreptului de autor cu caracter nepatrimonial, exprimat de deținător, statutul juridic al mărfii conform unei legislații vamale a unei țări CSI.

Numai prin intermediul consolidării acestei dispoziții, în acordul interstatat acest obiect poate să devină subiect al perfectării vamale și controlului vamal, cât și pentru apărarea din partea organelor vamale. În viitor, țările-participante sunt obligate să acordeze normele administrative vamale și interramurale a dreptului național la dreptul general după formula indicată.

Un loc important în sistemul analizei problemei de unificare a legislațiilor vamale a statelor CSI o are cercetarea structurilor legilor cu privire la activitatea vamală, consecutivitatea adoptării și intrării în vigoare a lor.

Este necesar de a menționa că în publicațiile științifice a Ucrainei se observă privilegii de intrare în vigoare a primului Cod Vamal dintre țările CSI și rolul ei de pionerat a acestei țări în elaborarea unei baze legislative a activității vamale.

[10.Парламент України першив серед країн СНГ прийняв новий Митний кодекс, який і свого дні є основним законом для митний служби»] [107. Юрій Кравченко. Митниця на службі держави. Київ: Політика і час, 1995, № 6, стр. 10].

După părerea autorului, factorul ordinii de a adopta și a intra în vigoare a legilor cu privire la activitatea vamală joacă un rol important numai în partea legată de adaptarea la spațiul juridic vamal în reglementarea mondială a comerțului. Dar ce este mai important – anume influența „autoritară” la nivelul legislației supreme asupra legislațiilor altor state CSI. **[11. Законы о таможенном деле в больших ...]**

În calitate de părere independentă în acest context poate fi adusă părerea juriștilor din Țările Baltice. După părerea lor, „în prezent în legislațiile vamale a statelor principale dominează normele care se conțin în Convenția de la Kiotsk din 1973 despre simplificarea (упрощение) și armonizarea procedurilor vamale”.

Reprezentanții tipici ai acestei Convenții – Uniunea Europeană și Rusia. Introducerea unei asemenea legislații vamale în Lituania este foarte problematic **[12. М.Алкалныньш. Таможенное законодательство приспособления к ЕС. Латвия: региональная точка зрения // Балтийский курс. – Лето 1998. – ст. 17].**

Astfel, trebuie de menționat faptul de lider al Federației Ruse, influența ei la adoptarea legilor cu privire la activitatea vamală în alte state CSI. Acest fapt este recunoscut, de asemenea, și în publicațiile științifice a slujbelor (departamentelor) vamale a acestor state. Exemplu, problema fondării și evoluției legislației vamale a Republicii Kirghizstan „a fost ușurată considerabil în legătură

cu adoptarea Codului Vamal al Federației Ruse” [13.Э.Д.Иманалиев. Совершенствование таможенной службы Кыргызской Республики в современных условиях // Форум: методический сборник. – Выпуск 6. – М.: РИОРТА. – 1999. – Стр. 258].

Din păcate, legile statelor CSI cu privire la activitatea vamală dau posibilitate organelor puterii legislative, cât și executive de a stabili unele norme, care vin în contradicție cu principiile cooperării vamale. Aici urmează să menționăm un șir de divergențe.

Mai întâi de toate, aceasta se referă la institutul reglementării vamale-tarifare și plăților vamale. Acest institut deseori este folosit în calitate de instrument a influenței politice în relațiile interstatuale în interiorul comunității.

Cele mai multe discordanțe în această sferă se observă între legislația vamală a Federației Ruse pe de o parte, și a Moldovei, Ucrainei, Azerbaidjanului, Kazahstanului și Georgiei pe de altă parte. Urmează să elucidăm un șir de exemple.

În primul rând, este necesar de remarcat, că la secția (capitolul) ce se referă la clasificarea plăților vamale, determinarea nomenclatorului (listei) tipurilor de plăți vamale este neuniformă (controversată). Același lucru se întâmplă și la secțiunea (capitolul) sistemului de aplicare a lor de către organele vamale în dependență de regimul vamal; direcția de transportare a mărfurilor și mijloacelor de transport (exportul și importul); categoriile persoanelor ce transportă mărfurile.

Spre deosebire de legislația Federației Ruse, la secțiunea plăților vamale nu se referă taxa pe valoare adăugată (TVA), cât și accizele, plățile vamale conform legislației vamale a Ucrainei. Conform legislației acestei țări, plățile vamale se împart în taxe vamale și impozit vamal (încasare).

Ultima se percepe pentru îndeplinirea de către organele vamale a obligațiilor de serviciu cu care sunt împuternicite, cum și pentru deservirea în sfera activității vamale (și anume, efectuarea operațiunilor la rugămintea persoanelor cointerestate și în condițiile determinate nemijlocit de organul vamal în bază contractuală).

Clasificarea taxelor vamale deși sunt aproape omogene în țările CSI, în unele state ele se deosebesc.

De exemplu, în Republica Kazahstan sunt excluse din legislația vamală așa tipuri de taxe vamale, care se referă la măsurile de antidoping și de compensație. Din izvoarele oficiale reiese că așa decizie este legată de acordarea (приведение закона) legislației naționale în corespundere cu obligațiile internaționale a republicii. [14.Закон Республики Казахстан от 1 июля 1999 № 4261 «О внесении изменений и дополнений в закон Республики Казахстан о таможенном деле в Р. Казахстан от 20 июля 1995 № 2368» // Казахстанская правда. – 1999. – 3 августа. – № 185-186).

Conform Legii Republicii Armenia din 18 august 1993 „Cu privire la tariful vamal în Republica Armenia” [15.Din 1 ianuarie 2001 dispoziția acestei legi a intrat ca parte componentă în Codul Vamal al Republicii Armenia] prevedea categorii suplimentare a taxelor vamale și anume:

- visteria statului – temporar introdusă de Guvern în scopul măririi fondului de venituri la Bugetul de Stat;
- protector – în scopul apărării producătorului autohton;
- stimulare (stimulatoare) /în Rusia – analog – stabilite taxe preferențiale/;
- nivelare – stabilită față de mărfurile importate. Cât și mărfurile de proveniență autohtonă scoase de întreprinderile naționale cu scopul nivelării prețurilor cu cele a mărfurilor străine analoage;
- statistice, stabilite cu scopul evidenței analitice a circuitului de mărfuri în republică [16. Ibidem, pag. 57]

În al doilea rând, divergențe principale în legislațiile vamale ale statelor CSI se manifestă la mărimea tarifelor pentru plățile vamale, în corespundere de categorie (după regulile generale). Mai întâi de toate, trebuie de menționat faptul că competențe organelor de stat a statelor CSI în ceea ce privește stabilirea tarifelor vamale ca un nomenclator a taxelor vamale nu este omogenă. De exemplu, dacă în Rusia aceasta este de competența Guvernului, atunci în republica Kîrgîstan – puterii legislative, adică ...

Dar aici trebuie de luat în vedere nu atât de mult problema menționată, cât divergențele în planul taxelor și tarifelor vamale a țărilor comunității, dar întrebările delimitării competențelor între

puteri vor fi menționate mai târziu, când vom examina propuneri pentru rezolvarea problemelor sus-menționate.

În plan doctrinal, un interes deosebit îl prezintă analiza juridico-comparativă nu atât de mult a diferențelor în stabilirea taxelor tarifare, stabilite după principiul statului de origine a mărfurilor cu un regim cu mult mai binevenit pentru națiune și în comparație pentru anumite mărfuri sub subpozițiile TH ВЭД СНГ, cât în studierea principiilor juridice în corespundere cu care (datorită cărora) aceste divergențe au fost posibile.

Tarifele pentru taxele vamale la import se stabilesc de către statele CSI după principiul specializării naționale a economiei. De exemplu, de un liberalism relativ se deosebește tariful vamal al Azerbaiejanului: taxele preferențial advalorice și care nu depășesc în mediu 15% din costul vamal al mărfurilor. Așa o limită înaltă este stabilită la importul sfeclei de zahăr, anumitor categorii de ceai, бахчевых культур și anumitor soiuri de fructe, cât și anumitor categorii de produse casnice, instalații sanitaro-tehnice din metale negre.

Tariful de import pentru taxa vamală la băuturile spirtoase tari (importate) sunt stabilite în mărime de 2 euro pentru un litru de volum general, pentru țigări din tutun sau substituent până la 1,2 euro pentru 1000 bucăți. **[17.Постановление Кабинета Министров Азербайджанской Республики от 27 февраля 1999, № 25. О ставках таможенных пошлин на экспортно-импортные операции в Азербайджанской Республике // Азербайджан. – 1999. – 28 февраля. – № 47].**

În Republica Armenia se folosește numai taxe advalorem a impozitelor vamale, ceea ce este de neconceput din punct de vedere a principiilor de stabilire a plăților vamale. Mai mult ca atât, în prezent, Guvernul acestei republici a stabilit un tarif de import unic a taxei vamale în mărime de 10% din costul vamal al mărfurilor importate, indiferent de categoria celor din urmă. (după regula generală) **[18.. Постановление Правительства республики Армения от 6.12.1993, № 615 «Об установлении таможенной пошлины Республики Армения» // Республика Армения. – 1994. – 5 января. – №1].**

Tariful vamal al Republicii Georgia, de asemenea, este deosebit prin liberalismul lui și este îndreptat, în general, la îndestularea pieței interne cu mărfuri de origine străină. Tariful taxei vamale variază de la 5% la 12% din costul vamal al mărfii. Și la un tarif minimal se impune importul producției farmaceutice (din grupa TH ВЭД СНГ), mașinile și instalațiile lor (din grupul 84, 85 și 90 TH ВЭД), gazul natural și energia electrică, cât și unele mărfuri de destinație de producere (de exemplu, cauciucul, celuloza de lemn, oțelul și aluminiul листовой).

Grupul de state care au un tarif liberal și simplu îl încheie republica Moldova, unde tariful taxelor vamale de import este stabilit în limite de 15% de la costul vamal. De exemplu, tariful zero (нулевой) este folosit la importul animalelor de prăsilă (чистопородных племенных), pește înghețat, la unele categorii de paste făinoase, cacao-boabe, produse farmaceutice, materie primă a metalelor negre și colorate. Tariful taxelor vamale la import este stabilit în mărime de 5% a costului vamal față de importul materiei prime a tutunului, produsele chimiei neorganice, cauciuc, ceasuri de mână, hârtie de gazetă, instrumente muzicale. Limita superioară a tarifelor de 15% din costul vamal este stabilit față de mobilă, aparatura video și armamente.

A doua grupă de state CSI cărora le sunt caracteristice impozite și taxe mari o constituie alte state a Comunității, la care se referă Federația Rusă.

Redacția contemporană a tarifului Vamal al Federației Ruse, intrat în vigoare la 1 ianuarie 2002, ca mijloc a reglementării juridico-vamale are următoarele particularități:

1. Federația Rusă nu are tendința să stimuleze importul mărfurilor, volumul de producere a cărora este mai mic în comparație cu alte state. În particular, aceasta se referă la automobile mici (poziția marfară 8703 TH ВЭД России), încălțăminte (grupa marfară 64), produse din plastic (poziția marfară 3920-3926), mobilă (grupa 94), mașini și utilaje (grupa 84-85) și un șir de alte mărfuri în dependență de calitatea lor. În așa cazuri, a fost stabilit un tarif înalt pentru taxa vamală de import, catalogată ca advalorică, cât și combinată.

2. Aplicarea maximă a plăților combinate a taxelor vamale, stabilite ca alternative (în procente, dar nu mai mult de costul în euro pentru o unitate de măsură).

3. Necătând la unele momente liberale a tarifului vamal, spre deosebire de redacția precedentă **[19.Приказ ГТК России от 10.03.2000 г., № 176 «О TH ВЭД России и внесение изменений и дополнений в отдельные нормативные акты ГТК России». – М.: ГТК России, 2000]**

mărimea tarifului (taxei) rămâne destul de mare, până la 30% la grupa 71, cu excepția bijuteriilor – 95,87; față de băuturile spirtoase tari – poziția marfară 2208 – până la 2 euro pentru un litru de spirt curat; 15% plus 1,4 euro pentru o pereche de încălțăminte din piele – poziția 6403 și multe alte exemple.

4. neaplicarea conform practicii judiciare TH ВЭД СНГ. De față sunt multe deosebiri de alte state a comunității. În doctrina națională ce este legat de clasificarea mărfurilor conform TH ВЭД России pe zece puncte.

5. Aplicarea taxelor vamale de export față de exportul mărfurilor în statele CSI, care nu sunt membri ai Uniunii Vamale. Obiect al impozitării înalte în cazul dat privilegiate sunt expertul metalelor negre și colorate (inclusiv cele prețioase și лом), materia primă minerală, lemnul, celuloza și mărfurile din celuloză, tehnica militară și armele (de la 5% la 20% din prețul vamal).

Legislația vamală a Republicii Kazahstan atribuie stabilirea, anularea și modificarea taxelor vamale în competența Guvernului. Tariful vamal existent al republicii a fost sancționat în 1996, care a suferit apoi un șir de modificări. **[20.. Постановление Правительства республики Казахстан от 14 ноября 1996 г, № 1389 «О ставках таможенных пошлин на ввозимые товары» // САПП РК. – 1996. – № 43. – стр. 450]**

De asemenea, este prevăzut dreptul la înaintarea cererilor din partea persoanelor cointerestate despre revizuirea tarifului taxelor vamale de import către (la) Ministerul Energeticii, Industriei și Comerțului (în Rusia și Republica Moldova această normă-regulament lipsește).

Este stabilit din punct de vedere normativ că aprobarea și modificarea tarifului taxelor vamale la import la mărfurile importate în țară vor fi în dependență de coeficientul efectivității comerțului extern, conjunctura pieței mondiale și în corespundere cu acordurile internaționale, ratificate de Republica Kazahstan (40. ...)

Introducerea taxelor vamale de export în Republica Kazahstan nu a fost concomitent cu a Federației Ruse. De aici reiese că statele elaborau hotărâri coordonând între ele. Aici apar discuții care ies din limitele jurisprudenței. Dar în limitele acestei lucrări trebuie de menționat un șir de concluzii:

1. Nici una din aceste țări la momentul întăririi taxelor de export nu s-au bazat pe obligațiile ce reies din statului de membru CSI, deoarece în ambele cazuri se presupunea ca mărfurile importate să fie supuse impozitării, inclusiv și statele Comunității, care nu sunt membri ai Uniunii Vamale.

2. Nomenclatorul mărfurilor care cad de facto sub acțiunea tarifelor de export stabilite în ambele țări a fost neomogen. Dacă în corespundere cu prima redacție a tarifului vamal de export (al Federației Ruse) erau impuse cu taxe vamale de export în mare parte materia primă minerală, metalele negre și colorate, celuloza și materialele forestiere **[21. Постановление Российской Федерации от 4 января 1999, № 17 «Об утверждении ставок вывозных таможенных на товары, вывозимые с территории Российской Федерации» // Российская газета. – 1999. – 14 января]**, atunci Guvernul Republicii Kazahstan, cu un așa nomenclator, adică prioritate materiei prime din piele, lână și blănurilor (de diferite tipuri și mod de prelucrare) – până la 10% din costul vamal **[22. Постановление Правительства Казахстана от 5 июня 2000 г, № 841 «О ставках вывозных таможенных пошлин на отдельные виды товаров» // САПП РК. – 2000. – № 25. –стр. 292]**.

3. În redacția actuală a tarifului vamal a Rusiei, nomenclatorul mărfurilor, față de care au fost stabilite taxe la plățile vamale de export depășește cu mult pe cel al Kazahstanului. Aceasta se poate spus despre volumul tarifelor (ставок). În așa fel, urmează să conchidem despre existența anumitor divergențe în bazele juridice a politicii vamal-tarifare a două state unionale – Rusia și Kazahstanul față de statele terțe. Așa o situație analogică este și în ceea ce privește Federația Rusă și alte state aziatice, state-membre ЕвразЭС – Kîrgîstan și Tadjikistan.

Tariful vamal al Republicii Kîrgîstan are divergențe considerabile cu cel al Federației Ruse și anume:

- o normă (tarif) specifică a taxei vamale de import este stabilită nu în euro, dar în dolari SUA;
- în concurența stabilită asupra unei poziții marfare a normelor specifice și advalorice, preponderentă i se va da acelei ... după care se va căpăta o sumă cu mult mai mică a taxei vamale de import (o deosebire principală și contrar opusă tarifului (normei rusești – grupa 22 TH ВЭД);

- după grupa marfară 06 este stabilită norma (tariful) zero a taxei vamale de import (în afară de flori tăiate și căpușe de flori – poziția marfară 0603), cât și la materia primă a mineralelor, componentelor (соединения) organice și neorganice, producției farmaceutice (marfa grupei 26-30) și un șir de alte categorii de mărfuri;

- taxe foarte mari față de marfa-îmbrăcăminte și foarte mici (10%) în comparație cu tariful încălțămintei (grupa 64), automobilelor grele și de marcă, cât și autobusele (pozițiile 8702-8704), grupele de mărfuri 39 – materiale polimere, masă plastică, care sunt impuse la taxe de import mai dure față de tariful vamal al Kîrgîstanului, unde pentru aceste mărfuri tariful este zero (нулевая ставка) [23. **Таможенный тариф Кыргызской Республики на ввозимые товары // Бишкек: Государственная таможенная Инспекция при Министерстве Финансов Кыргызской Республики, 2000**].

Astfel, sistema tarif-vamală a Kîrgîstanului la momentul actual nu este pregătit pentru o cooperare la nivelul Uniunii Vamale. Aceasta reiese din faptul că Kîrgîstanul, una din primele din fostele state socialiste de sine stătător a deschis piețe de desfacere interne, astfel aprovizionându-și prin aceasta un loc de membru în Organizația Mondială a Comerțului (OMC) fără a coordona cu partenerii din Uniunea Vamală.

Aici apare necesitatea de a analiza sistemul tarifo-vamal al Republicii Uzbekistan, care este strâns legat de cel al Kazahstanului și Girghiziei conform Acordului Comunității Asiei Centrale. Tariful la taxele vamale de import, stabilite (conformate) de Cabinetul de Miniștri ai Republicii în 1998 (cu modificările ulterioare) fiind deosebit ... de mari și în mediu variază în limitele de la 10% la 30% din costul vamal, – cu excepția taxei la automobilele mici (легковые) importate, care constituie de la 40% la 60% din costul vamal. Tariful la producția alcoolică și din tutun este stabilit, corespunzător, în mărime de 30%, dar nu mai mic de 0,5-1,0 euro pentru un litru de băutură și 1,0 euro pentru 1000 bucăți de țigări sau țigarete. ([24. **Постановление Кабинета Министров республики Узбекистан от 24 февраля 1998 г., № 80 «О мерах тарифного урегулирования импорта»**. – Ташкент, 1998].

Pe de altă parte tariful zero (нулевой) pentru taxa vamală de import a fost stabilită la 1 ianuarie 1999 la vite, carne și semifabricate din carne, păsări, pește și produse din pește, materie primă pentru ceai, ceai, pâine, zahăr, produse alimentare pentru copii, vitamine, producție farmaceutică, materie primă din piele și alte mărfuri [25. **Указ Президента республики Узбекистан от 25 декабря 1998 г., № УП-2160 «О дополнительных мерах по упорядочению ввоза и вывоза отдельных видов потребительских товаров»**. – Ташкент, 1998].

Rămâne de menționat că tariful vamal de import al Republicii Uzbekistan, de asemenea, se deosebește considerabil prin divergențe considerabile cu cel moldav, rus. O atenție deosebită la compararea cercetărilor institutului tarifo-vamal a organizației juridice a țărilor CSI trebuie de atras legislației vamale a Ucrainei și de evidențiat particularitățile lor juridice.

Baza juridică a reglementării vamal-tarifară întărește în actele legislative a puterii juridice supreme, esențial se deosebește de sistemele juridice ale altor state CSI .

BIBLIOGRAFIA

1.Сандаев А.Х. Сравнительное правоведение и юридическая география стран мира. – М.: институт государства и права РАН, 1993, ст. 61.

2. Комментарии к Федеральному Закону «О международных договорах Российской Федерации». – М.: Спарк, 1999, ст. 50

3. Таможенные кодексы республики Беларусь, Российской Федерации, Украины. – Минск: Амалфеп, 1996, ст. 370

4. secțiunea 2, capitolul 3

5. art. 24, Codul Vamal al Federației Ruse, Codul Vamal al Republicii Tadjikistan].

6. Art. 24 al Codului Vamal din 26.12.1997, №548-1

7. Державно митца служба].

8. Codul Vamal al Ucrainei art. 15

9..art. 30 a Codului Vamal al Kirghiziei

10. Парламент України першив серед країн СНГ прийняв новий Митний кодекс, який і свого дні є основним законом для митної служби»] [107. Юрій Кравченко. Митниця на службі держави. Київ: Політика і час, 1995, № 6, стр. 10].

11. Законы о таможенном деле в больших ...]

12. М.Алкалнаш. Таможенное законодательство приспособления к ЕС. Латвия: региональная точка зрения // Балтийский курс. – Лето 1998. – стр. 17].

13. Э.Д.Иманалиев. Совершенствование таможенной службы Кыргызской Республики в современных условиях // Форум: методический сборник. – Выпуск 6. – М.: РИОРТА. – 1999. – Стр. 258].

14. Закон Республики Казахстан от 1 июля 1999 № 4261 «О внесении изменений и дополнений в закон Республики Казахстан о таможенном деле в Р. Казахстан от 20 июля 1995 № 2368» // Казахстанская правда. – 1999. – 3 августа. – № 185-186)

18.. Постановление Правительства республики Армения от 6.12.1993, № 615 «Об установлении таможенной пошлины Республики Армения» // Республика Армения. – 1994. – 5 января. – №1

19. Приказ ГТК России от 10.03.2000 г., № 176 «О ТН ВЭД России и внесение изменений и дополнений в отдельные нормативные акты ГТК России». – М.: ГТК России, 2000

20.. Постановление Правительства республики Казахстан от 14 ноября 1996 г, № 1389 «О ставках таможенных пошлин на ввозимые товары» // САПП РК. – 1996. – № 43. – стр. 450

21. Постановление Российской Федерации от 4 января 1999, № 17 «Об утверждении ставок вывозных таможенных на товары, вывозимые с территории Российской Федерации» // Российская газета. – 1999. – 14 января

22. Постановление Правительства Казахстана от 5 июня 2000 г, № 841 «О ставках вывозных таможенных пошлин на отдельные виды товаров» // САПП РК. – 2000. – № 25. – стр. 292].

23. Таможенный тариф Кыргызской Республики на ввозимые товары // Бишкек: Государственная таможенная Инспекция при Министерстве Финансов Кыргызской Республики, 2000

24. Постановление Кабинета Министров республики Узбекистан от 24 февраля 1998 г., № 80 «О мерах тарифного урегулирования импорта». – Ташкент, 1998].

25. Указ Президента республики Узбекистан от 25 декабря 1998 г., № УП-2160 «О дополнитеотных мерах по упорядочению ввоза и вывоза отдельных видов потребительских товаров». – Ташкент, 1998].

ĂSPUNDEREA CIVILĂ ÎN CAZUL NEÎNDEPLINIRII OBLIGAȚIEI DE A CONTRACTA

BÎTCĂ Ion

Lect. univ. dr. USEM

BUJOR Veronica

Lect. univ. drd. USEM

Rezumat. Derularea corectă a negocierilor comerciale reclamă respectarea, din partea părților implicate, anumitor obligații, neîndeplinirea cărora trebuie și este sancționată. Părțile pot, iar cei mai diligenți o vor face, vor proceda la reglementarea convențională a relațiilor lor precontractuale. Se vor încheia anumite acorduri de negociere, care vor determina obligațiile reciproce ale negociatorilor, acestor acorduri le vor fi aplicabile dispozițiile comune cu privire la contracte. Ca urmare a încălcării acestor reguli de conduită în cadrul negocierilor se va angaja răspunderea părților. Avantajul acestor forme de negocieri se prezintă în faptul că această răspundere va fi contractuală, deci efectele ei pot fi anticipate mai mult sau mai puțin de către părți. Absența acestor acorduri precontractuale vor face ca părților recalcitrante să li se angajeze răspunderea delictuală.

Neîndeplinirea obligațiilor precontractuale pot atrage numai răspunderea delictuală sau contractuală, dar și alte forme de răspundere – administrativă, penală.

Cuvinte cheie. Negociere, răspundere, obligație, precontractual, delictual, prejudiciu, culpă, faptă ilicită, raport de cauzalitate, buna credință, confidențialitate, exclusivitate.

Résumé. Le bon fonctionnement des négociations commerciales exige le respect des parties prenantes, certaines obligations qui doit et, est puni. Les parties peuvent, et la plus diligentes parties, procéderont à régler leurs relations préconventionnel. Des dispositions appropriées seront négociées qui détermine les obligations réciproques des négociateurs, à ces accords seront appliquer les dispositions communes applicables aux contrats. En raison de la violation des règles de conduite dans les négociations se liera la responsabilité des parties. L'avantage de ces types de négociations est présenté dans le fait que ce sera la responsabilité contractuelle, de sorte que ses effets peuvent être plus ou moins anticipée par les parties. L'absence de ces accords fera parties récalcitrantes avant d' avoir une responsabilité délictuelle. Le défaut ne peut attirer la responsabilité délictuelle ou contractuelle, mais d'autres formes de responsabilité - administrative, criminelle.

Mots-clés. La négociation, la responsabilité, l'obligation, pré -contractuelle, délictuelle, préjudice, culpabilité, d'un délit, la causalité, la bonne foi, la confidentialité, l'exclusivité.

Întroducere. Sfera obligațiilor precontractuale este una foarte largă, iar obligațiile sunt diverse și multiple. Este dificil atât din punct de vedere juridic, cât și din punct de vedere pactic să realizăm o tipologie exhaustivă a obligațiilor precontractuale. Am putea încerca, totuși, clasificarea lor după câteva criterii. După natura lor am putea distinge între obligații precontractuale legale și obligații precontractuale convenționale. După modul cum sunt prevăzute: exprese sau virtuale. Un alt criteriu, pe care l-am considerat important pentru clasificarea acestor obligații este cel al efectelor ce se produc în cazul neîndeplinirii lor. Astfel, conform acestui criteriu³⁵, putem face distincția între obligațiile precontractuale neîndeplinirea cărora are ca efect imediat împiedicarea formării contractului și obligațiile precontractuale neîndeplinirea cărora nu împiedică formarea contractului. Din cadrul primei categorii fac parte obligațiile, neexecutarea cărora duce la distrugerea relațiilor precontractuale (refuzul de a contracta în toate formele sale), iar din cadrul celei de-a doua categorii obligațiile de informare și de a se informa.

Rezultate și discuții. Trebuie de spus că legiuitorul nu se preocupă suficient de îndeaproape de clarificarea consimțământului părților în etapa precontractuală. Persistența acestei "lacune" se poate explica prin dificultatea de a soluționa într-un mod satisfăcător conflictul între libertatea contractuală și necesitatea unei securități juridice în domeniul precontractual. Dacă principiul libertății contractuale se opune intervenției juridice în faza negocierilor, securitatea juridică o reclamă imperativ, iar absența unei intervenții exprese din partea legiuitorului nu semnifică nicidecum indiferența lui³⁶. Pentru a realiza o conciliere între cele două imperative contradictorii, dreptul intervine numai *a posteriori* și sancționează comportamentul incorect cu atât mai multă rigoare, cu cât părțile se apropie mai mult de încheierea contractului preconizat.

Derularea corectă a negocierilor comerciale reclamă respectarea, din partea părților implicate, anumitor obligații, neîndeplinirea cărora trebuie și este sancționată. Doctrina și jurisprudența a cristalizat câteva dintre obligațiile ce revin negociatorilor, obligații înglobate în obligația generală de a conduce negocierile cu bună- credință:

- de a participa într-o manieră constructivă la negocieri
- de a nu face propuneri vădit inacceptabile, susceptibile să conducă la eșuarea negocierilor;
- de a nu se reveni cu lejeritate asupra angajamentelor deja asumate;
- de a nu se manifesta cu reticență. de a respecta caracterul confidențial al informațiilor comunicate de a face proba loialității, în cazul unor negocieri paralele cu terți
- de a informa și de a se informa asupra tuturor elementelor contractului.

³⁵ A se vedea, **Jean-Marc Mousseron**, *Technique contractuelle*, 2^e edition, Ed. Francis Lefebvre, 1999, p. 44.

³⁶ **Jean-Marc Mousseron**, *Technique contractuelle*, 2^e edition, Ed. Francis Lefebvre, 1999, p.44, "L'importance pratique des institution n'est pas toujours en rapport avec le nombre et la longueur des textes de loi qui les reglementent", **Henri Boulard**, *op. cit.*, p. 5. Autorul citat s-a referit la promisiunea unilaterală de a vinde, dar considerăm aceste cuvinte adevărate și pentru problema pe care o analizăm.

Părțile pot, iar cei mai diligenți o vor face, vor proceda la reglementarea convențională a relațiilor lor precontractuale. Se vor încheia anumite acorduri de negociere, care vor determina obligațiile reciproce ale negociatorilor³⁷, acestor acorduri le vor fi aplicabile dispozițiile comune cu privire la contracte. Toate tipurile de contracte pot face obiectul unor obligații de negociere (vânzarea-cumpărarea, locațiunea, mandat, etc). Dacă inițial acestor acorduri precontractuale nu li se recunoștea nici o valoare juridică, la etapa actuală nu se mai contestă obligativitatea lor. De altfel, însuși codul civil prevede în acest sens. Art. 515 alin 1, C. civ, prevede că: *”o obligație se poate naște prin inițierea sau desfășurarea negocierilor de încheiere a contractului”*.

Părțile își vor organiza după cum vor considera mai avantajos negocierile întreprinse. Aceste acorduri sunt și ele plasate sub umbrela principiului libertății contractuale, părțile putând stabili orice obligații, în limitele recunoscute de lege. Uzual, se stipulează o obligație principală de a negocia, obligație de rezultat, simpla neprezentare la negocieri echivalând cu nerespectarea ei. Pe lângă această obligație, părțile mai pot stipula o serie de obligații accesorii, care să organizeze desfășurarea optimă a negocierilor. Printre acestea, identificăm:

Clauza de confidențialitate - va obliga părțile să păstreze secretul asupra informațiilor specificate în clauză, în timpul, cât și după încheierea negocierilor.

Clauze penale - prin care se va prestabili cuantumul despăgubirilor acordate ca urmare a încălcării unor anumite obligații.

Clauze de limitare - sau agravare a răspunderii negociatorilor în cazul în care aceștia ar încălca obligațiile ce le incumbă.

Clauze de exclusivitate - interzicându-le părților purtarea de negocieri paralele până la finalizarea negocierilor în cauză.

Clauze prin care se reglementează partea termică a negocierilor, calendarul, modalitățile de comunicare și schimb al informațiilor, locul desfășurării negocierilor, cheltuielile, etc.

Ca urmare a încălcării acestor reguli de conduită în cadrul negocierilor se va angaja răspunderea părților. Avantajul acestor forme de negocieri se prezintă în faptul că această răspundere va fi contractuală, deci efectele ei pot fi anticipate mai mult sau mai puțin de către părți. Absența acestor acorduri precontractuale va face ca părților recalcitrante să li se angajeze răspunderea delictuală.

Neîndeplinirea obligațiilor precontractuale poate atrage în urma sa o gamă destul de variată de sancțiuni. Poate fi angajată răspunderea administrativă, penală, civilă delictuală sau civilă contractuală după caz. Cum în acest articol ne ocupăm doar de răspunderea civilă, iar răspunderea contractuală presupune existența unor acorduri între negociatori, care nu au fost respectate, în continuare vom analiza răspunderea de drept comun în materie - răspunderea civilă delictuală.

Legiuitorul nostru, din perspectiva răspunderii delictuale, s-a preocupat de tratarea acestei probleme. Oricine rupe în mod abuziv negocierile contractuale i se va angaja răspunderea civilă delictuală. Astfel, potrivit art. 515, alin 2, C. civ., *”O parte negociatoare poate cere celeilalte părți compensarea cheltuielilor făcute în baza îndreptățitei încrederi în încheierea contractului dacă în urma vinovăției acesteia contractul nu a fost încheiat”*.

După cum am menționat, și jurisprudența a sintetizat o serie de obligații precontractuale, neîndeplinirea cărora poate atrage răspunderea delictuală a făptuitorului. Aceste fapte comise în timpul negocierilor reclamă o intervenție juridică, pentru că ele compromit în mod indirect principiul libertății contractuale, a cărui prima manifestare constă în a nu te lega juridicește.

În Franța, tribunalele administrative au admis principiul unei responsabilități precontractuale a unei persoane de drept public³⁸. Având în vedere evoluția acestui principiu (principiul responsabilității precontractuale) judecătorii și arbitrii l-au amplificat pe parcursul ultimei perioade de timp. Această construcție are ca linie de plecare un principiu cu o audiență foarte largă pe care o multitudine de sentințe internaționale l-au afirmat foarte amplu³⁹. Curtea de Casație Franceză îl

³⁷ Cu privire la acordurile de negociere a se vedea **Jean-Marc Mousseron**, *op. cit.*, p.43.

³⁸ A se vedea în acest sens **Jean-Marc Mousseron**, *op.cit.* p.44.

³⁹ Indicăm, făcând trimitere la Paul Dumitriu, jurisprudența italiană de la începutul secolului trecut C. Cas., Roma, 23 februarie, 1916, Giur. ital, 1916, L P. 475, C. Apel Neapoli, 31 martie 1909, Monit. Trib. 1910...Trib. Roma, 7 mai 1818, Giur it. 1918, II, p. 370 Iată un considerent ce ne pare demn de relevat din ultima jurisprudența citată: *”În speță, date fiind tratativele precontractuale care trebuiau să ducă la încheierea contractului, care însă nu s-a încheiat din cauza*

enunță, angajînd răspunderea precontractuală în temeiul art. 1382 C. civ. fr., Sentințele arbitrale îl amplifică: "C'est un principe de droit suisse - qui est, du rest, un principe general de droit de portee universelle - que celui qui cause un dommage à l'occasion d'une negociation, en manquant à ses devoirs de diligence ou à ses devoirs dictes par la bonne foi et l'equite doit reparer les dommages"⁴⁰.

Prejudiciul. O primă condiție generală a răspunderii o constituie existența unui prejudiciu. Nu poate fi angajată răspunderea civilă, decît dacă și în măsura în care s-a produs un prejudiciu. "Prejudiciul ca element esențial al răspunderii civile delictuale constă în rezultatul, în efectul negativ suferit de o anumită persoană, ca urmare a faptei ilicite săvîrșită de o altă persoană..."⁴¹. Care este prejudiciul pe care îl pot înregistra părțile în cadrul răspunderii precontractuale? Negocierile înseamnă adeseori timp, iar timpul înseamnă bani. Un prim prejudiciu îl constituie pierderea timpului acordat negocierilor, secundat de cheltuielile efectiv suportate în legătură cu aceste negocieri. Chiar și cheltuielile făcute în anticiparea încheierii contractului preconizat (angajarea de personal, modificarea spațiului comercial, cumpărarea mijloacelor de transport, demararea unei campanii publicitare, etc.) constituie prejudiciu. Acestea sunt elemente ale pagubei efectiv suportate (*damnum emergens*). Se apreciază în mod constant că în acest domeniu prejudiciul poate îngloba și ocaziile ratate (*lucrum cessans*). Astfel, încrezîndu-se în succesul negocierilor, partenerul nu a încheiat alte contracte ce i-au fost oferite. Judecătorii vor analiza de la caz la caz care erau șansele de reușită în cazul afacerilor ratate⁴². S-a reținut că o simplă "pierdere a șanselor de expansiune" din partea unei persoane angajate în negocieri constituie prejudiciu⁴³, uneori este greu de demonstrat existența unui prejudiciu material sau acest prejudiciu este nesemnificativ. Jurisprudența a admis posibilitatea reparării și a unui prejudiciu moral⁴⁴ suferit de parte cu ocazia încălcării obligațiilor precontractuale de către cealaltă parte. Responsabilitate precontractuală nu acoperă riscurile comerciale luate în cunoștință de cauză.

Fapta ilicită. Fapta ilicită a fost definită ca o încălcare a dreptului obiectiv, cauzîndu-se prejudicii dreptului subiectiv, precizîndu-se, totodată, că noțiunea de faptă ilicită are o sferă mai largă, cuprinzînd orice abatere de la normele legale, chiar dacă această abatere ne se răsfrînge direct și nemijlocit asupra unui anume drept subiectiv prejudiciindu-l, în fond, prin această încălcare a legii se nesocotesc interese, cărora legea le dă expresie și ocrotire⁴⁵. În cazul negocierilor părțile încă nu au dobîndit nici un drept subiectiv, deci ceea ce se nesocotește este un interes legitim, protejat de lege ca atare. Refuzul de a contracta, ruperea intempestivă a negocierilor, neîndeplinirea obligațiilor de informare, consiliere, etc. constituie fapte ilicite, apte să atragă răspunderea părții în cauză. Fără a intra în amănunte cu privire la relația ilicit-culpă⁴⁶, fără a îmbrățișa teza confuziunii celor două noțiuni⁴⁷, vom analiza aceste condiții ale răspunderii împreună.

Culpa. Culpa a fost definită în literatura franceză ca violarea unei obligații preexistente (Planiol), o eroare de conduită pe care o persoană avizată, plasată în aceleași circumstanțe exterioare ca și autorul prejudiciului, nu ar comite-o (H.-J. et L. Mazeaud). În Doctrina

retragerii nejustificate a uneia din părțile care tratau, are loc acțiunea pentru "repararea daunelor" și mai departe: "retragerea sa nejustificată dă naștere unei responsabilități precontractuale determinată de cauzalitatea existentă între renunțarea la tratative și dauna produsă prin aceasta: ruperea tratativelor precontractuale este cauzată de voința aceluia care se retrage, care, după cum e cauza directă, unică, eficace a rupturii, tot astfel e și cauza daunei produsă. Aceste principii juridice sunt extrase din teoria responsabilității precontractuale, atît de larg admisă de doctrină și jurisprudența, fie că această teorie s-a inspirat din teoria responsabilității obiective, fie că s-a inspirat din responsabilitatea cvasidelictuală, căci ruperea nejustificată a tratativelor s-ar putea califica un quasidelict, nimeni nu se mai gîndește să nege părții care a suferit un prejudiciu în urma ruperii nejustificate a tratativelor, dreptul de a reclama repararea acestui prejudiciu" (Citat de Cristoforeanu, *Despre responsabilitatea ce derivă din ruperea nejustificată a tratativelor*, p. 31;

⁴⁰ Sentence CCI; JDI 1971, p. 943, n° 2508, note Y. Derains, citat după **Jean-Marc Mousseron**, *op. cit.*, p.44.

⁴¹ **C. Stătescu, C. Bîrsan**, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, Ed. AII, București, 1998, p. 146.

⁴² A se vedea în acest sens: **Jean-Marc Mousseron**, *op. cit.*, p.48, **J. Mesîre**, *La non-conclusion d'une conîrat peut-elle constituer un prejudice reparable?*, RTD civ, 1998, p. 107.

⁴³ **Jean-Marc Mousseron**, *op. cit.*, p.4; **J. Mesîre**, C.A Paris, 13 mai 1988, RTD civ, 1989, p. 736.

⁴⁴ Curtea de Riom evocă "L'atteinte maligne à la reputation et à la surface d'homme d'affaires – du defendeur - dans la Puy-de-Dome" penîru acordarea de daune morale, iar Curtea de apel Paris a îndemnitat chiar și eșecul unei sîrategii, CA Paris, 10 janvier 1990, Dr. sorite 1991, n°32, citate după **Jean-Marc Mousseron**, *op. cit.*, p.50.

⁴⁵ **C. Stătescu, C. Bîrsan**, *op. cit.*, p. 172, nota 2.

⁴⁶ A se vedea în acest sens, **M. Eliescu**, *op. cit.*, 143 și urm, **C. Stătescu, C. Bîrsan**, *op. cit.*, p. 173 și urm

⁴⁷ A se vedea în acest sens autorii citați de **M. Eliescu**, *op. cit.*, 143 la nota 13.

românească⁴⁸, vinovăția a fost definită ca atitudinea subiectivă pe care autorul faptei ilicite a avut-o față de această faptă și de urmările acesteia la momentul la care a săvârșit-o⁴⁹. În sfera obligațiilor precontractuale, culpa se va aprecia prin compararea comportamentului suspect cu acel al unui om normal prudent, plasat în aceleași circumstanțe exterioare. După cum corect s-a menționat, în acest domeniu trebuie să fie aplicate regulile generale în materie de culpă⁵⁰. În ciuda preocupării tribunalelor franceze de a respecta securitatea comercială și de a nu angaja cu ușurință libertatea părților, jurisprudența a pus în evidență, totuși, principiul că nu mai trebuie să existe intenția de a dauna pentru ca responsabilitatea precontractuală să poată fi angajată⁵¹. Pe cale de consecință, chiar și o ușurință blamabilă este suficientă în acest sens.

Nu suntem de acord cu abandonarea răspunderii având ca fundament culpa în favoarea teoriilor răspunderii obiective. Considerăm că o atare concepție ar avea ca efect o restrângere drastică a principiului libertății contractuale. Dar și în acest domeniu exigența culpei poate deveni o formalitate. În cazul când ea ar deveni atât de *levissima*” încât ea nu mai este decât un omagiu formal adus noțiunii tradiționale de culpă” răspunderea se transformă în forma tehnică în care își găsește expresia ideea de garanție⁵².

Raportul de cauzalitate. Între prejudiciul creat și fapta ilicită a părții a cărei răspundere urmează a fi omagiată trebuie să existe un raport de cauzalitate, această condiție generală a angajării răspunderii nu comportă nici un element de specificitate în domeniul răspunderii precontractuale.

Cocluzii. Ca urmare a încălcării reguli de conduită, în cadrul negocierilor, se va angaja răspunderea părților. Avantajul formelor contractuale de negocieri se prezintă sub aspectul că această răspundere va fi una contractuală, deci efectele ei pot fi anticipate mai mult sau mai puțin de către părți. Absența acestor acorduri precontractuale va face, ca în caz de diferend, părților să li se angajeze răspunderea delictuală. În acest caz partea recalcitrantă va fi obligată la plata unor daune interese, în dauna principiului executării în natură a obligației. Răspunderea delictuală va fi angajată în prezența condițiilor de drept comun în materie, - prejudiciu, faptă ilicită, culpa și raportul de cauzalitate, cu particularitățile pe care le comportă neîndeplinirea a obligației de a contracta.

CONTRACTELE DE CREDIT PENTRU CONSUMATORI

*Slutu Nicolae, doctor în drept, USEM
Deliu Angela, doctor în științe economice*

Abstract: The essence of a consumer credit contract under Moldovan law in this area is to create fair conditions for obtaining loans consum. The participants of the credit agreement are creditor (which bank or another financial institution , licensed by law) on the one hand and the debtor , on the other hand .

Key-words : Contract , credit , creditor , debtor , consumer .

Esența unui contract de credit pentru consumatori conform legislative Republicii Moldova în acest domeniu constă în crearea unor condiții echitabile pentru obținerea creditelor de

⁴⁸ Unde se face constant distincția între ilicietate și imputabilitate.

⁴⁹ A se vedea în acest sens C. Stătescu, C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 190.

⁵⁰ A se vedea în acest sens Joanna Schmidt, *La sanction de la faute precontractuelle*, RTD civ, 1974, p. 46, apud Jean-Marc Mousseron, *op. cit.*, p.45.

⁵¹ "La responsabilite delictuelle prevue aux articles susvises du Code civil peut etre retenue en l'absence d'intention de nuire", Cass. 3^eciv. 3 oct. 1972, Bull. civ. III, n°491, rappr. CA Paris 14 tevrier 1983, Cah. dr. ent. 1983/3, p. 13, "De ces appreciations et constatations, la cour d'appel a pu deduire, sans avoir a caracteriser l'exigence de la mauvaise foi ou d'une intention de nuire, que la societe H. avait agi avec une legerete constitutive d'une faute don't elle devait reparer les consequences", Cass. com. 12 oct. 1993, Casa c/Hubo, inedit, citate după Jean-Marc Mousseron, *op. cit.*, p. 45.

⁵² M. Eliescu, *op. cit.*, p. 143.

consum. Părțile contractului de credit sunt creditorul (care este banca sau o altă instituție financiară autorizată, licențiată conform legii) pe de o parte, și debitorul, pe de o altă parte.

Conform Legii cu privire la Banca Națională a Moldovei și Legii cu privire la instituțiile financiare, entitățile care au capacitatea de a utiliza mijloacele atrase de la persoane fizice și juridice pentru a acorda credite sunt băncile și alte instituții financiare. Banca poate exercita aceste activități numai în baza autorizației eliberate de Banca Națională a Moldovei.

Obiectul contractului de credit îl constituie serviciul acordat de creditor de punere la dispoziția debitorului a unei sume de bani în condițiile prevăzute de contract.

Contractul de credit conform legislației civile se încheie în formă scrisă. Legea instituțiilor financiare prevede în art. 32 alin.(1) că toate operațiunile de credit și garanție bancară trebuie consemnate în documente contractuale din care să rezulte clar termenele stabilite și toate condițiile tranzacțiilor respective.

Forma scrisă a contractului este cerută ca condiție *ad probationem* și nu *ad validate*. Nerespectarea formei scrise atrage efectele prevăzute de art. 211 CC. În practică, la încheierea acestor contracte se utilizează formulare tipizate alcătuite de/ bancă. Ca și celelalte contracte bancare, contractul de credit este un contract de adeziune.

Legea nu precizează expres clauzele necesare ale contractelor de credit, în general. Câteva repere pentru determinarea, în linii generale, a clauzelor acestui contract se conțin în Legea instituțiilor financiare (art. 3).

Prin prisma faptului că conținutul contractului de credit este format dintr-un șir de clauze standard sau prestabilite (fiind niște prevederi care sunt pregătite în avans pentru uzul general și repetat de către o parte și care sunt folosite de fapt fără negociere cu cealaltă parte), apare problema săvârșirii abuzurilor de către creditor (care, în definitiv, înseamnă profitarea de starea de nevoie în care se află cocontractantul prin impunerea condițiilor de acordare și de returnare a sumei împrumutate, precum și prin punerea în executare a titlului executoriu obținut de creditor are o istorie destul de interesantă cu o deosebită relevată. Consecințele drastice și inechitabile ale abuzurilor creditorilor față de debitori, manifestate cu precădere în perioadele de criză economică, sunt cunoscute încă din timpuri foarte îndepărtate.

În pofida presiunilor la care erau supuși din partea creditorilor, legiuitorii erau nevoiați să intervină adeseori prin acte normative, în încercarea de a ușura situația grea a datornicilor, datorită efectelor dezastruoase create asupra lor de imposibilitatea de a-și executa obligațiile contractate în condiții foarte grele sau devenite prea oneroase pentru ei.

Operînd cu sintagma „documentație de credit”, prin care se înțelege „documentația care stă la baza convenției între creditor- bancă sau altă instituție financiară și o altă persoană pentru acordarea unui credit”, legea stabilește un minimum de prevederi pe care trebuie să le cuprindă această documentație:

- situația financiară curentă a solicitantului de credit și a oricărei persoane care constituie o garanție personală;
- o descriere a modalităților de garantare pentru plata integral a datoriei și, după caz, o evaluare a bunurilor ce fac obiectul garanției;
- o descriere a condițiilor creditului, cuprinzînd valoarea creditului, rata dobînzii, schema de rambursare, obiectivul debitorului și scopul pentru care a solicitat creditul;
- documentele cu semnăturile persoanelor care au autorizat acordarea creditului în numele băncii ;
- alte documente determinate de creditor.

Pentru unele categorii de contracte de credit, în general, clauzele contractuale obligatorii sunt stabilite în acte normative bancare. Astfel, Regulamentul BNM 3/1995 cu privire la acordarea de către băncile comerciale a creditelor în consorțiu // Buletinul BNM, nr. 1/1995, prevede clauzele obligatorii pe care trebuie să le conțină contractele de credit încheiate între debitor și participanții la creditul în consorțiu.

Sintetizînd practica bancară, doctrina juridicală a reliefat o serie de clause uzuale comune pentru o mare parte a contractelor de credit :

1.Denumirea și sediul băncii sau a altui creditor, numele și funcția persoanelor pe care o reprezintă;

2.Identificarea debitorului și a persoanelor care îl reprezintă;

- 3.Cuantumul creditului și procentul dobânzii;
- 4.Destinația creditului;
- 5.Contul prin care se acordă creditul;
- 6.Data la care se acordă;
- 7.Termenul de rambursare;
- 8.Garanțiile rambursării ;
- 9.Semnăturile și data semnării.

Derivând din contractul de împrumut contractul de credit ca o specie a împrumutului, inclusiv contractul de credit bancar și contractul de credit pentru consumatori oferă posibilitatea legală de acordare a creditelor pentru consum în baza Legii privind contractele de credit pentru consumatori nr.202 din 12 iulie 2013 (în continuare - Legea nr.202/2013), prin care se armonizează Directiva Uniunii Europene 2008/48/UE din 23 aprilie 2008 privind contractele de credit pentru consumatori și de abrogare a Directivei 87/107/CEE a Consiliului, în legislația Republicii Moldova .

Analiza definițiilor legale ale creditului, inclusiv și ale creditului pentru consumatori ne-a trezit interes, deoarece Codul Civil al Republicii Moldova (în continuare - CC RM), Legea instituțiilor financiare nr.550 din 21.07.1995 (în continuare - Legea nr.550/1995), Legea privind birourile istoriilor de credit nr.122-XVI din 29.05.2008 (în continuare - Legea nr.122/2008) și Legea nr.202/2013, care în ansamblu constituie baza legislativă a procesului de creditare și a mijloacelor juridice aplicate , conțin noțiuni diferite ale creditului.

Astfel, definiția dată în alin.(l) art. 1236 CC RM este una destul de limitată, deoarece nu cuprinde unele servicii bancare care sunt și ele calificate ca modalități de creditare. O noțiune mai amplă a creditului o găsim în art.3 al Legi nr.550/1995 potrivit căruia prin credit se înțelege orice angajament de a acorda bani cu împrumut cu condiția rambursării lor, plății dobânzii și a altor plăți aferente; orice prelungire a termenului de rambursare a datoriei; orice garanție emisă, precum și orice angajament de a achiziționa o creanță sau alte drepturi de a efectua o plată.

Legea nr. 122/2008 dă o noțiune și mai largă a creditului, în art.2 determinând creditul, în afară de cele menționate supra, ca orice angajament de a vinde bunuri, a executa lucrări sau a presta servicii cu condiția amânării plății, inclusiv pe bază de leasing; orice garanție emisă; orice angajament de a achiziționa o creanță sau alte drepturi de a efectua o plată.

Și în cele din urmă, Legea nr.202/2013 determină creditul de consum ca o formă de amânare la plată, împrumut sau alte facilități similare, cu excepția contractului pentru prestarea de servicii în mod continuu sau pentru furnizarea de bunuri de același fel, atunci când consumatorul plătește pentru acestea în rate, pe toată perioada furnizării lor.

Prin urmare, actele legislative menționate oferă mai multe posibilități având un conținut mai consistent din punct de vedere juridic.

Privitor la esența contractului de credit pentru consum menționăm că, acest credit este domeniu al ordinii publice, din motiv că relațiile de credit pentru consum au fost scoase de legiuitor din sfera privată și incluse în domeniul de incidență al unei ordini publice speciale, ordinea economică publică de protecție , dar nu numai economică, ci și juridică.

Metodele de aplicare și materiale utilizate. Pentru investigațiile efectuate au fost folosite mai multe metode ca analiza, sinteza, comparația, investigația științifică.

Analiza Legii nr.202/2013 dă dovadă de faptul, că legea a introdus în circuitul juridici, în legislația în vigoare 17 noțiuni principale referitoare la creditarea consumatorilor, acestea fiind descifrate în art.3 al legii.

Conform Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană din 27 iunie 2014, Republica Moldova s-a obligat să armonizeze și să transpună prevederile Directive 2008/48/CE din 23 aprilie 2008 în legislația națională și în Legea nr.202/2013 au fost complet armonizate următoarele aspecte ale contractelor de credit pentru consumatori:

- obligația precontractuală* de informare (art.5-6 din Directiva 2008/48/CE - art.5-6 din Legea nr.202/2013);
- mențiunile obligatorii din contractele de credit (art. 10 din Directiva 2008/48/CE - art. 10 din Legea nr.202/2013);
- dreptul de retragere din contract în termen de 14 zile (art. 14 din Directiva 2008/48/CE - art.18-19 din Legea nr.202/2013);

- dreptul de rambursare anticipată (art. 16 din Directiva 2008/48/CE - art.20 din Legea nr.202/2013);

Directiva 2008/48/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23 aprilie 2008 privind contractele de credit pentru consumatori vizează armonizarea dispozițiilor legislative, de reglementare și administrative ale statelor membre în materie de credite de consum, în vederea facilitării prestării serviciilor transfrontaliere. Aceasta îmbunătățește transparența oferită de condițiile contractuale și nivelul de protecție a consumatorilor .

Aceasta prevede că consumatorii primesc informații într-un formular standard ce conține următoarele clauze:

- a) durata contractului de credit ;
- b) valoarea totală a creditului;
- c) rata dobânzii aferente creditului și ratele asociate;
- d) dobânda anuală efectivă și costul total al creditului pentru consumator ;
- e) valoarea, numărul și periodicitatea plăților;
- f) prețul actual al unui bun sau serviciu în cazul unui credit acordat sub forma unei amânări la plată sau a unui contract de credit legat;
- g) cheltuielile legate sau impuse de contract;
- h) obligațiile contractuale;
- j) drepturile consumatorilor;
- i) consecințele întârzierii plăților sau neefectuării lor;
- k) garanțiile.

Prin urmare în afară de obligația de a furniza informații precontractuale complete, creditorii trebuie, de asemenea, să pună la dispoziția consumatorilor explicații adecvate pentru ca aceștia să poată alege tipul de contract specific necesităților și situației lor financiare. În plus, creditorii trebuie să evalueze solvabilitatea clienților înainte de a încheia un contract, respectând dreptul consumatorilor de a fi informați atunci când cererea de credit le este respinsă.

Contractul trebuie să reia informațiile esențiale ce caracterizează oferta de credit aleasă. În cazul modificării ratei dobânzii aferente creditului , consumatorul va fi informat asupra noii sume, a numărului și a periodicității plăților.

Consumatorii își pot exercita dreptul de retragere prin înștiințarea creditorului referitor la această intenție și fără a fi obligați să își motiveze decizia. Aceasta se poate realiza în decurs de patruzeci de zile de la încheierea contractului.

De asemenea, consumatorii au posibilitatea de a efectua o rambursare anticipată a creanței lor. Aceștia își pot exercita acest drept în orice moment, în măsura în care creditorul primește o compensație echitabilă și motivată în mod obiectiv.

Statele membre veghează la respectarea obligațiilor atât de către creditori, cât și de către intermediarii lor de credit. Acestea asigură punerea în aplicare a verificărilor de către o autoritate independentă.

În concluzie, menționăm că derularea cu succes a planului de afaceri, este determinat în primul rând de finanțare. În finanțare principalul loc îl joacă sistemul bancar al Republicii Moldova , piața creditului. Creditul își poate îndeplini, însă în mod efectiv și cu eficiență sporită, menirea, rolul și funcțiile sale în economie, numai printr-o organizare adecvată a acestuia, în contextul existenței unor condiții obiective și subiective favorabile de funcționare și dezvoltare de natura legislativă și de ordin instituțional, social politic și economic.

REGIMUL JURIDIC A ACCESIUNII IMOBILIARE ARTIFICIALE ÎN LEGISLAȚIA MOLDOVENEASCĂ

BÎTCĂ Ion, Lect. univ. dr. USEM
CURARARI Vitalie
Căpitan de poliție,
Inspector principal de stat,
Direcția fraude economice

Întroducere. Accesiunea imobiliară artificială⁵³ reprezintă acel mod de dobândire a dreptului de proprietate în care unirea sau incorporarea a două bunuri imobile este rezultatul intervenției omului. Dispoziția de principiu care reglementează acest mod de dobândire a dreptului de proprietate este cea prevăzută la art. 329 alin 1 C. civ. prima propoziție. Potrivit acestei dispoziții: *”Construcțiile și lucrările subterane sau de la suprafața terenului sînt prezumate a fi făcute de proprietarul terenului pe cheltuiala sa și îi aparțin acestuia pînă la proba contrarie”*.

Rezultate și discuții. Din conținutul acestei dispoziții rezultă că în cazul în care o persoană execută construcții sau lucrări asupra unui imobil, legea instituie în favoarea sa două prezumții relative, care pot fi răsturnate prin proba contrarie.

a) Prima prezumție instituită de legiuitor este aceea că *construcțiile și lucrările sînt executate de proprietarul terenului pe care au fost ridicate, pe cheltuiala sa*. Această prezumție este una relativă, deoarece este posibilă dovada contrarie. Aceasta înseamnă că autorul lucrării, care este o terță persoană, poate face dovada că lucrarea nu a fost executată de către proprietarul terenului, pe cheltuiala sa, ci de către el însăși, în temeiul unui act juridic încheat cu proprietarul terenului.

b) Ce-a de a doua prezumție este cea că *proprietarul terenului este și proprietarul construcțiilor și lucrărilor efectuate pe terenul său*. Faptul că proprietarul terenului nu și-a intabulat dreptul de proprietate nu este în măsură prin ea însăși să reprezinte o dovadă contrarie, ci reprezintă doar o premiză a răsturnării ei. Aceasta deoarece intabularea dreptului de proprietate, în cazul accesiunii, nu are efecte constitutive, ci doar de opozabilitate (art. 37¹ din Legea nr. 1543-XIII din 25.02.98, privind cadastrul bunurilor imobile⁵⁴). Dovada contrarie se va putea face doar prin invocarea unui act juridic din care să rezulte că terță persoană va dobîndi proprietatea asupra lucrării realizate. De asemenea proba contrarie se poate face și cînd s-a constituit un drept de superficie în favoarea autorului lucrării.

Cu toate acestea din cuprinsul dispozițiilor art. 37¹ din Legea cadastrului bunurilor imobile rezultă o a treia prezumție, care de asemenea este una relativă, fiind posibilă dovada contrarie.

c) Astfel cînd se constată că o lucrare a fost executată pe terenul unei persoane se prezumă că *dreptul de proprietate se dobîndește pe măsura unirii sau incorporării în teren* în favoarea proprietarului terenului. Cu toate acestea în situația cînd autorul lucrării este o terță persoană, proprietarul terenului va putea dobîndi dreptul de proprietate numai dacă el își manifestă voința în acest sens. Aceasta deoarece legiuitorul (art. 329 alin 3,4,5,) vorbește despre *”dreptul de a le reține”* sau posibilitatea *”să oblige terțul să le ridice”*, instituind un drept de opțiune în beneficiul proprietarului terenului asupra lucrării, astfel că dreptul de proprietate nu se dobîndește pe măsura incorporării bunului, ci ca urmare a exercitării dreptului potestativ de opțiune⁵⁵.

⁵³ A se vedea accesiunea imobiliară artificială; D. Alexandrescu, **Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român**, tom III, p. I, ed a II-a, Atelierele grafice SOCEC&Co, București, 1909, p. 340; D. Gherasim, **Buna credință în raporturile juridice civile**, Ed. A.R.S.R., București, 1981, pp. 175-186; S. Baieș, N. Roșca, **Drept civil. Drepturile reale principale** Ed. Tipografia Centrală, Chișinău, 2005, pp. 80-91, L. Pop, **Dreptul de proprietate și dezmebrămintele sale**, Ed. Lumina Lex, București, 1996, pp. 246-254; I. P. Filipescu, **Dreptul civil, Dreptul de proprietate și alte drepturi reale. Ed. Revizuită și completată**, Ed. Actami, București, 1998, pp. 243-249; V. Stoica, **Drept civil. Drepturile reale principale**, Ed -ția a 2-a, Ed. C. H. Beck, 2013, pp. 339-360; I. Sferdian, **Drept civil. Drepturile reale**, Ed. Hamangiu, București, 2013, pp. 492-518; O. Ungureanu, C. Munteanu, **Tratat de drept civil. Bunurile, Drepturile reale principale**, Ed. Hamangiu, 2008, pp. 614-629. I. Sferdian, *Discuții referitoare la potestativitatea în accesiunea imobiliară artificială*, în *Dreptul*, 12/2006, pp. 33-54.

⁵⁴ Publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 44-46/318 din 21.05.1998.

⁵⁵ Cu privire la potestativitatea dreptului de accesiune, a se vedea I. Sferdian, *Discuții referitoare la potestativitatea în accesiunea imobiliară artificială*, în *Dreptul*, 12/2006, pp. 33-54.

De asemea legea poate prevedea alte situații când dreptul de proprietate se va dobîndi în alte momente de cît cel al încorporării, bunăoară când el se va dobîndi după expirarea unui anumit termen.

În concluzie materia accesiunii imobiliare artificiale este guvernată de principiul potrivit căreia accesiunea se face întodeauna în folosul proprietarului terenului, care devine și proprietarul construcțiilor sau plantațiilor realizate pe el. Legiuitorul nostru folosește noțiunea de proprietar al terenului și nu de proprietar al imobilului, astfel că orice construcții sau lucrări efectuate pe un alt imobil, altul de cît un teren, vor avea un alt regim juridic, fie cel al cheltuielilor, necesare, utile sau voluptorii, fie cel al îmbogățirii fără justă cauză.

Prin proprietarul terenului vom înțelege proprietarul terenului asupra căruia sînt efectuate construcțiile sau lucrările.

Autorul construcției sau lucrării este persoana care execută aceste construcții sau lucrări, cu materialele proprii sau ale unei terțe persoane.

Prin construcție vom înțelege, orice lucrare realizată pe un imobil care are un caracter durabil (fundamental).

Prin lucrări se va înțelege *”plantarea, precum și amenajările aduse unui teren care nu se încorporează în mod durabil în aceasta”*(art. 329 alin. 1, ultima prop).

Legislația noastră civilă reglementează trei situații de accesiune imobiliară artificială:

- *construcția sau plantația este ridicată pe terenul său, dar cu materialele altuia;*
- *construcția sau plantația este ridicată cu materiale proprii dar pe terenul altuia;*
- *construcția sau plantația este ridicată cu depășirea terenul său.*

1). Construcția sau plantația este ridicată pe terenul său dar cu materialele altuia.

Acest mod de dobîndire a dreptului de proprietate prin accesiune este prevăzut la art. 329 alin. 2, C. civil. Astfel: *”Proprietarul de teren care a efectuat construcții sau lucrări cu materiale străine este obligat să plătească valoarea materialelor”*. Potrivit acestei dispoziții atunci când proprietarul terenului ridică o construcție sau plantație pe terenul său, folosind în acest sens materialele care aparțin unei alte persoane, el devine proprietarul lor, în mod direct, prin faptul și în măsura încorporării materialelor în teren, nefiind necesară în acest sens vre-o manifestare ulterioară de voință, aceasta prezumîndu-se efectuată pe măsura încorporării materialelor în teren. De altfel, legiuitorul nu prevede acest lucru în mod direct, aceasta deoarece el impune autorului lucrării doar obligația de a-l despăgubi pe proprietarul materialelor care au servit la efectuarea construcției sau a lucrării. Dobîndirea dreptul de proprietate asupra acestor bunuri reiese în mod indirect, prin faptul că proprietarul terenului nu ar fi fost obligat la plata contravalorii acestor bunuri dacă nu ar fi s-ar fi recunoscut dreptul de proprietate asupra bunului format prin întrebuințarea acestor materiale. El ar fi putut să fi fost obligat la distrugerea bunului și la înapoierea materialelor utilizate. Ori, legiuitorul a prevăzut doar obligația de a-l despăgubi pe proprietarul materialelor.

Regimul juridic a unor astfel de despăgubiri, însă, va depinde de atitudinea proprietarului în momentul folosirii materialelor, în sensul dacă a știut sau nu, proprietarul terenului, ca materialele aparțineau unei terțe persoane, adică a fost de bună sau de rea credință.

Dacă el a fost de bună credință, el va fi obligat la să restituie proprietarului materialelor doar contravaloarea acestora. Temeiul juridic care va putea fi invocat în recuperarea contravalorii materialelor va fi cel al îmbogățirii fără justă cauză.

Dacă el a fost de rea-credință, el va fi obligat să-l despăgubească pe proprietarul materialelor și pentru prejudiciul cauza (art. 329 alin 1, prop. a doua), pe temeiul răspunderii civile delictuale. Proprietarul terenului nu va putea fi obligat la distrugerea construcțiilor și lucrărilor efectuate deoarece, prin încorporarea lor, materialele și-au pierdut caracterul de bunuri mobile⁵⁶.

Proprietarul materialelor nu va putea revendica aceste bunuri, deoarece ele, prin ipoteză, și-au pierdut identitatea lor prin încorporare⁵⁷, devenind bun imobil. Aceste materiale nu vor putea fi revendicate chiar dacă construcția sau plantația va fi demolată, deoarece prin distrugerea lor acestea nu vor reveni la forma și identitatea lor inițială.

⁵⁶ I. Sferdian, *op. cit.*, p. 500.

⁵⁷ A se vedea D. Alexandresco, *Explicațiunea ...*, *op. cit.*, vol. III, 1999, p. 340.

Accesiunea imobiliară artificială nu va fi aplicată când proprietarul terenului a dobândit materialele cu titlu oneros de la o persoană care nu avea dreptul să le înstrăineze. În acest caz, el va dobândește proprietatea lor din momentul înțrării în posesiune și nu cel al încorporării, și numai dacă ele au ieșit din patrimoniul proprietarului său, fără voia lui – art. 375 alin. 1 C. civ.

2). Construcția sau plantația este ridicată cu materiale proprii dar pe terenul altuia.

În mod distinct, codul civil, la alin 3 și 4 a articolului 329, reglementează situația când construcția sau plantația este ridicată pe terenul unei alte persoane. În virtutea principiului care guvernează aceasta materie, proprietarul terenului va deveni și proprietarul construcției sau plantației realizată pe el de către o terță persoană cu materialele sale. Legea prevede, însă, un drept de opțiune în favoarea proprietarului terenului între a deveni sau nu proprietar a construcției sau lucrării. Astfel, potrivit alin 3 a art. 329, prima prop: *”În cazul în care construcțiile sau lucrările sînt făcute de un terț, proprietarul terenului are dreptul să le țină pentru sine sau să oblige terțul să le ridice pe cheltuiala proprie și să repare daunele cauzate”*. Prin urmare, în acest caz, accesiunea, nu are ca efect direct și imediat dobîndirea dreptului de proprietate asupra lucrării, proprietarul terenului avînd dreptul să opteze în acest sens. Deci faptul accesiunii dă naștere unui drept potestativ de accesiune în temeiul căruia proprietarul terenului poate opta întru dobîndirea sau nu a dreptului de proprietate.

Totuși regimul juridic a unei astfel de accesiuni imobiliare va depinde de buna sau reua credință a autorului construcției sau lucrării lucrării.

Autorul lucrării va fi de bună credință atunci când el va avea convingerea intimă, că în momentul realizării construcției sau lucrării, că el este proprietarul asupra terenului. Din interpretarea dispozițiilor art. 307 alin 1, C. civ, va putea fi considerat de bună credință persoana care deține legitim sau care se poate considera îndreptățită să dețină legitim în urma unei examinări deligente, necesară raporturilor civile, a temeiurilor îndreptățirii sale.

Temeiurile care pot fi reținute pentru a considera pe autorul construcției sau lucrării ca fiind de bună credință sînt diverse.

Astfel, convingerea lui poate rezulta din cuprinsul cărții funciare în care este intabulat dreptul său de proprietate, iar după finalizare construcției sau lucrării, actul juridic în baza căruia a devenit proprietar este declarat ineficace.

Convingerea lui poate rezulta și din temeiul unor acte juridice a căruie efect translativ de proprietate se realizează înaintea momentului intabulării dreptului de proprietate, temei care ulterior a fost anulat. Este cazul acelor situații când intabularea dreptului de proprietate reprezintă doar o condiție de opozabilitate a lui - alin 2, a art. 37¹ din Legea cadastrului bunurilor imobile.

De asemenea, convingerea lui poate rezulta și din încheierea unui antecontract de vînzare cumpărare, înregistrat, prin notare, în registrul cadastral, iar după finalizarea construcției sau lucrării, promitentul vînzător se răzgîndește să înstrăineze dreptul de proprietate asupra terenului, astfel că în baza art. 703 C. civil el refuză să încheie contractul proiectat. Deși prin încheierea de precontracte nu se transmite dreptul de proprietate autorului lucrării, apreciem că acest acord poate fi considerat ca un temei necesar pentru a-l considera pe autorul lucrării ca fiind de bună credință, în considerarea obligației promitentului, asumată prin precontract de a transmite proprietatea asupra terenului.

Un alt temei din care poate să rezulte buna credință a autorului construcției sau lucrării este acel din care rezultă dreptul de suprafață asupra terenului respectiv, în baza căruia el putea deveni proprietar a construcției sau lucrării realizate, titlu care ulterior efectuării construcției a fost anulat.

Dacă contractul în baza căruia sa-u efectuat construcțiile sau plantațiile este netranslativ de proprietate (contractul de locațiunea sau arendă a terenurilor), iar aceste construcții sau lucrări au fost efectuate fără consimțămîntul proprietarului, el nu va putea fi considerat drept temei din care să rezulte bună credință. Aceasta deoarece el este un detentor precar, iar precaritatea nu poate să-i confere mai multe drepturi de cît cele ale posesorului de rea credință⁵⁸. Astfel, dispozițiile art 909, alin 3, din Codul civil, recunoaște locatorului dreptul de a cere demolarea lucrării, drept recunoscut numai dacă autorul construcției sau lucrării este de re-a credință.

⁵⁸ I. Sferdian, *op. cit.*, p. 502.

a) Autorul construcției sau lucrării este de bună credință.

Regimul juridic al accesiunii în situația în care autorul construcției sau lucrării este de bună credință este cel prevăzut la art. 329 alin 4, C. civil. Potrivit acestei dispoziții: *”În cazul în care construcțiile sau lucrările sînt făcute de un terț de bună credință nu poate cere ridicarea lor și este obligat să plătească, la alegere, valoarea materialelor și costul muncii sau o sumă de bani echivalentă creșterii valorii terenului”*.

Legea prevede un drept de opțiune în favoarea proprietarului terenului, drept care va putea fi realizat printr-o manifestare de voință care poate fi pozitivă, în sensul de a dobîndi dreptul de proprietate, fie negativă în sensul de a refuza dobîndirea dreptului de proprietate.

--- În cazul în care el își manifestă voința de a dobîndi dreptul de proprietate, legiuitorul stabilește care va fi cuantumul acestor despăgubiri. Proprietarul terenului va fi obligat, la alegerea sa, să-i plătească autorului construcției sau lucrării, fie în valoarea materialelor și costul muncii, fie o sumă de bani echivalentă cu creșterea valorii terenului. Autorul construcției sau lucrării nu va putea să refuze plata unei astfel de despăgubiri. Pînă la palta despăgubirilor el va avea dreptul de ipotecă legală prevăzut la art. 463 alin. 2, C. civ.

--- În cazul în care el î-și manifestă în mod negativ dreptul potestativ de opțiune, deci proprietarul terenului refuză dobîndirea dreptului de proprietate asupra construcției sau lucrării el are posibilitatea de a-l obliga pe autorul construcției sau lucrării, să cumpere terenul pe care au fost realizate aceste lucrări, la valoarea de circulație pe care acesta a avut-o dacă lucrarea nu s-ar fi efectuat. El nu va putea să-i ceară constructorului ridicarea acestor lucrări, deoarece de o astfel de posibilitate va beneficia numai dacă constructorul este de rea credință.

Părțile, însă, pot cădea de acord asupra unor modalități de reglementarea juridică a unei astfel de situații, diferită de cea prevăzută la materia accesiunii.

Astfel părțile se pot înțelege ca proprietarul să înstrăineze terenului autorului construcției sau lucrării prin intermediul contractului de schimb, cuantumul eventualei disproporție de valoare, sulta, va fi apreciat în funcție de valoarea pe care au avută terenul înainte de începerea construcției.

Deasemenea, dacă proprietarul terenului dorește să păstreze dreptul de proprietate asupra terenului el poate constitui un drept de superficie în favoarea autorului construcției sau lucrării.

b) Autorul construcției sau lucrării este de rea credință.

În cazul în care autorul construcției sau lucrării este de rea credință, drepturile proprietarului terenului cunosc o modificare atât pe plan cantitativ cît și pe plan calitativ.

În primul rînd proprietarul terenului are dreptul de a opta întru dobîndirea dreptului de proprietate asupra construcției sau lucrării sau refuzul de a dobîndi, ca efect al exercițiului dreptului potestativ de opțiune recunoscut de lege în favoare sa

a) Dacă el optează pentru dobîndirea dreptului de proprietate, el va fi obligat la plata unei despăgubiri a cărei cuantum nu va depăși suma de 1/3 din valoarea imobilului, dacă proprietarul terenului nu este de acord la o sumă mai mare. Cuantumul acestei despăgubiri va fi calculat din suma pe care reprezintă valoarea materialelor și costul muncii (art. 329 alin 6, C. civ. combinat cu alin. 5, a aceluiași art.).

Faptul că legiuitorul a limitat obligația de despăgubire a proprietarului terenului la o treime din valoare construcției sau lucrării nu este în măsură a considera că el a urmărit să-l îmbogățească fără justă cauză pe proprietarul terenului ci să sancționeze și să prevenă în acelaș timp orice conduită culpabilă care va duce la realizarea cu bună credință a unei construcții sau lucrări asupra terenului altuia.

Totuși această limită nu va fi respectată dacă proprietarul terenului este de acord cu o despăgubire mai mare, sau dacă el poartă o parte din vină în crearea premizei juridice a efectuării construcției sau lucrării (alin 6 partea finală a art. 329 C. civ.). În acest ultim caz el va fi obligat la plata despăgubirii care va acoperii valoarea materialelor și costul muncii.

Pănă la plata despăgubirii datorate, autorul construcției sau plantației nu va avea un drept de ipotecă legală prevăzută la art. 463 alin. 2, C. civ. Singura garanție pe care o poate invoca este cea ce rezultă din exercitarea dreptului de retenție asupra fructelor pe care autorul construcției sau

lucrării trebuie să le restituie proprietarului, și aceasta doar pentru cheltuielile pe care el le-a efectuat cu perceperea sau producerea lor⁵⁹.

b) În cazul în care proprietarul terenului refuză dobândirea dreptului de proprietate, el va avea posibilitatea fie să-i vândă terenul său autorului construcției sau lucrării, fie să ceară demolarea lor.

În cazul în care el se hotărăște să-i vândă terenul, acesta se va înstrăina la valoarea, cel puțin, pe care a avut-o în momentul începerii construcției sau lucrării, indiferent dacă realizarea lucrării a dus la o mărire sau micșorare a valorii terenului. Autorul construcției se poate opune acordarea unei astfel de despăgubiri, caz în care el va trebuie să accepte demolarea acestor construcții sau lucrări.

A doua posibilitate a proprietarului terenului este aceea de a cere demolarea construcțiilor sau lucrărilor realizate pe terenul său.

Demolarea acestora va fi realizată de către autorul construcției pe cheltuiala sa. De asemenea el va fi obligat și la plata daunelor cauzate prin efectuarea construcțiilor sau lucrărilor, constând atât în prejudiciul creat cât și beneficiul nerealizat în urma realizării construcției sau lucrării.

Dacă el refuză să demoleze construcția sau plantația, proprietarul terenului o poate face el însuși, dar pe contrul autorului construcției sau lucrării.

În ce privește construcțiile și lucrărilor adăugate acestea vor avea soarta juridică a bunului în care acestea au fost integrate potrivit principiului accesoriul urmează soarta principalului.

3). Construcția este ridicată cu depășirea terenului său.

Situația în care construcția sau lucrarea este realizată prin depășirea terenului său este reglementată la art. 329 alin 5 C. civ. Din conținutul acestei dispoziții reiese că de dreptul de accesiune va beneficia proprietarul terenului neconstructor dacă cel puțin jumătate din construcție sau lucrare este situată pe pe terenul său. Astfel, potrivit acestui articol: *”În cazul în care construcția este ridicată în parte pe terenul constructorului și în parte pe un teren învecinat, proprietarul vecin poate dobândi proprietatea asupra întregii construcții, plătiind constructorului o despăgubire, numai dacă cel puțin 1/2 din suprafața construită se află pe terenul său”*.

Prin dispoziția consacrată de codul civil pot reieși mai multe situații de urmat.

a) Astfel dacă construcția sau plantația este situată, mai mult de jumătate din suprafața sa pe terenul său, el va rămâne proprietar asupra întregii construcții, și va dobândi un drept de de suprafață asupra terenului vecinului pe care este situat construcția sau lucrarea, însă va fi obligat la plata unei despăgubiri a cărei valoare va consta în suma de bani pe care constructorul o datorează ca urmare a exercitării dreptului de suprafață și eventual valoarea devalorizării imobilului ca urmare a efectuării construcției.

b) Dacă mai mult de jumătate din suprafața construcției sau plantației se situează pe terenul proprietarului vecin, legiuitorul îi recunoaște acestuia un drept de opțiune în a dobândi sau nu proprietatea asupra întregii construcții, drept de opțiune care va avea natura juridică a unui drept potestativ de exercitarea a accesiunii. Aceasta deoarece legiuitorul folosește cuvântul *”poate”* dobândi, cuvânt care sugerează posibilitatea exercitării unui drept subiectiv.

--- În cazul în care proprietarul terenului vecin optează pentru dobândirea dreptului de proprietate asupra construcției sau lucrării, el va dobândi și dreptul de suprafață asupra părții din terenul constructorului pe care este situată partea din construcție sau lucrarea, pe toată durata de existență a lor.

Dacă constructorul este de bună credință, el va fi obligat la plata unei despăgubiri care trebuie să acopere valoarea materialelor și costul muncii, precum și contravaloarea folosinței terenului aferent. Proprietarul terenului vecin nu va fi obligat la plata unei despăgubiri care să reprezinte devalorizarea terenului constructorului, ca urmare a realizării de către el însuși a construcției sau lucrării, deoarece acesta se face vinovat de crearea acestei situații juridice, potrivit regulii, că nimeni nu poate invoca propria vinovăție pentru a obține satisfacerea unui drept.

Dacă constructorul este de rea credință, proprietarul terenului vecin nu va putea fi obligat la plata unei despăgubiri mai mare de 1/3 din valoarea materialelor și costul muncii, precum și contravaloarea folosinței terenului aferent, dacă nu se va face dovada reținerii și a vinovăției proprietarului terenului vecin.

⁵⁹ I. Sferdian, *op. cit.*, p. 505.

--- Dacă proprietarul terenului vecin nu optează pentru dobândirea dreptului de proprietate asupra construcției sau lucrării, în lipsa reglementării exprese a acestei situații, se vor aplica, prin analogie, dispozițiile alin. 3 și 4 a art. 329, C. civ. care reglementează situația construcțiilor efectuate pe terenul altei persoane. În analiza situațiilor de urmat trebuie să avem în vedere buna sau reua credință a constructorului.

- Dacă constructorul a fost de bună credință, proprietarul terenului vecin va avea dreptul la o despăgubire care va consta în contravaloarea folosinței terenului aferent construcției sau lucrării și contravaloarea deprecierei valorii terenului, dacă prin realizarea unor astfel de construcții a dus la un astfel de efect. De asemenea dacă părțile se înțeleg este posibil ca proprietarul terenului neconstructor să-i vîndă partea de teren aferentă construcției sau lucrării proprietarului constructor, sau chiar însăși terenul său.

- Dacă constructorul este de rea credință, proprietarul terenului vecin va avea dreptul să ceară demolarea părții din construcție care se află pe terenul său cu plata unei despăgubiri care vor consta în valoarea prejudiciului creat terenului prin efectuarea construcției, beneficiul pe care nu l-a realizat prin folosirea terenului aferent construcției, precum și valoarea prejudiciului rezultat din nerespectarea distanței construcției față de terenul vecinului.

Proprietarul terenului vecin poate cere însă plata unei despăgubiri care va fi aceeași ca și în cazul constructorului de bună credință, respectiv, contravaloarea folosinței terenului aferent construcției sau lucrării și contravaloarea deprecierei valorii terenului, dacă prin realizarea unor astfel de construcții a dus la un astfel de efect. Însă autorul construcției trebuie să suporte și consecințele relei credințe.

În lipsa unei dispoziții contrare proprietarul vecin și proprietarul construcției pot cădea de acord asupra unei forme a dreptului de proprietate sub forma coproprietății. Deci nașterea unui drept de coproprietate nu este exercițiul unui drept de opțiune recunoscut proprietarului neconstructor, ci rezultatul unui acord de voință. Dacă legiuitorul ar fi recunoscut proprietarului vecin și dreptul de a opta la dobândirea dreptului de coproprietate regimul juridic al accesiunii va fi altul.

Cu titlu exemplificativ, în cazul în care proprietarul neconstructor optează pentru dobândirea dreptului de proprietate, nu se va mai pune problema posibilității invocării dreptului de accesiune numai în situația cînd construcția sau plantația va depăși cel puțin jumătatea din suprafața construită a terenului constructorului. Proprietarul terenului vecin va avea dreptul să invoce dreptul de accesiune, respectiv dobândirea dreptului de coproprietate, indiferent de mărimea suprafeței construcției sau plantației situată pe terenul său, fiind suficient să fim în prezența unei depășiri a terenului constructorului.

Dacă el optează pentru dobândirea în coproprietate a bunului el nu va avea dreptul la nici o despăgubire din partea autorului lucrării dar nici nu va fi obligat la plata unei despăgubiri pentru exercițiul dreptului de a opta pentru coproprietate. Cota parte ideală a proprietarului neconstructor va avea contravaloarea sumei de bani pe care proprietarul constructor ar fi trebuit să o plătească ca urmare a exercitării dreptului de suprafață asupra terenului aferent părții din construcție care se află pe terenul proprietarului vecin, cât și valoarea devalorizării terenului.

Dacă constructorul a fost de rea credință, pentru ca el să suporte consecințele relei sale credințe contribuția autorului lucrării de rea credință se va aprecia doar la 1/3 din valoarea lucrării urmînd ca aceasta se va lua în considerare la stabilirea cotei părți a proprietarului vecin.

ПОРЯДОК ОБЖАЛОВАНИЯ ОПРЕДЕЛЕНИЙ И РЕШЕНИЙ СУДЕБНЫХ ИНСТАНЦИЙ КАК УСЛОВИЕ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВА НА СВОБОДНЫЙ ДОСТУП К ПРАВОСУДИЮ.

*Slutu Nicolae,
doctor în drept, USEM*

Право на справедливое судебное разбирательство в разумный срок реализуется путем обращения в судебные инстанции с исковыми заявлениями и с заявлениями в порядке особого производства и путем обжалования определений и решений судебных инстанций.

Право на справедливое судебное разбирательство в разумный срок гарантировано пунктом 1 ст. 6 Конвенции о защите прав человека и основных свобод от 4 ноября 1950 года (далее – Конвенция), ратифицированной постановлением Парламента РМ № 1298-XIII от 24.07.1997 года [1].

Пункт 1 ст. 6 Конвенции гласит: «Каждый имеет право при определении его гражданских прав и обязанностей или при рассмотрении любого уголовного обвинения, предъявленного ему, на справедливое публичное разбирательство дела в

Право на справедливое судебное разбирательство в разумный срок дополняется правом на свободный доступ к правосудию, установленным ст. 5 Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова (далее – ГПК РМ) № 225-XV от 30.05.2003 года [2].

Реализации права на справедливое судебное разбирательство в разумный срок и права на свободный доступ к правосудию препятствуют недостатки правовых норм, регулирующих порядок обжалования судебных определений и решений.

В частности, кассационные жалобы на определения апелляционных палат, вынесенных в качестве апелляционных инстанций, рассматриваются без участия сторон, что явно противоречит ст. 23, 25 и 26 ГПК РМ.

Однако ст. 236 ГПК РМ позволяет судам первой инстанции выносить немотивированные решения.

Статья 236 ГПК РМ (в редакции закона РМ № 155 от 05.07.2012 г.), позволяющая судам первой инстанции выносить немотивированные решения, противоречит ст. 239 ГПК РМ, согласно которой решение судебной инстанции должно быть законным и обоснованным. Судебная инстанция основывает решение лишь на обстоятельствах, которые непосредственно выяснены ею, и доказательствах, которые были исследованы в судебном заседании.

Полагаем необходимым изменить ст. 236 ГПК РМ, препятствующую реализации права на справедливое судебное разбирательство в разумный срок, и установить, что суд первой инстанции обязан вынести мотивированное решение, т.е. решение, соответствующее требованиям ст. 241 ГПК РМ и обязать суд не позднее чем в 15-дневный срок со дня вынесения решения направить его копии сторонам.

При этом следует учесть, что согласно ст. 272 ГПК РМ участникам процесса, не явившимся в судебное заседание, не позднее пяти дней со дня вынесения высылаются копии определения судебной инстанции о приостановлении или прекращении производства по делу либо об оставлении заявления без рассмотрения.

Легальное определение понятия «судебный приказ» дано в части (1) ст. 344 ГПК РМ, согласно которой судебный приказ представляет собой постановление судьи, вынесенное им единолично на основании представленных кредитором материалов, о взыскании денежных сумм или истребовании имущества с должника по требованиям, предусмотренным статьей 345 ГПК РМ.

Полагаем, что пункт п) ст. 345 ГПК РМ, позволяющий суду первой инстанции выдавать судебный приказ на основании счета-фактуры, которая является односторонним документом, следует отменить.

Определения выносятся судами первой инстанции, а также апелляционными палатами и Высшей судебной палатой РМ.

Согласно части (3) ст. 14 ГПК РМ постановления судов первой инстанции, которыми дело не разрешается по существу, выносятся в форме определений.

Согласно части (1) ст. 269 ГПК РМ постановления первой инстанции или судьи, которыми дело не разрешается по существу, выносятся в форме определений, в совещательной комнате в соответствии с правилами, предусмотренными статьей 48 ГПК РМ.

Согласно части (1) ст. 48 ГПК РМ все вопросы, возникающие при рассмотрении дела, разрешаются коллегиально большинством голосов судей. Никто из судей не вправе воздержаться от голосования. Председательствующий при рассмотрении дела голосует последним. Судьи пользуются равными правами при разрешении всех вопросов, возникающих при рассмотрении дела и вынесении решения.

Согласно части (2) ст. 48 ГПК РМ судья, не согласный с решением большинства, подписывает принятое решение, но вправе при этом изложить в письменном виде свое особое мнение, которое передается председательствующему в заседании и приобщается к делу. Особое мнение не сообщается и не оглашается в судебном заседании.

Согласно части (2) ст. 269 ГПК РМ при разрешении несложных вопросов судебная инстанция может вынести определение без удаления в совещательную комнату. Такое определение заносится в протокол судебного заседания.

Содержание определения суда первой инстанции должно соответствовать требованиям ст. 270 ГПК РМ.

Определение судебной инстанции должно содержать:

- a) место и дату вынесения определения;
- b) наименование судебной инстанции, вынесшей определение, имена членов состава суда и секретаря судебного заседания;
- c) сведения об участниках процесса, предмет спора или заявленное требование;
- d) вопрос, по которому выносится определение;
- e) мотивы, по которым судебная инстанция пришла к своим выводам, и ссылка на законы, которыми судебная инстанция руководствовалась;
- f) постановление судебной инстанции;
- g) порядок и срок обжалования определения, если оно подлежит обжалованию.

Определение, которое выносится судебной инстанцией без удаления в совещательную комнату, должно содержать сведения, перечисленные в пунктах d), e), f) и g) части (1) ст. 270 ГПК РМ.

Определения судов первой инстанции можно подразделить на 3 группы:

1. определения, которые могут быть обжалованы в кассационном порядке, установленном ст. 359, 423-428 ГПК РМ;
2. определения, которые не подлежат обжалованию вообще;
3. определения, которые не могут быть обжалованы в кассационном порядке, но могут быть обжалованы только вместе с решениями суда первой инстанции.

В кассационном порядке могут быть обжалованы следующие определения судов первой инстанции:

- 1) об отклонении ходатайства участника процесса об извещении соучастника при обязательном соучастии (часть (2) ст. 62 ГПК РМ);
- 2) об отклонении ходатайства заинтересованного лица о его привлечении к участию в деле в качестве соучастника при обязательном соучастии (часть (3) ст. 62 ГПК РМ);
- 3) об отказе в восстановлении процессуального срока (часть (5) ст. 116 ГПК РМ).
- 4) вынесенное по заявлению о возврате залога с вызовом сторон (часть (6) ст. 127² ГПК РМ);
- 5) вынесенное по заявлению о пересмотре определения с целью сложения штрафа или его уменьшения (часть (3) ст. 164 ГПК РМ);
- 6) об отказе в принятии искового заявления (часть (2) ст. 169 ГПК РМ);
- 7) о возвращении искового заявления (часть (5) ст. 170 ГПК РМ);
- 8) об оставлении искового заявления без движения по мотиву несоблюдения требований ст. 166 и 167 ГПК РМ (часть (1) ст. 171 ГПК РМ);
- 9) о возвращении искового заявления (часть (2) ст. 171 ГПК РМ);
- 10) вынесенное по заявлению об обеспечении иска (ст. 181 ГПК РМ);
- 11) вынесенное по заявлению об исправлении ошибок в решении суда (часть 93) ст. 249 ГПК РМ);

- 12) вынесенное по заявлению участника процесса по вынесении дополнительного решения (часть (4) ст. 250 ГПК РМ);
- 13) вынесенное по вопросу о разъяснении решения суда (часть (4) ст. 251 ГПК РМ);
- 14) вынесенное по вопросу об отсрочке или рассрочке исполнения решения суда, изменении способа и порядка исполнения решения (часть (3) ст. 252 ГПК РМ);
- 15) вынесенное по вопросу об индексации присужденных денежных сумм (часть (3) ст. 253 ГПК РМ);
- 16) о приостановлении производства по делу (часть (1) ст. 263 ГПК РМ);
- 17) о прекращении производства по делу (часть (1) ст. 266 ГПК РМ);
- 18) об оставлении искового заявления без рассмотрения (часть (2) ст. 268 ГПК РМ),
- 19) об удовлетворении или об отказе в удовлетворении заявления о применении мер защиты в случае насилия в семье и о вынесении защитного предписания (часть (1) ст. 318⁶ ГПК РМ).

Часть (3) ст. 128 ГПК РМ содержит противоречивые формулировки, позволяющие суду вынести определение по вопросу обеспечения доказательств до рассмотрения дела, которое может быть обжаловано в кассационном порядке, либо вынести определение по вопросу обеспечения доказательств одновременно с вынесением решения по существу. В последнем случае определение может быть обжаловано только одновременно с решением по существу.

Полагаем необходимым изменить часть (3) ст. 128 ГПК РМ, исключив последнее предложение.

Не подлежат обжалованию вообще, т.е. ни в кассационном порядке, предусмотренном ст. 423-428 ГПК РМ, ни одновременно с решением суда следующие определения судов первой инстанции:

- 1) об удовлетворении или об отклонении ходатайств о добровольном соучастии и (часть (2) ст. 63 ГПК РМ);
- 2) вынесенные по вопросам распределения вещественных доказательств (часть (4) ст. 145 ГПК РМ);
- 3) о разрешении вопроса об отводе эксперта (часть (4) ст. 151 ГПК РМ)
- 4) о принятии искового заявления (часть (4) ст. 168 ГПК РМ).

не могут быть обжалованы в кассационном порядке, но могут быть обжалованы одновременно с обжалованием решений по существу в апелляционном порядке следующие определения судов первой инстанции:

- 1) вынесенные по заявлениям о допущении к участию в процессе третьих лиц, не заявляющие самостоятельных требований на предмет спора (часть (5) ст. 67 ГПК РМ);
- 2) вынесенные по вопросам, связанным с судебными расходами (ст. 99 ГПК РМ).

Весьма нечетко определен порядок обжалования определений, которые суды первой инстанции выносят при рассмотрении заявлений об обеспечении доказательств, установленный частью (3) ст. 128 ГПК РМ.

Согласно части (3) ст. 128 ГПК РМ определение об отказе в принятии заявления об обеспечении доказательств может быть обжаловано в кассационном порядке в пятидневный срок со дня вынесения - если оно вынесено с вызовом в суд участников дела, или же со дня сообщения им решения - если оно вынесено без их вызова в суд. Определение, вынесенное при рассмотрении дела, может быть обжаловано только одновременно с решением по существу.

Большинство решений судов первой инстанции может быть обжаловано в апелляционном порядке в соответствии со ст. 357, 358 360-390, 393, 394 ГПК РМ.

Решения судов первой инстанции, вынесенные при рассмотрении по существу заявлений об обжаловании актов судебных исполнителей, согласно части (4) ст. 163 Исполнительного кодекса Республики Молдова (далее - ИК РМ) № 443-XV от 24.12.2004 года (в редакции закона РМ № 143 от 02.07.2010 года) могут быть обжалованы в кассационном порядке [3].

Апелляционное производство регулируется Главой XXXVII ГПК РМ, в которую входят ст. 357, 358, 360-390, 393, 394, 396 ГПК РМ.

Согласно ст. 357 ГПК РМ решения, подлежащие обжалованию в апелляционном порядке, до признания их окончательными могут быть обжалованы в апелляционную

инстанцию, которая на основании материалов дела и дополнительно представленных материалов проверяет правильность установления фактических обстоятельств дела, правильность применения и толкования норм материального права, а также соблюдение норм процессуального права первой инстанцией при рассмотрении дела.

Не подлежат обжалованию в апелляционном порядке решения судов первой инстанции, вынесенные по заявлениям об обжаловании исполнительных актов судебных исполнителей.

Данные заявления подаются в суды первой инстанции в соответствии со ст. 30, 161-163 ИК РМ и рассматриваются в порядке, установленном ГПК РМ, и могут быть обжалованы только в кассационном порядке в соответствии со ст. 423-428 ГПК РМ.

Полагаем необходимым изменить часть (4) ст. 163 ИК РМ, устанавливающей кассационный порядок обжалования решений судов первой инстанции, вынесенных по заявлениям об отмене актов судебных исполнителей, и установить, что эти решения могут быть обжалованы в апелляционном порядке.

Также полагаем необходимым изменить часть (1) ст. 161 ИК РМ, согласно которой исполнительные акты, составленные судебным исполнителем, не могут быть обжалованы, если с момента их составления прошло более 6 месяцев.

Данный 6-месячный пресекательный срок нарушает право на свободный доступ к правосудию и право на справедливое судебное разбирательство в разумный срок, которое гарантировано пунктом 1 ст. 6 Конвенции о защите прав человека и основных свобод от 4 ноября 1959 года, т.к. лишает права на судебную защиту стороны исполнительного производства, и пропустивших этот срок, в том числе и по уважительным причинам.

Согласно части (1) ст. 362 ГПК РМ срок подачи апелляционной жалобы составляет 30 дней со дня оглашения резолютивной части решения, если законом не предусмотрено иное.

Полагаем необходимым изменить часть (1) ст. 362 ГПК РМ, установив, что срок подачи апелляционной жалобы начинается течь со дня получения мотивированного решения суда первой инстанции, ибо до его получения составить мотивированную апелляционную жалобу невозможно.

Согласно части (1) ст. 370 ГПК РМ апелляционная инстанция в 30-дневный срок со дня получения дела для рассмотрения должна в соответствии с положениями статей 185 и 186 ГПК РМ совершить процессуальные действия по подготовке дела к разбирательству в судебном заседании.

Согласно части (1) ст. 372 ГПК РМ стороны и другие участники процесса вправе представить новые доказательства, которые не могли быть представлены ими при рассмотрении дела в первой инстанции.

Полагаем необходимым изменить ст. 372 ГПК РМ, препятствующую представлению новых доказательств в апелляционную инстанцию, разрешив их представление без каких-либо ограничений, как было до вступления в силу закона РМ № 155 от 05.07.2012 года.

Пределы рассмотрения апелляционной жалобы установлены ст. 373 ГПК РМ.

Апелляционная инстанция проверяет в пределах представленных апелляционного заявления, отзывов и возражений законность и обоснованность обжалованного решения в том, что касается установления фактических обстоятельств и применения закона в первой инстанции.

Основания для отмены или изменения обжалуемых в апелляционном порядке решений судов первой инстанции предусмотрены частью (1) ст. 386 и ст. 387, 388 ГПК РМ.

Определения и решения апелляционных палат могут быть обжалованы в кассационном порядке, установленном ст. 429-445 ГПК РМ.

Согласно части (1) ст. 429 ГПК РМ могут быть обжалованы в кассационном порядке определения, вынесенные апелляционными палатами в качестве апелляционных инстанций, и решения, вынесенные апелляционными палатами в производстве по делам об объявлении несостоятельности.

Согласно части (4) ст. 429 ГПК РМ не могут быть обжалованы в кассационном порядке определения о возврате дела на новое рассмотрение, которые обжалованию не подлежат, а также определения, в отношении которых лица, указанные в статье 430 ГПК РМ, не использовали апелляционный порядок обжалования в случае, когда законом предусмотрен

такой порядок обжалования, или апелляционная жалоба отозвана в порядке, предусмотренном статьей 374 ГПК РМ.

Полагаем, что часть (4) ст. 429 ГПК РМ, которая лишает лицо, не использовавшее право на апелляционное обжалование, права на кассационное обжалование, должна быть изменена. Лицо, не использовавшее право на апелляционное обжалование, должно иметь право на кассационное обжалование.

Согласно части (2) ст. 438 ГПК РМ, если кассационное заявление не соответствует требованиям, предусмотренным статьей 437 ГПК РМ, судебная инстанция своим определением, подписанным председателем или заместителем председателя соответствующей коллегии, в пятидневный срок возвращает кассационную жалобу. Определение судебной инстанции обжалованию не подлежит.

Согласно части (2¹) ст. 438 ГПК РМ в случае, когда запрашивается освобождение от уплаты государственной пошлины, отсрочка или рассрочка уплаты государственной пошлины с представлением оправдательных документов, кассационное заявление не возвращается и состав из трех судей выносит по представленному ходатайству определение, которое не подлежит обжалованию.

Согласно части (2²) ст. 438 ГПК РМ если ходатайство об освобождении от уплаты государственной пошлины, отсрочке или рассрочке уплаты государственной пошлины было отклонено, выносится определение об оставлении заявления без движения, которое не подлежит обжалованию, и кассатору предоставляется разумный срок для оплаты государственной пошлины. Если кассатор в установленный срок выполнит все указания, содержащиеся в определении судебной инстанции, кассационная жалоба считается поданной в день ее первоначального представления, в противном случае кассационное заявление возвращается кассатору.

Согласно части (2³) ст. 438 ГПК РМ в случае, когда запрашивается приостановление исполнения обжалуемого решения, кассационное заявление не возвращается и состав из трех судей в 10-дневный срок после подачи заявления, сопровождаемого выданным судебным исполнителем подтверждением о внесении залога, выносит по представленному ходатайству определение, которое не подлежит обжалованию. Определение о приостановлении выдается кассатору незамедлительно.

Согласно части (3) ст. 438 ГПК РМ возвращение кассационного заявления не препятствует повторной подаче кассационной жалобы после устранения недостатков и при условии соблюдения других требований, установленных законом для ее подачи.

Согласно ст. 439 ГПК РМ не позднее чем в 10-дневный срок после возбуждения кассационного производства Высшая судебная палата истребует дело из соответствующей судебной инстанции.

Основания для подачи кассационной жалобы предусмотрены ст. 432 ГПК РМ.

Если состав из трех судей признает кассационную жалобу недопустимой, он выносит определение о признании кассационной жалобы недопустимой, и последняя не рассматривается по существу.

Основания недопустимости кассационных жалоб установлены ст. 433 ГПК РМ.

Процедура рассмотрения вопроса о допустимости, а точнее о недопустимости кассационных жалоб установлена ст. 440 ГПК РМ.

Согласно части (1) ст. 440 ГПК РМ в случае установления наличия одного из оснований, предусмотренных статьей 433 ГПК РМ, состав из трех судей мотивированным определением, вступившим в законную силу, единогласно принимает решение о недопустимости кассационной жалобы. Определение выносится согласно положениям статьи 270 ГПК РМ и не содержит никаких ссылок на существо кассационной жалобы.

Часть (4) ст. 440 ГПК РМ некорректна и позволяет судьям признать любую кассационную жалобу недопустимой, не касаясь существа кассационной жалобы.

Полагаем необходимым внести изменения в ГПК РМ, установив обязанность Высшей судебной палаты РМ рассматривать все кассационные жалобы по существу.

Согласно ст. 444 ГПК РМ кассационная жалоба рассматривается без извещения участников процесса. Состав из пяти судей может принять решение о вызове участников или

их представителей для того, чтобы они высказались по вопросам законности, затронутым в кассационном заявлении.

Полагаем необходимым изменить ст. 444 ГПК РМ, установив, что кассационные жалобы рассматриваются только с участием сторон.

Библиография

1. Официальный монитор РМ № 54 от 21.08.1999 г.
2. Официальный монитор РМ № 130-134 от 21.06.2013 г.
3. Официальный монитор РМ № 214-220 от 05.11.2010 г.

DREPTUL LA ÎNVĂȚĂTURĂ ȘI DREPTUL LA IDENTITATE

Rodica Nichita
Facultatea de Drept, USM
Departamentul Drept Public.

SUMMARY:

The right to education is an universal human right recognized to every person, regardless of age, language, social or ethnic origin or of any other status. The universal nature of the right to education was analyzed by checking the following conditions: universal validity and universal acceptance of the right, on the one hand, and formal universality and material universality of the right to education on the other hand. The right to education fulfills all these conditions needed in order to be recognized as an universal human right.

REZUMAT:

Dreptul la învățătură este un drept universal, recunoscut fiecărei persoane, indiferent de vârstă, limbă, origine socială sau etnică ori alt statut. Caracterul universal al dreptului la învățătură a fost analizat prin verificarea respectării următoarelor condiții: validitatea universală și acceptarea universală a acestui drept, pe de o parte, și universalitatea formală și universalitatea materială a dreptului la învățătură, pe de altă parte. Dreptul la învățătură, îndeplinește toate aceste condiții pentru a îi putea fi recunoscut caracterul universal.

Obiceiurile certifică identitatea noastră ca popor – Acest motto mi-a rămas întipărit în minte de ceva vreme, ca urmare a lecturării unui articol aparținând părintelui dr. Nicolae Cojocaru, un cercetător neobosit al culturii populare, în care se prezenta varietatea obiceiurilor noastre, a românilor, însemnătatea lor precum și adevăratul înțeles al unor sărbători, astăzi tot mai îndepărtat de autenticitatea de odinioară.

La prima vedere dreptul la identitate pare să fie ceva de la sine înțeles, unanim acceptat și reglementat în mod corespunzător de legislația fiecărei țări de pe glob. Situația nu stă însă chiar așa, motivul principal constând în chiar dificultatea de a defini ce anume reprezintă identitatea și dreptul la ea. Alăturarea acestor doi termeni, *drept* și *identitate*, aduce în discuție, în mod inevitabil, două sfere diferite, cu interpretări ce pot prezenta, de cele mai multe ori, valențe diferite. Identitatea unei persoane suportă în principal discuții de natură filozofică, definirea [1] acesteia reprezentând cauza multor cărți specifice domeniului. Totuși, din punct de vedere filozofic nu există unanimitate în ceea ce privește conceptul de identitate, interpretările consacrate cumulând o serie de puncte comune, însă sub rezerva amprenteii personalității. În acest context, reglementarea din punct de vedere juridic a unui text de lege privind dreptul la identitate al persoanelor, apare ca cel puțin greoaie, cât timp asupra însuși conceptului de identitate nu există o concordanță, aptă să nu mai dea naștere la discuții în contradictoriu.

Cu toate acestea, necesitatea unei reglementări a fost „impusă” de-a lungul timpului de nevoile de zi cu zi ale oamenilor, asupra identității existând o concepție generală că ea reprezintă, în

ciuda diverselor teorii, un ansamblu de date prin care o persoană reușește să se identifice în rândul celorlalte. Înlocuind termenul sintetic de „date”, legiuitorul din Republica Moldova a înțeles să reglementeze attributele identității umane precum și modalitățile de identificare, prin dispozițiile Constituției Republicii Moldova cuprinse în alin. (2) art. 10 și Titlul II capitolul II, orice persoană are dreptul la viață, integritatea fizică și psihică, la demnitate, la propria imagine, la respectarea vieții private, precum și alte asemenea drepturi recunoscute de lege”. Această enumerare care nu se vrea a fi exhaustivă, este completată de prevederile Codului Civil RM articolele 28-31 în care ni se prezintă attributele ce duc la identificarea unei persoane, respectiv „...dreptul la nume, la domiciliu, la reședință precum și la o stare civilă...”. Toată această suită de drepturi pare a se cuveni oricărei persoane care se naște în Republica Moldova și este supusă legislației țării noastre. Lucrurile nu stau însă așa, în art. 28 Codul Civil al Republicii Moldova stabilind că respectivele attribute de identificare vor fi recunoscute persoanelor doar dacă „au fost dobândite în condițiile legii”.

Această reglementare imperativă, justificată până la urmă de necesitățile de natură legislativă, administrativă, economică ale statului, condiționează ab initio dreptul la identitate a unei persoane de îndeplinirea anumitor proceduri. Așa cum am arătat, la nivel de cotidian, identitatea unei persoane este dată de anumite elemente care reușesc să o distingă în rândul celorlalte, precum numele, un domiciliu, o stare civilă. Or, dobândirea acestor attribute (numite și drepturi ale personalității) [2] se realizează în mod strict, prin respectarea dispozițiilor aplicabile în domeniu. Spre exemplu, dobândirea prenumelui are loc la data înregistrării nașterii, pe baza declarației de naștere. Dacă însă nașterea nu este înregistrată, copilul nou născut nu va putea avea un nume recunoscut de către instituțiile statului, identitatea sa ca persoană lipsind cu desăvârșire.

Legat de acest aspect, privind necesitatea înregistrării copiilor imediat după naștere, la nivel mondial există numeroase probleme, împotriva cărora diverse organizații mondiale au ales să lupte. În acest sens, într-un studiu realizat de UNICEF pe tema dreptului la identitate, s-a analizat situația înregistrării nașterilor la nivel global, observându-se cu prioritate evoluția acestora în America Latină și Caraibe. Pornind de la ideea că doar prin înregistrarea nașterii un copil reușește să capete identitate, și implicit dreptul la un nume, o naționalitate, în fapt un loc în societate, s-a dorit analizarea în concret a situației reale din anumite zone, considerate ca fiind cu probleme. Rezultatele finale au arătat însă o realitate tristă, confirmate de condițiile de viață întâlnite în zonele analizate. La nivel global, se apreciază că o treime dintre copiii cu vârsta până în cinci ani nu sunt înregistrați la momentul nașterii lor. În America Latină și Caraibe, un procent de 18% dintre copii nu sunt înregistrați, raportul fiind de aproximativ 1 din 6, destul de mare pentru niște regiuni de nivel mediu în ceea ce privește valoarea veniturilor. Situația este și mai gravă dacă e să analizăm cifrele oferite de oficialii Braziliei și ai Republicii Dominicane. Acolo se estimează că numărul copiilor neînregistrați ar fi de 25%. Trebuie să precizăm însă că procentele acestea își modifică valorile după cum vorbim de mediul rural sau urban.

Această realitate dură, existentă la nivelul regiunilor analizate, ne oferă odată cu procentele respective și motivele pentru care înregistrarea copiilor continuă să fie pentru mulți ceva de neatins. Barierele existente sunt atât de natură politică, geografică, economică, legislativă, administrativă, socială, dar și culturală. În multe situații, birourile de înregistrări sunt situate la o distanță destul de mare de cei interesați, iar pentru aceștia din urmă, ce trăiesc adesea în zone de conflict militar, siguranța adăpostului este mult mai importantă decât deplasarea în vederea înregistrării. Oricum, potrivit studiului celor de la UNICEF, de cele mai multe ori, pentru persoanele aflate în zonele de tensiune armată, idealul constă în primirea azilului, grija înregistrării copiilor fiind adesea abandonată.

Privind toate aceste cifre, nu putem decât să constatăm gravitatea situației, reflectată în absența oricăror attribute ce ar putea identifica acei copii. Efectele neînregistrării nașterii lor se vor produce gradual, îngrădirea liberului acces la drepturi fiind direct proporțională cu înaintarea în vârstă. Nu vor avea un nume recunoscut în societate, o cetățenie, nu se vor putea înscrie în sistemul educațional, medical, nu vor putea fi protejați de autoritățile statului. Toate aceste drepturi, recunoscute la nivel internațional [3], le vor fi străine, pentru că în lipsa unei „identități” stabilite conform legii, attributele identificării personale nu le vor putea fi asociate.

Recunoașterea drepturilor aferente existenței umane este cuprinsă în diverse convenții și legi, majoritatea statelor lumii ratificând respectivele reglementări. Se garantează astfel dreptul persoanei

de a avea un nume, o naționalitate, un domiciliu, o stare civilă, relații de natură familială, precum și posibilitatea de a se dezvolta și a evolua conform alegerilor proprii, toate însă, în condițiile legii. Totuși, orice reglementare de natură legislativă conferă drepturi într-o modalitate obiectivă, fără a ține cont și de alte aspecte. Aceste aspecte sunt însă foarte importante atunci când vine vorba de identitatea unei persoane și de drepturile atribuite ei. Până la urmă, omul nu reprezintă doar o suită de drepturi enumerate în mod limitativ într-un text de lege. El trebuie înțeles în funcție de fiecare nivel al vieții sale, identitatea sa fiindu-i într-o continuă schimbare, ca nou-născut, elev, cetățean al unui anumit stat, lucrător într-un anumit domeniu. Până la urmă, situațiile din viață pe care o persoană trebuie să le înfrunte, ajung să o definească în rândul celorlalți. Într-un articol [4] pe tema identității personale semnat de Francesco Viola, Profesor de Filozofie a dreptului la Universitatea din Palermo, se concluzionează că: „Dobândirea identității umane are loc numai prin modul nostru specific de viață”.

Așadar, avem de-a face cu un concept susceptibil de multiple interpretări asupra cărui conținut cu siguranță se vor mai naște dezbatere. Singura certitudine este însă dorința materializată la nivel global a multor state ce încearcă, cel puțin legislativ, să confere repere cetățenilor prin reglementarea de drepturi care să-i ghideze înspre conturarea propriilor identități. O educație furnizată generalizat, la inițiativa și sub coordonarea unei voințe unice la nivel național are tendința de a uniformiza procesul educativ, în detrimentul identității particulare a persoanelor care sunt destinatarii acestei educații.

Pentru a evita un astfel de rezultat, contrar scopurilor educației într-un sistem politico-juridic pluralist, în sfera dreptului la învățătură cad anumite aspecte menite să concilieze dreptul la identitate al persoanelor cu obligațiile pe care statul și le va asuma în acest domeniu. Pe de o parte, statul impune limba de desfășurare a procesului educativ, însă în virtutea dimensiunii liberale a dreptului la învățătură, persoanele cu o identitate lingvistică distinctă au prerogativa de a solicita statului realizarea dreptului acestora la învățătură respectându-li-se dreptul la diferență, în anumite limite. Cadrul legal actual garantează persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul de a studia și a fi instruite în limba lor maternă la toate nivelurile și formele de învățământ, precum și de a înființa și administra propriile lor instituții de învățământ private, conform legii. Mai mult, Constituția recunoaște în art. 35 alin. (2) că statul asigură, în condițiile legii, dreptul de a alege limba de educare și de instruire a persoanelor, stipularea respectivă având o semnificație dublă: 1) Constituția ia în considerație drepturile cetățenilor de alte naționalități; 2) se ia în considerație realizarea perspectivelor liberei circulații și colaborării internaționale a oamenilor, ideilor și informațiilor.

Una dintre problemele majore, în rezolvarea căreia pașii făcuți par departe de a-și arăta eficiența pentru politicile educaționale din Republica Moldova cu privire la drepturile minorităților reprezintă integrarea copiilor romi în sistemul școlar din țară. În ciuda progreselor înregistrate de mai multe programe, cazurile de segregare a copiilor romi în școli continuă să fie frecvente. Problema nu este că aceste programe nu reușesc să dea rezultatele așteptate. Problema pare să fie legată de percepția și tratamentul romilor de către populația majoritară. În cazul în care aceasta nu se va schimba, rezultatele programelor de integrare a romilor, în școli sau în societate, vor fi limitate.[5]

Pe de altă parte, dreptul la identitate implică și alte prerogative decât cele derivate din diferența lingvistică, subsumate identității culturale. Educația trebuie să fie de asemenea manieră încât să garanteze, să păstreze și să transmită identitatea culturală a persoanelor aparținând unei minorități.

Corelativ, statul are și obligația de a se abține de la asimilarea forțată a acestor persoane prin impunerea unei culturi naționale unice și lipsite de opțiunea pluralismului, obiectiv care nu este suficient garantat doar prin asigurarea drepturilor lingvistice. Din textul art. 10 din Constituția Republicii Moldova rezultă și conținutul raportului juridic inerent dreptului la identitate. [6] Din sintagma „statul recunoaște și garantează” dreptul la identitate, rezultă că legiuitorul nu poate introduce nicio dispoziție legală care să restricționeze dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor culturale. Orice măsură asimilaționistă este interzisă.[7]

Mai mult însă, statul are și obligații pozitive care derivă din acest raport juridic. Acesta este obligat să ia măsuri de protecție pentru păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității persoanelor

aparținând minorităților. Prin urmare, ele trebuie nu numai să permită identitatea specifică a minorităților, ci să fie susceptibile să o dezvolte. Păstrarea, transmiterea și dezvoltarea identității culturale se poate realiza prin educație. Pentru acest motiv, statul are obligația de a asigura cadrul necesar în sistemul de învățământ pentru realizarea acestor obiective. Art. 35 din Constituția Republicii Moldova nu conține o dispoziție particulară referitoare la statutul juridic al identității culturale în sistemul de învățământ.

Considerăm însă că un astfel de statut poate fi identificat prin interpretarea coroborată, sistemică, a dispozițiilor incluse în art. 10-dreptul la identitate, dispozițiile privitoare la accesul la cultură, precum și cele care impun egalitatea în drepturi a cetățenilor și principiul non-discriminării.

În ceea ce privește dispozițiile legale infraconstituționale, în afară de normele referitoare la limba de studiu și obligativitatea învățării limbii române, Legea nr. 3465-XI din 01.09.1989 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova (Veștile nr. 9/217, 1989); Legea învățământului, nr. 547-XIII din 21.07.1995 (MO nr. 62-63/692 din 09.11.1995), art. 8; Legea nr.100-XV din 26.04.2000 privind actele de stare civilă, (MO nr. 97-99/765 din 17.08.2001), art. 5. Astfel, noul cadru normativ pare să țină mai bine seama de trendul pe care se află dreptul internațional în ceea ce privește promovarea diversității, a toleranței și a înțelegerii atât între popoare, cât și între toate grupurile etnice ori de altă natură.

În încheierea articolului, dorim să schițăm coordonatele unei noi amenințări ce se dezvoltă în ritm alert la nivel mondial. Este vorba de așa numitul furt de identitate din mediile electronice care pare să afecteze tot mai multe persoane. Fenomenul constă în utilizarea frauduloasă a datelor de identificare aparținând victimelor pentru săvârșirea de diferite infracțiuni, scopul fiind obținerea de beneficii în mod injust și crearea de confuzie în ceea ce privește adevăratul autor al faptei penale. Întreaga operațiune debutează cu furtul datelor de identificare a deferitelor persoane, care ajung astfel să fie presupuse drept principalii autori ai infracțiunilor.

Modalitățile prin care adevărații autori ai faptelor reușesc să intre în posesia datelor de identificare ale victimelor diferă de la caz la caz, de cele mai multe ori, naivitatea celor din urmă reprezentând principala cauză. Odată intrați în posesia datelor, autorii faptelor comit tot felul de infracțiuni în mediul electronic, cum ar fi tranzacții bancare, golirea conturilor victimelor și orice are legătură cu sfera economică. Uneori infracțiunile săvârșite urmăresc amenințarea securității naționale, crearea de acte false, perturbarea diferitor sisteme, întotdeauna însă sub identitatea altei persoane. Principala modalitate de protecție constă în atenția manifestată de fiecare dintre noi cu privire la propriile date de identificare, evitând pe cât posibil prezentarea actelor față de persoanele cu care intrăm în contact în viața de zi cu zi. Acest exemplu privind furtul de identitate din mediile electronice evidențiază o altă modalitate prin care însăși identitatea noastră, ca indivizi aparținând unui stat, supuși anumitor legii, poate să fie sustrasă și folosită în scopuri ilicite. Deși evidențiază mai mult o aplicabilitate practică, identitatea umană în această situație prezintă un interes ridicat, în condițiile în care oricare dintre noi poate deveni victimă a acestor hakeri.

Argumentele expuse de-a lungul acestui articol au încercat să evidențieze complexitatea și natura identității umane, susceptibilă de atât de multe accepțiuni. Plecând de la înțelesul comun asociat acesteia, am căutat să indicăm modalitatea în care oamenii o percep și îi înțeleg importanța, atribuindu-i de-a lungul timpului diferite drepturi și libertăți. Prin menționarea și analizarea unora dintre problemele existente la nivel mondial am dorit să subliniem absența practică a multor dintre drepturile ce se presupune că le-ar avea o persoană, în virtutea calității sale umane. În orice caz, cursul evoluției va determina modificări constante la adresa omeniului, influențând în mod direct percepțiile ce ajung să ne definească. Până atunci este cert că fiecare dintre noi beneficiază de identitatea pe care și-o conturează în viața de zi cu zi ca urmare a propriilor acțiuni prin intermediul sistemului educațional și al exercitării dreptului fundamental la învățatură.

Referințe bibliografice:

[1], „Căci identic în sine se zice despre lucrurile a căror materie e una, fie ca specie, fie ca număr, cât și despre acelea a căror substanță este una. De aici reiese limpede că identitatea e un fel de unitate, o unitate de existență a unei pluralități sau aceea care rezultă din considerarea mai multor lucruri ca unul, ca atunci când spunem că un lucru e identic cu sine, caz în care același lucru e socotit ca două lucruri (identice).” - citat din Aristotel, Metafizica, V, 9.

[2] Drepturile personalității, denumite și „drepturile primordiale ale persoanei umane”, sunt inerente persoanei fizice, în sensul că sunt direct atașate omului real și inseparabile de acesta. Spre deosebire de drepturile reale și cele de creanță, aceste drepturi nu se dobândesc ca efect ale acțiunilor omului. NCC – Comentariu pe articole. Flavius-Antoniou Baias, Eugen Chelaru, Rodica Constantinovici, Ioan Macovei.

[3] Convenția privind Drepturile Copilului, adoptată în 1989, ratificată de Republica Moldova în 1990, stabilește în mod expres în art. 8 alin. (1) că „Statele părți se obligă să respecte dreptul copilului de a-și păstra identitatea, inclusiv cetățenia, numele și relațiile familiale, astfel cum sunt recunoscute de lege...”. Art. 7 alin. (1) precizează însă, anterior, în mod imperativ: „Copilul se înregistrează imediat după nașterea sa...”. În aceste condiții, expres stabilite, recunoașterea identității unui copil depinde de înregistrarea nașterii sale. În lipsa înregistrării, aplicabilitatea Convenției cât și a legislației naționale este exclusă.

[4] Francesco Viola, *Personal Identity in the Human Rights Perspective*, pag. 108.

[5] Raluca Bigu, *Language Rights in Education in Romania*, în vol. *Draft of the Proceedings of the Workshops on Linguistic Rights in the in Education*, desfășurat în cadrul *Second World Conference on the Right to Education*, Bruxelles, 2012, p. 170.

[6] În doctrină, s-a remarcat restrângerea care operează frecvent a dreptului la identitate, vorbindu-se de acesta cu precădere în corelație cu drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale. Ne raliem opiniilor conform cărora dreptul la identitate se califică a fi un drept de sine stătător, cu valențe universale.

[7] Laura-Maria Crăciunean, *Despre drepturile culturale în dreptul internațional: clarificări conceptuale*, *Revista Română de Drept Internațional*, nr. 12/2011, C.H. Beck, București 2011, p. 49-67. 30 Dan Claudiu Dănișor, *Constituția României comentată. Titlul I. Principii generale*, Editura Universul Juridic, București, 2009, p. 240.

REFERINȚELE MEDIERII

*Ilana Ana,
Drd. Mediator, România*

Abstract: Conflict is an essential and inevitable phenomenon of social life; the existence of human interaction involves a series of agreements or disagreements between individual or social groups, and hence is esily to go to the conflict. The mediation activity has been practiced since ancient times, being often used negotiations as an informal coordinate, because such intervention reduces barriers for dispute settlement and adds value in the negociation precess. Mediators do not have formal powers over the negotiation results and can not resolve the dispute or impose any solution by themselves.

Key words: mediation, conflict, agreement, constructive process.

Medierea poate fi definită ca un proces structurat în care două sau mai multe părți într-un litigiu încearcă să ajungă la un acord privind soluționarea litigiului dintre ele, alegând soluția prin negociere, cu asistența unei părți terțe neutre calificate („mediator”). Acest proces poate fi inițiat de către părți, sau poate fi recomandat ori impus de instanță – atunci când legislația prevede acest lucru. Mediatorul oferă asistență părților pentru a ajunge la un acord fără a exprima în mod formal o opinie privind o anumită soluție posibilă a litigiului, obligația mediatorului fiind aceea de a se manifesta neutru și imparțial față de părțile implicate.

Pe parcursul medierii, părțile sunt invitate să inițieze sau să reia dialogul și să evite confruntarea. Pentru aceasta este absolut necesar ca părțile însele să aleagă această tehnica de soluționare a litigiului, având astfel un rol deosebit de activ în efortul de a găsi soluția cea mai adaptată pentru ei. Pot fi cazuri, în special în litigii legate de consumatori, în care mediatorul este cel care găsește soluția și o prezintă părților. Soluționarea litigiului este condiționată de identificarea sau stabilirea unui acord al părților, iar în cazul în care părțile nu pot ajunge la un acord, medierea eșuează mediatorului fiindu-i în continuare interzis să impună ori să propună o soluție.

Medierea este considerată mai rapidă și, adesea, mai rentabilă decât procedurile judiciare obișnuite, permițând părților să găsească soluții creative la litigiul în care sunt implicate, pe care nu le-ar putea obține în instanță.

Uniunea Europeană promovează în mod activ metode de soluționare alternativă a litigiilor („alternative dispute resolution” - ADR), precum procedura medierii. Termenul de punere în aplicare a Directivei privind medierea a fost luna mai 2011, aceasta fiind aplicată în prezent în statele membre. Directiva se referă la medierea în materie civilă și comercială. Încurajarea utilizării medierii facilitează soluționarea litigiilor și contribuie la evitarea problemelor, a reducerii timpului necesar și a costurilor aferente litigiilor soluționate în instanță, ceea ce permite cetățenilor să își protejeze în mod eficient drepturile legale.

Directiva privind medierea se aplică în egală măsură litigiilor transfrontaliere în materie civilă și comercială. Aceasta se referă la litigiile în care cel puțin una dintre părți își are domiciliul într-un alt stat membru decât cel al oricărei alte părți la data la care părțile convin să recurgă la mediere sau la data la care o instanță dispune recurgerea la mediere.

Principalul obiectiv al acestui instrument juridic este acela de a încuraja recurgerea la mediere în statele membre. În acest sens, Directiva cuprinde cinci norme fundamentale: (i) obligă statele membre să încurajeze formarea mediatorilor și să asigure o înaltă calitate a medierii; (ii) conferă fiecărui judecător dreptul de a invita părțile la un litigiu să recurgă mai întâi la mediere, dacă acesta consideră că medierea este recomandabilă, date fiind circumstanțele cauzei; (iii) prevede că acordurile rezultate în urma medierii pot deveni executorii dacă ambele părți solicită acest lucru, cu respectarea prevederilor legale, spre exemplu prin aprobarea de către o instanță sau prin autentificarea de către un notar public; (iv) garantează faptul că medierea are loc într-o atmosferă de confidențialitate. Directiva prevede bunaoară faptul că mediatorul nu poate fi obligat să furnizeze probe în instanță cu privire la cele petrecute pe parcursul medierii, într-un litigiu ulterior între părțile la respectiva mediere; (v) garantează că părțile nu își pierd dreptul de a se adresa instanței ca urmare a perioadei de derulare a medierii: termenele de introducere a unei acțiuni în instanță sunt suspendate pe perioada medierii.

La 26 februarie 2015, Parlamentul European a făcut public un Raport privind starea justiției în Europa, raport ce cuprinde și un capitol dedicat medierii și aplicării acestei proceduri în statele membre. Giuseppe de Palo este autorul raportului în ceea ce privește medierea în lumina aplicării Directivei 2008/52/EC [1].

Acesta descrie în Raportul prezentat cu acea ocazie, potențialul medierii ca procedură de soluționare a litigiilor (prin raportul cost, timp și bani – mediere și instanțe judecătorești), dar și paradoxul că, deși avantajele medierii sunt incontestabile, statele membre nu au reușit să stimuleze medierea și numărul de medieri efective.

Rezultatele modeste privind medierea sunt raportate la numărul mic de medieri pe an și la numărul de milioane de dosare civile înregistrate anual pe rolul instanțelor judecătorești în toate statele membre. Ceea ce dorește Directiva Europeană privind medierea este o balanță/un echilibru între numărul de procese de mediere și procese judiciare, un echilibru între cazurile mediate și cazurile judecate.

Cu privire la numărul de medieri desfășurate în România în anul 2013, Consiliul de mediere, singura entitate abilitată să furnizeze astfel de date, nu a dat publicității nicio statistică oficială, însă potrivit unor numărări parțiale bazate pe răspunsurile mediatorilor contabilizate parțial, în număr de 521 (mai mult de 10% din numărul mediatorilor autorizați) a reieșit faptul că repondenții au efectuat în anul 2013, până la data de 31 octombrie, 1161 de medieri în dosare aflate pe rolul instanțelor și 2370 de medieri în afara acestui cadru. [4]

Despre medierea obligatorie, raportorul explică faptul că medierea duce la o economie considerabilă de timp și bani, atât pentru părțile din conflict, cât și pentru stat, iar numărul de medieri și, implicit, economia în fapt a acestor resurse, s-ar putea realiza printr-o procedură obligatorie de mediere.

Italia este exemplul cel mai bun privind medierea obligatorie înainte de a face orice demers în fața unor instanțe civile ori comerciale, numărul de medieri ajungând astfel la peste 200.000 de cazuri pe an. În alte state, numărul de medieri este scăzut și insignifiant în comparație cu numărul mare de dosare pe rolul instanțelor înregistrate anual. Este foarte importantă modalitatea de

reglementare a acestei instituții în legislațiile naționale, încât să fie respectate principiile generale ale medierii, armonizate cu procedurile specifice fiecărei legislații naționale.

Rezultatele medierii obligatorii din Italia cum spuneam, peste 200.000 de cazuri mediate pe an, reprezintă un argument în susținerea medierii obligatorii. Spre exemplu, în Marea Britanie unele conflicte de familie sunt obligatoriu supuse medierii. În Grecia se urmărea de asemenea la modificarea Legii Medierii pentru a se legifera o formă de obligativitate a medierii conflictelor înainte de procedurile judiciare, în anumite domenii.

În același raport este amintită, de asemenea, neconstituționalitatea prevederilor ședinței de informare privind medierea din legislația românească.

Curtea Constituțională a decis că sunt neconstituționale dispozițiile care prevăd obligația părților de a participa la ședința de informare privind avantajele medierii, precum și respingerea - în caz de neîndeplinire a acestei obligații - a cererii de chemare în judecată ca inadmisibilă. Astfel Curtea Constituțională a admis excepția de neconstituționalitate și a constatat că „prevederile art. 2 alin.(1) și (1) indice 2 din Legea 192/2006 privind medierea și organizarea profesiei de mediator [6], sunt neconstituționale”.

Art. 2 alin (1) avea urmatorul continut: "Dacă legea nu prevede altfel, părțile, persoane fizice sau persoane juridice, sunt obligate să participe la ședința de informare privind avantajele medierii, inclusiv, dacă este cazul, după declanșarea unui proces în fața instanțelor competente, în vederea soluționării pe această cale a conflictelor în materie civilă, de familie, în materie penală, precum și în alte materii, în condițiile prevăzute de lege". De asemenea, alin. (1) indice 2 al aceluiași articol prevedea faptul că: "Instanța va respinge cererea de chemare în judecată ca inadmisibilă în caz de neîndeplinire de către reclamant a obligației de a participa la ședința de informare privind medierea, anterior introducerii cererii de chemare în judecată, sau după declanșarea procesului până la termenul dat de instanță în acest scop, pentru litigiile în materiile prevăzute de art. 60 indice 1 alin. (1) lit. a)-f".

Considerăm că obligativitatea de informare în maniera în care a fost reglementată era total nepotrivită, fiind dusă în practică adeseori la extrem, în sensul că în momentul în care o persoană promova 3 acțiuni judecătorești, în aceeași perioadă, persoana respectivă trebuia să se informeze de 3 ori, respectiv să parcurgă ședința de informare de 3 ori pentru a obține 3 procese verbale de informare, pentru fiecare dosar în parte, o singură informare nefiind suficientă. În scurta perioadă în care a fost aplicabilă prevederea referitoare la obligativitatea informării cu privire la mediere, s-a încercat acreditarea ideii că mediatorul să elibereze numai în prezența ambelor părți Procesul – verbal de informare. Nici această **aplicare a prevederilor respective nu s-a dovedit benefica, deoarece** trebuie avut în vedere faptul că doar excepțional părțile vin împreună la mediator pentru informare; de regulă ele vin separat, astfel încât imposibilitatea dovezii de percurgere a ședinței de informare pentru o singură parte - diligentă de altfel, echivalează cu sancționarea nedreaptă a acesteia. Astfel, deși aceasta depune efortul să îndeplinească cerința legală de informare, este posibil să nu obțină acel Proces verbal care atestă participarea la ședința de informare, dacă partea adversă nu se prezintă simultan la mediator. Obligativitatea informării era prevăzută pentru litigiile din domeniul protecției consumatorilor, în materia dreptului familiei, (divort, partaj, încredințare minori), în litigiile privind posesia, grănițuirea, strămutarea de hotare sau litigii privind raporturile de vecinătate, în litigiile privind răspunderea profesională, de pildă cauzele de malpraxis, în măsura în care prin legi speciale nu era prevăzută o alta procedură, litigiile de muncă, izvorâte din raportul întemeiat pe contracte individuale de muncă. La fel, în aceeași categorie sunt incluse itigiile civile a căror valoare este sub 50.000 lei, cu excepția litigiilor în care s-a pronunțat o hotărâre de deschidere a procedurii de insolvență. De asemenea medierea se aplică în cazul infracțiunilor pentru care acțiunea penală se pune în mișcare la plângerea prealabilă a persoanei vătămate și împăcarea părților înlătură răspunderea penală după formularea plângerii dacă făptuitorul este cunoscut sau a fost identificat cu condiția ca victima să își exprime consimțământul de a participa la ședința de informare împreună cu făptuitorul. [2]

Din însuși caracteristicile medierii rezultă faptul că aceasta este o procedură voluntară de soluționare a litigiilor. De asemenea apreciem ca inserrea unei obligativități fie și cu privire la informare, a fost total nepotrivită. Medierea unui conflict poate fi urmată și parcursă doar dacă, și numai după ce mediatorul parcurge cu părțile din conflict o ședință de informare privind medierea, ședință preliminară obligatorie oricărui proces de mediere. Această ședință preliminară de

mediere, prima ședință a părților cu mediatorul, poate face obiectul unei obligativități legale, judiciare ori convenționale. Medierea ca proces de fond, fiind o procedură în care autodeterminarea fiecărei părți pentru proces este un principiu fundamental, nu poate face în fond obiectul unei obligativități legale, judiciare ori convenționale.

În acest sens, Raportul privind starea justiției în Europa, citează din motivația Curții Constituționale a României, spunând că procedura de informare privind medierea „apare, fără îndoială, ca o violare a dreptului privind accesul la justiție, creând o sarcină în plus justițiabililor, mai cu seamă că procedura se limitează doar la o informare a părților privind procedura de mediere, și nu la o încercare propriu-zisă de soluționare a disputei, ceea ce dă un caracter de formalitate acestei proceduri”. În finalul raportului său, Giuseppe de Palo afirmă că singura măsură efectivă în lansarea medierii și creșterea în mod efectiv a numărului de cazuri mediate ar fi medierea obligatorie în anumite tipuri de conflicte, având modelul italian ca exemplu de succes în astfel de proceduri preliminare instanței de judecată. Așadar, tot el afirma că este timpul pentru actualizarea Directivei 52/2008 privind medierea, Directivă în care să se încorporeze medierea obligatorie pentru toate statele membre.

Procedura medierii cuprind emai multe etape. Ședința preliminară medierii de fond constă de fapt în colectarea datelor conflictului de către mediator, o scurtă analiză a conflictului părților, discuții cu acestea despre conflict și implicațiile care le poate avea medierea, avantajele și beneficiile medierii în conflictul lor, o scurtă evaluare a posibilităților de soluționare a conflictului. Putem spune că mediatorul primește informații de la ambele părți din conflict despre acel conflict și percepțiile fiecărei părți despre el, după care mediatorul transmite informații despre beneficiile și avantajele medierii acelui conflict, constatările sale cu privire la situația de fapt, făcute în timpul tuturor discuțiilor până în acel moment. Din aceste motive se numește ședința de informare, însă, această ședință nu se dorește a fi un speech al mediatorului, nici un monolog al lui, ci este un veritabil dialog cu părțile, cu scopul precis de a le determina în ultima instanță să aleagă medierea, calea unei soluții foarte avantajoase. În fond, ședința de informare privind medierea este o discuție cu părțile despre posibilitățile și strategiile de management la conflictul lor, și avantajele și dezavantajele alegerii unei proceduri.

Această ședință de informare a fost cuprinsă în Recomandarea nr. (98) 1 privitoare la medierea familială și în Directiva 52/2008 privind medierea civilă, cât și în Recomandarea nr. (99) 19 privind medierea penală.

Recomandarea nr. (98) 1 privitoare la **medierea familială** dispune cu privire la ședința de informare, la art VI., lit. b: „Statele sunt libere să stabilească, în cazuri specifice, metodele adecvate de informare cu privire la mediere ca proces alternativ de soluționare a litigiilor familiale (de exemplu, prevăzând o întâlnire între părți și mediator), și permițând prin aceasta părților să hotărască dacă este posibil și indicat pentru ele să recurgă la mediere asupra chestiunilor care fac obiectul litigiului.”

Art. 5 alin. 1 din Directiva 52/2008 spune că “O instanță la care a fost introdusă o acțiune poate, atunci când este cazul și având în vedere toate circumstanțele cazului respectiv, să invite părțile să recurgă la mediere pentru a soluționa litigiul. Instanța poate, de asemenea, invita părțile să participe la o sesiune de informare privind recurgerea la mediere dacă astfel de sesiuni sunt organizate și sunt ușor accesibile.”

În Recomandarea nr. (99) 19 privind **medierea penală** se stipulează la punctul 10 că: „Înainte de acceptarea medierii, părțile ar trebui să fie pe deplin informate în legătură cu drepturile lor, cu natura procedurii de mediere și în legătură cu posibilele consecințe ale deciziei lor.” Aceste lucruri esențiale pentru medierea unui conflict penal se pun în discuție într-o ședință de informare a părților din conflict, unde acestea pot evalua efectele unei medierii/unui acord de mediere în conflictul penal dat.

Pe lângă această ședință de informare particulară privind medierea, în care părțile cu un mediator evaluează posibilitatea recurgerii la mediere și avantajele acesteia cu discuții referitoare strict la conflictul lor, alte Recomandări europene fac referire la informarea generală despre existența medierii. Este vorba aici despre o informare atât a publicului larg despre existența medierii și avantajele parcurgerii acestei proceduri cât și a părților din cele mai diverse litigii. Dacă publicul larg trebuie informat despre mediere prin diferite campanii ale diferitelor organisme de interes

public, părțile din conflict ar trebui informate de către cei care participă la înfăptuirea actului de justiție: avocați, juriști, judecatori, procurori, notari.

Referitor la informarea generală privind medierea, în Recomandarea nr. (99) 19 privind medierea penală, la punctul 34, se arată că “ Guvernele statelor membre ar trebui să promoveze cercetarea și evaluarea medierii în materie penală.”

În aceeași ordine de idei se înscrie și Directiva 52/2008 privind medierea, la art. 9 dispune că „Statele membre încurajează, prin orice mijloace pe care le consideră potrivite, punerea la dispoziția publicului larg, în special pe internet, a informațiilor privind modalitățile de contactare a mediatorilor și a organizațiilor care oferă servicii de mediere.”

Recomandarea nr. (98) 1 privitoare la medierea familială face referire atât la informarea particulară privind medierea – ședința părților la un mediator așa cum am arătat mai sus, cât și la informarea generală a publicului larg privind serviciile de mediere. Astfel conform art. VI lit. a din această Recomandare: „statele trebuie să promoveze dezvoltarea medierii familiale, îndeosebi prin programe de informare a publicului, pentru o mai bună înțelegere a acestui mijloc de soluționare amiabilă a litigiilor familiale”, iar la lit c, „de asemenea, statele trebuie să se străduiască să ia măsurile necesare pentru a permite accesul la medierea familială, inclusiv la medierea internațională și să contribuie astfel la răspândirea acestui mijloc de soluționare în mod amiabil a litigiilor familiale”

Recomandarea nr. (2001) 9 privind căile alternative de soluționare a litigiilor dintre autoritățile administrative și persoanele private arată la art. 3 punctul (ii) că reglementarea căilor alternative trebuie să asigure părților o informare adecvată referitoare la posibilitatea de a recurge la căile alternative;

Dispoziții referitoare la informarea generală despre mediere găsim în Recomandarea nr. (2002)10 privind **medierea în materie civilă** la cap VII. denumit *Informații cu privire la mediere*, unde se arată că: statele ar trebui să furnizeze publicului și persoanelor implicate în litigiile civile o informare generală asupra medierii. Statele ar trebui să grupeze și să distribuie informații detaliate asupra medierii în materie civilă, inclusiv cu privire la costurile și eficiența medierii. Statele ar trebui de asemenea să informeze profesioniștii implicați în funcționarea justiției, asupra medierii în materie civilă. Observăm din cele de mai sus că informarea privind medierea, așa cum este concepută la nivel European, prezintă două forme, o formă particulară și o formă generală.

Informarea privind medierea în forma sa particulară constă într-o primă ședință a părților dintr-un conflict în biroul unui mediator. Această primă ședință a părților cu mediatorul trebuie să fie un dialog facilitativ și constructiv al mediatorului întru identificarea soluțiilor posibile și medierea conflictului, un dialog despre modalitățile de gestionare a conflictului lor prin mediere, având asistența și facilitarea unui terț neutru și imparțial. Contactul cu mediatorul este astfel unul din primii pași ai părților spre posibilitatea recurgerii la mediere, primii pași spre o soluționare eficientă a conflictului lor de către ele însele. Așadar informarea particulară privind medierea cade exclusiv în atribuțiile mediatorilor.

Informarea generală privind medierea reprezintă o datorie a statului de a aduce la cunoștința cetățenilor metoda medierii ca metoda foarte avantajoasă în soluționarea conflictelor lor. Cei angrenați în înfăptuirea actului de justiție sunt și ei datori să aducă la cunoștința părților din conflicte/litigii, medierea și alte metode avantajoase de soluționare amiabilă a litigiilor lor, pentru ca justițiabilii să poată alege în cunoștință de cauză cea mai adecvată metoda de soluționare pentru conflictul lor. Spre deosebire de modele tradiționale de rezolvare a conflictelor (în special modelul justiției penale de tip retributiv), programele restaurative pun accentul pe întâlnirea dintre părțile interesate în conflict și asumarea de către acestea a unui rol activ în procesul de identificare a soluțiilor. Acțiunea *împreună* în rezolvarea conflictului are ca rezultate găsirea de răspunsuri la întrebările fiecăruia, reechilibrarea emoțională, îndreptarea răului produs și întărirea relațiilor de suport [3].

S-a confirmat în practică faptul că practicile restaurative sunt mai eficiente în rezolvarea conflictelor inter-umane decât modelele de tip punitiv sau permisiv pentru că au la bază valori precum: participarea, voluntariatul, asumarea responsabilității, ne-dominanța, respectul reciproc, consensul, reparația, nediscriminarea, preocuparea egală față de toți participanții.

Și în Republica Moldova Legea cu privire la mediere [5] reprezentând parte din Strategia de reformare a sectorului justiției, editată în redacția nouă vine să îmbunătățească eficiența mediatorilor și să consolideze instituția medierii.

Bibliografie:

- [1] Directiva EC/ 52/2008 privind medierea civilă, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 136/3 din 25.05.2008
- [2] Fănuța Lișman - Medierea, procedură prealabilă obligatorie de la 1 octombrie 2012, Revista română de ADR, Nomina LEX, nr. 2 /2012, p.4
- [3] Wachtel, T. și McCold, P. (2004) Form restorative justice to restorative practices: expanding the paradigm. Prezentare la Conferința Internațională IIRP, Ediția a V-a, Vancouver, Canada.
- [4] <http://www.cmediere.ro/page/1087/precizari-ale-consiliului-de-mediere-in-legatura-cu-activitatea-mediatorilor>
- [5] Legea Nr. 137 din 03.07.2015, publicată în Monitorul Oficial Nr. 224-233 / 2015
- [6] Legea 192/2006 privind medierea și organizarea profesiei de mediator, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 441 din 22 mai 2006

INFLUENȚA ACTELOR INTERNAȚIONALE ȘI EUROPENE ASUPRA DEZVOLTĂRII DREPTULUI DE PETIȚIONARE

Autor: CONICOV Ion

doctorand,

*Institutul de Cercetări Juridice și Politice
al Academiei de Științe a Moldovei*

Recenzent: Costachi Gheorghe,

doctor habilitat în drept
profesor universitar

RÉSUMÉ

On entend par pétition, en général, la présentation d'une proposition aux pouvoirs publics constitutionnels ou à toute autre autorité publique visant à prendre, adopter ou proposer certaines mesures.

On entend par représentation l'exposé destiné à manifester une opinion contraire à celle adoptée par toute autorité ou à attirer l'attention d'une autorité publique sur une situation donnée ou un acte, en vue de sa révision ou de l'analyse de ses effets.

Le droit de pétition est cumulable avec tous autres moyens de défense des droits et intérêts prévus dans la Constitution et dans la loi. Son exercice ne saurait être limité ou restreint par les pouvoirs publics constitutionnels ou par toute autre autorité publique.

Potrivit, practicilor comune ale teoriei juridice, prin mecanismul realizării dreptului de petiționare, se subînțelege a fi drept un sistem de competențe a cărui efect de realizare este considerată valorificarea drepturilor subiective.

Astfel, mecanismul de realizare a dreptului constituțional, urmează a fi perceput ca pe o totalitate de elemente interdependente și corelative, funcționarea căruia depinde de condiția generală: asigurarea efectivă a realizării dreptului constituțional de petiționare.

În continuare ne-am propus să elucidăm pe deplin mecanismul realizării dreptului de petiționare, atât prin descoperirea componentelor constitutive, cât și prin prisma reglementării normativ-juridice internaționale și europene, principiilor principale, aspectelor procedurale de realizare ale dreptului de petiționare cât și condițiilor asiguratorii de realizare.

Conducând-ne de abordarea tradițională privind ierarhia actelor juridice, care înfăptuiesc reglementarea de drept, vom încerca mai întâi să examinăm izvoarele de drept ale reglementării realizării dreptului constituțional de petiționare.

O prioritate deosebită în mecanismul de drept al realizării dreptului de petiționare se dedică cu prisosință actelor internaționale. În special Declarației Universale a Drepturilor Omului adoptată la 10 decembrie 1948, unde potrivit art. 7 *”Toți oamenii sînt egali în fața legii și au, fără nici o deosebire, dreptul la o egală protecție a legii. Toți oamenii au dreptul la o protecție egală împotriva oricărei discriminări care ar viola prezenta Declarație și împotriva oricărei provocări la o asemenea discriminare.”*, fiind asigurată prin art. 8 prin care, *”Orice persoană are dreptul la satisfacția efectivă din partea instanțelor juridice naționale competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale ce sînt recunoscute prin constituție sau lege.”*.

În sensul Pactului Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, art. 2, alin. (3), unde statele ca parte la acest pact, se angajează, *”să garanteze că orice persoană ale cărei drepturi sau libertăți recunoscute în prezentul Pact au fost violate va dispune de o cale de recurs efectivă, chiar atunci cînd încălcarea a fost comisă de persoane acționînd în exercițiul funcțiunilor lor oficiale”,* cît și *”să garanteze că autoritatea competentă, judiciară, administrativă ori legislativă sau orice altă autoritate competentă potrivit legislației statului, va hotărî asupra drepturilor persoanei care folosește calea de recurs și să dezvolte posibilitățile de recurs jurisdicțional”*. [1, art. 2]

În această ordine de idei, reglementarea menționată mai sus reprezintă o solicitare către sistemul de drept la care statul trebuie să reacționeze prin stabilirea cadrului legal asupra dreptului de petiționare, și să o recunoască ca pe o efectivă sursă de apărare a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale omului și cetățenilor.

Potrivit reglementărilor Convenției internaționale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială adoptată la 21 decembrie 1965, art. 14 *”Orice stat parte poate declara, în orice moment, că recunoaște Comitetului competența de a primi și examina comunicări emanînd de la persoane sau grupuri de persoane ținînd de jurisdicția sa care se plîng de a fi victime ale violării, de către acest stat parte, a vreunuia dintre drepturile enunțate în prezenta Convenție. Comitetul nu primește nici o comunicare privind un stat parte care n-a făcut o astfel de declarație.”*.

În continuare, prin Hotărîrea nr. 644 din 23.08.2013 pentru desemnarea organului responsabil de realizare a prevederilor art. 14 al Convenției privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, se desemnează: Biroul Relații Interetnice în calitate de organ responsabil pentru asigurarea prezentării comentariilor Guvernului Republicii Moldova pe marginea comunicărilor individuale sau colective contra Republicii Moldova adresate Comitetului ONU pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială. [2]

De asemenea, în conformitate cu Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, art. 44, stabilește că *”Orice cetățean al Uniunii și orice persoană fizică sau juridică care are reședința sau sediul social într-un stat membru are dreptul de a adresa petiții Parlamentului European.”*[3, art.44]

Toate cele menționate mai sus fac dovada posibilității examinării dreptului de petiționare în cadrul organelor statului în baza standardelor internaționale din domeniul drepturilor omului.

Izvorul principal de drept care reglementează realizarea dreptului de petiționare în Republica Moldova este art. 53 din Constituție, care menționează că *”Cetățenii au dreptul să se adreseze autorităților publice prin petiții formulate numai în numele semnatarilor.”*. Această normă de drept este una fundamentală în reglementarea raporturilor juridice, care se realizează în sfera drepturilor de petiționare, avînd un efect direct și nemijlocit.

Izvorul de drept de nivelul doi urmează cel reprezentat de Legea cu privire la petiționare, nr. 190 din 19.07.1994, care are o putere juridică mai puțin importantă decît cea relatată în legea supremă, dar menită să reglementeze mai pe larg relațiile de petiționare.

Tîndem să precizăm, că mecanismul realizării dreptului de petiționare este susținut de anumite principii care se desprind prin interpretare din textul legiuitorului.

Astfel, din Legea cu privire la petiționare rezultă următoarele principii: *principiul libertății, principiul oportunității și principiul gratuității*.

Principiul libertății presupune, că cetățenii decid independent asupra necesității petiționării, alegerii adresatului petiției sau implicarea unui obiect anume în conținutul petiției, dacă face sau nu adresa petiției în anume cazuri, toate acestea fiind la discreția liberă a petentului. [4, p.15]

Această libertate nu trebuie să aducă atingere sau să limitează într-o oarecare măsură drepturile și interesele persoanelor terțe

Principiul oportunității înseamnă, că nimeni nu este în drept să oblige cetățenii la înaintarea petițiilor spre organele statului și persoanelor responsabile. [5, p. 17]

Principiul gratuității rezultă că la toate petițiile primite spre examinare de către organele statului nu se percep careva taxe. Nici Constituția, nici legea nu prevede expres că petițiile trebuie să fie scutite de taxe. Consideră autorii moldoveni, Creangă I. și Gurin C., că o asemenea lacună trebuie acoperită deoarece, în caz contrar, pot fi solicitate taxe poștale, pentru lucrări de cancelarie și arhivă, pentru deplasare, etc. [6, p.149]

După părerea separată a unor autori, acest principiu poate prezenta o piedică în procesul examinării datorită abuzurilor posibile din partea celor care înaintează petiții. [7, p.14-18]

Înafara principiilor menționate mai sus, în doctrina juridică se întâlnesc și alte principii ale realizării dreptului de petiționare care se referă la legalitate, accesibilitate, egalitate și democratic. Prin egalitate urmează a fi înțeleasă corespunderea acțiunilor organelor statului și a persoanelor responsabile în procesul de examinarea petițiilor în conformitate cu cadrul legal în vigoare. Accesibilitatea dreptului de petiționare presupune posibilitatea lipsită de limitări și piedici, de a înainta petiții către organele statului și persoanelor responsabile.

Unii autori percep principiul accesibilității ca pe un principiu al abordării deschise de către organele statului față de petiționari, nefiind posibilă refuzul examinării petițiilor pe motive legale.

Principiul egalității și democratismului, se înțelege că nimeni nu are prioritate față de ceilalți în procesul înaintării petițiilor și examinării de către organele statului, indiferent de rasă naționalitate, limbă, apartenență socială și politică, religie, toate problemele fiind examinate în mod echitabil față de toți subiecții vizati.

Adițional în Legea cu privire la petiționare, se desprind principiile procedurii examinării dreptului de petiționare care sunt: *obiectivitatea, complexității și oferirea răspunsului în timp*, astfel potrivit art. 8, *"Petițiile se examinează de către organele corespunzătoare în termen de 30 de zile lucrătoare, iar cele care nu necesită o studiere și examinare suplimentară - fără întârziere sau în termen de 15 zile lucrătoare de la data înregistrării"*.

Principiul obiectivității, înseamnă că adresatul petiției nu trebuie să aibă un interes în procesul examinării petiției respective, decât respectarea strictă a legislației și actelor normative prin prisma competenței și statutului deținut.

Principiul complexității presupune examinarea cuprinzătoare și detaliată a obiectului petiției, iar în baza informațiilor acumulate să ofere un răspuns temeinic sau să emită o decizie legală în acest sens.

Principiul oferirii răspunsului în timpul potrivit, este obligativitatea organelor de stat și oficialilor responsabili să ofere răspunsul petiției în termenul stabilit de lege cum este în cazul nostru de 30 zile, termenul prescris de art. 8 al legii.

În acest fel, examinarea principiilor numite mai sus, reprezintă o temelie, un fundament al mecanismului realizării dreptului de petiționare în raport cu organele statului și oficialilor responsabili, cât și altor relații sociale cuprinse de acest domeniu care urmează să se conformeze principiilor noastre elucidate.

Cu scopul reglementării calitative a realizării dreptului de petiționare, Legea cu privire la petiționare, nr.190 din 19.07.1994, oferă o procedură concretă datorită căreia are loc realizarea dreptului de petiționare.

După cum a fost menționat anterior, dreptul de petiționare reprezintă dreptul ce conferă cetățenilor libertatea de gândire, pluralismul de idei, care presupune existența mai multor concepțe și tratări ce sunt exprimate liber prin intermediul surselor reglementate de lege din perspectiva neadmiterii abuzului de drept.

În ceea ce privește procesul realizării mecanismului dreptului de petiționare, actele internaționale nu-și au drept scop principal reglementarea proceselor concrete în privința asigurării drepturilor fundamentale menționate mai sus, scopul lor final fiind asigurarea tuturor garanțiilor și protecției drepturilor. În pofida faptului că atele internaționale nu stabilesc mecanisme concrete de realizare a dreptului de petiționare, acestea în schimb obligă ca statele membre să reglementeze la nivel național aceste drepturi, iar când acestea încep să contravină actelor internaționale, se aplică prevederile actelor internaționale.

Prin urmare, rezultând din ceea ce am expus mai sus, conținutul actelor naționale oglindesc într-un fel sau altul pe cel al actelor internaționale, care însă este adaptat după necesitățile și rigorile fiecărui stat în parte.

Ținând cont de vectorul ales al Republicii Moldova de asociere cu statele Uniunii Europene, în continuare vom încerca să elucidăm legislația țărilor europene din perspectiva tratării dreptului de petiționare precum și a categoriilor de petiții pe care le conțin.

De la început ne vom referi la Portugalia, membră a Uniunii Europene, care prin legea nr. 43 din 1990 cu privire la exercitarea dreptului de petiționare ulterior modificată și completată prin mai multe acte normative, în art. 2 expune prin reglementare, definiția petițiilor, fiind totodată expusă și definiția petiției colective, unde petițiile, cererile, reprezentările și plângerile sunt numite colective doar atunci când reprezintă voința a unui număr de persoane exprimată print-un singur instrument. Totodată legea mai prevede că atât în petițiile individuale cât și cele colective urmează a fi indicată o adresă la care va fi expediat răspunsul. [8]

Potrivit art. 227 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, orice cetățean al Uniunii, precum și orice persoană fizică sau juridică având reședința sau sediul social într-un stat membru are dreptul de a adresa Parlamentului European, cu titlu individual sau în asociere cu alți cetățeni sau cu alte persoane, o petiție privind un subiect care ține de domeniile de activitate ale Uniunii și care îl privește în mod direct. [9]

După art. 215 al Regulamentului de procedură a Parlamentului European, orice cetățean al Uniunii Europene, precum și orice persoană fizică sau juridică având reședința sau sediul social într-un stat membru are dreptul de a înainta cu titlu individual sau în asociere cu alți cetățeni sau persoane, o petiție Parlamentului European, privind un subiect care face parte din domeniile de activitate ale Uniunii Europene și care îl sau o privește în mod direct. Totodată toate petițiile adresate Parlamentului trebuie să menționeze numele, cetățenia și domiciliul fiecăruia dintre petiționari. În cazul în care o petiție este semnată de mai multe persoane fizice sau juridice, semnarii desemnează un reprezentant și reprezentanți supleanți care, în scopul prezentului titlu, sunt considerați a fi petiționari.

Ceea ce ține de limba în care este adresată petiția, petițiile sunt redactate într-o altă limbă și sunt examinate numai dacă petiționarul a anexat o traducere într-o limbă oficială. În corespondența sa cu petiționarul, Parlamentul utilizează limba oficială în care a fost tradusă petiția. Biroul poate decide ca petițiile și corespondența cu petiționarii să poată fi redactate în alte limbi utilizate într-un stat membru. Președintele trimite petițiile înscrise în registrul general comisiei competente care stabilește în primul rând dacă acestea sunt admisibile sau ia o decizie diferită în conformitate cu articolul 227 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene. În cazul în care comisia competentă nu reușește să ajungă la un consens privind admisibilitatea petiției, aceasta este declarată admisibilă la cererea a cel puțin un sfert din membrii comisiei.

Petiționarul poate solicita ca petiția sa să fie tratată confidențial, iar în acest caz, Parlamentul ia precauțiile necesare pentru a garanta că nu este făcut public conținutul acesteia. Petiționarul este informat cu privire la condițiile exacte în care se aplică această dispoziție.

Petițiile adresate Parlamentului de către persoane fizice sau juridice care nu sunt cetățeni ai Uniunii Europene și nici nu au reședința sau sediul social într-un stat membru se înregistrează și se arhivează separat. Președintele adresează lunar comisiei competente în materie de petiții o situație cu înregistrările petițiilor primite în cursul lunii precedente și menționează obiectul acestora, iar comisia competentă în materie de petiții poate solicita comunicarea petițiilor pe care consideră oportun să le examineze.[10, art.215]

În conformitate cu legea portugheză, art. 3, dreptul de a adresa petiții este asociat cu alte mijloace de asigurare a drepturilor și intereselor prevăzute de constituție și lege, iar exercitarea dreptului de petiționare nu poate fi limitată într-un fel sau altul de către organele statului. Această sintagmă considerăm noi este una decisivă pentru dreptul de petiționare reglementat în statul portughez, aceasta ar servi foarte bine și în legislației Republicii Moldova care ar înlătura mute neclarități legate de mijloacele de protecție a drepturilor și intereselor garantate de lege, iar divergențele legate de competență nu vor mai crea obstacole în procesul examinării petițiilor la timp.

Ține de precizat, că potrivit legislației europene, cadrul normativ cuprinde un spectru mai larg al subiecților dreptului de petiționare, nefiind limitate și petițiile înaintate de persoanele

juridice, care printre altele diferă de legea Republicii Moldova, unde persoanele juridice pot înainta petiții din numele colectivelor. Astfel, în conformitate cu art. 215, alin. (4) al Regulamentului de procedură a Parlamentului European prevede, că fiecare petiționar își poate retrage sprijinul pentru petiție în orice moment. După retragerea sprijinului de către toți petiționarii, petiția devine nulă și lipsită de efecte.

Interesantă este situația în care autoritățile europene singure pot decide asupra suspendării procedurii de examinare a petițiilor. Drept exemplu poate servi și legea cantonului din Geneva cu privire la dreptul de petiționare nr. A 510 din 14 septembrie 1979, unde organele statului poate amâna publicarea rapoartelor sau cel puțin când subiectul petiției este și parte în instanța de judecată.

Mai mult decât atât, spre deosebire de legislația națională, legislația europeană oferă reglementări normative legate de confidențialitate. Potrivit art. 217 al Regulamentului de procedură al Parlamentului European, titlul și rezumatul petițiilor înscrise în registrul general, precum și avizele care însoțesc examinarea petiției și deciziile esențiale sunt puse la dispoziția publicului într-o bază de date, cu condiția ca petiționarul să își fi exprimat acordul cu privire la aceasta. Petițiile care necesită un tratament confidențial se depun la arhivele Parlamentului, unde pot fi consultate de orice deputat.

Totodată, legislația țărilor europene oferă și reglementări în domeniul abuzului exercitării dreptului de petiționare. Un exemplu elocvent în acest sens îl vom oferi pe cele din legislația portugheză, unde este prevăzut dreptul de identificare al petiționarului. De asemenea sunt incluse prevederi conform cărora este stipulat că dreptul de a înainta petiții nu înlătură răspunderea penală, disciplinară sau civilă în cazul în care exercitarea dreptului duce la abuz sau la încălcarea cadrului prescris de lege. Toate aceste reglementări duce la ridicarea nivelului de responsabilitate pentru petiționari.

De apreciat este și reglementarea din țările europene legată de evaluarea activității organelor statului și persoanelor responsabile care răspund către petiționari.

În ceea ce privește aplicarea taxelor la înaintarea petițiilor, după cum am menționat și în capitolele anterioare, legislația Republicii Moldova nu reglementează aplicarea de taxe la înaintarea petițiilor, spre deosebire de un alt stat membru al Uniunii Europene, România, prin constituție, art.51, alin. (3) este prevăzut expres că exercitarea dreptului de petiționare este scutit de taxă. [11, art. 51]

În pofida faptului că în legea cu privire la taxa de stat nr. 1216 din 03.12.1992, sunt reglementate toate taxele percepute de stat în procesul de primire și eliberare a diferitor documente, cu regret aceasta nu reglementează nimic față de taxele legate de înaintarea petițiilor, excepție făcând doar art. 4, unde ” *În conformitate cu Legea nr. 52 din 3 aprilie 2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul), sânt scutite de taxa de stat cererile adresate Avocatului Poporului și Avocatului Poporului pentru drepturile copilului.*”.

În art. 7 al legii cu privire la taxa de stat, în alin. (7), taxa de stat plătită urmează a fi restituită parțial sau integral în cazul restituirii cererii (plângerii) sau refuzului de a o primi. Aici dorim să subliniem că se creează impresia că la cereri și plângeri sunt percepute careva taxe, având în vedere că prin petiție se înțelege și cereri cât și plângeri.

Prin urmare, legiuitorul din Republica Moldova urmează să concretizeze prin lege neaplicabilitatea taxelor la înaintarea petițiilor de către cetățeni pentru a nu crea ambiguități.

Astfel, potrivit Constituției Republicii Moldova, art. 52 și a Legii cu privire la petiționare, subiecții și titularii drepturilor de petiționare sunt cetățenii Republicii Moldova. Drept completare vine să precizeze art. 19 din Constituția Republicii Moldova care stipulează că, cetățenii străini și apatrizii au aceleași drepturi ca și toți cetățenii Republicii Moldova.

Mai mult decât atât, legea cu privire la petiționare la fel reglementează aceste drepturi cetățenilor străini și apatrizilor, rezutînd ca toate persoanele fizice să se bucure de protecție a juridică din partea cadrului normativ.

Bibliografie:

1. Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, Ratificat prin Hot. Parl. nr.217-XII din 28.07.90;

2. Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială (21 decembrie 1965 , aprobată prin Hotărârea nr. 707 din 10.09.1991 privind aderarea Republicii Moldova la instrumentele juridice internaționale referitoare la drepturile omului;
3. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, art. 44, <http://old.eur-lex.europa.eu>;
4. Васильева С.В. Право граждан и организаций на обращение: нормативная модель и практика реализаций// Законодательство и экономика. 2005.№5. с.15;
5. Бутылин В.Н. Институт государственно-правовой охраны конституционных прав с свобод граждан// Право и власть. 2007. №1.с17;
6. Creangă I., Gurin C. Drepturile și libertățile fundamentale: sistemul de garanții, Chișinău: TISH, 2005, p. 149;
7. Юдин А. Обращения граждан в органы государственной власти//Эж – Юрист.2006 №29.С.14-18;
8. <https://dre.pt/home/-/dre>;
9. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 326, 26.10.2012, <https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal>;
10. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc>, art. 215;
11. Constituția României, art. 51.

ASPECTE COMPARATIVE ALE RĂSPUNDERII ELECTORALE ÎN DIFERITE STATE ALE LUMII

*Maria GRĂU-PANȚUREAC,
Magistru în drept.
Doctoranda anului IV,
Academia de Științe a Moldovei.*

SUMMARY

În acest articol este caracterizată aplicarea legislației electorale în mai multe state ale lumii. Se pune accent pe organele abilitate să aplice legislația electorală, precum și cele abilitate cu puterea de sancționare pentru încălcarea legislației electorale. Se face o analiză comparativă a răspunderii electorale în diferite sisteme de drept.

Cuvinte cheie: răspundere electorală, litigiu, legislație, sancțiune.

Aplicarea corectă a legilor și regulamentelor electorale reprezintă un element esențial în desfășurarea unor alegeri libere și corecte. O bună aplicare a legislației nu reprezintă numai aplicarea corectă a cadrului legal în domeniul electoral, dar și conferă alegătorilor încredere în desfășurarea unui proces electoral corect [1, p.37].

În majoritatea sistemelor de drept, aplicarea legislației electorale a evoluat în timp, aceasta reflectându-se în dependență de factorii sociali și politici a fiecărei țări.

Cadrul instituțional, competențele și procedurile în cadrul sistemului electoral, precum și calitatea aplicării legislației electorale diferă de la o țară la alta. Sistemele electorale democratice prezintă anumite caracteristici comune, precum: supravegherea procesului, depistarea și anchetarea abaterilor electorale, determinarea persoanelor vinovate și sancționarea acestora.

Un mecanism care predomină în aplicarea legislației electorale este separarea puterilor între organismele care anchetează, cele care urmăresc și cele care judecă litigiile electorale.

Unele sisteme au la bază o comisie electorală independentă care se ocupă de depistarea și anchetarea litigiilor electorale, pe când altele fac apel la sistemul administrativ a statului [2, p.69].

În multe sisteme electorale un organism electoral administrează toate problemele electorale. În aceste sisteme, organismul dat e abilitat cu aplicarea legislației electorale, primește plângeri și anchetează litigiile electorale.

De exemplu, în Filipine, activează Comisia Electorală, care este abilitată cu anchetarea și sancționarea litigiilor electorale. Ea a fost fondată în 1941, ca o comisie electorală națională independentă în vederea administrării problemelor electorale. În 1973 Comisia este transformată într-un tribunal judiciar [3].

La începutul anilor 1990, în Mexic a fost reformat întregul sistem electoral. Gestionarea sistemului electoral a fost încredințat Institutului Federal Electoral și Tribunalului Federal Electoral, care împart atribuțiile aplicării legislației electorale.

Institutul are împuternicirea de a aplica deciziile administrative și de a sancționa autoritățile electorale, partidele politice, cetățenii și alte entități publice și private care încalcă legislația electorală. Totodată, deciziile institutului pot fi atacate cu apel la tribunalele care examinează majoritatea infracțiunilor.

Mexicul are un sistem politic federal, astfel încât, fiecare stat aplică propria legislație electorală, care privește organizarea sistemului electoral și sancționează infracțiunile electorale. Așa cum Institutul este un organism federal, acesta aplică legea federală [4, p.132].

În Tailanda, recent, s-a modificat sistemul electoral, astfel încât puterea electorală a fost încredințată unui organism de gestiune electorală. Prin Constituția din anul 1997 s-a constituit o Comisie electorală abilitată cu puterea de organizare dreptul de percheziționare la fața locului, de a solicita documente, bunuri, precum și alte probe, fără a fi necesar un mandat de la tribunal, cu condiția ca să existe suficiente probe în acest sens [5].

În alte sisteme electorale, există un organism guvernamental sau un minister care gestionează sistemul electoral.

De exemplu, în Republica Moldova, Comisia Electorală Centrală (CEC), organizează și supraveghează desfășurarea alegerilor. Personalul comisiei este permanent completat de angajați ai guvernului detașați pentru pregătirea alegerilor și organizarea acestora. Comisia are puterea de anchetare a cazurilor de abateri de la legislația electorală. Abaterile de ordin administrativ, care conțin fraude din partea alegătorilor, sunt anchetate de către funcționarii locali (primarul, președintele raionului sau poliția, după caz) și sunt transmise pentru sancționare în judecată [6].

Dacă se depistează o infracțiune electorală, atunci aceasta va fi cercetată de către procurori.

Aplicarea legislației electorale necesită un mecanism, care ar permite alegătorilor, candidaților, precum și altor persoane interesate, de a contesta aspectele suspecte ale alegerilor, și de a depune plângeri în acest sens. Numeroase litigii electorale au la bază fraudă și violarea legislației electorale. Fiecare sistem a stabilit modul său de tratare a litigiilor electorale și a actelor alegerilor. Organismul responsabil de soluționare oficială a litigiilor electorale variază de la o instanță la alta.

Cercetarea plângerilor și determinarea existenței unui act ilegal sunt elementele esențiale pentru inițierea procedurii de anchetă.

Organismele responsabile de desfășurarea anchetei variază în funcție de sistemul electoral care diferă de la un stat la altul.

În Filipine, Comisia electorală are puterea exclusivă de a conduce cercetarea preliminară a tuturor infracțiunilor electorale sancționate de legislația electorală.

Serviciile juridice ale Comisiei privind ancheta preliminară încep în baza unei plângeri sau la inițiativa comisiei. Aceasta poate delega ancheta direcțiilor electorale regionale sau autorităților provinciale de supraveghere. Anchetatorii au misiunea și posibilitatea de a audia diferite persoane implicate în abaterile electorale pentru a clarifica problema. Când ancheta este finisată, anchetatorul determină dacă sunt motive suficiente pentru a cita o persoană la proces. Dacă există motive suficiente, cauza este remisă procurorilor guvernamentali [3].

În Bangladesh, Comisia electorală stabilește un comitet electoral de anchetă. Comitetele sunt format din funcționari din jurisprudență și misiunea acestora este de a investiga problemele existente și de a preveni iregularitățile de dinaintea scrutinului. Acesta examinează plângerile care parvin direct de la persoanele lezate în drepturi ori prin intermediul Comisiei electorale. Comitetele poate în egală măsură să cerceteze din propria inițiativă toate actele sau omisiunile, care împiedică desfășurarea unor alegeri șibere și corecte. În Bangladesh, de asemenea, sunt tribunale electorale, care sunt constituite de către Comisia electorală și conduse de către funcționarii din jurisprudență de nivel înalt. Singura atribuție a acestor tribunale este de a recepționa petiții care decurg din litigii electorale [7].

În Hong Kong, a fost constituită o comisie independentă contra corupției, care are puterea de aplicare a legislației electorale. Această comisie are la bază o strategie formată din cercetarea și prevenirea fraudelor electorale. Văzând că activitatea nu dă rezultate în lupta contra corupției, aceasta a început să desfășoare activități de educație publică. Pentru infracțiunile electorale, această comisie, examinează și studiază plângerile cu privire la corupția electorală. Aceasta are puterea de a aresta, de a percheziționa, de a sechestra bunuri sau de a reține un suspect. Cazurile cu privire la neglijența în serviciu a demnitarilor care activează în doameniu electoral sunt cercetate de către ministere, pentru a fi aplicate sancțiuni disciplinare sau administrative. În cazul infracțiunilor grave, acestea sunt trimise spre examinare în justiție [4, p.166].

Majoritatea legislațiilor electorale conțin articole care descriu detaliat infracțiunile electorale și pedepsele de care sunt pasibile acestea.

În multe state, cum sunt Bahamas și Samoa, se face distincție între noțiunile de „practici ilegale și practici frauduloase”.

În Bahamas, practicile ilegale sunt sancționate de către un magistrat și sunt pedepsite mai blând decât practicile frauduloase. Practicile frauduloase se judecă în fața Curții supreme și pedepsele pentru acestea sunt mult mai severe. Pentru desfășurarea urmăririi penale în cazul practicilor frauduloase este necesar acordul procurorului general.

În Noua-Zeelandă, o practică frauduloasă este considerată o infracțiune gravă contra procesului electoral, pedepsită cu amendă și privațiune de libertate. În cazul în care se încalcă în mod conștient prevederile legislației electorale și alte legi conexe se consideră ca s-a săvârșit un act ilegal. Numele persoanelor implicate în practici frauduloase sunt plasate într-o listă a practicilor frauduloase timp de trei ani. Persoanele care figurează în aceste liste nu au drept să voteze [8, p.125].

În Mexic, infracțiunile din domeniul electoral sunt calificate ca fiind „carențe administrative”. Circa 5 % din infracțiunile electorale au caracter administrativ. Violarea legii în ceea ce privește finanțarea campaniilor electorale variază foarte mult, la fel ca și pedepsele ce corespund acestora [4, p.133].

Tribunalul electoral brazilian are puterea de a verifica raporturile financiare furnizate de partidele politice, dar acestea nu se supun decât unui control administrativ pentru a vedea dacă conținutul lor respectă regulile generale impuse de lege. Nu există nici o sancțiune legală pentru neconformitate. Cu toate acestea, în alte țări, comisiile electorale pot sechestra bani și bunuri a acelor care încalcă legile privind finanțarea campaniilor electorale. În Noua-Zeelandă, Comisia electorală semnalizează poliția în privința infracțiunilor electorale [4, p.137-138].

În Statele Unite, legea se aplică legii diferit pentru infracțiunile financiare importante și erorile comise din neatenție. Erorile sunt tratate în plan administrativ de către Comisia electorală federală, iar infracțiunile grave sunt examinate de către Departamentul de Justiție [4, p.62].

În Regatul Unit, în anul 2000, în cadrul reformelor privind finanțarea campaniilor electorale, a fost constituită o comisie electorală independentă. Până la acel moment, Regatul Unit nu avea un organism de aplicare a reglementărilor privind finanțarea campaniilor la nivel național [4, p.69].

Majoritatea țărilor utilizează un sistem de cercetare guvernamentală a actelor criminale în domeniul electoral. Printre aceste state, menționăm Armenia, Bahamas, Burkina Faso, Mali, Noua-Zeelandă, Coreea de Sud.

În Tailanda, s-a constatat că sistemul de urmărire penală era foarte lent și inefficient pentru descurajarea cumpărării voturilor și a fraudelor electorale. Prin reformele electorale din anul 1997 s-a încredințat puterea de a judeca fraudele electorale unei Comisii electorale. Dacă sunt descoperite probe privind existența unei fraudei, Comisia poate declara alegerile nule și a declara alegeri repetate. Ea poate, în egală măsură, să revoce drepturile electorale a unui candidat. Înainte ca drepturile electorale a unei persoane să fie revocate, această persoană este cercetată în corespundere cu prevederile codului penal [5].

În Mexic, un post de procuror special pe infracțiuni electorale a fost constituit în anul 1994 printr-un decret prezidențial. Procurorul special este membru al biroului procurorului general, dar acesta dispune de autonomie în cercetarea infracțiunilor electorale [4, p. 134].

În Filipine, procurorul unui stat, a unei provincii sau a unui oraș va decide dacă va cerceta un caz. Totodată, Comisia electorală are puterea de a examina sau de a contesta decizia unui procuror. Cauzele infracționale mai complicate sunt examinate de către tribunalele de primă instanță iar

apleurile sunt intentate în conformitate cu sistemul de justiție penală. Procurorii privați sunt autorizați în cauzele civile [3] .

Sancțiunile pentru infracțiunile electorale și cele asociate acestora variază foarte mult de la un stat la altul. În mare parte, această variație în dependență de specificul fiecărui stat în parte și a ceea ce înseamnă o amenințare serioasă a sistemului electoral.

În Mexic, pentru încălcările administrative în conformitate cu persoana care a săvârșit fapta. Diferite categorii de încălcări sunt săvârșite de către alegători, de către agenții electorali, de conducerea partidelor, de funcționarii publici etc. De exemplu, sancțiunile pentru cetățenii declarați vinovați pentru săvârșirea de infracțiuni pot fi amenzi de la 10 la 100 de salarii sau de la 6 luni la 3 ani de privațiune de libertate. Preoții care încearcă să influențeze electoratul vor fi amendați cu 500 de zile de salarii. Agenții electorali care sunt implicați în contrafacerea documentelor electorale sau care refuză să execute sarcinile sale electorale sunt sancționați cu o amendă în valoare de la 20 la 100 zile salariale sau de la 3 luni la 5 ani de închisoare [4, p.151].

În alte țări, sancțiunile diferă în funcție de actul ilegal săvârșit, fie că este o contravenție administrativă, un act fraudulos, o practică ilegală etc.

În Bahamas, practicile ilegale pot fi sancționate cu o amendă de 1000 \$ și trei luni de închisoare. În cazul actelor frauduloase, amenziile pot ajunge până la 2000 \$ și privațiune de libertate până la 2 ani.

În alte state se adugă și o serie de pedepse pentru acte ilegale speciale. În Mali de exemplu, legea electorală adaugă munca forțată ca pedeapsă pentru ilegalitățile comise cu violență sau prin care se încalcă secretul de vot. În Samoa, persoanele condamnate trebuie să achite toate cheltuielile de judecată. În majoritatea sistemelor sunt revocate drepturile alegătorilor și a candidaților în conformitatea cu infracțiunea săvârșită [8, p.173-174].

În ciuda diversității lor, asemănările dintre regimurile de aplicare a legislațiilor electorale din sistemele democratice sunt izbitoare. Acestea împărtășesc aceleași obiective fundamentale și, într-o mare măsură, stabilesc ca și infracțiuni aceleași categorii de acte. Ele se confruntă în egală măsură cu aceleași probleme pentru a asigura o aplicare neutră, oportună și eficientă într-un mediu agitat și politizat. Diferențele reflectă diferite instituții politice și istoria unică a fiecărei țări și ceea ce înțelege fiecare ca și amenințare în desfășurarea unor alegeri libere și corecte.

Pentru doctrina juridică națională *răspunderea în dreptul electoral* reprezintă o problemă pe cât de nouă pe atât de actuală. Această situație este determinată de faptul că anume în conținutul litigiilor electorale se reflectă majoritatea divergențelor ce țin de realizarea drepturilor electorale de către cetățenii Republicii Moldova, iar examinarea și soluționarea lor reprezintă unul din mijloacele principale de protecție a drepturilor exclusiv politice.

Orice litigiu electoral într-o formă sau alta afectează drepturile electorale ale cetățenilor și altor subiecți de drept electoral. Reglementarea normativă a procedurii de examinare a acestor litigii și răspunderea în dreptul electoral este de o importanță incontestabilă.

Unul dintre principiile fundamentale ale dreptului este acela al responsabilității. Responsabilitatea socială are diferite forme de manifestare: responsabilitate morală, religioasă, politică, juridică.

Răspunderea ca și noțiune, are un conținut complex, tratat pe larg, din diferite perspective, în cadrul mai multor științe, în încercarea de a clarifica și a aprofunda câte o fațetă a acestui concept. Răspunderea juridică reprezintă, alături de răspunderea morală, spre exemplu, unul dintre tipurile de răspundere socială, poate cel mai important.

Referințe bibliografice:

1. Cernencu, M., Ciurea, C., Negru, E., Serebrian, O. *Alegerile într-o societate democratică*, Chișinău: Business Elita, 2001. - 160 pag.
2. Martin, P. *Sistemele electorale și modurile de scrutin*, București: Regia Autonomă "Monitorul oficial", 1999. - 159 pag.
3. *Informații cu privire la Comisia electorală a Republicii Filipine* - www.comelec.gov.ph
4. Зарубежное избирательное право. Учебное пособие. Издательство НОРМА. Москва. 2003. - 283 стр.
5. *Date cu privire la Comisia electorală din Thailanda* - www.ect.go.th/english.

6. Codul electoral al Republicii Moldova, nr.1381 din 21.11.1997. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.81 din 08.12.1997.
7. Informație cu privire la sistemul electoral al Bangladeshului - www.bangladeshgov.org/ecs
8. Избирательное право. Москва Юриспруденция 2001. - 287 стр.

NOTIUNEA ȘI ELEMENTELE STRUCTURALE ALE DREPTULUI DE PETIȚIONARE

Autor: CONICOV Ion

doctorand,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice
al Academiei de Științe a Moldovei

Recenzent: SMOCHINĂ Andrei,
doctor habilitat în drept
profesor universitar

SUMMARY

The right to petition is an indispensable element of the legal status of the man and citizen of any developed democratic state. In this connection, the actuality of the theoretical and analytical study of the right to petition is quite current and indisputably necessary.

The right to petition is a constitutional right; therefore it is the subject to constitutional law science, but the research of the mechanism of exercising of the right to petition must be seen from the perspective of the constitutional law science.

In our opinion, the right to petition is not only a form of self-defense of the personal rights and interests, but it is in itself an appeal to the state authorities to be protected.

Dintre cele mai actuale probleme în ziua de astăzi, reprezintă statutul intereselor personale ale omului și mecanismele juridice de apărare.

Necesitatea mecanismelor juridice este justificată de natura statului de drept, unde ca condiție esențială a dezvoltării instituțiilor democratice reprezintă prioritatea inviolabilității drepturilor omului și obligația statului de a le garanta. Dreptul de petiționare, este un element indispensabil al statutului juridic al omului și cetățeanului oricărui stat democratic dezvoltat. În legătură cu aceasta, actualitatea studiului teoretico-analitic al dreptului de petiționare este destul de actual și indiscutabil necesară, cu atât mai mult, că legiuitorul cunoscând importanța existenței acestei instituții a dreptului constituțional, adoptă Legea cu privire la petiționare nr. 190 din 19 iulie 1994. Însă adoptarea legii nu a rezolvat toate problemele practice și teoretice, astfel un șir de întrebări rămân încă nerezolvate, și până în prezent sunt duse discuții legate de cine poate fi subiectul acestui șir de relații juridice, care urmează de inclus în conținutul dreptului de petiționare, în lege nu este formulat însăși termenul de petiție, privită ca definiție clar determinată de cadrul legal. După părerea noastră, există multe întrebări care necesită a fi discutate, cu atât mai mult, că lipsește cu desăvârșire analizele teoretice naționale care ar putea servi drept bază de a înțelege mai pe larg conținutul și în final destinația dreptului de petiționare, iar aceasta la rândul său ar favoriza înțelegerea importanței valorilor politice și juridice care influențează dreptul de petiționare.

Înainte de toate, ține de precizat că petiționarea este parte a dreptului constituțional, întrucât este reglementat de Constituția Republicii Moldova prin art. 52. [1, art. 52] Reglementarea acestui drept în legea supremă a statului care este Republica Moldova, demonstrează importanța pe care i-o atribuie statul, întrucât, ”nu toate drepturile și libertățile pe care le posedă omul și cetățeanul, sunt stabilite în Constituție, ci doar cele de bază și fundamentale”. [2, p. 168]

Importanța acestui drept al cetățeanului, constă din faptul, că prin el se manifestă existența firească a libertății omului, în posibilitatea de exprimare, de apărare a drepturilor și libertăților cât și de implicarea în treburile statului.

Dreptul de petiționare este un drept constituțional, drept urmare el reprezintă obiectul științei dreptului constituțional, iar cercetarea mecanismului realizării dreptului de petiționare trebuie privit din perspectiva științei dreptului constituțional.

Pentru cercetarea mai detaliată a dreptului de petiționare, avem nevoie mai întâi de toate de determinarea esenței acestui drept și conținutului pe care-l conține, iar pentru că este un drept subiectiv care se realizează în relații juridice concrete și bine determinate, vom determina și obiectul acestor relații.

Caracterizând esența ca fenomen, inclusivă și de drept, este important să înțelegem termenul de „esență”. Explicativ, „esență” este *„Ceea ce exprimă principalul și stabilul din obiecte și din fenomene, natura lor internă, ascunsă, latura lor care nu este dată sau perceptibilă nemijlocit, ceea ce poate fi cunoscut numai trecând de forma exterioară a lucrurilor, pătrunzând în adâncul lor cu ajutorul gândirii.”* [3]

Dreptul de petiționare este un fenomen ce aparține statului de drept – un fapt complex și dificil în același timp pe care îl urmărim să-l deschidem pe deplin cu elucidarea întregii esențe cu toate formele lui pe care le îmbracă. După părerea multor savanți din domeniu, esența dreptului constituțional - dreptul de petiționare se identifică prin două scopuri de bază.

Prima constă din faptul, că prin intermediul acestui drept, cetățenii au posibilitatea de a participa în treburile statului. [4, p. 76-77]

A doua manifestare a dreptului de petiționare constă în apărarea intereselor și drepturilor personale ale cetățeanului prin intermediul înaintării petițiilor, reclamațiilor și sesizărilor. [5, p. 52]

În contextul primului înțeles, esența dreptului de petiționare ca opțiune de a se implica în treburile statului, în literatura juridică se regăsesc două abordări.

Susținătorii primei abordări, presupun că dreptul de petiționare, reprezintă o formă directă a democratismului. Prin forma directă a democratismului, ei înțeleg: mijloace de exprimare unificată, care au drept scop de a influența deciziile organelor statului, controlul punerii în aplicare a deciziilor și introducerea corectărilor în procesul de lucru al oficialilor statului în corespundere cu doleanțele solicitantului. [6, p. 10]

Susținătorii la a doua abordare, consideră, că dreptul de petiționare nu trebuie privită ca o formă directă a democratismului. [7, p. 8-9]

Această părere este argumentată de faptul, că realizarea în sine, nu reflectă întreaga voință a poporului, și nu poartă un caracter public obligatoriu, cu atât mai mult, că instituțiile directe ale democratismului sunt reglementate direct în Constituție, cum este referendumul și alegerile libere. De aceea susținătorii acestei abordări, percep instituția dreptului de petiționare ca o instituție de „lobby civic” – un fel de influență moderată asupra statului. [8, p. 86-87]

Unii savanți, scriu, că forme al democratismului direct, reprezintă doar acele apariții care instituționalizează voința celui care deține puterea deplină în stat - poporul. Nici scrisorile, nici adresările cetățenilor și nici activitatea organizațiilor sociale nu reprezintă suveranitatea poporului, nu instituționalizează puterea de voință directă. [9, p. 8-9]

Întrucât, dreptul de petiționare nu întrunește toate elementele formei directe a regimului democratic, iar în separat nici interesele voinței suverane populare, nu este legată cu deciziile luate de către puterea statului, astfel nu poate fi considerat dreptul de petiționare ca formă directă a democratismului. [10, p. 1]

Printre altele, am putea considera doar în cazul în care se realizează inițiativa legislativă a cetățenilor și respectarea procedurii de examinare a proiectului de lege propus cu respectarea numărului care trebuie întrunit în acest sens, poate fi considerată o formă directă a democratismului direct, însă după cum am menționat și în alte capitole a acestei lucrări, în Republica Moldova nu este prevăzut în legea supremă, dreptul exclusiv al cetățenilor de a înainta propuneri legislative, prerogativa această fiind atribuită doar parlamentului, guvernului și președintelui.

Important de înțeles, că în celelalte cazuri nu trebuie de ignorat faptul că totuși dreptul de petiționare influențează într-o anumită măsură, sub o anumită formă deciziile organelor din statul de drept. După părerea noastră ar fi corect să ne conformăm și opiniilor doctrinarilor din acest domeniu, că dreptul de petiționare influențează deciziile organelor de stat. Potrivit practicii, deseori prin intermediul petițiilor cetățenilor s-a influențat mai multe chestiuni în procesul de luare a deciziilor.

În ceea ce privește identificarea esenței dreptului de petiționare în literatura juridică se conturează doar o sigură idee comună în acest sens.

Majoritatea autorilor din literatura juridică, privesc dreptul de petiționare ca pe o formă de apărare a drepturilor și intereselor cetățenilor în stat. [11, p. 199]

Spre exemplu, autorul rus Хамаев Н., consideră că dreptul de petiționare reprezintă un drept decisiv al cetățenilor ca sursă de apărare a drepturilor și intereselor, pe de altă parte acest drept este unul inalienabil și nelimitat. [12, p. 12-13]

Mulți autori percep dreptul de petiționare ca pe o modalitate de apărare:

- adresările către organele statului și către autoritățile publice;
- contestarea deciziilor persoanelor responsabile care au încălcat drepturile cetățenilor;
- adresările către sursele de informare mass-media și organizațiile nonguvernamentale și alte forme sociale.

Însă, după părerea altor doctrinari, conceptul „apărarea drepturilor” nu corespunde cu cel reglementat de Constituția Republicii Moldova prin art. 26, alin. (2), unde „*Fiecare om are dreptul să reacționeze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale.*” [1, art. 26]

Conceptul de „a apăra drepturile” gravitează către conceptul de „autoapărare a drepturilor”, dreptul de petiționare urmează a fi examinat sub prisma adresării către organele statului de drept pentru revendicarea anumitor drepturi.

După părerea noastră, dreptul de petiționare nu reprezintă o formă de autoapărare a drepturilor și intereselor personale, ci reprezintă în sine o adresare către organele statului de a fi protejat. Asta pentru că menirea statului de drept este de a proteja libertățile și drepturile fundamentale ale omului cât și altor drepturi constituționale ale cetățeanului. Protecția de stat poate îmbrăca două forme de bază: administrativă și judecătorească. Astfel dreptul de petiționare este valorificat sub forma obișnuită a apărării, întrucât este imposibilă de a beneficia de protecția statului de drept fără a apela către organele competente conform procedurii prestabilite (acțiunea judecătorească, reclamațiile, adresările, etc.).

Ține de precizat, că dreptul la apărare este garantat pentru toți cetățenii, potrivit art. 26, alin (1) al Constituției Republicii Moldova, „*Dreptul la apărare este garantat.*”, prin urmare, oricare cetățean care se simte violat în drepturi poate înainta acțiunea în sistemul judecătoresc care îi este garanta prin legea supremă. [1, art. 26]

Pe calea administrativă, apărarea de drept are loc prin intermediul art.53, Constituția Republicii Moldova, unde „*Persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei.*”, iar dacă aceasta este efectuată defectuos, atunci, „*Statul răspunde patrimonial, potrivit legii, pentru prejudiciile cauzate prin erorile săvârșite în procesele penale de către organele de anchetă și instanțele judecătorești*”. [1, art. 53]

Pe lângă cele menționate mai sus, există și alte mecanisme sau instrumente de apărare a drepturilor, cum sunt cele – internaționale, care este întemeiată de legea supremă, Constituția, ce oferă cetățeanului dreptul de a se adresa în organizațiile internaționale după apărare a intereselor și libertăților personale, dacă sunt „consumate” toate căile de atac, drept exemplu elocvent servește, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului.

După părerea noastră, conceptul dreptului de petiționare are un caracter destul de complex, în temeiul căruia, cetățenii datorită acestui drept au posibilitatea de a participa în treburile statului și totodată să-și apere drepturile, interesele și drepturile garantate de însăși legea.

Însă, conceptul dreptului de petiționare nu se limitează doar la acțiunile enumerate mai sus, asta pentru că acest drept este de nedespărțit de libertatea cuvântului. [13, p. 12] Libertatea cuvântului, constă din posibilitatea fiecăruia de a se exprima liber, iar exprimarea opiniei personale se realizează inclusiv prin intermediul dreptului de petiționare către organele structurare ale statului de drept.

De aceea, considerăm că deținerea de către cetățean a dreptului de petiționare, reprezintă condiția supremă, ca acest subiect de drept să-și realizeze liber și nevicat prin libertatea cuvântului, opinia personală, care este înaintă către organele statului sau oficialilor responsabili. [13, p. 14]

Cu toate că, realizarea dreptului de petiționare de către subiectul în cauză, este realizată prin calea înaintării petițiilor prin scrisorile scrise și pe calea orală (prin audieri). Astfel, prin expedierea nemijlocită a oricăror tipuri de petiții, cetățeanul își exteriorizează off-urile dobândite în ducerea traiului în interiorul statului de drept care este organizat după un sistem și mecanism democratic stabilit de actele codificate sau în același timp își exprimă atitudinea fie prin aprobare sau dezaprobare față de regimurile politice care guvernează puterea statului de drept.

Credem că aici am putea identifica într-o anumită măsură și influența politicului sau cum o desprindem din titlul temei lucrării noastre, „*valoarea politică-juridică a dreptului de petiționare*”, pe care o credem una foarte importantă întrucât dreptul de petiționare privit ca o posibilitate, un instrument în mâna celui condus, adică a cetățeanului, de a influența într-o anumită măsură regimul politic care mănuieste sistemul și toate mecanismele statului de drept.

Dreptul de petiționare, mai posedă și un caracter interpenetrat cu alte drepturi de bază ale cetățeanului, de care este nedespărțit sau altfel spus nu poate exista, fiind afiș de interdependent unul de altul.

Prin urmare, subiectul are dreptul liber de a căuta, primi, transmite, crea și a propaga informațiile care se realizează nemijlocit prin înaintarea petițiilor către organele statului privind oferirea diferitor informații legate de activitatea acestor organe sau structuri ale statului de drept, dacă acestea nu contravin normelor de drept cum sunt legile din domeniul accesului la informații și datele cu caracter personal sau alte acte care reglementează interesele și drepturile personale ale omului, cum spre exemplu garantează, art. 32, al Constituției Republicii Moldova, „*Libertatea exprimării nu poate prejudicia onoarea, demnitatea sau dreptul altei persoane la viziune proprie.*” [1, art. 32]

Totodată, dreptul de petiționare este legat și de dreptul la întrunire, demonstrații sau alte manifestații, cum este precizat de art. 40, Constituția Republicii Moldova, „*Mitingurile, demonstrațiile, manifestările, procesiunile sau orice alte întruniri sînt libere și se pot organiza și desfășura numai în mod pașnic, fără nici un fel de arme.*” [1, art. 40]

Sensul acestor manifestații constă în atragerea atenției organelor statului și oficialilor responsabili, cărora, societatea le înaintează anumite pretenții în forma publică deschisă, de obicei după desfășurarea la astfel de mitinguri sau adunări publice, are loc înaintarea diferitor adresări colective către destinatarii statului de drept, care sunt reprezentații organelor din care este alcătuit. Iar adresării la rândul lor trebuie să vină cu decizii concrete legate de doleanțele înaintate.

Esența dreptului de petiționare, se rezumă și la faptul că el reprezintă un fel de canal informațional, care leagă aparatul statului de drept și cetățenii adică un canal dintre putere și popor, acest canal este o sursă de comunicare a trebuințelor sociale.

Dreptul de petiționare, reprezintă o modalitate de exprimare a opiniei sociale per ansamblu și o sursă sigură a afla despre problemele cu care se confruntă statul în procesul de cărmuire.

Petiția – este un canal de retroacțiune sau după cum am menționat mai sus un „feedback clasic” dintre popor și putere. Nemijlocit prin petiție, statul primește de jos semnale (de la popor), cu atît mai mult că aceste semnale sunt total imparțiale, sau altfel spus, puterea citește off-urile poporului prin intermediul petițiilor.

Prin urmare, statul are posibilitatea de a înlătura toate neajunsurile și astfel să-și poată continua mai departe activitatea pe de o parte, însă pe de altă parte, aceasta este o posibilitatea decisivă pentru partidele politice să persiste mai mult timp la cărma statului.

Deci putem deduce cît de importantă este dreptarul de petiționare pentru politic sau altfel spus care este valoare politic-juridică a dreptului de petiționare, căci regimul politic, care va putea înțelege mai bine dreptul de petiționare al cetățenilor va avea posibilitatea mai lungă să se afle la cărma statului, este ca și o recompensă pentru buna citire și înțelegere a cetățenilor adică a poporului. [14, p. 54]

Astfel, dreptul de petiționare reprezintă în sine acel flux informațional, analiza căruia oferă organelor statului să ia decizii curente și juste.

În acest context e bine să aducem un exemplu pentru a înțelege cum se manifestă conceptul informațional al dreptului de petiționare.

Potrivit Planului de dezvoltare Instituțională al Biroului National de Statistică, adresările cetățenilor către organele statului sunt în continuare creștere, cum spre exemplu, în perioada

01.01.2008 – 25.11.2008, către Guvern au parveni 1520 de documente, sau către Biroul Național de Statistică 4467 documente față de 4286 documente pentru perioada anului 2007. [15]

Problemele indicate în aceste petiții sunt de ordin social, prin urmare statul pentru următorul an va elabora anumite programe care va minimiza probleme de genul care au parvenit în anul trecut.

În acest mod, bazând-ne pe caracterul complex al conceptului dreptului de petiționare, înțelegem cum se manifestă și ce reprezintă procesul de feedback și în același timp interacționează foarte strâns cu alte ramuri ale dreptului constituțional.

Pe lângă toate acestea, dreptul de petiționare se referă și la drepturile personale (dreptul de a se autoapăra, de a-și exprima deschis opinia prin libertatea cuvântului) cât și la cele politice (dreptul de a participa în treburile statului) și ca rezultat reprezintă parte de bază a statului omului și cetățeanului Republicii Moldova.

Descoperind esența dreptului constituțional – dreptul de petiționare, vom parcurge mai departe asupra conținutului acestui drept. Potrivit conceptelor filosofice, prin „*conținut – se înțelege totalitatea notelor esențiale ale unei noțiuni, determinată în raport cu sfera acesteia, comprehensiune sau fondul de idei și afectiv al unei opere literare sau artistice, cuprins, temă, miez.*” [16]

Astfel, pentru a putea mai bine elucida conținutul dreptului de petiționare, este necesare de a analiza fiecare element din care este alcătuit.

Dreptul de petiționare poate fi examinat sub două aspecte principale: obiectiv și subiectiv.

În sensul obiectiv, dreptul de petiționare este – o instituție a dreptului constituțional, ce reprezintă în sine totalitatea normelor de drept, ce asigură realizarea dreptului constituțional a fiecăruia cu înaintarea petițiilor către organele statului de drept întru participarea în treburile statului și revendicarea unor drepturi încălcate.

Cu toate acestea menționate mai sus, ține de precizat, că procedura de realizare a dreptului constituțional de petiționare este reglementate de multiple acte normative ce aparține diferitor ramuri de drept, de exemplu prin înaintarea reclamațiilor în instanțele de judecată, li se aplică normele codului de procedură civilă și normele contenciosului administrativ.

Toate acestea ne face să credem, că dreptul de petiționare în sensul obiectiv, este un drept interramural sau o instituție interramurală a dreptului, care include norme, proceduri de examinare, luare de decizii și responsabilitatea oficialului care răspunde pentru petiția primită spre examinare.

Însă rolul de bază în mecanismul realizării dreptului constituțional îi aparține totuși normelor de drept constituțional.

Bibliografie:

12. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. Publicat: 12.08.1994 în Monitorul Oficial nr.1 Data intrării în vigoare: 27.08.1994, art. 52;
13. Баглай М.В. Конституционное право, 2005. с. 168;
14. <http://dexonline.ro/definitie/>;
15. Алистратов Ю.Н., Право на обращения в органы публичной власти. СПб., 1997, с. 76-77;
16. Баглай М. В. Конституционное право, М., 2005, с. 52;
17. Алистратов Ю.Н. Указ. соч. с.10;
18. Комарова В.В. Формы непосредственной демократии: Учеб., 1998. с. 8-9;
19. Кутафин О.Е. Конституционное право, М., 1999. С. 86-87;
20. Комарова В.В. Указ. Соч. с 8-9;
21. Тахтарев К.М. Народная инициатива. Курганск. 1918, с.1;
22. Баглай М.В. Конституционное право, Указ.. соч. с. 199;
23. Хаманев. Н. Конституционное право граждан на подачу обращений, Государство и право 1996. № 11, с. 12-13;
24. Бондарчук Р.Ч., Прокопьев Е. В. Комментарии о порядке рассмотрения обращений граждан. Юстицин форм. 2007// СПС «Консультант плюс» с. 12;
25. Чечерин Б.Н. О народном представительстве. М, 1899. С.54.;
26. <http://www.statistica.md>, Planului de dezvoltare Instituțională al Biroului Național de Statistică, 2009-2011;
27. <http://dexonline.ro>

RESPONSABILITATEA JURIDICĂ - FUNDAMENTUL RĂSPUNDERII ELECTORALE

*Maria GRĂU-PANȚUREAC,
Magistru în drept.
Doctoranda anului IV, Academia de Științe a Moldovei*

Tuturor oamenilor care dețin măcar o parte din putere,
ar trebui să li se întipărească, cu tărie și strășnicie, în minte,
ideea că acționează doar prin împuternicirea dată de altcineva
și că trebuie să dea seama, pentru comportarea avută,
în temeiul acelei împuterniciri, singurului mare Stăpân,
Autor și Întemeietor al Societății”

Edmund Burke

SUMMARY

The investigated theme concerns the opinions of the theoreticians towards the notions of responsibility and liability. Sometimes the term „liability“ is confused with the notion of „responsibility“. Some authors consider that liability is a form of responsibility in the present investigation there are related opinions towards these notions, definitions of the terms „responsibility“ and „juridical liability“ are also given. The author has come to the conclusion that the terms have different meanings and that their acceptance and usage should be different too.

Cuvinte cheie: responsabilitate, răspundere juridică, răspundere electorală, alegeri, stat.

Tema investigată se referă la noțiunile de responsabilitate și răspundere, făcând accent pe responsabilitatea și răspunderea celor aleși față de alegătorii săi. De asemenea, în prezenta lucrare se evidențiază diferite opinii ale doctrinarilor privind legătura între aceste două noțiuni.

Uneori, termenul de „răspundere” este confundat cu noțiunea de „responsabilitate”. Unii autori consideră că răspunderea este o formă de responsabilitate. În cadrul prezentei investigații sunt prezentate opinii legate de aceste noțiuni, și sunt de asemenea date definiții ale termenilor „responsabilitate” și „răspundere juridică”.

Statul în care nu funcționează instituțiile cu responsabilități și răspundere este condamnat la anarhie și la pieire, iar garantarea și ocrotirea drepturilor este formală.

Responsabilitatea și răspunderea juridică sunt inerente existenței Statului și Dreptului atât pe plan intern cât și pe plan extern.

Pentru a defini noțiunea de responsabilitate este nevoie de a face o delimitare între aceasta și noțiunea de răspundere.

Unii autori identifică răspunderea cu responsabilitatea, pe când alții consideră răspunderea juridică o formă a responsabilității, deci aceste două noțiuni ar reprezenta fenomene interconexe. Această legătură reciprocă se materializează în aceea că responsabilitatea dă naștere răspunderii, întrucât, conform opiniei acestor autori, ultima nu este decât o manifestare specifică a celei dintâi [1, p. 485].

De fapt, termenul „responsabilitate” include două cuvinte latine: verbul „spondeo”, care înseamnă a promite solemn, a garanta, a răspunde pentru cineva și substantivul „res”, care înseamnă lucru, motiv, cauză, realitate, afacere, chestiune, interes, avantaj etc. [2, p. 1692].

După alți autori, responsabilitatea este o formă de reacție socială, de represiune, venind din partea societății pentru unele acțiuni reprobabile imputabile persoanei. Bineînțeles, este vorba de o reacție instituționalizată și organizată numai de o lege în limitele și pentru faptele sau actele prevăzute de lege [3].

În literatura de specialitate, opiniile cu privire la responsabilitatea juridică sunt diferite. Alessandra Levi arată că responsabilitatea juridică nu este altceva decât obligația subiectului de a îndeplini o datorie (o obligație) care înlocuiește o obligație anterioară ce nu a fost îndeplinită [4, p. 389].

Decenciere-Ferrandiere arată că „responsabilitatea poate fi definită ca un ansamblu de obligații care se nasc în sarcina unui subiect din cauza faptului, acțiunii sau omisiunii celui căruia îi este imputabil. Când aceste obligații sunt sancționate prin dreptul existent pozitiv, responsabilitatea este juridică, iar în celelalte cazuri responsabilitatea este numai morală“ [5, p.11].

Deci, noțiunea de responsabilitate juridică înseamnă legătura stabilită printr-o promisiune solemnă sau prin lege de a face sau a nu face ceva, ori de a suporta ceva într-o afacere, chestiune, lucrare, realitate etc, ca urmare a încălcării unor obligații anterioare.

Totuși, nu putem face abstracție de faptul că, deși este dominant termenul „răspundere”, în literatura juridică se folosește, cu aceeași valoare și sens, termenul „responsabilitate”.

Astfel, doctrinarul francez P.Franconnet, face o legătură între noțiunile de responsabilitate și cea de sancțiune, deci, suprapune noțiunile de responsabilitate și răspundere. Savantul considera că responsabilitate și răspunderea sunt două elemente ale aceluiași mecanism social, menite să determine orientarea comportamentului în societate [6, p.117-118].

Reprezentantul doctrinei juridice romane V Pătulea a ajuns la concluzia că responsabilitatea și răspunderea sunt fenomene care se manifestă împreună, sunt simultane și în anumite condiții unitare: sunt două dimensiuni care se întrepătrund [7, p.27-28].

Nu găsim o unanimitate de opinii privind acest subiect nici în lucrările teoreticienilor din Republica Moldova. Astfel, în viziunea profesorului Boris Negru, responsabilitatea este o noțiune mai largă decât cea de răspundere. În timp ce responsabilitatea se raportează la activitatea persoanei desfășurată din propria inițiativă, răspunderea însă presupune realizarea unui comportament prescris de anumite norme [8, p.45-46].

După opinia doctrinarului D. Baltag „responsabilitatea, reprezintă o modalitate activă de raportare a individului și colectivității la o anumită cauză, implică asumarea unor răspunderi și riscuri, acționând uneori dincolo de sistemul de norme care le generează drepturile și obligațiile. Responsabilitatea se referă la autoangajarea liber consmițită, obligația izvorâtă din sistemul de norme devenind o datorie pe care și-o impune individul sau colectivitatea prin autoconstrângere”. [9, p.82]

Responsabilitatea juridică se declară de lege, spre deosebire de răspunderea juridică, care se stabilește de instanța sau autoritatea administrativă competentă. A declara responsabilitatea prin Constituție și lege fără a reglementa, concomitent, modul de transformare a acesteia în răspundere și de îndeplinire concretă a răspunderii, înseamnă a o lipsi de conținutul ei juridic, iar partea vătămată de posibilitatea realizării dreptului ei.

În cele ce urmează, am putea afirma că responsabilitatea juridică este anterioară faptei săvârșite, spre deosebire de răspundere care apare numai după producerea faptului sau actului juridic generator. Răspunderea se stabilește de către autoritatea competentă, ulterior responsabilității, respectiv după săvârșirea faptei, iar constrângerea administrativă intervine numai atunci când răspunderea nu se realizează de bună voie. După unii autori, responsabilitatea este legată de dimensiunea „internă a agentului, pe când răspunderea de dimensiunea „externă” a acestuia.

Răspunderea este un efect al responsabilității a persoanei, pentru fapta generatoare de răspundere.

Simpla prevedere și reglementare prin Constituție și lege a responsabilității juridice nu echivalează cu despăgubirea sau garantarea despăgubirii părții vătămate. Nestabilirea de legiuitor a organelor competente și a procedurii de transformare a responsabilității în răspundere, precum și modul de îndeplinire a acesteia, face inactivă responsabilitatea juridică, instituită direct sau indirect de Constituție.

În ceea ce privește, propriu-zis, subiectul examinat, vom pune accent pe legătura termenilor de responsabilitate juridică și răspunderea electorală.

Alegerile sunt unul dintre cele mai importante instrumente cu ajutorul căruia cetățenii pot influența procesul decizional public. Votul este o expresie formală a preferinței cetățeanului în privința unui candidat sau a unei propuneri normative.

Răspunderea pentru încălcarea legislației electorale este un instrument de drept public care asigură interesul poporului în calitatea acestuia de deținător exclusiv al suveranității naționale în procesul de realizare de către cetățeni a drepturilor electorale.

Orice litigiu electoral într-o formă sau alta afectează drepturile electorale ale cetățenilor și altor subiecți de drept electoral. Reglementarea normativă a procedurii de examinare a acestor litigii și răspunderea în dreptul electoral este de o importanță incontestabilă.

O problemă pe cât de veche, pe atât de actuală, este starea de insatisfacție, față de modul cum este guvernată societatea și aspirațiile permanente către un guvernământ mai bun. Niciodată oamenii, cetățenii, în totalitatea lor, nu sunt mulțumiți pe deplin de modul cum sunt guvernate. Chiar și cele mai corecte guvernări, nu au făcut față în întregime așteptărilor alegătorilor săi. Însă, tocmai această insatisfacție, cu toate tulburările sociale pe care le produce, a constituit, din toate timpurile, un incontestabil factor de [10, p.75].

S-a considerat că numai o guvernare legitimată de popor, ar putea să-i satisfacă acestuia aspirațiile de bunăstare și progres.

Complexitatea mecanismelor guvernării, inaccesibile pentru o bună parte a populației, diversitatea opțiunilor și intereselor ce se manifestă la nivel social, sunt doar o parte dintre cauzele pentru care este greu de depistat abaterile comise de către cei aflați la guvernare și cu atât mai mult tragerea la răspundere a acestora.

Opinia publică ar trebui să știe, că tot ceea ce s-a realizat în amplul proces de democratizare a statului și, mai ales, în afirmarea drepturilor și libertăților cetățenești, în recunoașterea acestora de către autoritatea publică, s-a făcut cu mari sacrificii. Niciodată și nicăieri în lume, cei aflați la putere n-au renunțat de bună voie la maniera abuzivă și discreționară de a guverna, la tot felul de privilegii și favoruri care-i fac captivi unor cercuri restrânse de interese. Multă vreme actul de guvernare nici n-a intrat în zona dreptului, respectiv să fie legiferat. Nefiind legiferat, puterea, în actele sale, n-avea practic nicio limită. Epoca modernă avea să aducă cu sine și legiferarea actului de guvernare, marcând astfel începuturile statului de drept. Totul s-a făcut sub presiunea poporului, atunci când acesta au atins un anumit nivel de maturitate politică și s-a putut organiza în confruntarea lor cu factorii de putere. Așa s-a ajuns și la constituționalizarea actului de guvernare și a raporturilor de putere [11, p.65].

În același timp, trebuie să se înțeleagă că indiferent cât de sever ar fi acest cadru legislativ și cât de autoritar ar fi Constituția, în calitatea ei de garant al statului de drept, zona puterii continuă să fie vulnerabilă, generând noi pericole și riscuri asupra drepturilor și libertăților cetățenești.

Astfel, puterea încredințată de către alegători persoanelor aflate la guvernare, trebuie să se afle în mâinile unor oameni responsabili, atât moral, cât și juridic. Deoarece, votul de încredere a poporului față de aleșii săi presupune credință și speranță în ziua de mâine. Dacă aleșii nu vor avea un comportament responsabil față de cetățeni și vor comite litigii în cadrul activității sale acești vor fi responsabili de faptele sale și vor răspunde corespunzător.

În cazul săvârșirii de către aleși a unor fapte compromițătoare sau a unor litigii aceștia va trebui să-și asume responsabilitatea pentru cele comise și vor fi pasibili de răspundere.

Orice persoană de drept public poate fi responsabilă penal, civil sau administrativ, pentru faptele sale, dar nu pentru toate acestea răspunde; spre exemplu, răspunderea juridică a funcționarului public poate fi înlăturată din lipsă de probe, sau îndeplinirea termenului de prescripție, de inacțiunea părții vătămate, ori de cazul fortuit etc. Responsabilitatea juridică are caracter general ipotetic, pe când de răspundere juridică putem vorbi numai în cazul concret după ce aceasta a fost stabilită de autoritatea competentă.

Astfel, pentru a responsabiliza persoanele care ne reprezintă puterea în stat este necesară o reglementarea prin acte normative a activității acestora, de asemenea și răspunderea pentru activitatea abuzivă a acestora. Din păcate, în toate timpurile, valorile ca democrația și omenia, sunt subminate în nenumărate rânduri, prin încurajarea comportamentelor discreționare și abuzive din partea exponenților puterii. Responsabilizarea aleșilor față de cei care le-au încredințat puterea și tragerea la răspundere pentru abuzurile comise în exercitarea activității sale sunt niște indici obligatorii de a fi atins pentru a avea un stat de drept în care domină democrația, bunăstarea și omenia.

Referințe bibliografice:

1. Avornic Gh. Teoria generală a dreptului. Chișinău, 2004, p. 485
2. Larousse de la langue Francaise: „Lexis“. Paris: Larousse, 1979, p. 1692

3. Popescu S.. Fundamentul responsabilității juridice. Referat prezentat la a X-a ediție a zilelor juridice româno-franceze din 05.06.1996
4. Levi Al. Teoria generale del diritto. Padova, 1967, p. 389
5. Decenciere-Ferrandiere A. La responsabilite des Etats à raison des dommages subis par des etrangers. Paris, Rousseau, 1925, p.11
6. Paul Franconnet. La responsabilite. Deusieme edition.Paris: F.Alcan, 1928, p.117-118
7. B.Negru. Teoria generală a dreptului și statului. Chișinău: Bons Offices, 2006, p. 45-46
8. Dumitru Baltag. Teoria răspunderii și responsabilității juridice. Consultant științific: Nicolai Vitruc. Ch. ULIM, 2007 (F.E.-P."Tipografia Centrală", p.82
9. Amititeloaie A. Drept constituțional și instituții politice. Editura Junimea, Iași, 2009, p.75
10. Muraru I., Simina Tănăsescu E. Drept constituțional și instituții politice, Vol. I. Editura All Beck, București, 2005, p.65

REALIZAREA DIFERITOR CATEGORII DE DREPTURI A PERSOANELOR TINERE ÎN RM

Tatiana IGNATIUC
Magistru în drept, lector universitar

Abstract:

Young people from Republic of Moldova are mostly involved in informal activities and not very big numbers of young people participate in organized civic and political life. The role of youth participation is often encouraged also by state bodies. For example young people are encouraged to get involved in providing peer education programmes in Moldova. International cooperation, European Integration and international donor support coordination are very important spheres of Moldovan youth policy reforms. Moldova is a member of the Council of Europe since 1995. Moldovan governmental authorities are doing their best to meet the European criteria in many spheres, including its youth policy.

Keywords: *youth policy, young people and youth participation.*

Rezumat:

Tinerii din Republica Moldova sunt în mare parte implicați în activitățile de informare și un număr foarte mare de tineri nu participă la organizarea vieții politice și civice a țării. Participarea tinerilor este încurajată de către organele de stat. De exemplu tinerii, sunt încurajați să se implice în furnizarea programelor de educație, în special să se informeze despre drepturile sale civile și politice. Autoritățile publice din Republica Moldova fac tot posibilul ca să îndeplinească criteriile europene în multe domenii, inclusiv în politica de tineret.

Cuvinte cheie: *politica de tineret, persoanele tinere și participarea lor.*

Introducere

Situația actuală a tinerilor din Republica Moldova este în mare măsură influențată de procesul tranziției, fiind determinată în același timp de cunoașterea și conștientizarea insuficientă a circumstanțelor reale în care trăiesc tinerii, precum și de faptul că foarte mulți tineri nu au acces la servicii și la informații de calitate.

Rezultate

Astfel, tinerii din Republica Moldova beneficiază de drepturile și libertățile consfințite în următoarele acte legislativ normative:

1) *Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994* – fiind Legea Supremă a statului, Constituția sintetizează procesele democratice și exprimă concepția statului asupra relațiilor social-

politice, aşază relațiile economice pe traseele economiei de piață, statuează drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale ale omului și garanțiile acestora.

2) *Legea nr.279-XIV din 11.02.1999 cu privire la tineret* – definește politica de stat în domeniul tineretului, reglementează crearea de condiții sociale, economice și organizatorice pentru dezvoltarea tineretului, stabilește direcțiile prioritare de promovare a politicii de stat în domeniul tineretului în temeiul Constituției și al actelor juridice internaționale la care RM este parte. [1]

3) *Strategia Națională de Tineret pe anii 2014-2020* – prevede implicarea directă a tinerilor, lucrătorilor și organizațiilor de tineret, în viața politică, economică și culturală a țării.

4) *Legea cu privire la asociațiile obștești, nr.837-XII din 17.05.1996* – reglementează relațiile sociale legate de realizarea dreptului de asociere al cetățenilor și stabilește principiile de constituire, înregistrare, desfășurare și încetare a activității asociațiilor obștești, inclusiv cele de tineret. În art.11, alineatul 3, se prevede că ”asociațiile obștești de tineret și de copii beneficiază de sprijinul material și financiar al statului. Statul acordă organizațiilor de copii dreptul de a folosi gratuit sau în condiții preferențiale încăperile liceelor, colegiilor și instituțiilor extrașcolare, căminile culturale, palatele și casele de cultură, amenajările sportive”.

5) *Legea voluntariatului nr.121 din 18 iunie 2010* – stabilește definițiile din domeniul voluntariat și principiile de activitate, stipulează toate drepturile și obligațiile organizației gazdă și a voluntarului, care urmează să fie specificate în cadrul unui contract de voluntariat.

6) *Codul Educației al RM, din 23.11.2014* – stabilește cadrul juridic al raporturilor privind proiectarea, organizarea, funcționarea și dezvoltarea sistemului de educație din RM. [2]

7) *Hotărârea Guvernului nr.664 din 03.06.2008 cu privire la Programul Național de Abilitare Economică a Tinerilor* – scopul programului este promovarea și facilitarea implicării tinerilor din RM în activitatea antreprenorială. Programul este destinat persoanelor tinere cu vârsta cuprinsă între 18-30 de ani, care doresc să-și dezvolte abilitățile antreprenoriale.

8) *Hotărârea Guvernului nr.1259 din 12.11.2008 cu privire la asigurarea cu locuință gratuită a tinerilor specialiști cu studii superioare și post-universitare de rezidențiat, repartizați și angajați în câmpul muncii în instituțiile publice* – scopul prezentului Regulament este atragerea în localitățile rurale a tinerilor specialiști cu studii superioare în domeniul pedagogic, asistenței sociale, culturii și cu studii postuniversitare medicale și farmaceutice, prin acordarea de către stat acestora a locuințelor gratuite în cazul repartizării și angajării lor în instituțiile publice din sate (comune), precum și acoperirea necesităților de personal ale instituțiilor respective.

9) *Hotărârea Guvernului nr.605 din 31.05.07 pentru aprobarea Strategiei Naționale privind politicile de ocupare a forței de muncă pe anii 2007-2015* – prevede patru obiective principale: consolidarea creșterii economice și crearea locurilor de muncă inclusiv și la persoanele tinere; armonizarea legislației muncii a RM cu cea a Uniunii Europene, alinierea la standardele europene cu privire la dezvoltarea economică și umană și asigurarea de către stat a garanțiilor minime cetățenilor tineri ai țării; creșterea gradului de competitivitate a RM pe piața internațională, din perspectiva costurilor forței de muncă, mobilității, calificării profesionale și capacității de adaptare a resurselor umane la imperativele unei piețe flexibile a forței de muncă.

10) *Regulamentul de activitate a specialistului în problemele tineretului*, este elaborat pentru realizarea prevederilor art.16 al Legii cu privire la tineret. Regulamentul stabilește atribuțiile specialistului în domeniul tineretului, condițiile de angajare și competențele lui profesionale. Regulamentul este însoțit de Fișa de post a specialistului în problemele tineretului. De asemenea, documentul specifică și condițiile pe care le vor întruni persoanele angajate, inclusiv studii, experiență, cunoștințe juridice, servicii prestate pentru tineri, tehnici de comunicare. În conformitate cu art.1 al Regulamentului, acesta este persoana angajată în cadrul autorității publice care asigură realizarea politicilor de tineret. [3]

11) *Regulamentul – tip de organizare și funcționare a Centrului de tineret*, aprobat de către Colegiul Ministerului Educației. Regulamentul-tip stabilește condițiile de organizare și funcționare a Centrului de Tineret, stipulează cadrul juridic de instruire și funcționare a centrului, scopul, obiectivele și genurile de activitate, descrie principiile fundamentale în activitatea centrului. [4]

12) *Regulamentul privind organizarea și funcționarea Consiliului Consultativ al Tineretului din Moldova(CCTM)* – are ca principii de activitate protecția tinerilor împotriva oricăror discriminări și consultarea permanentă a tinerilor și sectorului nonguvernamental de tineret în problemele de tineret.

13) *Cartea Albă a Organizațiilor Nonguvernamentale de Tineret din Moldova* – este structurată pe domenii: relația dintre ONG – ONG, ONG – societate, ONG – structurile de stat, ONG și cadrul legislativ, ONG – mass-media, ONG – finanțatori. Printre recomandările cărții sunt: revitalizarea organizațiilor de tineret „umbrelă”, colaborarea cât mai mult posibil cu mass-media pentru a se crea o imagine reală și corectă despre ONG – urile de tineret și efectuarea unor cercetări și studii în domeniul politicilor de tineret.

14) *Rezoluția Forumului Tinerilor* – are ca scop realizarea prevederilor Cartei Europene a participării tinerilor la viața comunității regionale și locale; extinderea rețelei centrelor de resurse pentru tineri și de sănătate prietenoase tinerilor în toate localitățile; instituirea unor fonduri speciale de susținere a inițiativelor tinerilor asociați și neasociați; crearea în instituțiile de învățământ și primării a unor mecanisme funcționale de implicare reală a tinerilor în procesul de luare a deciziilor. [5]

15) *Strategiile raionale pentru tineret* – are ca prioritate identificarea soluțiilor pentru problemele tineretului.

Constituția RM declară că „Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și să aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și tratatele la care RM este parte”. Astfel, tinerii RM beneficiază de drepturile și libertățile consfințite în Constituție, Legea cu privire la tineret și alte acte legislative și normative.

Legea cu privire la tineret reglementează crearea condițiilor sociale, economice și organizaționale, stabilește direcțiile principale de dezvoltare a tineretului în interesul societății și personalității, precum și prevede adoptarea altor acte normative cu scopul: asigurării angajării în câmpul muncii, dreptului la învățătură și a asigurării familiilor tinere, crearea serviciilor sociale pentru tineri, suportul acordat de stat asociațiilor de tineret, inclusiv participarea lor în activități internaționale. Activitatea în domeniul tineretului în RM are la bază următoarele principii:

1) respectarea și implementarea drepturilor și libertăților omului, valorilor naționale și universale, particularităților istorice și culturale ale RM;

2) participarea tineretului, inclusiv prin structurile sale reprezentative, la elaborarea, promovarea și realizarea politicii și programelor de dezvoltare a societății și, în special, a programelor ce țin de dezvoltarea armonioasă a tinerilor;

3) accesul liber al fiecărui tânăr la serviciile sociale;

4) egalitatea în drepturile civile și politice;

5) crearea de condiții pentru dezvoltarea și afirmarea tinerilor;

6) garantarea dreptului la instruire, educație, la dezvoltare spirituală și fizică, la ocrotire a sănătății, la pregătire profesională și plasare în câmpul muncii, la susținere materială și financiară în asigurarea cu locuință;

7) cooperarea autorităților și instituțiilor publice cu organizațiile și mișcările de tineret;

8) respectarea Constituției și legislației în vigoare, responsabilitatea fiecărui tânăr față de stat și de societate. [6]

Potrivit prevederilor legislației RM în vigoare, tinerii se bucură de următoarele drepturi:

1) *dreptul la educație și informare* – accesibilitatea și calitatea educației reprezintă componente esențiale în edificarea unei societăți moderne și prospere. Principalele elemente constau în dreptul de a fi instruit, de a învăța. Educația ar trebui să fie considerat factorul obligatoriu în avântul pentru combaterea sărăciei, adoptarea atitudinii non-discriminatorii a populației, asigurarea egalității gender, protejarea tinerilor împotriva exploatării, promovarea drepturilor omului, în particular, și a valorilor democratice, în general. Educația de calitate contribui incontestabil la dezvoltarea capitalului uman, dar aceasta presupune, disponibilitatea investițiilor din partea participanților în procesul de instruire cât și din partea guvernanților pentru asigurarea condițiilor necesare privind furnizarea unor servicii de calitate în sistemul educației publice. [7]

2) *dreptul la sănătate și dezvoltarea fizică* – statul asigură condiții pentru ocrotirea sănătății și dezvoltarea fizică a tinerilor prin programe de promovare a unui mod de viață sănătos, de prevenire a alcoolismului, toxicomaniei și narcomaniei, a bolilor sexual-transmisibile; dezvoltarea sportului și turismului pentru tineret prin organizarea de cluburi și agenții specializate; stabilirea de facilități privind accesul tinerilor la obiectivele sportive de antrenare; crearea de condiții pentru ocrotirea sănătății tinerilor mame care își fac studiile și a copiilor lor; acordarea minimului de asistență medicală gratuită în conformitate cu legislația în vigoare. Statul asigură dezvoltarea unei rețele de

centre de ocrotire a sănătății, acordă gratuit tinerilor tratament medical antidroguri și anti HIV/SIDA, în conformitate cu un program național.

3)*accesul la serviciile sociale* – în scopul extinderii ajutorului social pentru tineri, se creează servicii sociale pentru tineret, care funcționează sub egida structurilor centrale și locale de tineret. În cadrul serviciilor sociale, activează centre informaționale și de consultanță pentru tineri, care oferă gratuit informații, îndrumări competente, ajută tinerii să profite de oportunități, să ia decizii responsabile, bazate pe informații obiective referitoare la toate aspectele vieții, să-și dezvolte aptitudinile și abilitățile, să soluționeze problemele ce vizează interesele tineretului și ale societății, să participe activ la viața socială la nivel local, național și internațional. Statul elaborează și realizează programe instructiv-educative; creează o infrastructură socială pentru acordarea de ajutor psihologic, pedagogic, juridic și de altă natură populației tinere din RM.

4)*stimularea potențialului creator* – în vederea susținerii tinerilor talente, statul creează un sistem de identificare, promovare și stimulare a tinerilor talente; susține tinerii în activitatea lor de cercetare științifică; sprijină tineretul creator în cultivarea aptitudinilor; susține publicațiile pentru tineret; facilitează accesul tinerilor în sălile de concert și de expoziție, în atelierele, studiourile și laboratoarele de creație și inovație în conformitate cu actele normative în vigoare.

5)*dreptul la muncă* – al tinerilor este asigurat de Constituția RM, de studiile pe care le are, de abilitățile lui practice formate în instituțiile de învățământ, la cursuri de recalificare sau în proces de producție. Statul, prin promovarea unei politici social-economice și fiscale, va facilita, mai ales în primii doi ani de după absolvire, plasarea în câmpul muncii a absolvenților instituțiilor de învățământ superior și celui superior de scurtă durată.

6)*susținerea tinerilor familii* – statul susține familia tânără prin acțiuni de pregătire a tinerilor pentru viața de familie.

7)*susținerea de către stat a asociațiilor de tineret* – prin aplicarea programelor de finanțare a tineretului, care contribuie la îmbunătățirea condiției sociale a tinerilor și la dezvoltarea inițiativei lor. Statul aduce contribuții la pregătirea și perfecționarea persoanelor care activează în organizațiile non-guvernamentale de tineret.

8)*susținerea participării la activități internaționale* – politica statului de susținere a participării tineretului la activități internaționale prevede: integrarea în structurile internaționale și europene de tineret; participarea la programe regionale, europene și internaționale în probleme umanitare, instructive, educaționale, tehnico-științifice; participarea la activitatea structurilor Consiliului Europei preocupate de problemele tineretului; susținerea sectorului asociativ din RM pentru participare la programele Fondului European pentru Tineret; dezvoltarea turismului internațional pentru tineret.

9)*dreptul la viața culturală, odihnă și sport* – constituie o prioritate pentru tineri, și statul la rândul său oferă toate condițiile pentru a satisface necesitățile acestora.

10)*dreptul de participare la viața politică și publică* – în RM participarea și implicarea tinerilor în viața politică și civică a comunității se plasează încă la un nivel mediu.^[8] Cea mai înaltă formă de participare a tinerilor la viața politică este participarea la vot, iar modalitatea de participare a tinerilor la viața civică este voluntariatul.

Capitolul V din Legea cu privire la tineret, evidențiază competența autorităților responsabile pentru activitatea de tineret, și anume: autoritățile publice centrale și organele de specialitate în domeniul tineretului. Autoritățile publice centrale în desfășurarea activității sale în domeniul tineretului, au ca atribuții: elaborarea politicii de stat în problemele tineretului; asigurarea cadrului legislativ al activității în domeniul tineretului; crearea pe lângă Guvern a unui organ consultativ și coordonator, denumit Consiliul național pentru problemele tineretului, aprobă regulamentul și componența lui nominală; creează structuri statale responsabile de activitatea cu tineretul; adoptă programe naționale în diverse domenii ce vizează problemele tineretului; asigură financiar politica de stat în domeniul tineretului conform legislației în vigoare. Autoritățile administrației publice locale promovează în teritoriu politica de stat în domeniul tineretului prin: crearea de structuri responsabile pentru lucru cu tineretul, care activează în bază de regulament, coordonat cu organul central de specialitate în domeniul tineretului; crearea de consilii teritoriale pentru problemele tineretului și coordonare a activității lor; colaborarea cu asociațiile locale de tineret, cu filialele organizațiilor naționale și internaționale din teritoriu.

Organele de specialitate în domeniul tineretului se divizează în: organul central de specialitate și organele locale de specialitate. În competența acestor organe intră: analizarea, în corelare cu tendințele existente pe plan mondial a evoluției fenomenelor specifice în domeniul tineretului; fundamentarea politicii în domeniul tineretului; asigurarea formării și perfecționării cadrelor instituțiilor de lucru cu tineretul; colaborarea cu asociațiile de tineret, susținerea financiară programelor lor; elaborarea și realizarea programelor de activități în conformitate cu necesitățile și interesele tinerilor; [9] favorizarea accesului tinerilor la administrarea publică; contribuirea la pregătirea și perfecționarea profesională a consilierilor în problemele tineretului.

Din categoria normelor convenționale europene care au aplicabilitate pe teritoriul RM în domeniul protecției drepturilor persoanelor tinere putem evidenția următoarele:

Cartea Albă a Tineretului, care a fost elaborată în 2001 și se referă la situația tineretului din acea perioadă. E adevărat că deja cartea este depășită în anumite privințe, însă ea a fost documentul de bază care a dat un nou elan dezvoltării sectorului de tineret la nivel European. Această Carte Albă este rezultatul unui exercițiu de consultare, eșalonat de-a lungul perioadei mai 2000- martie 2001, implicând tineri de diverse origini, organizații de tineret, comunitatea științifică, responsabili politici și administrații publice. Prin amploare, durată, diversitatea persoanelor consultate și bogăția informațiilor culese, această consultare este fără precedent la scara europeană. Pentru anumite state europene, această consultare a constituit în egală măsură o premieră. Cartea Albă promovează patru mesaje-cheie: pentru o participare cetățenească activă a tinerilor, în ceea ce privește cunoașterea drepturilor și obligațiilor sale; extinderea și o mai bună explorare a sferelor de experimentare; dezvoltarea autonomiei tinerilor; pentru o Uniune Europeană apărătoare a valorilor.

Carta europeană revizuită cu privire la participarea tinerilor la viața comunităților locale și regionale a devenit un document indispensabil pentru Consiliul Europei și Comisia Europeană în domeniul tineret. [10] Aceasta stabilește intervenții la nivelul politicilor sectoriale, cum ar fi politici de luptă împotriva violenței și delincvenței, politici de luptă contra discriminării, politici în favoarea egalității între femei și bărbați, politici în domeniul sexualității etc.

Declarația Tineretului de la Roma, care aduce în discuție aspecte deosebit de importante pentru tinerii europeni de astăzi. Cum ar fi: accesul la educație pentru toți, o societate prosperă și echitabilă și încurajarea participării tinerilor la viața democratică din Uniunea Europeană. Acest document va servi ca punct de pornire pentru o serie de alte documente ale Consiliului Europei și Comisiei Europene la adresa tinerilor din statele membre ale UE.

Declarația de la Lisabona din 17.09.2007. Această Declarație cuprinde atitudinea tineretului privind educația inclusivă. Declarația a făcut parte din programul unor documente Europene și internaționale oficiale anterioare din domeniul educației cu nevoi speciale, cum ar fi: "Rezoluția Consiliului privind integrarea copiilor și a tineretului cu dizabilități în sistemul educațional normal" (CE, 1990); "Declarația de la Salamanca și Lucrările pentru Acțiune privind Educația pentru Nevoi Speciale" (UNESCO, 1994); "Rezoluția Consiliului privind oportunități egale pentru elevi și studenți cu dizabilități în educație și formare" (CE, 2003); "Convenția asupra Drepturilor Persoanelor cu Dizabilități" (Națiunile Unite, 2006). [11]

Astfel, putem concluziona, că normele care reglementează drepturile persoanelor tinere, completează lacunele dintre actele care se bazează pe tratate și normele obișnuite ce reglementează drepturile copiilor și drepturile omului în general. Acestea sunt un răspuns la problemele moderne, una dintre care este evidențierea drepturilor persoanelor tinere într-un bloc separat.

Nu putem nega faptul că majoritatea documentelor care reglementează drepturile persoanelor tinere sunt fixate de către stat *de facto*, dar nu și recunoscute *de jure*. Instrumentele sistemului de protecție a drepturilor persoanelor tinere pot fi atribuite la documentele "*soft law*".

Dar, în pofida caracterului "neobligatoriu" al normelor de protecție a drepturilor persoanelor tinere, nu putem să nu fim de acord cu faptul că caracterul juridic internațional al acestora determină eficacitatea lor.

Totodată, lipsește un instrument juridic național unic de protecție a drepturilor persoanelor tinere în virtutea faptului că dispozițiile actelor juridice internaționale universale și regionale trebuie să fie examinate în lumina instrumentelor juridice internaționale în vigoare, consacrate atât drepturilor generale ale omului, cât și unor anumite drepturi, de exemplu, drepturile copilului, femeilor.

Bibliografie:

1. Legea nr.279-XIV din 11.02.1999 cu privire la tineret [1, pag.2]
2. Codul Educației al RM, din 23.11.2014 [2]
3. Studiul “Tinerii din Moldova - 2008”, efectuat de Institutul pentru Dezvoltare și Inițative Sociale “Viitorul”. [3]
4. Hotărârea Guvernului nr.1213 din 27.12.2010 “Privind aprobarea unor măsuri de susținere a activităților pentru tineret”. [4]
5. Raportul privind implementarea Programului de Activitate a Guvernului “Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare” 2011-2014.[5]
6. Report on the evaluation of youth participation in Moldova, Chisinau, 2013. UNICEF [6]
7. Centrul pentru drepturile omului din RM. Raport privind respectarea drepturilor omului în RM în anul 2014. Chișinău, 2015. [7, pag. 69].
8. National Human Development Report 2014/2015. [8].
9. Report on activity of Youth Resource Center, 2006. National Youth Resource Center and UNICEF.[9].
10. Chetruș U. Aspecte ale garantării drepturilor și libertăților omului în statul de drept. În: Anuar Științific Vol. VI-VIII. Chișinău, 2010.[10].
11. Finn Yrjar Denstad, Youth Policy Manual. How to develop a national youth strategy, Council of Europe Publishing., 2009. [11, pag.33].

PROBLEMA GARANTĂRII VALORILOR EUROPENE PRIN REALIZAREA DREPTULUI DE PETIȚIONARE

Conicov Ion
doctorand,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice
al Academiei de Științe a Moldovei

SUMMARY

The right to petition is that conduct of the subject pre-established by the law through which the exercising of this right occurs, serving as the basis for delimitation of the right to petition and the classification of petitions.

The forms of exercising of the right to petition are determined by the character of material and legal needs, that underlie the defense or achievement, by the specific and character of competence of the authority that can examine this need, by the specific of the ordinance of examination of the petition (application, complaint, proposal, intimation and petition).

Dreptul de petiționare este un drept fundamental, ce conferă cetățenilor posibilitatea de a se adresa organelor de stat, unităților economice și altor organizații cu propuneri, sesizări, reclamații și cereri privind interesele personale sau obștești și obligația acestor organisme de a primi, examina și rezolva petițiile, precum și de a comunica petiționarilor soluțiile adoptate. [1, p. 47]

Dreptul cetățenilor la petiționare declarat de Constituția Republicii Moldova, art. 52 este detaliat și concretizat prin Legea cu privire la petiționare, Legea contenciosului administrativ, este o formă reală și efectivă de participare a cetățenilor în administrarea chestiunilor statului. [2, art.52]

Legea cu privire la petiționare determină modalitatea de examinare a petițiilor cetățenilor, adresate organelor de stat, întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor, în scopul asigurării protecției drepturilor și intereselor lor legitime. Legea se extinde asupra modului de examinare a petițiilor adresate de organizațiile legal constituite în numele colectivelor pe care le reprezintă. Sub incidența acestei legi cad cetățenii străini și apatrizii, ale căror drepturi și interese legitime au fost realizate pe teritoriul Republicii Moldova. Legea nominalizată nu se extinde asupra modului de examinare a petițiilor, prevăzute de legislația de procedură penală, de procedură civilă, de procedură de executare, cu privire la contravenții, precum și de legislația muncii

Petiția este o cerere prin care se vizează apărarea, repararea unui drept, a libertății, sau unui interes legitim al petiționarului. Petiția nu se confundă cu denunțul, care este o informare a autorității cu privire la anumite ilegalități, dar prin care denunțatorul nu a fost vătămat. [3, p. 30]

Dreptul la petiție poate fi exercitat individual de către cetățean, fie de către un grup de cetățeni, fie de către organizații legal constituite, evident referitor numai la drepturile, libertățile și interesele acestora. Se admite ca o persoană să facă o petiție pentru o altă persoană numai în cazurile prevăzute de lege, cum ar fi: părintele pentru minor, tutorele pentru minor, avocatul pentru client etc. [4, p. 218]

În literatura juridică, în special doctrinarii din domeniul constituțional, au încercat să definească noțiunea dreptului de petiționare, iar în continuare ne vom referi la conceptele doctrinarii române.

Dreptul de petiționare este un drept cetățenesc de tradiție în sistemul juridic românesc. Exercițarea dreptului de petiționare este o modalitate eficientă de rezolvare a unor probleme personale sau care privesc o colectivitate. Acest drept este încadrat în clasificările de drepturi, în categoria drepturilor garanții, el fiind și o garanție juridică generală pentru celelalte drepturi și libertăți. [5, p.117]

Dreptul de petiționare în categoria *drepturilor garanții*, fiind și o garanție juridică generală pentru celelalte drepturi și libertăți. Astfel, „Cetățenii au dreptul să se adreseze autorităților publice prin petiții formulate numai în numele semnatarilor. Organizațiile legal constituite au dreptul să adreseze petiții exclusiv în numele colectivelor pe care le reprezintă. Exercițarea dreptului de petiționare este scutită de taxă. Autoritățile publice au obligația să răspundă la petiții în termenele și în condițiile stabilite potrivit legii. [6, p. 186]

Corelativ dreptului cetățeanului de a petiționa, legea prevede obligația autorităților publice de a examina și răspunde la petiții în termenele și în condițiile stabilite prin lege. Aceasta implică obligația pentru autoritatea legiuitoare de a elabora o lege prin care să se prevadă aceste condiții și termene. Din modul cum este formulat din Constituție rezultă că legea nu va putea diminua dreptul în sine, ci va trebui să prevadă numai procedura și, desigur, responsabilitățile ce vor reveni pentru încălcarea Constituției și a legii. Constituția nu a stabilit explicit aceste termene și condiții. Explicațiile, sau măcar una din ele, constau în realitatea că, din punct de vedere juridic, petițiile se pot prezenta cel puțin sub patru forme și anume: cereri, reclamații, sesizări și propuneri. Aceste forme nu sunt creații terminologice, ci ele diferă sub aspectul conținutului. De aceea, în practica legislativă s-au stabilit termene și condiții de rezolvare diferite, nuanțate, în funcție de forma petiției. Aceste termene de rezolvare diferite s-au corelat cu conținutul diferit care presupune din partea autorităților publice acțiuni simple sau complexe. Apoi legiuitorul stabilește termene și condiții și în funcție de nivelul statal la care se află autoritatea publică sesizată. De regulă, termenele de rezolvare pentru autoritățile centrale sunt mai lungi decât cele pentru autoritățile locale. Totodată, legea va trebui să cuprindă detalii privind, în principal: organizarea primirii petițiilor; regulile examinării și rezolvării petițiilor; controlul acestei activități; răspunderile ce revin funcționarilor publici pentru încălcarea dispozițiilor legale în materie. [5, p. 286]

Dreptul de petiționare este un drept ce își găsește reflecția în libertatea de exprimare, libertatea de opinie și libertatea de gândire, aceasta presupunând existența unui pluralism de idei, crearea ideilor și comunicarea acestora. Astfel, una din formele de ași realiza libertatea de exprimare, libertatea de opinie și libertatea de gândire este petiția. Libertățile indicate mai sus își găsesc reflecția în mai multe acte internaționale, precum Declarația universală a drepturilor omului, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, etc. În sensul convenției, libertatea de exprimare nu ține doar de ideile care sunt privite ca avantajoase sau satisfăcătoare, sau care nu provoacă nici o reacție, sau sunt catalogate ca nedăunătoare, dar și de ideile care sunt apreciate ca neavantajoase sau nesatisfăcătoare, care provoacă repulsii sau sunt contrare cu alte idei. [7, p. 7]

Dreptul de petiționare după „M.B. Kapaceba”, presupune că dreptul de petiționare - reprezintă o sugerare înaintată de cetățeni sau de un colectiv către organele competente în scopul revendicării unor drepturi sau interese și libertăți sociale, cîțiși relaționarea social-politică dintre cetățeni și stat prin participarea în treburile statului. [8, p.10]

După părerea, altor doctrinari, ”Dreptul de petiționare – este dreptul cetățenilor (*străinilor și apatrizilor*) de a se adresa în formă scrisă sau orală cu propuneri, cereri, sesizări, dar și cu plângeri

către organele statului sau altor competenți care au putere de decizie asupra problemelor lor”. [9, p.54]

O definiție mai științifică ne oferă doctrinarii din România, care presupun că dreptul de petiționare este o interacțiune dintre individ și stat, ce se manifestă în scris sau oral în corespundere cu actele normative prestabilite către organele statului spre a revendica, apăra și realiza drepturile și libertățile personale ale omului. [10, p. 324]

După părerea noastră fiecare părere menționată mai sus are dreptul la existență însă toate în felul lor au anumite neajunsuri. Astfel, urmând scopul propus de a formula o definiție clară și cuprinzătoare a dreptului de petiționare care iar reda tot conținutul și sensul, vom încerca să formulăm o definiție a dreptului de petiționare.

Prin urmare, dreptul de petiționare – *reprezintă acea posibilitate inerentă a omului și cetățeanului cât și a organizației de a se adresa direct sau indirect, scris sau oral, individual sau colectiv către organele statului sau responsabililor oficiali cu scopul de a apăra, revendica sau realiza interesele legale, libertățile și drepturile recunoscute de lege.*

Instituția dreptului de petiționare este obiectul câmpului reglementării juridice de drept, iar modul în care acesta este reglementat poate mule vorbe despre regimurile politice care se află la cârma statului de drept.

Extremele instituției dreptului de petiționare sunt stabilite de către stat în interiorul cărora, cetățenii își pot manifesta prerogativele garantate de lege.

În ultima perioadă a timpului, frecvent se vorbește despre sistemul politic din Republica Moldova. Nu înainte însă de a definiți câteva noțiuni fundamentale care ne va permite să înțelegem mai bine subiectul propus spre examinare.

” Politicul”, în concepția lui Georges Burdeau, se prezintă ca un raport dintre guvernanți și guvernați, dintre conducători și conduși. ”Oamenii care comanda și oamenii care se supun, aceasta este, în nuditatea sa, scheletul ireductibil al vieții politice ”, afirma Georges Burdeau^[11, p.10]

Din punct de vedere ontologic, politicul poate fi definit ca o activitate esențialmente rațională, principial normativ - civilizatoare, de reglare socială și căutare a binelui comun pe baza deținerii puterii suverane legitime. Apariția și existența politicului este un fapt de civilizație, o rezistență la anarhie, dezorganizare și cădere în barbarie.[12, p.32]

Politica este procesul prin care grupurile iau decizii colectiv. Farmecul politicii provine din aceea ca membrii grupurilor au foarte rar o poziție unanimă cu privire la decizia ce trebuie să fie luată. Totuși, politica este și consens, nu numai contradicție.

Definițiile menționate au drept element comun, conceperea politicii ca pe un proces decizional colectiv de soluționare eficientă și pașnică a conflictelor existente în societate. [13, p.3]

Ceea ce ține de ”sistemul politic”, este un subsistem al sistemului social global, ce reprezintă totalitatea organizațiilor, uniunilor de stat și obștești, a normelor politice și de drept, a principiilor de organizare și realizare a puterii politice în societate. Sistemul politic al societății reprezintă o totalitate integră, coordonată a instituțiilor politice, a relațiilor, proceselor, principiilor organizării politice a societății, supuse codului de norme politice, sociale, juridice, culturale, tradițiilor istorice și regimului politic al unei societăți concrete. Sistemul politic include organizarea puterii politice, relațiile dintre societate și stat, caracterizează procesele politice care includ instituționalizarea puterii, starea și nivelul activității politice în societate, caracterul participării politice, relațiile politice neinstituționale. Sistemul politic colaborează cu alte subsisteme sociale: economic, ideologic, cultural, juridic. [14, p.18]

Regimul politic reprezintă totalitatea metodelor, procedeele, mijloacelor de realizare a puterii politice. Prin regim politic se poate înțelege modul concret de organizare și funcționare a sistemului politic, de constituire a organelor de conducere în societate și în raportul cu cetățenii.

Rezultă că regimul politic exprimă o relație directă între organele de conducere din societate și cetățeni, organele de conducere nefiind legate numai de stat, ci de întregul sistem politic, dar nu în sensul de a se confunda cu acesta și a-i lua locul, ci de a exprima funcționarea lui efectivă.

Cu toate, că structura politică a sistemului întrunește toate condițiile clasice ale standardelor democratice (alegerea organelor statului, separarea puterii în stat, autonomia administrației publice locale, accesul liber la justiție), formele ei de funcționare îngustează puternic posibilitățile cetățenilor în procesul participării în treburile statului, iar birocrăția în practică nu este limitată cu nimic.

Potrivit Barometrului Opiniei Publice realizat de Institutul de Politici Publice al Centrului de Analize și Investigații Sociologice, Politologice și Psihologice în perioada octombrie-noiembrie 2014, la întrebarea: *”În ce măsură vă interesează politica?”*, respondenții au răspuns:

- 34 %, nici mult nici puțin;
- 23 %, puțin;
- 16 %, mult;
- 11 %, deloc;
- 8 %, foarte mult,
- 8 %, nu știu.

Ceea ce privește încrederea în instituțiile statului, respondenții au oferit următoarele răspunsuri:

Instituția Statului	Răspunsuri				
	Deloc încredere (%)	nu am încredere (%)	Nu prea am încredere (%)	Oarecare încredere (%)	Foarte multă încredere (%)
Guvern	36		34	24	4
Parlament	39		34	21	3
Președintele Țării	44		29	20	4
Justiție	38		32	20	3
Partide Politice	40		34	20	2

Interesant este faptul că din același sondaj, respondenții au oferit cea mai mare încredere bisericii, în mărime de 42 %, ceea ce este considerabil mai mult decât instituțiile statului care sunt alese de către popor prin votul liber exprimat. [15, p.41]

Credem că, acest sondaj vorbește foarte mult despre calitatea raportului juridic format dintre stat și popor, în care poporul practic este lipsit de încrederea statului delegat pentru înfăptuirea conducerii, ceea ce după noi este foarte regretabil. Putem de asemenea concluziona și situația dificilă în care se află instituția dreptului de petiționare cât și importanța ei în condițiile în care dreptul de petiționare este unica cale valabilă de legătură și oferire de feedback asupra activității organelor de stat.

Prin urmare, neîncrederea poporului a rezultat de pe urma activității ”defectuoase” sau cel puțin contrare voinței cetățenilor care trebuie să fie una inversă, constructivă.

Toate aceste afirmații menționate mai sus, întăresc și mai tare importanța temei studiate care încă odată ne demonstrează importanța vitală a dreptului de petiționare în viața politico-juridică și social-economică a statului de drept.

Cauza principală care a dus la rezultatul menționat este corupția dezvoltată în statul de drept, iar viața politică este un proces foarte contradictoriu, pe care l-am putea asemăna cu un mecanism compus din mai multe piese care nu pot funcționa izolat. În acest mod și puterile în stat nu pot fi izolate deoarece funcțiile puterii interacționează. Cel mai important lucru este ca organele puterii să nu fie corupte.

Contracarea corupției este un proces de lungă durată. Acest fenomen nu poate fi extirpat, însă poate și trebuie diminuat printr-un complex de attribute, dintre care unul dintre cele mai importante constituie existența unui cadru legislativ performant care să fie ajustat la standardele internaționale.

Perfecționarea bazei legislative trebuie să contribuie la adoptarea unor acte normative care vor reglementa activitățile de prevenire și contracarare a corupției, contribuind la ameliorarea sistemului legislativ, înlăturarea contradicțiilor și ambiguităților care au ca efect interpretarea dublă a legislației.

Existența corupției în Republica Moldova este confirmată prin înregistrarea și depistarea de către organele de drept a manifestărilor de corupție. Depistarea nemijlocită a actelor de corupție, documentarea acestora, urmărirea penală și sancționarea vinovaților conform legislației în vigoare, rămâne deocamdată una dintre verigile principale ale procesului de reprimare a corupției.

O modalitate eficientă de combatere a corupției rezidă în colaborarea eficientă a organelor de drept, a autorităților publice cu populația. Un anumit efect în vederea încurajării cetățenilor la

cooperarea cu organelor de resort oferă instituirea „liniilor fierbinți” instituționale. Cetățenii sesizează organele de drept, alte autorități publice despre cazurile de corupție, inclusiv prin intermediul telefoanelor de încredere, cutiilor poștale, și altele.

Liniile fierbinți și cutiile pentru petiții reprezintă un mecanism de sesizare despre actele de corupție, oferind persoanelor posibilitatea de a sesiza autoritățile privind comiterea actelor de corupție, păstrând în același timp anonimatul. [16, p. 244-245]

Precizăm că este dificil de realizat această prerogativă a anonimatului prin prisma art. 10 a Legii cu privire la petiționare care prevede neexaminarea petițiilor anonime.

Comunicarea actelor de corupție de către cetățeni contribuie, de asemenea, la fortificarea colaborării organelor de drept, precum și la sporirea credibilității societății civile față de autoritățile administrației publice. Recepționarea acestei informații creează posibilitatea studierii opiniei publice și reacționării prompte la semnalele cetățenilor despre cazurile de corupție.

O mare importanță în procesul dezvoltării politicului în activitatea statului și întreținerea încrederii cetățenilor o au elitele politice.

Spre deosebire de țările occidentale, unde elitele politice posedă o bază socială specifică, aparțin la un partid influent din societate și se deosebesc printr-o mentalitate individuală adecvată societății democratice, în societățile tranzitorii locul acestor trăsături îl ocupă, de regulă, legăturile clientelare, relațiile personale cu reprezentanții puterii, dar nu legea. De altfel, dacă în Occident persoana care accede la putere este bogată din punct de vedere material, are studii de prestigiu și este ocupată profesional în politică, în „noile” democrații din spațiul post sovietic se poate observa o situație tocmai inversă: individul pretinde la putere pentru a se îmbogăți, pentru a obține anumite privilegii și un statut social înalt, pentru a realiza o afacere etc. Pornind de la acestea și alte considerente, unii autori, pe bună dreptate, consideră că în noile state independente nu există, de fapt, elită politică (în sensul strict al cuvântului), ci clasă politică sau chiar clanuri/ caste, care nicidecum nu corespund cerințelor și caracteristicilor specifice grupurilor politice elitare din țările occidentale. Totuși este cazul să menționăm că, în pofida mai multor probleme, deficiențe și dificultăți cu care se confruntă elitele politice moldovenești în procesul recrutării, dar și în actul guvernării, ele se înscriu, cu unele abateri, în logica dezvoltării societății democratice. Realizarea de către elita guvernantă din țara noastră a reformelor democratice în direcția promovării integrării europene este o prioritate absolută a interesului național. Acest deziderat fundamental al politicii interne și externe a Republicii Moldova este considerat de noi drept o formulă politică funcțională.

Traducerea în viață a acestui deziderat național, având drept menire de a da un răspuns adecvat la cererea socială și la provocările reformelor democratice ireversibile în Republica Moldova, este determinată de nivelul coeziunii sociale, dar stimulată și de unitatea consensuală a elitei politice naționale, atinsă prin diverse instrumente democratice de colaborare, inclusiv prin tranzacția între elite și prin convergența lor. Aceste două instrumente politice sau modalități de conlucrare a elitelor conduc la transformarea elitelor de la un tip la altul și la consolidarea „noilor” regimuri democratice. [17, p.130]

În concluzie putem spune că valorile politice au influență directă asupra realizării sistemului dreptului de petiționare. Politicul reprezintă pe de o parte un garant al implementării mecanismului dreptului de petiționare, însă pe de altă parte putem considera că este o reacție directă a poporului ce poate fi cunoscută prin simpla sistematizare a informațiilor rezultate din petiții.

Dreptul de petiționare este aidoma unui semnal care poate prezice realizarea politicului în limitele mandatului angajat, unde puterea aleasă de popor poate fi evaluată potrivit solicitărilor înaintate de cetățeni. Toate acestea dovedesc și pun și mai mult în evidență importanța instituției dreptului de petiționare care după noi este una necontestabil de decisivă și eficace.

Bibliografie:

28. Cârnaț T. Drept constituțional. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Chișinău: Print-Caro SRL, 2010, p.47;
29. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. Publicat: 12.08.1994 în Monitorul Oficial nr.1 Data intrării în vigoare: 27.08.1994, art. 52;
30. Guțuleac Victor, Drept administrativ, note de curs, Institutul de științe penale și criminologie aplicată, Chișinău, 2013, pag. 30;
31. Valerică Dabu, Drept Constituțional și Instituții Politice, București 2002, pag 218;

32. Ioan Muraru, Simina Tănăsescu, *Drept Constituțional și Instituții Politice*, Ediția a IX revăzută și completată, Lumina Lex, 2001, p. 117;
33. Munteanu Ana Maria, *Drept Constituțional și Instituții Politice*, Editura fundației României de mâine, București 2014, pag. 186;
34. Cristina Galoi, *Studiul cu privire la sistemul de examinarea petițiilor referitoare la activitatea serviciilor de probațiune și sistemului penitenciar*, Chișinău 2013, pag. 7;
35. Карасева М.В. Указ. Соч. С.10;
36. С.м.: Любимов А.П. Указ. Соч. С. 4; Дворак А.А. Указ. Соч. С. 54;
37. Gheorghe Iancu, *Drept constituțional și instituții politice*. Ediția III, Editura C.H. Beck, 2014, p. 324;
38. Georges Burdeau - *Traite de Science politique*, Tome I, vol. I, R. Pichou et Durand -Arezias, 1980, p. 10;
39. Anton Carpinski - *Deschidere si sens în gândirea politica*, Institutul European, Iasi, 1995, p.32;
40. Rod Hague, Martin Harrop, Shaun Breslin - *Political Science:A comparative Introduction*, St. Martin's Press, New York, 1993, p.3;
41. Grigore Pîrțac, *Note de Curs Politologie*, Chisinau, 2013, p.18;
42. Barometrul Opiniei Publice realizat de Institutul de Politici Publice al Centrului de Analize și Investigații Sociologice, Politologice și Psihologice în perioada octombrie-noiembrie 2014, <http://www.ipp.md>, pag.41;
43. Măsurile anticorupție în funcționarea mecanismului puterii în stat, Vugar Novruzov, Gheorghe Costachi, doctor habilitat în drept, profesor universitar, *Materialele conferinței internaționale "Cultura juridică și prevenirea corupției"* /coord.: Efim Obreja, Gheorghe Avornic; Transparency Intern. Moldova. – Ch.: Transparency Intern. Moldova, 2007 (Bons Offices SRL), p. 244-245;
44. Elita politică din Republica Moldova: TENDINȚE SPRE REALIZARE ȘI MODERNIZARE, Pantelimon Varzari, doctor în filosofie Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM, *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice*, Chișinău, 2010, pag. 130.

MINORITIES IN ISRAEL

Hamad Nimer, PhD, Israel

Summary

Israeli society is a diverse mosaic of ethnic, national, cultural and religious. For years there was a deliberate policy to build a fusion reactor and stultifying, however, in recent years the issue of ethnic - cultural arose in the stands at the center of public discourse. One of the most prominent groups in the Israeli mosaic that is the Arab minority. Another group is the Druze community, you can see the Druze ethnic minority within the Arab minority who chose to opt different from the Arabs of Israel regarding his involvement in national life form [Halabi R, 2006].

Since the establishment of the State of Israel has not recognized Israeli Arabs as a national minority. Hence the authorities' refusal to recognize the High Follow-up Committee as a representative of the Palestinian minority and share it in determining government policy towards minority. [Abu Asba h. 2007].

What is a "minority

A minority is a group of people within the majority population, are different than the characteristics of national, ethnic, religious, cultural, linguistic and others, all or part of some ingredients it is segmented and partially purchased. Distinguishing between the two types of minorities criteria: external criterion - is determined by the majority distinguishes them from the minority groups. Internal criterion: members of minority groups distinguish themselves from the majority in several ways that strengthen the sense of belonging, identity and solidarity among the members of the group. The differences between the majority and minority groups are reflected in, among other things, cultural characteristics, differences in language, customs and traditions, norms,

values and external characteristics such as clothing. In Israel, in addition to national-ethnic minorities, there are also cultural minorities such as Orthodox Jews who are a minority in their lifestyle and culture. [A. Hanna 2001]

The characteristics of national-ethnic minorities in Israel. Arabs

All the characteristics of a minority could be found in the Arab minority in Israel (Refers to Arab minority among Israeli citizens only). It's a national, ethnic, cultural, religious and linguistic minority. Also it's a part of the Arab world surrounding Israel and many of them have family links with the Arabs living in Arab countries. In other words, Israel's Arab minority is part of the ruling majority in the Middle East. After the War of Independence, the Arabs in Israel have become a minority within the country. This affects their attitude towards the State of Israel as a Jewish state. In Israel there are several Arabic-speaking minorities that together constitute approximately 20.5% of the population of Israel. It comes to Muslims, Christians and Druze.

As for the Druze, although their language is Arabic, they do not define themselves as Arabs and their definition is a complex issue even among Arabs. The Arab minority is the largest minority in Israel, and they are 20% of the population (without Druze). Most Arab speakers see themselves as belonging to the Arab nation, and many of them see themselves as belonging to the Palestinian people

Most Arabs live in small urban settlements, some in large cities such as Nazareth and Sakhnin and another part live in mixed cities such as Jerusalem, Jaffa, Acre and Haifa, but these mainly in separate neighborhoods, and some live in the countryside. The vast majority of Israeli Arabs are Sunni Muslims and some Christians (2%)

Druze

The Druze (1.7% of Israeli citizens) are the second-largest national group minority. Almost all of them live in villages in northern regions of Upper Galilee, Lower Galilee and Western Galilee and Haifa District mostly in Dalit El Carmel and Osfiya, there is another Druze community in the Golan. This area came under the control of Israel during the Six Day War (1967) and became part of Israel in 1981. Different from the Druze community in Israel, many of the Druze in the Golan Heights nation considered themselves Syrian and refuse Israeli citizenship

Druze religion is independent, kept secret and its source is since the distribution of Shia Islam a thousand years ago in Egypt. Druze attach themselves to the Prophet Jethro and refuse to accept new members into their ranks. They describe themselves as a unique community as Israeli law defines them. Their language is Arabic as the same as, Muslims and Christians, but most of them do not identify themselves as Arabs [A. Hanna 2001: 41]

The Circassians

A small Circassian community lives in Israel, about 4000 people live in two villages, Kfar Kama and Rihania. They are considered independent minority. Religiously, Circassians are part of Sunni Islam, but otherwise are different from the rest of the Muslims in Israel. They came from Caucasus Mountains not from Arabic countries, although their language is Arabic, they do not consider themselves as Arabs. Like the Druze, Circassians chose to reveal their full solidarity with the State of Israel and serve compulsory military service. [A. Hanna 2001]

The status of The Israeli's minorities in the Declaration of Independence

The State of Israel as a Jewish and democratic state has undertaken a commitment to preserve the rights of all its citizens, and since the date of its establishment this is reflected in the Declaration of Independence, including a commitment to the rights of minorities in Israel, it is written: "Israel ... will ensure complete social and political equality for all its citizens without regard to religion, race or sex; it will guarantee freedom of religion, conscience, language, education and culture; it will safeguard the Holy Places of all religions ". So the state recognized human and civil rights of all members of minority groups. Later in the declaration, there is a reference for the Arabs, promising them "full and equal citizenship ... and representation in all its institutions, in addition, Ordinance Law and Administration, 1948, Section 1 (a), set that" representatives of Arab citizens of the country who recognize the State Israel shared the Provisional Council of State, as decided by the Council; non-participation in the Council does not diminish its authority. [A. Hanna 2001]

The status of minorities in the areas of religion, culture and language.

As mentioned above, the Declaration of Independence guarantees freedom of religion in Israel. There is freedom of worship and recognition of Israel's citizens, Jews and non-Jews:

Muslims, Christians and Druze, and their right to practice their religion and celebrate their festivals and ceremonies on time, according to the commandments. Ordinance, Law and Administration, and the Hours of Work and Rest (1951) recognize the holiday and the date of the religions recognized by the state of rest days possible for members of these religions (worker of minority religion may choose between holiday of Israeli holidays and his religion vacation holidays). Another law prohibits discrimination against an employee because of his unwillingness to work on weekly rest days prohibited by a precept of his religion. In addition, the Employment Service Act (1959) prohibits an employer from discriminating in hiring or in advertising demand to absorb workers on grounds of nationality or religion, and the Equal Employment Opportunity (1988), prohibits discrimination on grounds of nationality or religion. The State of Israel finances part in religious services of various groups. The Religious Services Ministry allocates to the construction and for holding of religious institutions and places of worship - mosques and churches. The state also paying salaries for priests and the various managers. Personal Status – managed in Israel according to religious law and by religious institutions in respect of all citizens of Israel. Jews applicable "law jurisdictions rabbinical courts" whereas Muslims applicable law Sharia courts (1953), State Israel also recognizes the status of the Ecclesiastical Courts-Christian in their jurisdictions about their community matters of marriage and divorce, child support, custody and guardianship, inheritance, adoption and matters of Waqf, or religious endowment. Mandatory recognition of the religious leadership of the Christian communities remains unchanged and they receive their share in the state budget every year. Even the personal status of the Druze administered by special religious courts recognized by the State Courts Law (1962). [A. Hanna 2001]

Freedom of religious worship – Law of Protection of Holy Sites 1967 states that "Holy Places shall be protected from desecration and any other violation and from anything likely to violate the freedom of access of members of different religions to the places sacred to them or their feelings towards those places." The State of Israel interfering with religious law to some extent to protect women and children. For example, on setting the marriage age minimum, Property Relations and the prohibition against polygamy (Marriage of a man with more than one wife). State of Israel has no legal restrictions on religious dress and the construction of religious buildings in contrast, for example, French law banning Wearing burqa (a head cover) in public and Swiss law restricting the construction of minarets. Also Israel respects cultural practices of minority groups. For example, Muslim and Druze women are exempt from submitting a photograph regarding population registry and ID cards. [A. Hanna 2001]

The status of educational and cultural institutions of the minorities.

State Education Law 1953 stipulates that "for non-Jewish educational institutions will be adapted a curriculum and Textbooks." The state is working to safeguard and promote the Arab and Druze culture in education. Israeli educational institutions were established in Arabic for the Arab population, and Druze communities: from kindergartens, elementary schools, and high schools where approximately -521, 000 pupils learn, (which comprise about 25% of all pupils in Israel). This state education system works with full public funding, and students are taught in Arabic. Alongside this system operates private education system (schools Christian) with partly public funding. Druze educational system separate from Arabic, which teaches, among other things, the Druze heritage. An amendment to the State Education of 2000 states in paragraph 5 that among other objectives of state education are also following objectives: "to educate a man to love his people, love his country and to be a loyal citizen of the State of Israel.... respects the heritage, cultural identity and language. "In this section legislature recognizes the uniqueness of each cultural group (including minority of nationalism groups) and the right to educate their sons, preservation of heritage and culture in state's schools with state funding. It was also determined that all state education system, Jewish and Arab alike, one of the goals of education is to "get to know the language, culture, history, heritage and the unique heritage of Arabs and other population groups in Israel and recognize the equal rights of all Israeli citizens." However, some of the leaders of the Arab public is not satisfied with this cooperation in the planning and management of the Arab education system.

Therefore, this leadership is interested in a cultural autonomy, which would be reflected in establishing an independent educational administration. This will determine the goals of education,

the content of education - among other things, increasing the scope of cultural studies and the history of the Arab and Palestinian education system, and the allocation of human resources.

On the other hand, the Israeli government indicate that since 1999, there are five-year plans of the government to improve Arab education. In 2002, the Higher Education Council has taken several steps to improve Arabs access to higher education.

Arab and Druze students study subjects that are specific to the Company and the Arab and Druze culture. They study literature, religion, heritage and history of the Arabs or Druze, along with common subjects such as civics, mathematics, English and science. In recent years there have been changes in the Arab education system: more resources were allocated and started learning programs tailored to Arab and Druze children. They also formed an advisory council for the Arab education system, whose function is to advise the Minister of Education on the subject of ensuring equality for Arab education, keeping in mind the uniqueness of cultural, linguistic and heritage of the Arabs is different. [A. Hanna 2001]

Since the state of Israel was established; the number of students who learned in Arabic language education was increased and their achievement have improved. Educated teachers, classrooms, books and curriculums have been added to the system. But still, there is a lack of physical infrastructure - eg classrooms, laboratories and libraries, and achievements in the Arab education lower than those of Jewish education. An example is the low percentage of those matriculating students and academic among Arabs, compared with that of the Jews. Arab student achievement improved in the decade and a half year. Thus, in 1995, parallel to about eight students eligible for a matriculation certificate in the Jewish schools, there was only one student in Arab schools. (Data concerning the Arabs refer also to the Druze). In 2010 the ratio was 4.7 compared to Jewish students an Arab student [A. Hanna 2001]

Bibliography

1. Abu-Asbah Kh. (2007), The Arab Education in Israel Dilemmas of a National Minority. The floersheimer institute for policy studies y, Jarusalem
2. At Christmas Eve in 2014 lived in Israel for more than 163 thousand Christians, or about 2% of the population of Israel. According to CBS, 2014
3. Data of the Central Bureau of Statistics (2014)
4. Data of the Central Bureau of Statistics (2015)
5. Halabi R. (2006), Citizen of equal duties, hakibbutz Hameuuhad Publishing House, Tel-Aviv
6. Hannah A. (2001), To be citizens of Israel as a Jewish and democratic state, Israel. Ministry of Education, Jerusalem

THE DRUZE COMMUNITY IN THE MIDDLE EAST

***Hammad Namer
Phd, Israel***

Summary

The Druze rarely documented their history nor did they systematically have kept archives (perhaps due to fear of foreign rulers). Moreover, for some reason, only a few historians and sociologists chose to specialize in the study of the Druze culture. These facts make it difficult to fathom the Druze's origins and evolution through the ages. Even the question of genetic origin is yet to receive a definitive answer. Some believe that the Druze religion is a sect that split from Islam and dispersed in different regions of the Middle East. Some scholars consider the sect's believers to be descendants of ethnic groups that had lived in the region and, in time, have become extinct. Others attribute the origin of the Druze to Persian, Turkish, Indian and even European derivations.

Keyword: ethnic origin, geographic origin, Druze community, middle east

A widespread convention among Druze scholars is that the original ancestors of the group were mostly Arab tribes who migrated to Syria before after the rise of Islam from two main areas in

the Arab peninsula: the northern Arabian Peninsula and the southern Arab peninsula. Another theory links the Druze peoples to the peoples of the Caucasus and Central Asia. Indeed, there is a significant similarity in appearance between the Druze, Circassian and seljuqs. [Almog 2011]

The ethnic origin of the Druze: Arab historians of the 13-17 centuries who studied the Druze, limited their interest to the latter's religion and customs, but hardly related to their ethnicity. The first attempt to explore the origin of the Druze was done by European travelers and researchers, particularly the French and the English, who had raised various theories, some rather strange and naïve.

Some scholars believe that the Druze are Arabs of purely Arab origin, others disagree. The Druze themselves, initially did not attach much importance to the question of their origin. The manner a given government related to them was due mainly to their religious affiliation and less due to their ethnicity [Hassan 2011:13].

Please note that the Druze themselves were never troubled in the past by the question of their origin. However, as the Arab national movement has grown, political activists arose in this movement and declared that the Druze are Arabs. In contrast, many of the Druze in Israel believe that the Druze are not Arab. The State of Israel has recognized the Druze as a separate nationality.

What is better known, is the geographic origin of the Druze living in Israel, which is Lebanon and Syria. Their migration to Galilee and Carmel areas occurred during different time periods and against the backdrop of any number of military and security circumstances. Many of the Druze families arrived at these areas following the internecine hostilities among factions of the Lebanese Druze, that had occurred after the defeat of the Emir Fakhr el-Din by the Ottoman army in 1633, which had forced them to flee. Druze from Aleppo in Syria had joined them, and these had settled mainly in Daliyat al-Karmel.

In the Middle East Druze live in Syria, Lebanon, Jordan and Israel. In all of these countries they constitute a small minority, that has usually been subjected to Muslim rule that did not see them a separate group, quite to the contrary, they were viewed by the Muslim establishment as heretics.

Despite these historical hurdles spanning nearly a thousand years, the Druze were able to maintain their unity and religious social and ethnic character and preserve their geographic strongholds. They have always fought according to the principle of *hafiz al-ikh'wan*" (protecting the brethren). They formed a separatist group that sought to preserve its unique religious and social character and demanded tolerance of the dominant group.

Political changes that occurred in the Middle East after World War II led to, among other things, the independence of Syria, Lebanon and Israel. As a result, the Druze minority was split geographically among these three countries. Due to the state of war between Israel and Arab countries, ties between Israeli Druze and their brethren in neighboring countries were severed. This interruption resulted in the disruption of the social, cultural, economic and political relations that existed in the past among the Druze in the Middle East. However, it may be assumed that among the Druze communities in each of the three geographical concentrations there are reciprocal interactions regarding various endeavors [Hassan 2011: 12].

Druze Identity in the Late 20th Century By the end of the 20th century, some of the distinctive factors of the Druze culture begin to weaken; this occurs following the awakening of modern nationalism and modernization, which have brought in their wake expansion of secular education and the development of mass communication.

Expansion of education among young Druze and exposure to new horizons through mass media resulted in undermining of both the patriarchal regime and religious authority. Young Druze's contact with other communities, led them on one hand to become closer to non-Druze and on the other to delve into the question of what actually distinguishes them from non-Druze

Modernization placed the Druze minority, as it did in the case of other minorities and other traditional societies in the world, in danger of loss of identity and assimilation. The Druze, consequently, tried to deal with these threats by preserving their heritage and raising awareness among the young Druze of Druze uniqueness and the need to preserve their heritage [Falah 2000:161].

The question of the Druze identity is present in three Druze concentrations in the Middle East. In Israel, however, it stands out more distinctly because of the proximity to the heart of the Israeli-

Arab dispute and the propinquity to Jewish society. Druze at the three major concentrations of the Druze: Syria, Lebanon and Israel, are pondering this crucial question:

Syria Syria is home to the greatest concentration of Druze, but the question does not preoccupy the hearts and minds of the Druze community leaders there. The Syrian regime is working to blur the ethnic and religious identity of the country's citizens, endeavoring instead to strengthen shared national values. That notwithstanding, in parallel with the regime's ideological agenda there is activity below the surface designed to strengthen Druze identity through a return to religion

Lebanon In the eyes of the Druze, Lebanon has always been considered their spiritual center due to the presence of a great cadre of religious leaders and scholars. Lebanese Druze were the first to be exposed to the effect of modernization and modern education, thus, central institutions have been established there to cope with this problem, including a community council, religious courts and a network of ethnic and religious schools (e.g., Arfan, a Druze Orphanage). Alongside these centers extensive range of literature and Druze heritage activities have flourished there

Israel The identity problem among the Druze in Israel first arose in the early fifties (of the 20th century) and over time it has intensified. Lately, voices demanding the employment of educational measures, designed to strengthen the Druze uniqueness and prevent assimilation with Israeli (Jewish) society.

These people feel that an improving occurred regarding the Druze community status in Israel, thanks to its good relations with the Jews, and its active contribution to the state

The government of Israel empathizes with the Druze sentiment, of fighting the trend of assimilation and the danger such assimilation poses. It therefore has outlined a policy whose aim is to foster the ethnic and religious uniqueness of members of the Druze community

On 1 June 1975 the Israeli government reached a decision (No. 702), which in the main was a positive response a request by Druze representatives to transfer the handling of Druze matters to the various government ministries and, accordingly, the Arab departments of government ministries have ceased handling Druze issues.

On 10 October that year a committee of government ministries, led by the Prime Minister's director general, was set, whose purpose was to handle Druze matters. Mr. Salman Falah was appointed its coordinator of activities [Falah 2000:164].

Two committees probed the Druze issue, they were asked to ascertain the causes of resentment and protest among the Druze and to outline ways to improve relations between the Druze and the State of Israel. The public committee was headed by Prof. Gavriel Ben-David from Haifa University. Two members of the committee were Druze: Salman Faraj and Faiz Azam. The second committee was a Parliamentary one. It was headed by Knesset Member Avraham Shechterman. Both committees devoted a great deal of attention to the matter of education in the Druze sector. The Ben-David Committee saw a need to strengthen Druze awareness by setting special programs for Druze schools. The committee expressed its belief that with the establishment of a specialized program, the frustration arising from the problem of identity will disappear. The Shechterman Committee noted also the appearance of alarming signs of frustration among the Druze community's youth. it determined that it is crucially important to set an independent Druze curriculum in order to insure the continued existence of the community.

The requirement to lead Druze studies and religious education in Druze schools was raised long ago by Druze teachers, scholars and community organizations. The Ministry of Education expressed support for the matter and a willingness to meet this demand, however, it was vigorously opposed by the Druze spiritual leadership, because of the secrecy tenet of the Druze religion.

Bibliography

1. Hassan, Y. (2011) The Druze between Geography and Society -- A Look from the Inside. Haikan Cathedra of Geostrategy at Haifa University
2. Falah, S. (2000) The Druze in the Middle East, Ministry of Defense, Jerusalem
3. Almog, T. (2011). Education in Druze Society in Israel. Anashim, published at www.peopleil.org

COMENTARIU ASUPRA CADRULUI LEGISLATIV TURISTIC DIN REPUBLICA MOLDOVA

*Zinaida Lupașcu ,
dr .îndrept,conferențiaruniversitar,
facultatea de drept, catedra Drept public,USEM
Gafton Mihai,
Grupa 203 secția zi,
Facultatea de Drept, USEM*

Domeniul politic este principalul factor determinant într-un stat de drept. Statul de drept își exercită puterea prin prisma principiului colaborării benevole. Cu alte cuvinte, funcționarea statului de drept este bazată exclusiv pe o relație bilaterală. Pe de o parte avem autoritățile publice/statale, iar pe de altă parte avem societatea/poporul. Această relație de consimțământ mutual în cadrul procesului de soluționare a problemelor de importanță națională, reprezintă originea și totodată efectul puterii politice care guvernează o anumită societate. Acesta este un concept de bază de la care fiecare jurist ar trebui să pornească în procesul analizei unei legi, deoarece orice act normativ elaborat și mai apoi ridicat la rang de lege, nu este altceva decât materializarea puterii politice la un nivel superior.

Activitatea normativă este una din modalitățile fundamentale de realizare și executare a activității de stat, a funcțiilor statului, este o activitate creatoare de drept, potrivit necesităților dictate de evoluția societății. Activitatea normativă a organelor statului se desfășoară în conformitate cu atributele, competențele pe care acestea le au și care sunt stabilite, în primul rând în Constituție și apoi și în alte legi. Întreaga activitate de elaborare a legilor se face cu respectarea unor proceduri și metode, precum și a unor principii care să răspundă cât mai precis unei reglementări științifice, clare și coerente.

Pe un plan mai specializat, o atenție sporită ar trebui acordată studierii sistematice a acțiunii reglementărilor existente, a eficienței lor, a efectelor lor pozitive și negative, a modului în care sunt receptate de populație, a capacității lor de inserare în viața socială, a eventualelor stâneniri ce apar pe calea realizării de către ele a scopurilor propuse, a cauzelor acestor stâneniri.

Ar fi util să se organizeze o cercetare sistematică a semnalelor care se îndreaptă din rândul populației sau din direcția unor organe de stat spre legiuitor, semnale a căror receptare promptă și exactă, a căror studiere cu atenție, a căror selectare competentă și transmitere - cu propunerile corespunzătoare - către organele chemate să ia măsurile (inclusiv cele normative) necesare, este cea mai mare însemnătate pentru perfecționarea legislației, ea însăși privită nu ca un scop în sine, ci ca un mijloc de îmbunătățire a formelor și metodelor de conducere a vieții sociale, ca și a modalităților de satisfacere a diferitelor interese, cerințe și aspirații legitime.

Perfecționarea mecanismului organizatoric al activității normative vizează, ca atare, perfecționarea dreptului însuși, prin asigurarea unui cadru social adecvat pentru justa receptare, de către legiuitor, în cursul activității sale constructive, a condiționărilor sociale multiple și complexe care se exercită asupra activității creatoare de drept și pentru traducerea acestor condiționări în texte de lege, care să le răspundă și să le corespundă, contribuind, astfel, prin acțiunea lor inversă, la realizarea cerințelor obiective și subiective ale dezvoltării sociale¹.

Opera de reglementare juridică, implică cu necesitate, o precisă definire a tuturor elementelor acestei reglementări. Vizând să orienteze conduita oamenilor, - prescriind anumite comportări, interzicând altele, stabilind drepturi și obligații, determinând statuti juridice, capacități, sfere de competență, statornicind sancțiuni - normele juridice trebuie să opereze cu precizie, sa restrângă cât mai mult posibil sfera de indeterminare. Definirea conceptelor cu care operează este, ca atare, o condiție a eficacității acestor norme.

Aplicând acest concept asupra legislației turistice din Republica Moldova, concluzionăm faptul, că ea nu a reprezentat o excepție de la regula enunțată anterior. Cadrul legislativ turistic moldovenesc la fel ca și cel economic, social, cultural etc. reprezintă o expresie tipică a puterii politice ca și proces; însă ceea ce deosebește cadrul legislativ turistic de orice alt cadru este faptul că ea depășește limitele relației bilaterale stat-societate, atât ca proces cât și geneză.

În ceea ce privește geneza, lucrurile sunt destul de lucide. Legislația Turismului a fost instituită în Republica Moldova pornindu-se de la premise de ordin internațional și nu național precum s-a procedat în cazul altor legi; ca rezultat direct a relațiilor bune cu diverse organisme suprastatale respectiv statele membre ale acestor organisme. Ca proces, putem lua în considerare elementul central al „Legii privind regimul străinilor în Republica Moldova” nr.200 din 16.07.2010 care este străinul sau necetățeanul Republicii Moldova. La prima vedere ar apărea întrebarea: Ce legătură are legea respectivă cu turismul sau aspectul internațional al turismului? Răspunsul se află în substratul legii. Orice activitate turistică nu reprezintă altceva decât un rezultat direct între 4 elemente: statul de destinație și respectiv societatea acestuia; persoana străină care nu are nici o legătură de ordin politic cu statul de destinație; și ultimul element, a cărui prezență variază în funcție de situație, statul protector al persoanei care are statut de străin în Republica Moldova.

Altfel spus, atestăm o interacțiune între 2 puteri politice și 2 elemente sociale. Iar relația dintre aceste 4 elemente determină exclusiv natura și esența metodei de circulație a persoanelor în cadrul statelor, respectiv caracterul turismului. Însă merită de evidențiat un aspect. Aceste 4 elemente pot fi clasificate în elemente principale și auxiliare. Principale sunt cele 2 puteri politice, iar auxiliare ar fi societatea sau persoanele nemijlocit vizate. De ce plasăm persoanele pe planul doi? Răspunsul ar fi unul evident. În caz de situație excepțională, sau apariția unui conflict neprevăzut în procesul efectuării deplasării, persoanele implicate tot prin puterea politică își vor putea manifesta rezervele, părerile, plângerile, orice informație necesară pentru clarificarea cazului și efectuării dreptății. Astfel, conchidem faptul că natura turismului care are la bază principiul deplasării persoanei în altă comunitate/stat depinde în mare măsură de politica statului, fapt ce reiese clar din articolul 4 al „Legii cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova” nr.353 XVI din 24.11.2006.

În Republica Moldova cadrul legislativ turistic este compus în mare măsură de 2 legi: „Legea cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova” nr.353 XVI din 24.11.2006 în mod principal, iar în mod secundar „Legea privind regimul străinilor în Republica Moldova” nr.200 din 16.07.2010 în mod tangențial.

Dacă ar fi să susținem părerea unor doctrinari care discută despre existența „Dreptului Turismului” atunci vom menționa faptul că acesta are la bază Constituția, legile organice, hotărârile de guvern dar și acordurile internaționale bilaterale sau multilaterale între state.

În Republica Moldova, conform articolului 4 al „Legii cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova”, statul a decis să ofere prerogativa de a dirija politica statală în domeniul turismului, Guvernului Republicii Moldova care are dreptul să:

- 1) stabilească politica de stat în domeniul turismului, aprobă strategia și programele naționale în domeniu;
- 2) asigure dezvoltarea durabilă a turismului;
- 3) să stabilească modalitățile de administrare a proprietății de stat în domeniul turismului;
- 4) să asigure condițiile pentru pregătirea și perfecționarea continuă a cadrelor pentru industria turismului, inclusiv prin crearea de întreprinderi de instruire și producere;
- 5) să asigure utilizarea rațională a resurselor turistice și promovarea măsurilor de conservare și protecție a mediului înconjurător în conformitate cu prevederile legislației de mediu;
- 6) să contribuie la dezvoltarea industriei turismului prin investiții directe în crearea și construcția de obiective ale infrastructurii generale și a celei turistice;
- 7) să asigure securitatea turiștilor, apărarea drepturilor și intereselor legitime ale acestora;
- 8) să realizeze colaborarea internațională în domeniul turismului prin încheierea și executarea tratatelor internaționale;
- 9) să instituie un regim favorabil de eliberare a vizelor de intrare în țară pentru vizitatorii străini;
- 10) să contribuie la amenajarea și dotarea punctelor de trecere a frontierei de stat cu facilități turistice.

Deci, după cum reiese din ceea ce a fost enunțat anterior, rezultă clar că Parlamentul a mers pe principiul parlamentarismului clasic în ceea ce privește elaborarea și implementarea politicii statale în domeniul turismului (puterea legislativă adoptă în exclusivitate, iar guvernul implementează în domeniul turismului în exclusivitate). O decizie corectă de iure dar nu și de facto. De ce? Vom încerca să argumentăm în ceea ce urmează.

Articolul 5 al aceleiași legi este intitulat „Obiectivele Ministerului Culturii și Turismului”; alineatul 1 stipulează faptul că „Politica de stat în domeniul turismului este promovată de Ministerul Culturii și Turismului”. Substratul acestui alineat ar fi ideea că Ministerul Culturii și Turismului reprezintă acea subdiviziune guvernamentală care are ca scop principal aplicarea/implementarea politicii de stat în domeniul turismului. Și dacă ar fi să analizăm din perspectiva conceptului enunțat la începutul comentariului, forma materializată a politicii de stat în domeniul turismului nu este altceva decât legislația turistică. Astfel, concluzia e faptul că Ministerul Culturii și Turismului nu este altceva decât mecanismul de aplicare al legislației turistice. Constatăm cu regret că formula respectivă de dezvoltare a sectorului turistic este inefficientă și chiar depășită. Un exemplu elocvent în acest sens ar fi articolul 9 din aceeași lege, mai concret, alineatul 1 care stipulează faptul că „patrimoniul turistic constituie factorul principal care stă la baza ofertei turistice și este format din bunuri proprietate publică și bunuri proprietate privată, valorificate și protejate în condițiile legii.” Cum reiese faptul că peste 50% din monumente de importanță istorică, care au constituit o parte componentă a patrimoniului turistic din Republica Moldova, au fost distruse din diverse motive; dar marea majoritate a lor a dispărut din cauza indiferenței fie a persoanelor proprietare a lor, fie a statului. Acesta este un exemplu foarte simplu și extrem de relevant care denotă clar o carență majoră în ceea ce privește mecanismul de aplicare a normei legislative.

Dacă e să privim din punct de vedere cantitativ, iarăși ne convingem de faptul că foarte puțin timp s-a acordat elaborării propriu-zise a bazei legislative turistice în coraport cu potențialul turistic al țării. Republica Moldova posedă atât monumente de importanță istorică cât și obiective de importanță agrară, de importanță artistică, de importanță industrială, care foarte ușor pot fi integrate în patrimoniul turistic al țării. Însă conform viziunii Ministerului Culturii și Turismului, în patrimoniu cultural/turistic se include doar biserici, mănăstiri, clădiri istorice, clădiri industriale și atât. Cum rămâne atunci cu turismul agrar s-au agroturismul? Da, întradevăr, la nivel privat, acest tip de turism capătă o popularitate tot mai mare. Însă la nivel statal, acest turism nu este deloc finanțat sau dezvoltat.

În condițiile în care ne definim ca stat agrar, agricultura fiind ramura principală a economiei, turismul agrar ar trebui să ocupe locul superior în ierarhia tipologiilor de turism. Cu alte cuvinte, vorbim în cazul dat despre o racordare a legislației turistice la standardele actuale, reieșind din faptul că o bună parte din turiștii ce vizitează Republica Moldova, vin cu scopul de a efectua așa numitul agroturism. Carențele de ordin legislativ și practic menționate anterior denotă ineficiența principiului centralizării într-un stat democratic capitalist. În condițiile unui stat de drept, specializarea, diversificarea reprezintă premisa de bază a stabilității statale. Argument în acest sens sunt țări precum: Statele Unite ale Americii, Canada, Germania ș.a. Aceiași Uniune Europeană poate fi interpretat ca exemplu în acest sens. De aceea, soluția problemei enunțate anterior ar fi aplicarea principiului decentralizării în domeniul respectiv. Ar fi oportună repetarea scenariului Ministerului Educației; pentru că inițial denumirea ministerului respectiv a fost Ministerul Educației, Tineretului și Sportului. Mai târziu, ministerul respectiv a fost divizat în Ministerul Educației și Ministerul Tineretului și Sportului. Perioada postdivizare s-a remarcat prin succese considerabile din partea ambelor ministere. E evident faptul că comparativ cu statele dezvoltate, progresele respective sunt minuscule; dar pentru Republica Moldova sunt niște pași solizi. Un argument în acest sens ar fi aceiași stabilizare a situației de la Bacalaureat, neprecizând detaliile. De aceea considerăm oportună aplicarea unui scenariu asemănător Ministerului Culturii și Turismului; adică divizarea acestuia în două entități: Ministerul Culturii și Ministerul Turismului. Odată ce va fi efectuată această divizare, legiuitorul va fi obligat să reevalueze baza legislativă și regulamentele de funcționare a acestor entități guvernamentale. Altfel spus, legiuitorul va fi pus forțat să elaboreze o bază legislativă mult mai detaliată și evoluată pentru fiecare minister în parte, fapt ce va avea impact dramatic în ceea ce privește îmbunătățirea procesului de aplicare a legii

respectiv a efectului suprem- Dezvoltarea Turismului în Republica Moldova. Practica țărilor lumii demonstrează oportunitatea căii propuse. Argument în acest sens ar fi "Actul Australian pentru Turism(Tourism Australia Act) " adoptat pe 23 Iunie 2004. Actul respectiv prevede crearea unui departament guvernamental numit "Turism Australia" responsabil de relațiile turistice din Australia. Din 2004 până la etapa actuală Australia este în topurile preferințelor turiștilor la nivel internațional. Deci, concluzia e faptul că specializarea nu reprezintă un moft sau o modă; ea reprezintă o necesitate, ba un catalizator principal al eficienței. Centralizarea este depășită ca și concepție și randament.

Dacă vorbim de necesitatea adoptării unei legislații mult mai elaborate, un model bun în acest sens ar fi Statele Unite ale Americii. În condițiile precedentului judiciar american, legea turismului apare sub forma "Legii Ospitalității (Hospitality Law)". Spre deosebire de „Legea cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova”, care are ca element central turistul, respectiv protecția acestora, Legea Ospitalității urmărește protecția atât a străinului cât și a gazdei, fie ea persoana juridică sau persoană fizică. În traducere, doctrina americană menționează faptul că legea respectivă protejează "oaspetele" și "gazda" împotriva unor vătămări atât intenționate cât și accidentale. În termenul de vătămare se include atât sănătatea persoanelor vizate cât și obiectele acestora.

Astfel, în cazul dat, legea turistică ce figurează în cadrul sistemului precedentului judiciar este net superioară în ceea ce privește protecția subiecților turismului față de reglementarea moldovenească din simplu motiv că ea cuprinde un areal mult mai mare de persoane protejate; atât gazda cât și oaspetele. Pe când legislația moldovenească se orientează primordial pe protecția turistului sau altfel spus oaspetelui.

Ca o concluzie generală, legislația Republicii Moldova, în ceea ce privește turismul, trebuie actualizată și completată. Ca origine și ca moment de apariție, ea a reprezentat un pas mare în direcția dezvoltării turismului modern în Republica Moldova, mai ales comparativ cu legislația altor țări ex-sovietice; însă constatăm faptul că ea a rămas în urmă în ceea ce privește standardele moderne și lumea modernă. De aceea este necesară o reformare substanțială a sectorului turistic moldovenesc; atât la nivel de mecanism de aplicare cât și la nivel de bază legislativă. Un studiu comparativ ar fi oportun în vederea perfecționării legislației turistice; ba chiar un împrumut din legislația precedentului judiciar ar putea avea un efect radical în ceea ce privește perfecționarea sectorului turistic. Schimbarea trebuie să vină prin traiectoria din sus în jos. Primul pas ar fi modificarea legislativă, iar a doua schimbare ar fi reforma ministerială descrisă anterior. Numai astfel va putea fi revitalizat turismul în Republica Moldova.

BIBLIOGRAFIA

1. „Legii cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova” nr.353 XVI din 24.11.2006.
2. "Actul Australian pentru Turism(Tourism Australia Act)" adoptat pe 23 Iunie 2004.
3. "Legii Ospitalității (Hospitality Law)".
4. „Legea privind regimul străinilor în Republica Moldova” nr.200 din 16.07.2010
5. Anita M. Naschitz, Teorie și tehnică în procesul de creare a dreptului, București, 1969, p. 72.
6. N. Titulescu, Discursuri, București, Editura Științifică, 1967, p. 149.

ВОЗМЕЩЕНИЕ УЩЕРБА, ПРИЧИНЕННОГО НЕЗАКОННЫМИ ДЕЙСТВИЯМИ ОРГАНОВ УГОЛОВНОГО ПРЕСЛЕДОВАНИЯ, ПРОКУРАТУРЫ И СУДЕБНЫХ ИНСТАНЦИЙ.

**Compensation for damage caused by illegal actions of the criminal prosecution
authorities, prosecutors and courts.**

Сосна Александр,

*доктор права, преподаватель юридического факультета Молдавского
государственного университета, член Российской Академии юридических наук*

Солтан Корнел,

докторант Европейского университета Молдовы

Абстракт

Авторы проанализировали теоретические и практические аспекты, касающиеся возмещения ущерба, причиненного незаконными действиями органов уголовного преследования, прокуратуры и судебных инстанций.

Особое внимание при этом обращается на существующие пробелы в действующем законодательстве, регулирующем возмещение ущерба, причиненного незаконными действиями органов уголовного преследования, прокуратуры и судебных инстанций.

Представленный материал будет полезен практикующим юристам и учёным – теоретикам, которых интересуют вопросы возмещения ущерба, причиненного незаконными действиями органов уголовного преследования, прокуратуры и судебных инстанций.

Ключевые слова: возмещение ущерба, незаконные действия, материальная ответственность, моральный ущерб, органы уголовного преследования, прокуратура, судебные инстанции.

The authors analyzed the theoretical and practical aspects related to compensation for damage caused by illegal actions of the criminal prosecution authorities, prosecutors and courts.

Particular attention is drawn to the existing gaps in the current legislation governing compensation for damage caused by illegal actions of the criminal prosecution authorities, prosecutors and courts.

The material will be useful to legal practitioners and scientists - theorists who are interested in issues of compensation for damage caused by illegal actions of the criminal prosecution authorities, prosecutors and courts.

Keywords: restitution, illegal actions, liability, moral damages, criminal prosecution authorities, prosecutors, courts.

Незаконные действия органов уголовного преследования, прокуратуры и судебных инстанций, нарушающие основные права и свободы граждан, причиняют значительный ущерб не только физическим и юридическим лицам, но и государству, о чем свидетельствует судебная практика Европейского Суда по правам человека.

Актуальность темы обусловлена необходимостью совершенствования законодательства, регулирующего порядок возмещения материального и морального ущерба, причиненного незаконными действиями органов уголовного преследования, прокуратуры и судебных инстанций.

Автор предпринял попытку осветить основные положения закона РМ «О порядке возмещения ущерба, причиненного незаконными действиями органов уголовного преследования, прокуратуры и судебных инстанций» и обратить внимание на отдельные недостатки этого закона.

Согласно части (2) ст. 53 Конституции Республики Молдова от 29.07.1994 года государство согласно закону несет материальную ответственность за ущерб, причиненный ошибками, допущенными в уголовных процессах следственными органами и судами[1].

Согласно части (1) ст. 1405 Гражданского кодекса Республики Молдова (далее - ГК РМ) № 1107-XV от 06.06.2002 года вред, причиненный физическому лицу вследствие незаконного осуждения, незаконного привлечения к уголовной ответственности, незаконного применения меры пресечения в виде предварительного заключения под стражу или подписки о невыезде, незаконного наложения административного взыскания в виде ареста, неоплачиваемого труда в пользу общества, возмещается государством в полном

объеме независимо от вины должностных лиц органов уголовного преследования, прокуратуры или судебных инстанций [2].

Основания, условия и порядок имущественной ответственности государства за ущерб, причиненный незаконными действиями органов уголовного преследования, прокуратуры и судебных инстанций во время уголовного процесса и процесса о правонарушениях, установлены законом РМ № 1545-XIV от 25.02.1998 года «О порядке возмещения ущерба, причиненного незаконными действиями органов уголовного преследования, прокуратуры и судебных инстанций» (далее – Закон) [3].

Согласно части (1) ст. 3 Закона в соответствии с настоящим законом подлежит возмещению материальный и моральный ущерб, причиненный физическому или юридическому лицу вследствие:

а) незаконного задержания, незаконного применения меры пресечения в виде предварительного заключения под стражу или подписки о невыезде из местности или из страны, незаконного привлечения к уголовной ответственности;

б) незаконного осуждения, незаконной конфискации имущества, незаконного принуждения к неоплачиваемому труду в пользу общества;

с) незаконного проведения во время уголовного преследования или рассмотрения судом уголовного дела обыска, изъятия, незаконного наложения ареста на имущество, незаконного освобождения или отстранения от работы (должности), а также других процессуальных действий, ограничивающих права физических или юридических лиц;

д) незаконного ареста за правонарушение или незаконного задержания за правонарушение либо незаконного наложения штрафа за правонарушение судебной инстанцией;

е) проведения специальных розыскных мероприятий с нарушением законодательства;

ф) незаконного изъятия бухгалтерских и других документов, денег, печатей, а также замораживания банковских счетов.

Из содержания пункта б) части (1) ст. 3 Закона не совсем ясно, подлежит ли возмещению материальный и моральный ущерб, причиненный применением административного наказания в виде неоплачиваемого труда в пользу общества, которое назначается в соответствии с Кодексом Республики Молдова о правонарушениях № 218-XVI от 24.10.20089 года (далее – КоП РМ) [4].

Полагаем, что пункт б) части (1) ст. 3 Закона следует дополнить словами «в том числе и в виде наказания за правонарушение в виде неоплачиваемого труда в пользу общества».

Согласно пункту д) части (1) ст. 3 Закона возмещению подлежит также материальный и моральный ущерб, причиненный вследствие незаконного наложения штрафа за правонарушение судебной инстанцией.

Однако статьями 6 и 7 Закона возмещение ущерба, причиненного незаконным наложением штрафа за правонарушение судебной инстанцией, не предусмотрено.

Согласно ст. 6 закона право на возмещение ущерба в порядке и в размерах, установленных настоящим законом, возникает в случаях:

а) вступления в законную силу оправдательного приговора, не подлежащего обжалованию;

б) выведения лица из-под уголовного преследования или прекращения уголовного преследования на основании реабилитации;

с) принятия судебной инстанцией решения об отмене ареста за правонарушение в связи с реабилитацией физического лица;

д) вынесения судьей по уголовному преследованию согласно части (5) ст. 313 Уголовно-процессуального кодекса Республики Молдова (далее – УПК РМ) в отношении оправданного лица или лица, выведенного из-под уголовного преследования, определения о признании недействительными актов или действий органа уголовного преследования или органа, осуществляющего специальную розыскную деятельность [5].

В статье 7 Закона не предусмотрено возмещение штрафа, взысканного во исполнение решения суда по делу о правонарушении.

По нашему мнению, следует внести соответствующие изменения в ст. 6 и 7 Закона.

Согласно части (2) ст. 3 Закона причиненный ущерб возмещается в полном объеме независимо от вины должностных лиц органов уголовного преследования, прокуратуры и судебных инстанций.

В соответствии со ст. 7 Закона в случаях, предусмотренных частью (1) ст. 3, физическому или юридическому лицу возмещаются или возвращаются:

а) заработок и другие трудовые доходы, являющиеся основным источником его существования, которых оно лишилось в результате незаконных действий;

б) пенсия или пособие, выплата которых была приостановлена в связи с незаконным арестом и содержанием под стражей;

с) имущество (в том числе денежные вклады и проценты по ним, облигации государственных займов и выпавшие на них выигрыши), конфискованное, или обращенное в доход государства судебной инстанцией, или изъятое органом уголовного преследования, а также имущество, на которое наложен арест;

д) штрафы, взысканные во исполнение приговора суда, судебные издержки, оплаченные физическим лицом в связи с незаконными действиями;

е) суммы, выплаченные им за оказание юридической помощи;

ф) расходы на лечение физического лица в связи с применением к нему незаконных мер (жестокое обращение);

г) расходы, понесенные в связи с вызовами в орган уголовного преследования, орган прокуратуры или судебную инстанцию.

Считаем необходимым дополнить ст. 7 Закона пунктом д¹) следующего содержания:

д¹) штрафы, взысканные на основании решения суда по делу о правонарушении.

Согласно части (1) ст. 8 Закона размер подлежащих возмещению сумм, указанных в пункте а) статьи 7, исчисляется исходя из среднего месячного заработка физического лица на момент причинения ущерба, с учетом коэффициента инфляции.

Согласно части (3) ст. 8 Закона при определении размера подлежащего возмещению ущерба, средний месячный заработок исчисляется следующим образом:

а) для лиц, работающих по трудовому договору, - путем применения порядка исчисления средней заработной платы в соответствии с законодательством;

б) для лиц, не работающих по трудовому договору, - путем деления суммы общего дохода за предшествующий год на 12;

с) для лиц, не работавших по уважительным причинам, - исходя из средней заработной платы по стране в соответствующем году.

Средний заработок для физических лиц, работающих по индивидуальным трудовым договорам, средний заработок исчисляется в соответствии с постановлением Правительства РМ № 426 от 26.04.2004 года «Об утверждении Порядка исчисления средней заработной платы» [6].

Согласно части (2) ст. 8 Закона размер ущерба, причиненного физическому лицу, отбывшему наказание в виде неоплачиваемого труда в пользу общества, исчисляется в пределах двух условных единиц за каждый час работ, выполненных незаконно в пользу общества.

Неоплачиваемые работы в пользу общества могут быть назначены судом по уголовному делу, а также назначены судом в соответствии со ст. 395 КоП РМ в качестве наказания за правонарушение.

Исходя из содержания ст. 1 и части (2) ст. 8 Закона можно сделать вывод, что право на возмещение ущерба имеют все лица, отбывшие наказание в виде неоплачиваемого труда в пользу общества, независимо от того, было ли назначено это наказание судом по уголовному делу или по делу о правонарушении в случае отмены приговора или решения суда.

Согласно ст. 9 Закона юридическому лицу возмещается реально причиненный имущественный ущерб и неполученный доход (упущенная выгода) в результате незаконных действий.

Физические лица имеют право на возмещение не только материального, но и морального ущерба.

Согласно ст. 10 Закона право физического лица на возмещение морального ущерба в размере и порядке, установленных настоящим законом, возникает в случаях, предусмотренных ст. 6.

Согласно части (1) ст. 11 Закона размер компенсации морального ущерба устанавливается судебной инстанцией в порядке, предусмотренном настоящим законом. Конкретный размер компенсации устанавливается с учетом:

- а) тяжести преступления, в совершении которого обвинялось соответствующее лицо;
- б) характера и тяжести процессуальных нарушений, допущенных во время уголовного преследования и судебного разбирательства уголовного дела;
- с) резонанса, который получила в обществе информация об обвинении лица;
- д) продолжительности уголовного преследования и судебного разбирательства;
- е) природы нарушенного личного права и его места в системе ценностей личности;
- ф) физических страданий, характера и тяжести психических страданий;
- г) меры, в которой денежная компенсация смягчает причиненные физические и психические страдания;
- h) продолжительности незаконного лишения свободы лица.

Согласно части (2) ст. 11 Закона судебная инстанция устанавливает размер компенсации и с учетом положений части (4) ст. 219 УПК РМ.

Согласно части (3) ст. 11 Закона во всех случаях судебная инстанция должна руководствоваться принципами разумного и справедливого компенсирования морального ущерба.

По нашему мнению, следует установить минимальные и максимальные размеры компенсации морального ущерба, что будет способствовать более объективному разрешению споров о компенсации морального вреда.

Согласно части (1) ст. 5 Закона дела о возмещении материального и морального ущерба рассматриваются в соответствии с нормами действующего гражданского процессуального законодательства. Органом, представляющим государство в судебной инстанции по данной категории дел, является Министерство юстиции.

Согласно части (2) ст. 5 Закона исковое заявление о возмещении ущерба подается в течение трех лет со дня возникновения права на возмещение ущерба.

Статья 5 Закона является отсылочной. Исковые заявления предъявляются в судебные инстанции в соответствии со ст. 166 и 167 Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова (далее – ГПК РМ) № 225-XV от 30.05.2003 года [7].

Согласно части (2) ст. 166 ГПК РМ исковое заявление должно содержать:

- а) наименование судебной инстанции, в которую подается заявление;
- б) имя или наименование истца, его место жительства или место нахождения, а если истцом является юридическое лицо - его банковские реквизиты, фискальный код; имя представителя и его адрес, если заявление подается представителем в случае, если истец проживает за рубежом, – адрес в Республике Молдова, по которому ему могут направляться все сообщения о процессе;
- б¹) номер телефона, факса, адрес электронной почты или другие контактные данные истца;
- с) имя или наименование ответчика, его место жительства или место нахождения;
- с¹) номер телефона, факса, адрес электронной почты или другие контактные данные ответчика, если истец располагает такой информацией;
- с²) фамилию, имя, адрес, номер телефона, факса, адрес электронной почты или другие контактные данные представителя истца;
- д) в чем заключается нарушение или угроза нарушения прав, свобод или законных интересов истца и его требование;
- е) фактические и правовые обстоятельства, на которых истец основывает свое требование, и доказательства, которыми располагает истец на момент подачи заявления;
- ф) требование истца к ответчику;
- г) цену иска, если иск подлежит оценке;
- h) сведения о соблюдении досудебного порядка разрешения спора, если таковой установлен законом для такого рода споров или предусмотрен договором сторон;

и) перечень прилагаемых к заявлению документов.

Согласно части (1) ст. 167 ГПК РМ к исковому заявлению прилагаются:

а) копии исковых заявлений и письменных доказательств, удостоверенные в установленном порядке, по числу ответчиков и третьих лиц, участвующих в деле, если они у них отсутствуют, и ряд копий для судебной инстанции. Если письменные доказательства составлены на иностранном языке, судебная инстанция может распорядиться о представлении их в переводе в установленном законом порядке;

б) документы, подтверждающие уплату государственной пошлины;

с) документы, подтверждающие обстоятельства, на которых истец основывает свое требование, копии этих документов для ответчиков и третьих лиц, если они у них отсутствуют;

д) документы, подтверждающие соблюдение досудебного порядка разрешения спора, если таковой установлен законом или предусмотрен договором сторон;

е) документ, удостоверяющий полномочия представителя.

В соответствии с частью (1) ст. 13 Закона возмещение ущерба, указанного в пунктах а), с) - г) ст. 7 и Главе III (ст. 10-12), производится за счет средств государственного бюджета, а если ущерб причинен органом уголовного преследования, финансируемым из местного бюджета, - за счет средств этого бюджета. Материальный и моральный ущерб, причиненный вследствие незаконного применения административного штрафа иными органами, нежели судебная инстанция, возмещается этими органами.

Административные штрафы применяются не только судами, но и административными комиссиями, должностными лицами органов министерства внутренних дел РМ, органами финансовой инспекции/проверки и налоговыми органами Министерства финансов РМ и другими органами, указанными в КоП РМ. Исполнению подлежат только вступившие в законную силу решения судов о возмещении материального и морального ущерба.

Согласно части (2) ст. 254 ГПК РМ считаются вступившими в законную силу следующие решения судебных инстанций:

а) решения, вынесенные в первой инстанции, по истечении срока обжалования в апелляционном порядке, если заинтересованные лица не воспользовались этим путем обжалования;

б) решения, вынесенные в апелляционной инстанции, по истечении срока кассационного обжалования, если заинтересованные лица не воспользовались этим путем обжалования;

с) решения, вынесенные в кассационной инстанции, после рассмотрения кассационной жалобы.

Согласно части (2) ст. 13¹ Закона судебная инстанция по своей инициативе предъявляет к исполнению Министерству юстиции исполнительный лист, выданный на основании вступившего в законную силу судебного решения, и уведомляет об этом стороны. По требованию Министерства юстиции кредитор в пятидневный срок представляет банковские реквизиты, необходимые для исполнения исполнительного листа. Исполнительный лист, выданный на основании вступившего в законную силу решения, может быть предъявлен к исполнению Министерству юстиции также кредитором, с приложением необходимых банковских реквизитов для осуществления перевода.

Согласно части (3) ст. 13¹ Закона Министерство юстиции РМ в десятидневный срок со дня получения исполнительного листа направляет его Министерству финансов РМ вместе с судебными решениями по соответствующему делу и банковскими реквизитами кредитора.

Согласно части (4) ст. 13¹ Закона исполнительный лист исполняется Министерством финансов РМ в соответствии с процедурой и в сроки, установленные законом РМ «О бюджетной системе и бюджетном процессе» № 847-XIII от 24 мая 1996 года [8].

Библиография.

1. Официальный монитор РМ № 1 от 12.08.1994 г.
2. Официальный монитор РМ № 82-86 от 22.06.2002 г.
3. Официальный монитор РМ № 50-51 от 04.06.1998 г.
4. Официальный монитор РМ № 3-6 от 16.01.2009 г.
5. Официальный монитор РМ № 248-251 от 05.11.2013 г.

6. Официальный монитор РМ № 73-76 от 07.05.2004 г.
7. Официальный монитор РМ № 130-134 от 21.06.2013 г.
8. Официальный монитор РМ № 91-96 от 30.05.2003г.

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ.

On some issues of improvement of civil liability .

Сосна Борис,

доктор права, доцент Европейского университета Молдовы и Комратского госуниверситета, ведущий научный сотрудник ИЮПИ АНМ, член Российской Академии юридических наук

Солтан Корнел,

докторант Европейского университета Молдовы

Абстракт

В представленном материале авторы рассматривают некоторые вопросы совершенствования гражданско-правовой ответственности.

Важное значение имеют проанализированные и выявленные коллизии и противоречия в действующем законодательстве, регулирующем вопросы совершенствования гражданско-правовой ответственности.

Итоги представленной работы показаны в тех предложениях и дополнениях норм, регулирующих гражданско-правовую ответственность.

Ключевые слова: гражданско-правовая ответственность, противоречия, пробелы, потребители, коммунальные услуги, некоммунальные услуги.

The authors of the submission review some issues of improvement of civil liability.

Important are analyzed and identified conflicts and contradictions in the current legislation governing the issues of improvement of civil liability.

The results of the present work are shown in the proposals and amendments to the rules governing civil liability.

Keywords: civil liability, contradictions, gaps, consumers, utilities, non-communal services.

Актуальность этой темы обусловлена большим количеством законов, устанавливающих гражданско-правовую ответственность, в том числе принятых в 2014 году, наличием противоречий между нормами этих законов.

Актуальность этой темы обусловлена также недостаточным её освещением в юридической литературе.

Целью статьи является освещение норм законов, устанавливающих гражданско-правовую ответственность, обратить внимание на противоречия и пробелы в законах и сформулировать предложения по совершенствованию правовых норм в целях усиления защиты прав потребителей, в том числе и потребителей коммунальных и некоммунальных услуг.

Гражданско-правовую ответственность рассматривают, прежде всего, как институт гражданского права, т.е. совокупность правовых норм, устанавливающих основания, условия и порядок применения установленных нормами гражданских законов и/или договорами санкций за нарушения субъективных гражданских прав.

Гражданско-правовая ответственность установлена ст. 14, 16, 374, 585, 602-605, 612, 616, 619, 624-633, 1398-1431 Гражданского кодекса Республики Молдова (далее – ГК РМ) № 1107-XV от 06.06.2002 года [1].

Гражданско-правовая ответственность установлена также:

1. Статьями 6, 20, 32 закона РМ «О защите прав потребителей» № 105-XV от 13.03.2003 г. [2];

2. Статьей 31 закона РМ № 303 от 13.12.2013 года «О публичной услуге водоснабжения и канализации» [3];

3. Частью (6) ст. 40 закона РМ № 92 от 29.05.2014 года «О тепловой энергии и продвижении когенерации» [4];

4. Частью (4) ст. 14 закона РМ «О кондоминиуме в жилищном фонде» № 913-XIV от 30.03.2000 года (в редакции закона РМ № 37 от 19.03.2015 года «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты» [5];

5. Частью (11) ст. 37 закона РМ № 75 от 30.04.2015 года «О жилье» [6].

Гражданско-правовую ответственность рассматривают и как санкции, т.е. как неблагоприятные последствия нарушения субъективных гражданских прав, установленных законом и/или договором.

Авторы «Большого юридического словаря» определяют имущественные санкции как возмещение потерпевшему ущерба или взыскание в его пользу имущества, признание сделки недействительной, назначаемые судом в качестве отдельной меры или в сочетании с другими мерами, и как структурную часть общей нормы права, указывающую на возможные меры воздействия на нарушителя данной нормы [7, стр. 541].

Гражданско-правовая ответственность – это «установленные нормами гражданского права юридические последствия неисполнения или ненадлежащего исполнения лицом своих обязанностей, что связано с нарушением субъективных гражданских прав другого лица. Гражданско-правовая ответственность заключается в применении к правонарушителю (должнику) в интересах другого лица (кредитора) либо государства установленных законом или договором мер воздействия, влекущих для него отрицательные последствия имущественного характера - возмещение убытков, уплату неустойки (штрафа, пени), возмещение вреда» [8, стр. 130].

В этом аспекте гражданско-правовая ответственность рассматривается как обязанность лица, которое нарушило субъективное право другого лица, претерпеть неблагоприятные последствия нарушения, предусмотренные законом или договором, т.е. обязанность возместить убытки, возместить моральный ущерб, уплатить неустойку, возместить причиненный деликтом вред.

Эта обязанность возникает в связи с нарушением субъективных гражданских прав другого лица.

Меры гражданско-правовой ответственности (обязанность возместить моральный и материальный ущерб, уплатить неустойку и др.) могут быть реализованы в принудительном порядке.

Меры гражданско-правовой ответственности следует отличать от других принудительных мер, таких как меры защиты субъективного права, меры обеспечения иска, меры обеспечения принудительного исполнения и др.

К мерам защиты субъективного права относится принудительное взыскание долга. При применении этой меры объем имущественных прав должника не уменьшается, т.к. с него взыскиваются не принадлежащие ему денежные средства, которые он обязан уплатить кредитору за полученный от последнего товар, выполненную работу, оказанные услуги и т.п.

При применении мер гражданско-правовой ответственности объем имущественных прав должника уменьшается, т.к. он за счёт собственных средств возмещает убытки, выплачивает неустойку.

Обязанность выплатить долг возникает из правомерных действий, а обязанность возместить убытки или уплатить неустойку возникает в результате неправомерных действий – нарушения субъективного права другого лица.

Меры гражданско-правовой ответственности следует отличать и от мер обеспечения иска, предусмотренных частью (1) ст. 175 Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова (далее – ГПК РМ) № 225-XV от 30.05.2003 года, целью которых является обеспечение исполнения окончательного судебного решения в случае удовлетворения иска [9].

Предусмотренные частью (1) ст. 175 ГПК РМ меры по обеспечению иска не уменьшают объем имущественных прав ответчика, но ограничивают распоряжение имуществом последнего.

Статьей 63 Исполнительного кодекса Республики Молдова от 24.12.2004 года (далее – ИК РМ) (в редакции закона РМ № 143 от 02.07.2010 года) установлены меры обеспечения

принудительного исполнения исполнительного документа, целью которой является обеспечение принудительного исполнения [10].

Эти меры также не уменьшают объем имущества должника.

Гражданско-правовая ответственность подразделяется на договорную и на деликтную ответственность.

Договорная ответственность применяется в случае нарушения относительных субъективных прав, установленных договором или законом.

Деликтная ответственность применяется в случае нарушения абсолютных субъективных гражданских прав, таких как право собственности.

Для абсолютных правоотношений характерно, что круг носителей субъективных обязанностей не определен. Собственник конкретного имущества является носителем субъективного права, а все остальные лица (неопределенный круг лиц) обязаны не нарушать субъективные права собственника.

Для относительных правоотношений характерно точное определение управомоченных и обязанных лиц.

Договорная ответственность установлена ст. 14, 619, 624-630 ГК РМ, ст. 6, 20, 32 закона РМ «О защите прав потребителей» и другими законами РМ.

Деликтная, или внедоговорная, ответственность установлена ст. 1398-1431 ГК РМ.

Согласно части (1) ст. 14 ГК РМ лицо, право которого нарушено, может требовать полного возмещения причиненных ему в связи с этим убытков.

Согласно части (2) ст. 14 ГК РМ под убытками понимаются расходы, которые лицо, чье право нарушено, произвело или должно будет произвести для восстановления нарушенного права, утрата или повреждение его имущества (реальный ущерб), а также неполученная прибыль, которую это лицо получило бы, если бы его право не было нарушено (упущенная выгода).

Ответственность за неисполнение денежных обязательств установлена ст. 619 ГК РМ.

Согласно части (1) ст. 619 ГК РМ на денежные обязательства на срок просрочки начисляются проценты. За просрочку начисляется пять процентов сверх процентной ставки, предусмотренной статьей 585, если законом или договором не предусмотрено иное. Доказательство нанесения меньшего ущерба допускается.

Согласно ст. 585 ГК РМ в случае, когда в соответствии с законом или договором обязательство является процентным, выплачиваются проценты в размере базисной ставки Национального банка Молдовы, если законом или договором не предусмотрена иная ставка.

Согласно части (2) ст. 619 ГК РМ в случае совершения сделок без участия потребителя начисляются девять процентов сверх процентной ставки, предусмотренной статьей 585, если законом или договором не предусмотрено иное. Доказательство нанесения меньшего ущерба не допускается.

Считаем необходимым изменить ст. 619 ГК РМ, установив одинаковый процент за просрочку исполнения денежных обязательств для потребителей и непотребителей.

Другой мерой договорной гражданско-правовой ответственности является неустойка.

Согласно части (1) ст. 624 ГК РМ неустойкой признается договорное положение, в соответствии с которым стороны производят предварительную оценку убытков и устанавливают, что в случае неисполнения обязательства должник обязан уплатить кредитору определенную денежную сумму или передать определенную вещь.

Согласно частям (1) и (2) ст. 625 ГК РМ соглашение о неустойке должно быть совершено в письменной форме, несоблюдение которой влечет недействительность неустойки.

Согласно части (3) ст. 626 ГК РМ в случае получения исполнения кредитор может требовать уплаты неустойки, только если он сохранил за собой это право при получении исполнения.

Часть (3) ст. 626 ГК РМ сформулирована нечётко: в ней не указано, каким способом и в какие сроки кредитор может сохранить за собой право требовать от должника уплаты неустойки при получении исполнения.

Считаем, что законодатель должен устранить этот пробел, изменив часть (3) ст. 626 ГК РМ, которая допускает неоднозначные толкования.

Неустойку можно подразделить на следующие виды. В зависимости от порядка установления неустойка подразделяется на:

1. договорную, которая устанавливается письменным соглашением сторон договора;
2. законную, которая устанавливается только законами;
3. смешанную, которая установлена законом, но размер которой согласно закону должен определяться соглашением сторон.

Законная неустойка установлена, в частности:

- а) частями (1) и (2) ст. 32 закона РМ «О защите прав потребителей»
- б) частью (11) ст. 37 закона РМ «О жилье».

Согласно части (1) ст. 32 закона РМ «О защите прав потребителей» за нарушение сроков, предусмотренных частью (1) статьи 18, продавец, исполнитель уплачивают потребителю за каждый день (час, если срок определен в часах) просрочки неустойку в размере 5 % цены продукта, услуги, действующей на день рассмотрения жалобы потребителя.

Согласно части (2) ст. 32 этого закона в случае нарушения установленных согласно статье 21 сроков начала и окончания оказания услуги (выполнения работы) или назначенных потребителем новых сроков исполнитель уплачивает потребителю за каждый день (час, если срок определен в часах) просрочки неустойку в размере 10 % цены услуги (работы).

Согласно части (11) ст. 37 закона РМ «О жилье» при найме жилья, относящегося к публичному жилищному фонду, наниматель в случае задержки платежа уплачивает пеню в размере 0,01 % не оплаченной в срок суммы, начиная с первого дня задержки платежа.

Законная неустойка установлена также частью (4) ст. 14 закона РМ «О кондоминиуме в жилищном фонде» (в редакции закона РМ № 37 от 19.03.2015 года). Согласно части (4) ст. 14 этого закона в случае неоплаты соответствующей услуги в срок, указанный в счете-фактуре, потребителю начисляется пеня за каждый день просрочки. Размер пени не может превышать средневзвешенную годовую процентную ставку по кредитам, предоставленным коммерческими банками в национальной валюте за год, зарегистрированную в предыдущем году и опубликованную в отчете Национального банка Молдовы.

Такой порядок определения размера пени неоправданно усложнен и непонятен потребителям коммунальных услуг. Считаем необходимым изменить эту норму и установить конкретный размер пени либо отменить эту норму, учитывая низкий жизненный уровень подавляющего большинства потребителей коммунальных услуг, а также то обстоятельство, что несвоевременная оплата коммунальных услуг влечет ответственность, установленную частью (1) ст. 619 ГК РМ. Вряд ли можно считать гуманным взыскание с потребителей, получающих пенсии в размере от 500 до 1500 лей, и проценты за просрочку исполнения денежных обязательств, установленную частью (1) ст. 619 ГК РМ, и пеню за просрочку оплаты этих же услуг, установленную частью (4) ст. 14 закона РМ «О кондоминиуме в жилищном фонде».

Смешанная неустойка (когда закон обязывает стороны установить пеню и определяет её предельный размер и обязывает стороны определить конкретный размер пени) предусмотрена частью (6) ст. 40 закона РМ «О тепловой энергии и продвижении когенерации». Согласно части (6) ст. 40 этого закона размер пени за просрочку оплаты поставленной тепловой энергии является предметом соглашения, однако не может превышать средневзвешенную годовую процентную ставку по новым кредитам, выданным в национальной валюте коммерческими банками в течение года, зафиксированную в предыдущем году и опубликованную в отчете Национального банка Молдовы. Считаем необходимым изменить часть (6) ст. 40 этого закона, установив конкретный предельный размер пени – 0,01 % от неоплаченной в срок суммы.

Смешанная неустойка установлена также законом РМ «О природном газе» от 23.12.2009 года № 123-XVIII [11] и законом РМ «Об электроэнергии» от 23.12.2009 года № 124-XVIII [12].

Деликтная ответственность установлена ст. 1398- 1431 ГК РМ.

Общие основания и условия деликтной ответственности установлены ст. 1398 ГК РМ.

Согласно части (1) ст. 1398 ГК РМ лицо, которое виновно совершило неправомерные действия по отношению к другому лицу, обязано возместить имущественный вред, а в предусмотренных законом случаях – также и моральный вред, причиненные действием или бездействием.

Согласно части (2) ст. 1398 ГК РМ вред, причиненный правомерными действиями или при отсутствии вины, подлежит возмещению только в случаях, прямо предусмотренных законом.

Считаем недостатком ст. 1398 ГК РМ отсутствие презумпции вины причинителя вреда и предлагаем дополнить ст. 1398 ГК РМ частью (1¹), согласно которой причинитель вреда обязан возместить вред, если не докажет, что вред причинен не по его вине. При этом следует учесть, что частью (1) ст. 602 ГК РМ установлена презумпция виновности должника, не исполнившего обязательство.

Согласно части (1) ст. 602 ГК РМ если должник не исполнил обязательство, он обязан возместить кредитору убытки, причиненные этим неисполнением, если не докажет, что обязательство не исполнено не по его вине.

Библиография.

1. Официальный монитор РМ № 82-86 от 22.06.2002 г.
2. Официальный монитор РМ № 126-131 от 27.06.2003 г.
3. Официальный монитор РМ № 60-65 от 14.03.2014 г.
4. Официальный монитор РМ № 178-184 от 11.07.2014 г.
5. Официальный монитор РМ № 94-97 от 17.04.2015 г.
6. Официальный монитор РМ № 131-138 от 29.05.2015 г.
7. «Большой юридический словарь» под ред. Сухарева А.Я., Крутских В.Е., Москва, 2004, стр. 541
8. «Большой юридический словарь» под ред. Сухарева А.Я., Крутских В.Е., Москва, 2004, стр. 130
9. Официальный монитор РМ № 130-134 от 21.06.2013 г.
10. Официальный монитор РМ № 160-162 от 07.09.2010 г.
11. Официальный монитор РМ № 23-24 от 12.02.2010 г.
12. Официальный монитор РМ № 23-24 от 12.02.2010 г.

ПЕНСИОННОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО ДОЛЖНО УЛУЧШИТЬ СОЦИАЛЬНУЮ ЗАЩИТУ БОЛЬШИНСТВА ГРАЖДАН.

Pension legislation should improve the social protection of the majority of citizens.

Сосна Борис,
*доктор права, доцент Европейского университета Молдовы и
Комратского госуниверситета,
ведущий научный сотрудник ИЮПИ АНМ,
член Российской Академии юридических наук*

Здоров Юрий,
магистр права

Греку Дойна,
*докторант Молдавского государственного университета,
преподаватель Молдавского государственного университета и
Европейского университета Молдовы*

Абстракт

В представленном материале авторами проводится анализ действующего пенсионного законодательства Республики Молдова.

Особую значимость представляет собой вопрос о тех недостатках, коллизиях и пробелах в нормах, регулирующих социальное обеспечение пенсионеров.

Авторы очень критично рассматривают теоретические и практические аспекты действующих норм пенсионного законодательства.

Ключевые слова: пенсия, пособие, социальная защита, пенсионное законодательство, социальное страхование, страховой стаж.

In its submission the authors of the analysis of the current pension legislation of the Republic of Moldova.

Of particular importance is the question of those deficiencies, conflicts and gaps in the rules governing the social security of pensioners.

The authors are very critical considering the theoretical and practical aspects of the existing rules of the pension legislation.

Tags: pensions, social security, pension legislation, social insurance, the insurance period.

В настоящее время в Республике Молдова проживает большое количество пенсионеров, размеры пенсий которых ниже минимального прожиточного минимума. Низкие размеры пенсий подавляющего большинства пенсионеров Республики Молдова являются прямым следствием применения закона РМ «О пенсиях государственного социального страхования».

Актуальность темы обусловлена необходимостью существенного изменения данного закона, который содержит различные условия определения размеров пенсий для государственных служащих, прокуроров и других привилегированных лиц и для подавляющего большинства лиц, не являющихся государственными служащими.

Закон содержит простой порядок расчета пенсий государственных служащих – 75 % от среднемесячного застрахованного дохода. Размеры пенсий рабочих и служащих определяются при помощи ряда сложных математических формул, содержащихся в Приложении 4 к закону РМ «О пенсиях государственного социального страхования». Применение этих хитроумных формул позволило назначить пенсионеру, проработавшему 30 лет, пенсию в размере 700 лей в месяц, а прокурору, проработавшему 25 лет, назначить пенсию в размере 7000 лей в месяц.

Одинаковая индексация больших и малых пенсий углубляет имущественное неравенство между пенсионерами, которым были назначены пенсии в размере 500-700 лей в месяц и между пенсионерами, которым назначены пенсии в размере 3000-7000 лей в месяц.

Периоды трудовой деятельности, в течение которых работодатели не платили взносы государственного социального страхования в пенсионный фонд, в страховой стаж не засчитываются. Таким образом, виновные бездействия работодателей и противоправное бездействие Национальной кассы социального страхования, обязанной применять к работодателям санкции, повлекли уменьшение пенсий многих работников.

Пенсии работающим пенсионерам не подлежат перерасчету, хотя взносы в пенсионный фонд удерживаются и из их заработной платы.

Цель статьи – дать общую характеристику пенсионного законодательства РМ, обратить внимание на его существенные недостатки и сформулировать предложения, направленные на устранение этих недостатков.

Пенсионное обеспечение в Республике Молдова регулируется следующими нормативными актами:

1. Законом РМ «О пенсионном обеспечении военнослужащих и лиц начальствующего и рядового состава органов внутренних дел» № 1544-XIII от 23.06.1993 года [1];

2. Законом РМ «О пенсиях государственного социального страхования» № 156-XIV от 14.10.1998 года [2];

3. Постановлением Правительства РМ № 929 от 15.08.2006 года «Об утверждении Положения о порядке выплаты пенсий в системе государственного социального страхования и социальных пособий».

4. Постановлением Правительства РМ № 417 от 03.05.2000 года «Об утверждении Положения о порядке исчисления и подтверждения страхового стажа для назначения пенсий» [3].

Закон РМ «О пенсионном обеспечении военнослужащих и лиц начальствующего и рядового состава органов внутренних дел» состоит из следующих 8 глав:

1. Глава I Общие положения;

2. Глава II Пенсии за выслугу лет;
3. Глава III Пенсии по инвалидности;
4. Глава IV Пенсии по случаю потери кормильца;
5. Глава V Исчисление пенсий;
6. Глава VI Назначение пенсий;
7. Глава VII Выплата пенсии;
8. Глава VIII Порядок перерасчета пенсии.

Данный закон устанавливает простой и понятный порядок назначения и исчисления пенсий.

Согласно ст. 3 закона на пенсионное обеспечение на условиях, установленных для военнослужащих срочной службы и их семей (если не оговорено иное), имеют право:

- а) партизаны и подпольщики, признанные таковыми действующим законодательством (кроме указанных в статье 4);

- б) рабочие и служащие соответствующих категорий, определяемых Правительством, ставшие инвалидами вследствие ранения, контузии, увечья или заболевания, связанного с пребыванием на военной службе в период второй мировой войны или на работе в районах боевых действий (на прифронтовых участках железных дорог, на сооружении оборонительных рубежей, военно-морских баз, аэродромов и т.д.), и их семьи;

- с) участники второй мировой войны, находившиеся в составе румынской армии, и их семьи;

- д) граждане, находившиеся в составе истребительных батальонов, взводов и отрядов защиты населения, и их семьи;

- е) военнообязанные, призванные на учебные, проверочные или специальные сборы, и их семьи;

- ф) работники военизированной охраны, не подлежащие государственному социальному страхованию, и их семьи.

Пункт с) ст. 3 закона предоставил право на пенсию участникам второй мировой войны, находившимся в составе румынской армии, и их семьям. По буквальному смыслу право на пенсию имеют все лица, находившиеся в составе румынской армии, от солдата до генерала.

Согласно ст. 14 закона пенсия за выслугу лет назначается в следующих размерах:

- а) военнослужащим, исполнявшим службу по контракту, лицам начальствующего и рядового состава органов внутренних дел, имеющим выслугу, установленную пунктом а) статьи 13, – 50 %, а уволенным в отставку по возрасту или болезни – 55 % соответствующих сумм денежного довольствия; за каждый полный год выслуги сверх установленной пунктом а) статьи 13 – 3 % соответствующих сумм денежного довольствия, но всего не более 75 % этих сумм;

- б) военнослужащим, исполнявшим службу по контракту, лицам начальствующего и рядового состава органов внутренних дел, имеющим общий трудовой стаж не менее 25 календарных лет, из которых военная служба или служба в органах внутренних дел составляет не менее 12 лет 6 месяцев (пункты б), с) и д) статьи 13): за общий трудовой стаж 25 лет – 50 % и за каждый полный год стажа сверх 25 лет – 1 % соответствующих сумм денежного довольствия или заработной платы, но всего не более 75 % этих сумм.

Установленные ст. 14 закона размеры пенсий за выслугу, по крайней мере, обеспечивают минимальный прожиточный минимум получателям этих пенсий.

Согласно ст. 16 закона размеры пенсий за выслугу лет увеличиваются участникам боевых действий в мирное время, необоснованно репрессированным лицам и их семьям.

Несомненным достоинством закона является также простой и понятный порядок исчисления пенсий, установленный ст. 44 и 45 закона.

Согласно части (1) ст. 44 закона военнослужащим, исполнявшим службу по контракту, лицам начальствующего и рядового состава органов внутренних дел и их семьям пенсия исчисляется из их денежного довольствия.

Согласно части (2) ст. 44 закона исчисление пенсии указанным лицам производится из окладов по должности, воинскому или специальному званию, процентной надбавки за выслугу лет, получаемых ими перед увольнением, а также из среднемесячного уровня других вознаграждений, выплат, надбавок и доплат, получаемых ими за последний год службы, за

исключением выплат, носящих компенсационный характер, и единовременного денежного вознаграждения в размере годового денежного довольствия.

Законом предусмотрен и перерасчет пенсий.

Согласно части (1) ст. 51 закона при наступлении обстоятельств, влекущих изменение размеров пенсий, назначенных военнослужащим срочной службы и их семьям, перерасчет пенсий производится в сроки, установленные Законом о пенсиях государственного социального страхования в Республике Молдова.

Согласно части (2) ст. 51 закона перерасчет пенсий военнослужащим, исполнявшим службу по контракту, лицам начальствующего и рядового состава органов внутренних дел и их семьям производится с первого числа месяца, следующего за месяцем, в котором наступили обстоятельства, влекущие изменение размера пенсии. При этом, если пенсионер приобрел право на повышение пенсии, то разница в пенсии может быть выплачена ему не более чем за 12 прошедших месяцев.

Закон РМ «О пенсиях государственного социального страхования» № 156-XIV от 14.10.1998 года (далее – закон) состоит из следующих 7 глав и 5 Приложений.

1. Глава I Основные положения.
2. Глава II Пенсии.
3. Глава III Назначение пенсий.
4. Глава IV Выплата пенсий.
5. Глава V Пенсионный возраст и страховой стаж.
6. Глава VI Пенсии некоторым категориям граждан.
7. Глава VII Заключительные и переходные положения.

Неотъемлемой частью закона являются следующие 5 Приложений:

1. Приложение 1 Формула для исчисления среднемесячного застрахованного дохода,
2. Приложение 2 Формулы для исчисления размеров пенсий по возрасту,
3. Приложение 3 Формулы для исчисления размеров пенсий по инвалидности,
4. Приложение 4 Формулы для исчисления размеров пенсий по возрасту в соответствии с частью (1) статьи 53,
5. Приложение 5 Формулы для исчисления размеров пенсии по инвалидности в соответствии с частью (2) статьи 54.

Лиц, попадающих под действие этого закона, можно подразделить на 2 основные категории:

- 1) привилегированных лиц, которые перечислены в ст. 43, 44, 46, 46² закона;
- 2) непривилегированных лиц, т.е. большинство простых граждан, не относящихся к привилегированным лицам, т.е. не являющихся депутатами Парламента РМ, членами Правительства РМ, государственными служащими, прокурорами, местными выборными лицами.

Для привилегированных лиц установлен простой порядок определения размера пенсий и более высокие размеры пенсий.

Согласно части (1) ст. 43 закона застрахованное лицо, осуществлявшее не менее двух лет полномочия депутата в Парламенте, в том числе в Верховном Совете Молдавской ССР двенадцатого созыва, за исключением лиц, полномочия которых были приостановлены досрочно за участие в работе антиконституционных органов и совершение действий, противоречащих Конституции и действующему законодательству, либо занимавшее не менее двух лет оплачиваемые должности в Верховном Совете Молдавской ССР предыдущих созывов, достигшее пенсионного возраста, указанного в части (1) статьи 41, и подтверждающее страховой стаж, предусмотренный в частях (1) и (1¹) статьи 42, имеет право на пенсию, исчисленную в размере 42 % суммы всех месячных застрахованных выплат действующему депутату по соответствующей должности (должностям), которую оно занимало в Парламенте.

Согласно части (2) ст. 43 закона застрахованное лицо, осуществлявшее не менее двух лет полномочия члена Правительства, достигшее пенсионного возраста, указанного в части (1) статьи 41, и подтверждающее страховой стаж, предусмотренный в частях (1) и (1¹) статьи 42, имеет право на пенсию, исчисленную в размере 42 % суммы всех месячных

застрахованных выплат действующему члену Правительства по соответствующей должности, которую оно занимало в Правительстве.

Согласно части (3) ст. 43 закона указанным в частях (1) и (2) лицам пенсия по инвалидности I и II группы назначается в размере 42 % суммы всех месячных страховых выплат депутату или члену Правительства по соответствующей должности (должностям), которую они занимали в Парламенте или Правительстве.

Пенсии по инвалидности лицам, не относящимся к привилегированным лицам, исчисляются в соответствии с Приложением 3 Формулы для исчисления размеров пенсии по инвалидности, согласно которым размеры пенсий дифференцированы в зависимости от группы инвалидности.

Весьма льготные условия назначения и исчисления пенсий установлены и для государственных служащих.

Согласно части (1) ст. 44 закона застрахованное лицо со статусом государственного служащего, имеющее страховой стаж, предусмотренный в частях (1) и (1¹) статьи 42, и подтверждающее не менее 15 лет страхового стажа на государственной службе, пользуется правом на пенсию при достижении возраста, предусмотренного в части (2) настоящей статьи. Пенсия исчисляется в размере 75 % среднемесячного застрахованного дохода, определяемого в соответствии со статьей 45 закона.

Согласно части (2) ст. 44 закона до 1 июля 2016 года для государственных служащих устанавливается пенсионный возраст 59 лет и 6 месяцев для мужчин и 54 года и 6 месяцев для женщин, а с 1 июля 2016 года до 1 июля 2017 года 60 лет для мужчин и 55 лет для женщин.

Пенсии местным выборным лицам назначаются на условиях, установленных ст. 46 закона.

Согласно части (1) ст. 46 закона застрахованное лицо, которое не менее 8 лет занимало должность председателя, заместителя председателя района (уездного совета, районного исполнительного комитета), примара (председателя городского, сельского совета), достигшее пенсионного возраста, указанного в части (1) статьи 41, и подтверждающее страховой стаж, предусмотренный в частях (1) и (1¹) статьи 42, имеет право на пенсию, исчисленную в размере 75 % суммы всех месячных страховых выплат лицу, занимающему соответствующую должность. Сумма всех месячных страховых выплат устанавливается на момент назначения пенсии. Застрахованное лицо со статусом государственного служащего, имеющее страховой стаж, предусмотренный в частях (1) и (1¹) статьи 42, и подтверждающее не менее 15 лет страхового стажа на государственной службе, пользуется правом на пенсию при достижении возраста, указанного в таблице 6.

Прокурорам также назначаются пенсии на льготных условиях, как с точки зрения пенсионного возраста, так и с точки зрения размеров пенсий и порядка их исчисления.

Согласно части (1) ст. 46² закона застрахованное лицо, достигшее возраста, указанного в части (2), и подтверждающее страховой стаж, предусмотренный в части (3), из которого не менее 15 лет в должности прокурора, имеет право на пенсию, исчисленную в размере 75 % суммы всех месячных страховых выплат действующему прокурору в последней занимаемой должности.

Согласно части (2) ст. 46² закона с 1 июля 2015 года до 1 июля 2016 года для прокуроров устанавливается пенсионный возраст 52 года 6 месяцев как для мужчин, так и для женщин, а с 1 июля 2016 года до 1 июля 2017 года – 53 года как для мужчин, так и для женщин.

Пенсионный возраст для лиц, не относящихся к лицам, перечисленным в ст. 43, 44, 46 46² закона, установлен ст. 41 закона.

Согласно части (1) ст. 41 закона право на пенсию по возрасту имеют мужчины, достигшие возраста 57 лет. Исключение из этого правила установлено частями (2) и (3) ст. 41 закона.

Согласно части (2) ст. 41 закона женщины, родившие и воспитавшие пятерых и более детей, имеют право на пенсию по возрасту по достижении возраста 54 года.

Согласно части (3) ст. 41 закона начиная с 1 января 1999 г. пенсионный возраст для лиц, занятых на работах с особо вредными и особо тяжелыми условиями труда

(предусмотренных Списком № 1 производств, работ, профессий, должностей и показателей, дающих право на пенсию по возрасту на льготных условиях, утвержденным Постановлением Правительства № 822 от 15 декабря 1992 года), устанавливается для мужчин - 50 лет и 9 месяцев, для женщин - 45 лет и 9 месяцев. В каждом последующем году он будет увеличиваться на 9 месяцев. С 1 января 2004 г. для лиц указанной категории устанавливается пенсионный возраст для мужчин - 54 года, для женщин - 49 лет.

Для приобретения права на полную пенсию по возрасту работник, достигший пенсионного возраста, установленного частями (1) – (3) ст. 41 закона, должен иметь страховой стаж, продолжительность которого установлена частями (1¹) и (2) ст. 42 закона. Согласно части (1) ст. 42 закона право на полную пенсию по возрасту имеют женщины, продолжительность страхового стажа которых не менее 30 лет.

Согласно части (1¹) ст. 42 закона начиная с 1 июля 2011 года необходимый страховой стаж для назначения пенсии по возрасту устанавливается для мужчин 30 лет и 6 месяцев. В каждом последующем году страховой стаж увеличивается, пока не достигнет 35 лет, согласно таблице 5¹.

Начиная с 1 июля	Страховой стаж
2011 г.	30 лет 6 месяцев
2012 г.	31 год
2013 г.	31 год 6 месяцев
2014 г.	32 года
2015 г.	32 года 6 месяцев
2016 г.	33 года
2017 г.	33 года 6 месяцев
2018 г.	34 года
2019 г.	34 года 6 месяцев
2020 г.	

Таким образом, в период с 1 июля 2015 года до 1 июля 2016 года право на полную пенсию по возрасту имеют мужчины, продолжительность страхового стажа которых составляет 32 года 6 месяцев. Для получения полной пенсии по возрасту в период с 1 июля 2016 года до 1 июля 2017 года мужчина должен иметь страховой стаж не менее 33 лет.

Согласно ст. 1 закона страховой стаж - это сумма периодов трудовой деятельности, в течение которых взносы государственного социального страхования вносились в пенсионный фонд.

Следовательно, периоды трудовой деятельности, в течение которых взносы государственного социального страхования не вносились в пенсионный фонд, не включаются в страховой стаж и не учитываются при назначении пенсий.

На практике нередко встречаются случаи неуплаты отдельными предприятиями взносов государственного социального страхования в пенсионный фонд, что приводит к уменьшению размеров и без того невысоких пенсий.

Таким образом, нарушения, допущенные администрацией предприятий, влекут негативные имущественные последствия для работников, которые не обязаны уплачивать эти взносы.

Положения закона о невключении в страховой стаж периодов трудовой деятельности, в течение которых работодатели не уплачивали взносы государственного социального страхования в пенсионный фонд, являются законными только по форме. Согласно пункту о) части (2) ст. 10 Трудового кодекса Республики Молдова № 154-XV от 28.03.2003 года (далее – ТК РМ), согласно которому работодатель обязан осуществлять обязательное социальное и медицинское страхование работников в порядке, предусмотренном действующим законодательством [4].

Нарушения пункта о) части (2) ст. 10 ТК РМ, т.е. неуплату отдельными работодателями взносов государственного социального страхования в пенсионный фонд, могла бы реально предотвратить Национальная касса социального страхования, если бы её должностные лица надлежащим образом исполняли свои обязанности, т.е. применяли часть (2) ст. 294¹ Кодекса

Республики Молдова о правонарушениях № 218-XVI от 24.10.2008 года (далее – КоП РМ) [5].

Согласно части (2) ст. 294¹ КоП РМ неперечисление, несвоевременное или неполное перечисление взносов обязательного государственного социального страхования влечёт наложение штрафа на должностных лиц в размере от 30 до 50 условных единиц.

Согласно ст. 412 КоП РМ протоколы о правонарушениях, предусмотренных ст. 294¹ КоП РМ, составляют должностные лица Национальной кассы социального страхования и направляют их в суд для решения вопроса о применении наказания.

Если бы Национальная касса социального страхования применила часть (2) ст. 294¹ КоП РМ в полном объеме, бюджет был бы пополнен взысканными штрафами, а нарушения прав трудящихся были бы устранены.

Закон не должен возлагать негативные последствия нарушения на лицо, которое не совершило нарушение. По общепринятым правилам ответственность должен нести нарушитель.

В целях защиты прав пенсионеров, которые не должны страдать от нарушений, допущенных работодателями, предлагаем:

1. внести изменения в закон РМ «О пенсиях государственного социального страхования», установив, что в страховой стаж включаются все периоды трудовой деятельности;

2. предоставить Национальной кассе социального страхования право в бесспорном порядке взыскивать неуплаченные взносы государственного социального страхования в пенсионный фонд, независимо от сроков их уплаты;

3. увеличить размер штрафа за неуплату этих взносов.

Согласно части (2) ст. 42 закона специальный стаж, приобретенный на работах с особо вредными и особо тяжелыми условиями труда, дающий право на пенсию лицам, указанным в части (3) статьи 41, устанавливается для мужчин - 10 лет, для женщин - 7 лет и 6 месяцев.

Для лиц, не относящихся к лицам, перечисленным в ст. 43, 44, 46 46¹ закона, исчисление пенсии по возрасту в настоящее время производится в соответствии с частью (1) ст. 53, ст. 16 закона и Приложениями 1, 2, 4 к закону.

Согласно части (1) ст. 53 закона размер пенсии по возрасту определяется как сумма пенсий за период, предшествовавший дню вступления в силу настоящего закона, и период, последовавший за указанной датой. Формула для исчисления размера такой пенсии приводится в Приложении 4, являющемся неотъемлемой частью настоящего закона.

В Приложении 4 к закону формулы для исчисления размеров пенсий по возрасту в соответствии с частью (1) статьи 53 размер пенсии по возрасту определяется как сумма пенсии, исчисленной за период до 01.01.1999 года (до дня вступления в силу закона № 156-XIV от 14.10.1998 года) и после вступления в силу закона.

При этом размер пенсии за период после 01.01.1999 года определяется в соответствии с частями (1)-(4) ст. 16 закона и Приложения 2 к закону.

Согласно части (1) ст. 16 закона размер полной пенсии по возрасту определяется из расчета 1,4 % среднемесячного застрахованного дохода, указанного в статье 8, за каждый год необходимого страхового стажа, предусмотренного в частях (1) и (1¹) статьи 42.

Согласно части (2) ст. 16 закона лицу, имеющему страховой стаж свыше необходимого страхового стажа, предусмотренного в частях (1) и (1¹) статьи 42, за каждый год свыше необходимого страхового стажа размер полной пенсии увеличивается на два процента от среднемесячного застрахованного дохода.

Согласно части (3) ст. 16 закона если застрахованное лицо, имея право на пенсию в соответствии с частью (1) статьи 15, не реализовало его, размер пенсии увеличивается на два процента от среднемесячного застрахованного дохода за каждый страховой год, отработанный после достижения установленного пенсионного возраста.

Согласно части (4) ст. 16 закона формулы для исчисления размеров пенсий по возрасту приведены в приложении 2, являющемся неотъемлемой частью настоящего закона.

Согласно Приложению 2 к закону Формулы для исчисления размеров пенсий по возрасту размер пенсии по возрасту зависит от продолжительности страхового стажа, от среднемесячного застрахованного дохода и других показателей.

При этом размер среднемесячного застрахованного дохода определяется согласно Приложению 1 к закону Формула для исчисления среднемесячного застрахованного дохода.

Порядок исчисления и подтверждения застрахованного дохода установлен ст. 52 закона, которая гласит: «В застрахованный доход, имевший место до введения индивидуального учета, включаются все виды оплаты труда, премии, иные выплаты, на которые начислялись взносы, все виды оплаты труда в коллективных хозяйствах, натуральная оплата.

Виды доходов, на которые не начисляются взносы, определяются Правительством.

Застрахованный доход подтверждается документами, выданными предприятиями, организациями, учреждениями, в которых работали застрахованные лица, или вышестоящими органами, а также архивами. Указанные документы оформляются в порядке, установленном Правительством.

В случае невозможности представления справки о застрахованном доходе в связи с тем, что не сохранились документы на предприятиях, в учреждениях, в государственных или общественных организациях, в их вышестоящих органах, а также в архивах, данные месяцы заменяются таким же числом непосредственно предшествующих им отработанных месяцев.

В случае невозможности представить справку о заработной плате в связи с тем, что документы не сохранились по причине стихийных бедствий или других чрезвычайных ситуаций (пожар, наводнение, вооруженный конфликт и др.), размер пенсии может быть исчислен из расчета месячной заработной платы работника соответствующей профессии и квалификации в данной отрасли на дату назначения пенсии (по данным Министерства экономики и торговли)».

Размер пенсии за период до 01.01.1999 года, определяется в соответствии с частями (2)-(4) Приложения 4 к закону, определяется с учётом многих факторов, в том числе и от таких, как среднемесячная заработная плата по стране за год, предшествовавший году выхода на пенсию, определенная для каждой категории получателей, а в случае назначения пенсии в период с 1 января по 31 марта включительно – среднемесячная заработная плата по стране, из расчета которой выплачивались взносы за год, предшествовавший году назначения пенсии, и индивидуальный коэффициент пенсионера.

Определение «индивидуальный коэффициент пенсионера» дано в части (3) Приложения 4 к закону, согласно которому индивидуальный коэффициент пенсионера представляет собой отношение суммы его заработной платы за любые 60 месяцев подряд (независимо от длительности перерывов в работе) из последних пятнадцати лет работы перед вступлением в силу настоящего закона и суммы средней заработной платы по стране за этот период, однако он не может превышать 5,0. Если трудовой стаж составляет менее 60 месяцев, индивидуальный коэффициент определяется за фактически отработанное время и берется в расчет в размере, не превышающем 2,0.

Часть (1) ст. 53 закона и Приложение 4 к закону противоречат ст. 4 и 8 закона, согласно которым размеры пенсии по возрасту должны зависеть только от размеров застрахованного дохода каждого пенсионера, но не от среднемесячной заработной платы по стране.

Часть (3) Приложения 4 к закону необоснованно ограничивает индивидуальный коэффициент пенсионера, а тем самым и размеры пенсий рабочим и служащим.

Полагаем необходимым отменить приложение 4 к закону и установить более простой порядок определения размера пенсий, исходя исключительно из размера заработной платы конкретного работника без учёта среднемесячной заработной платы по стране.

Библиография.

1. Монитор Парламента РМ № 7 от 30.07.1993 г.
2. Официальный монитор РМ № 42-44 от 12.03.2004 г.
3. Официальный монитор РМ № 54-56 от 12.05.2000 г.
4. Официальный монитор РМ № 159-162 от 29.07.2003 г.
5. Официальный монитор РМ № 3-6 от 16.01.2009 г.

ОСОБЕННОСТИ СУДЕБНОЙ ПРАКТИКИ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА ПРИ РАССМОТРЕНИИ ДЕЛ СВЯЗАННЫХ С ЛИШЕНИЕМ РОДИТЕЛЬСКИХ ПРАВ.

Features jurisprudence of the European Court of Human Rights in cases relating to the deprivation of parental rights.

Сосна Борис,

*доктор права, доцент Европейского университета Молдовы и
Комратского госуниверситета,
ведущий научный сотрудник ИЮПИ АНМ,
член Российской Академии юридических наук*

Арсени Игорь,

*магистр права, заведующий кафедрой «Частное право»,
Юридический факультет,
Комратский государственный университет, Республика Молдова.*

Сосна Александр,

*доктор права, преподаватель Молдавского государственного университета,
член Российской Академии юридических наук*

Абстракт

В настоящей статье авторами проводится анализ наиболее распространенных дел Европейского суда по правам человека связанных лишением родительских прав. В частности раскрывается понятие «лишение родительских прав» через призму постановлений Европейского суда по правам человека. Так же на основании проведенного анализ выявлены основные проблемы применения национальными судами законодательства о лишении родительских прав, а так же предлагаются собственные пути решения выявленных проблем.

Ключевые слова: лишение родительских прав, биологический родитель, ребенок, родство, семья, судебная практика.

In this article the author analyzes the most common cases of the European Court of Human Rights related to the deprivation of parental rights. Specifically disclosed the concept of «deprivation of parental rights» through the prism of judgments of the European Court of Human Rights. Just based on our analysis of the main problems the application of national legislation by the courts of the deprivation of parental rights, as well as offer their own solutions to the problems identified.

Keywords: deprivation of parental rights, the biological parent, child, kinship family, litigation.

В целях всестороннего изучения института лишения родительских прав и его правовых последствий нами было принято решение о целесообразности исследования особенностей судебной практики Европейского суда по правам человека при рассмотрении дел связанных с лишением родительских прав, с целью проведения сравнительно-правового анализа рассмотрения данной категорий дел национальными судебными инстанциями, а так же Европейским судом по правам человека, а так же обращение внимания на основные ошибки, допускаемые национальными судами при рассмотрении дел о лишении родительских.

По нашему мнению исследования особенностей правосудия по делам о лишении прав родителей Европейского суда по правам человека дает возможность выявить все правовые и процессуальные недостатки рассмотрения данной категории дел национальными судами и на основании данных недостатков разработать и внедрить собственные механизмы реализации норм материального и процессуального законодательства на национальном уровне регулирующих порядок рассмотрения и разрешения дел о лишении родительских прав.

В связи с изложенным рассмотрим самые известные дела, связанные с лишением или ограничением прав родителей рассмотренные и разрешенные в практике Европейского суда по правам человека.

1. Назаренко против Российской Федерации (Nazarenko v. Russia) (жалоба №39438/13).

Постановлением Европейского суда по правам человека от 16.07.2015г. [1, с. 24-25] было признано нарушение ст.8 Европейской конвенций о защите прав человека и основных свобод. Анатолий Назаренко был лишен родительских прав и возможности общения с дочерью, поскольку не являлся ее биологическим отцом. Суд установил нарушение ст.8

Конвенций (право на уважение частной и семейно жизни) в остальной части не стал рассматривать жалобу (нарушение ст.6 и ст. 13 Конвенций).

Фактическая сторона дела. Назаренко в совместном браке вместе со своей супругой воспитывал несовершеннолетнюю дочь 2007 года рождения. Брак был, расторгнут в 2010 году, а супругам суд установил возможность попеременно проживать и общаться с ребенком. После супруги обратились в судебную инстанцию каждый со своим иском требованием об определении места жительства дочери. В 2011 году суд определил место жительства дочери с матерью, однако Назаренко отказался возвращать дочь матери, ссылаясь на то, что новый сожитель матери совершает насилие над ребенком. Эксперты и орган опеки и попечительства настаивали на том, чтоб ребенка оставили с отцом, поскольку девочка была привязана больше к отцу и который создал ей все необходимые условия для ее всестороннего развития. Вскоре мать похитила у отца дочь и не дает ему возможности видится с ней. По факту предполагаемого насилия и жестоко обращения с ребенком было начато уголовное преследование, которое 2013 было прекращено из-за отсутствия достаточных доказательств. 2012 году супруга оспорила в суде отцовство Назаренко, который постановил, что он не является биологическим отцом ребенка. В 2013 году суд лишил Назаренко родительских прав в отношении дочери. Данное решение было оспорено в Верховном суде Российской Федерации, которое было оставлено без изменения. Назаренко был лишен общения с ребенком, его имя было исключено из свидетельства о рождении ребенка, а фамилия ребенка была изменена.

Доводы заявителя жалобы: Назаренко утверждал, что нарушена ст.8 Конвенции (право на уважение частной и семейно жизни) и пожаловался на лишения его родительских прав, и невозможности общаться с дочерью и защищать ее интересы. Так же он ссылаясь на нарушение ст.6 (право на справедливое судопроизводство) и ст. 13 (право на эффективное средство защиты) Конвенций, поскольку не его не известили надлежаще о месте и дате рассмотрения дела в кассационной инстанции в февраля 2013 года.

Доводы государства - ответчика: Российская сторона пояснила, что закон разрешает общение с ребенком близким родственникам (родители, дедушка, бабушка), а Назаренко был лишен родительских прав, что не давало ему возможности общаться с ребенком. Но так, же было сказано, что заявитель никогда не обращался в суд с требованием предоставления ему возможности общаться с ребенком.

Доводы суда и вопросы права: Суд посчитал, что российские власти не смогли поддержать сложившиеся семенные связи между отцом и ребенком, который эмоционально привязался к отцу. По мнению судей, ребенок родился в зарегистрированном браке, а установленный позднее факт отсутствия биологической родства, не подтверждает факт отсутствия семейной связи. Это вопрос не столько биологий сколько, межличностных отношений. Так же судьи посчитали, что полное исключение отца из жизни ребенка после отмены отцовства не отвечает интересам ребенком. Отдельно было отмечено, что семейное законодательство нарушает как интересы ребенка, так и родителей, поскольку лица, которые не являются близкими родственниками, но осуществляли длительное время заботу за ребенком, не могут требовать общения с ребенком. Данные законодательные установки судьи посчитали неверными, поскольку такого рода дела должны рассматривать государством отдельно с учетом интересов ребенка, независимо от наличия или отсутствия биологических связей, с тем, кто длительное время осуществлял за ребенком заботу и уход. В частности в решении приводятся примеры законодательства некоторых европейских стран, по данным вопросам. Так в частности французское законодательство устанавливает, что отношение между ребенком и другим лицом устанавливается, не зависимо от родственных отношений, а лишь на основании воспитания и заботе о ребенке и если между ними существует эмоциональная привязанность. В германском гражданском законодательстве закреплено право общение любого человека с ребенком, если оно ранее несло ответственность за него и такое общение отвечает интересам ребенка. Британское законодательство о детях дает право требовать контакта с ребенком супругам, в том числе приемным, а так же любому другому лицу, с которым ребенок жил совместно в одном доме не менее года, а другому иному лицу не менее трех лет.

Постановление суда: Заявление Назаренко является приемлемым. Констатировать нарушение ст. 8 Конвенции (право на уважение частной и семейной жизни). Относительно возмещения справедливой компенсации требований от заявителя не поступало.

2. *Салгуйэро да Сильва Моута против Португалии (Salguiero da Silva Mouta v. Portugal) жалоба №33290/96.* Постановлением Европейского суда по правам человека от 21.12.1999г. [2, с. 20-21] было признано нарушение ст. 14 (дискриминация по половому признаку) в сочетании с нарушением ст.8 (право на уважение частной и семейной жизни) Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Моута был лишен родительских прав и ограничен в общении с ребенком, по причине «нетрадиционной сексуальной ориентации».

Фактическая сторона дела. После расторжения брака заявитель стал проживать с мужчиной. На основании подписанного с супругой соглашения он имел право видеться с дочерью. Но супруга постоянно препятствовала и ограничивала заявителю в общении с ребенком. Тогда он обратился в суд с требованием о передачи опеки над ребенком ему. Требование заявителя были удовлетворены судом полностью, и опека над ребенком перешла к отцу. Но Апелляционный суд отменил решение суда и девочку вернул матери, свое решение суд обосновал, что заявитель является гомосексуалистом и ограничил его в родительских правах в отношении ребенка. В своем решении Апелляционный суд отметил, что в такой обстановке отец не обеспечит интересы ребенка, поскольку проживает совместно с другим мужчиной, а так же указал, что ребенок должен воспитываться в «традиционной португальской семье», а гомосексуальность это отклонение от общих традиций, и влечет за собой помещение ребенка в аномальные условия. Главным доводом Апелляционного суда при вынесении решения послужил тот, факт, что заявитель является гомосексуалистом. В связи с этим суд пришел к выводу, что этот факт служит основанием для ограничения заявителя в родительских правах, в том числе возможности видится с ребенком и участвовать в воспитании его дочери.

Доводы заявителя жалобы: Заявитель указал, что решение Апелляционного суда было вынесено в пользу его жены, поскольку он относится к числу людей нетрадиционной ориентации (гомосексуалист). Так же он отметил, что он имеет хороший заработок, создал все необходимые условия для полноценного развития дочери. Так же решение суда о передачи дочери под опеку матери является необоснованным вмешательством в его право на уважение частной и семейной жизни, а так же на дискриминацию по половому признаку. В связи с этим он считает, что нарушены ст. 14 (запрещение дискриминации) и ст. 8 (право на уважение частной и семейной жизни).

Доводы государства - ответчика: Власти посчитали, что решение суда является обоснованным и соответствует нормам национального законодательства и в частности интересам ребенка, поскольку на самом деле заявитель является гомосексуалистом, что является «нетрадиционным для португальских семей». Нетрадиционность отца и та атмосфера, в которой живет ребенок, может отрицательно повлиять на психическую и нравственную целостность ребенка. В этом случае целесообразным было решение суда отдать под опеку дочь матери.

Доводы суда и вопросы права: Суд указал, что нормы ст. 8 Конвенции распространяется на решение национальных судов, принимающих решение по поводу опеки ребенка при разводе или раздельном проживании родителей. По мнению суда, апелляционный суд, исследуя фактические и правовые стороны данного дела, правильно исходил из интересов ребенка. Судьи обратили внимание, на тот факт, что апелляционный суд при вынесении решения о передачи полномочий по опеки за ребенком, ввел новый фактор, что заявитель является гомосексуалистом и проживает совместно с другим мужчиной. В результате этого судом была зафиксирована разница по отношению к отцу и матери ребенка по сексуальному признаку, что подпадает под действие ст. 14 Конвенции. Так же судом были выявлены в решении апелляционного суда ряд неформальных высказываний: «ребенок должен воспитываться в традиционной португальской семье», «нет необходимости исследовать и доказывать является ли гомосексуализм заболеванием или сексуальной ориентацией», «в любом случае ненормально будет, если ребенок будет расти и воспитываться в тени ненормальных». Как было отмечено судьями, речь не идет о неудачно

высказанных формулировках, а главным и решающим фактором в данном случае при вынесении решения послужила сексуальная ориентация заявителя, то есть, что он является гомосексуалистом. Это так же подтверждается, тем, что в решении апелляционной инстанции было указано, что отец должен вести себя с дочерью так, чтоб она не догадалась и не понимала, что отец живет с другим мужчиной как муж с женой. Так же суд отметил, что отец имеет лучшие финансовые возможности, чем мать, поэтому создал для дочери более благоприятные условия для проживания и развития. Ориентация заявителя не является препятствием и ограничением в осуществление его родительских прав, поскольку это никак не влияет на развитие ребенка, как нравственной, так и с психологической точки зрения.

Постановление суда: Жалоба заявителя была признана приемлемой. Суд констатировал нарушение ст. 14 и ст. 8 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Относительно возмещения справедливой компенсации требований от заявителя не поступало.

3. Хаас против Германии (Hasse v. Germany) жалоба №11057/03. Постановлением Европейского суда по правам человека от 08.04.2004г. [3, с. 23-25], было констатировано нарушение ст. 8 (уважения права на частную и семейную жизнь) Европейской конвенций о защите прав человека и основных свобод. По данному делу обжалуется законность постановления суда о лишении родительских прав и ограничении в общении с детьми.

Фактическая сторона дела. Заявители на момент подачи в суд жалобы состояли в законном браке, в котором у них родилось четверо детей. В 2001 заявители обратились к властям с просьбой о выплате им пособия на содержание детей. В связи с этим эксперт-психолог провел обследование жилищных и иных условий заявителей. В результате проведенного обследования эксперт-психолог установил о необходимости отобрания детей у родителей и помещения их под специальную опеку в учреждение для несовершеннолетних, в связи с тем, что родители не создают благоприятных условий для их проживания и не правильно воспитывают их. В этот же день в участковый суд с ходатайством обратилось учреждение по несовершеннолетним о необходимости вынесения приказа о лишении родительских прав. Суд принял такой приказ и лишил заявителей родительских прав. В постановлении суда было отмечено, что «родители неспособны обеспечить своим детям нормальный уход, надлежащее воспитание, а так же грубо и жестоко относятся со своими детьми и тем самым создают угрозу их полноценному развитию». Дети были отобраны в тот же день, когда было постановлено решение суда. Так же на следующий день суд вынес еще одно решение, которым ограничил родителей любых контактов, в том числе доступа к детям. Заявители обжаловали данные решения в вышестоящую судебную инстанцию, которая оставила без изменения, ранее вынесенные решения суда. 2002 году заявители обратились в Конституционный суд Германии с жалобой, который отменил ранее вынесенные решения судов, поскольку они нарушали права заявителей на семейную жизнь и направил дело на новое рассмотрение в участковый суд. В 2003 году участковый суд после серий судебных разбирательств данного дела, вынес решение, которым снова лишил родительских прав родителей и лишил их возможности общаться с детьми, а дети продолжали жить отдельно от родителей.

Доводы заявителей жалобы: Заявители обратили внимание, что суды неправомерно и незаконно лишили их родительских прав, на том основании, что эксперт-психолог установил несоответствие условий проживания и неправильное воспитание детей интересам детей. Так же было отмечено, что судами было проигнорировано решение Конституционного суда Германии, в котором отмечалось не возможность лишения родительских прав на тех обстоятельствах, что «отсутствуют условия или неправильное воспитание». В частности главным явилось в данном случае не достаточность исследования данного вопроса. А лишение родительских прав в данном случае не преследовала главной цели, создание благоприятных условий для детей и ограничение их от недобросовестных родителей, поскольку родители не были уличены в том, что создают опасность для своих детей и не выполняют родительских прав. В связи с этим заявители считают, что нарушено их право гарантированное ст. 8 Конвенции, т.е. право на уважение частной и семейной жизни.

Доводы государства - ответчика: Власти, отметили, что заявители не использовали все способы защиты, предусмотренные национальным законодательством, поскольку

заявители не обратились в Апелляционный суд для обжалования решения нижестоящего суда, поэтому не исчерпали всевозможные внутригосударственные механизмы защиты и в связи с этим их нельзя считать рассматривать в качестве жертв нарушения Конвенции. Так же было отмечено, что вынесенное решение Конституционного суда в 2002 году, можно было рассматривать в качестве акта, который признавал факт нарушения ст. 8 Конвенции, но данное решение не имело никакого правового эффекта и не мог рассматриваться как способом восстановления нарушенных прав заявителей.

Доводы суда и вопросы права: Судом было отмечено, что имело место нарушение ст. 8 Конвенций, так как имело место вмешательство в семейную жизнь заявителей, посредством принятого судом решения в отношении заявителей, которым было ограничены их родительские права, и они были ограничены в общении со своими детьми. Такое вмешательство было предусмотрено законодательством государства - ответчика, и имело целью защитить «нравственность и здоровье», «права и интересы» детей. Европейский суд посчитал, что никаких существенных оснований для лишения заявителей родительских прав не было, а так же заявители не были привлечены надлежаще к участию в деле и принятию решения судом. Было установлено так же, что не было никакой крайней необходимости в лишении родительских прав и запрет на свидание с детьми, так как никакой опасности нарушения прав и свобод детей не имело место. Государство-ответчик так же неправомерно, поступил в отношении детей, выполняя предписания суда, на следующий день отобрало детей из дома, и им запретили поход в школу, и тем самым не были каких-либо кардинальных причин в данной ситуации. Суд так же пришел к выводу, что не было у властей абсолютных и неопровержимых доводов, для такого агрессивного отношения к семейной жизни заявителей. Жена заявителя имела значительные психические и физические, возникшие в результате разлучения детей от матери. Причиненный вред властями интересам и семье заявителей имел не заглаживаемый характер.

Постановление суда: Жалоба заявителей была признана приемлемой. Суд констатировал нарушение ст. 8 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Суд так же присудил в целях возмещения причиненного морального и материального вреда компенсацию заявителям в размере сорок пять тысяч евро, а так же обязал государство-ответчика выплатить заявителям понесенные ими все судебные и иные расходы, понесенные в связи с судебным разбирательством.

4. Рябов против России (Ryabov v. Russia) жалоба №33774/08. Постановлением Европейского суда по правам человека от 01.08.2013г. [4, с. 21-24], не было констатировано нарушение ст. 8 (уважения права на частную и семейную жизнь) и ст.14 (дискриминация Европейской конвенций о защите прав человека и основных свобод).

Фактическая сторона дела. Рябов Дмитрий обратился с жалобой в суд о нарушении ст.8 и ст. 14 Конвенций. Так решением суда Санкт-Петербурга он был лишен и ограничен в родительских правах, на том оснований, что он болен шизофренией и представляет опасность для своего ребенка. Опекун над ребенком была передана его жене, которая болела тем же заболеванием. После смерти жены сын был передан на опеку бабушке, а сам заявитель был ограничен в родительских правах и ему были запрещены встречи и общение с ребенком, хотя опекун утверждала, что он имел возможность и он виделся с ребенком.

Доводы заявителей жалобы: Заявитель утверждал, что в результате лишения его родительских прав и ограничения его права видеться с ребенком и тем самым считает, что он подвергся в связи с наличием психического заболевания дискриминаций пользоваться правом на уважение личной и семейной жизни (ст.8 и ст.14 Конвенций в совокупности).

Доводы государства - ответчика: Власти, отметили, что заявитель был лишен родительских прав и ограничен в правах на свидание с ребенком по причине наличия у него психического заболевания, что ставит под опасность ребенка. В этом случае ограничение прав отца соответствуют интересам ребенка, поскольку при обострении болезни у заявителя возникают психические отклонения, которые ведут к непредсказуемым последствиям и это требует изоляции ребенка от отца, в целях его безопасности.

Доводы суда и вопросы права: Суд отметил, что вмешательство государства в право на уважение семейной жизни заявителя было осуществлено в соответствии с законом. Согласно семейного законодательства, государства-ответчика родители могут быть лишены и

ограничены в родительских правах, если оставлении, в том числе не зависящего от воли заявителя (психическое заболевание) и именно это применительно по отношению Рябову, что и было установлено национальным судом. Так же родителю может быть запрещено общение и встречи с ребенком, если это будет оказывать вредное влияние на ребенка. Суд так же заметил, что вмешательство было осуществлено в целях и на основании п. 2 ст. 8 Конвенций для обеспечения охраны здоровья и нравственности других лиц. Судом было установлено так же, что национальные суды приняли обоснованные решения и лишил родительских прав и ограничил его в общении с сыном, по тем основания, что он является психически больным и это создает опасность для ребенка, так же он не участвует в его воспитании. В связи с этим суд не усмотрел нарушения прав заявителя на уважения частной и семейной жизни, так же дискриминацию по состоянию здоровья.

Постановление суда: Жалоба заявителя была признана не приемлемой.

5. Сабу и Пиркалаб против Румынии (Sabu u Pircalab v. Romania) жалоба №46572/99.

Постановлением Европейского суда по правам человека от 28.09.2004г. [5, с. 24-25], не было констатировано нарушение ст. 8 (уважения права на частную и семейную жизнь).

Фактическая сторона дела. Заявитель – Сабу являясь журналистом, был осужден за совершения преступления за распространение клеветнических измышлений, за что ему было назначено наказание в виде лишения свободы сроком на десять месяцев и дополнительно наказание в виде лишения родительских прав на срок отбывания основного наказания.

Доводы заявителей жалобы: Заявитель утверждал, что лишение родительских прав никак ни относится и не связано с совершенным преступлением и при рассмотрении дела в суде ни разу не были предъявлены обвинения относительно не выполнения им родительских обязанностей, и не заботиться о своих детях. В связи с этим, заявитель считает, что нарушено его право на уважение частной и семейной жизни (ст. 8 т. 8 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод).

Доводы государства - ответчика: Власти, отметили, что целью государства является обеспечение безопасности и нравственность несовершеннолетних. Так же было отмечено, что такого рода мера как лишение родительских прав применяется автоматически в качестве дополнительного наказания при осуждении лица к лишению свободы и по мнению ответчика данная мера является законной и не противоречит интересам ребенка.

Доводы суда и вопросы права: Суд отметил, что вмешательство государства на запрет осуществления родительских прав в отношении заявителя является нарушением ст.8 Конвенции (право на уважение частной и семейной жизни). В данной ситуации, суд указал, что по делам такого рода главным соображением, которым должно руководствоваться государство – это интересы ребенка. В данном случае интересы должны быть превыше всего, а основанием лишения родительских прав может служить недостойное поведение. Так же было установлено, что совершенное преступлением заявителем никакого абсолютно отношения не имело к осуществлению им родительских прав. В этом контексте было отмечено, что такого рода дополнительное наказание является больше мерой морального характера, чем меру защиты прав ребенка. С учетом этих обстоятельств суд считает, что государство – ответчик не преследует цель защитить интересы ребенка, а так же обеспечить безопасность, нравственность несовершеннолетних и их право получить образование.

Постановление суда: Жалоба заявителя была признана приемлемой. Суд констатировал нарушение ст. 8 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод.

Таким образом, проведенный нами анализ судебной практики и вынесенных постановлений Европейским судом по правам человека по делам связанных с лишением родительских прав показал, что при рассмотрении и разрешений такого рода дел национальные суды не всегда соблюдают главную цель таких дел – это интересы ребенка. В частности следует отметить, что не всегда отсутствие родства либо совершение преступления может служить основанием для лишения родительских прав, если в данном случае не нарушается баланс семейных отношений между родителем или ребенком, и ребенок имеет эмоциональную привязанность к родителю. Практика так же показывает, что появляется необходимость лишения родительских прав при осуждении одного из родителей на пожизненный или длительный срок лишения свободы.

Библиография:

1. Постановление Европейского суда по правам человека от 16.07.2015 по жалобе №39438/13 Назаренко против России//*Бюллетень Европейского суда по правам человека.*-2015, №11.
2. Постановление Европейского суда по правам человека от 21.12.1999 по жалобе №33290/96 *Salqueiro da Silva Mouta v. Portugal* //Бюллетень Европейского суда по правам человека.-1999, №2.
3. Постановление Европейского суда по правам человека от 08.04.2004 по жалобе №11057/03 *Хаас против Германии (Hass v.Germany* //Бюллетень Европейского суда по правам человека.-2004, №4.
4. Постановление Европейского суда по правам человека от 01.08.2013 по жалобе №33774/08 *Рябов против России (Ryabov v.Russia* //Бюллетень Европейского суда по правам человека.-2013, №11.
- 5.Постановление Европейского суда по правам человека от 28.09.2004 по жалобе №46572/99 *Сабу и Пиркалаб против Румынии (Sabu и Pircalab v.Romania)* //Бюллетень Европейского суда по правам человека.-2005, №1.

CONCEPTUL DE OMOR ÎN FAMILIE ȘI NOȚIUNI ADIACENTE

Evgheni Florea,
Doctor în drept, Conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova

Abstract: Articolul este o sinteză teoretică a termenilor de uzanță în crimele legate de omor în familie. Autorii aduc argumente tratate în viziunea diferitor națiuni privind omorul în familie.

Cuvinte cheie: omor, familie, paricid.

Abstract: The article is a theoretical synthesis of the terms of usage in crimes related to murder the family. The authors argue dealt vision of a nation on the Omura family.

Keywords: kill family parricide.

Introducere

În literatura de specialitate psihiatrică, psihologică și sociologică se întâlnesc mai multe noțiuni legate de omor în familie cum ar fi paricid, familicid, filicid, infanticid, fratricid/sororicid, maritucidul, uxoricid.

Rezultate și discuții

Paricidul reprezintă un concept modern, fiind definit ca acțiunea de ucidere a tatălui sau a oricărui alt ascendent din familie. Termenul de paricid a fost introdus în teorie de psihanalistul olandez Driek Van Der Sterren⁶⁰, însă nu este un concept nou, el având o sorginte latină (*“parricida”* – ucigașul unei rude apropiate, de la *“parri”* – semen sau egal și de la *“caedere”*, *“cide”* – a tăia, a ucide). În timp, sensul termenului de paricid a fost extins, el fiind acum definit ca:

- actul de ucidere a tatălui, mamei sau a unei rude apropiate;
- actul de ucidere a unei persoane (cum ar fi liderul unui ținut, regiuni), care ține locul vechiului *“pater familias”*.

În științele socio-umane, s-au dat diferite definiții termenului de paricid, cea mai mare distincție făcându-se în privința catalogării sau nu a faptei ca fiind crimă (omucidere, de obicei un act premeditat de extremă răutate). Paricidul este de cele mai multe ori un act de violență criminală săvârșit asupra unuia dintre părinți⁶¹.

⁶⁰ VAN DER STERREN Driek – *“Psihanaliza literaturii. Oedip Rege”*, Ed. Trei, București, 1996.

⁶¹ BOURGET Dominique, GAGNE Pierre, LABELLE Mary-Eve – *“Parricide: A comparative study of matricide versus patricide”* in *“The American Academy of Psychiatry and the Law”* nr. 35:3/2007, pag. 306-312.

În Roma antică a existat un caz singular de sancționare pentru paricid, care este bazată pe notițele jurisconsultului Cicero de la un caz real de omucidere⁶². Lucius Hostius a fost primul caz de paricid din Roma, undeva după primul război punic. Criminalul ucigaș a fost grav flagelat apoi a fost cusut într-un sac de piele groasă împreună cu un câine, un șarpe, un cocoș și o maimuță, iar sacul a fost aruncat în râul Tibru. Jurisconsultul Tacitus a comentat această sancțiune ca fiind “blestemul paricidului”.⁶³ De asemenea, Plutarh a lăsat scrieri în sensul că legile lui Romulus nu aveau o sancțiune concretă pentru paricid, deoarece era considerată o infracțiune prea diabolică pentru a fi comisă în acele vremuri.

În Franța medievală, înaintea revoluției din 1789, multe cazuri de crime domestice accidentale erau tratate ca paricide, făptuitorii primind pedepse foarte grele destinate autorilor unor crime oribile, de genul omorului deosebit de grav.

În Japonia, paricidul odată adus în fața instanțelor era foarte grav pedepsit. Însă, după cazul Chiyo Aizawa, sancțiunea împotriva paricidului a fost abolită.

O altă noțiune care interesează demersul nostru academic este cea de **familicid**, care denumește acea omucidere în care cel puțin unul dintre soți și unul sau mai mulți dintre copii sunt uciși. În practica judiciară, în S.U.A., de exemplu, au existat cazuri în care toți membrii familiei au fost uciși. În acest context, statisticile ne oferă următorul detaliu: din 909 crime în masă (definite ca fiind crime cu minim 4 victime ucise într-un interval de 24 ore) săvârșite în S.U.A. între anii 1900-2000, peste 55% au fost săvârșite în mediul familial⁶⁴, asupra soțului, soției sau unor rude apropiate. Așadar, deși cazurile de familicid sunt foarte rare, acestea reprezintă de obicei crime în masă, așadar cazuri de omor deosebit de grav (în S.U.A. – “*manslaughter*” sau “*mass killings*”).

Totuși, familicidul este un termen distinct de crima în masă sau de crimele în serie, deoarece făptuitorul își ucide membri de familie sau persoane iubite mult mai des decât ar ucide persoane necunoscute, cu care nu are rapoarte de rudenie. Aceasta este o distincție de importanță psihiatrică și psihodinamică, însă diferențele nu se fac întotdeauna la judecarea cazurilor de astfel de infracțiuni⁶⁵. În statul federal Ohio, o cercetare efectuată pe 30 de cazuri de filicid a stabilit că marea majoritate a infracțiunilor au fost motivate de dorința părinților de a-și scăpa copiii de diverse suferințe, reale sau imaginare.

În Australia, un studiu efectuat pe 70 cazuri de filicid, urmate de sinucideri, a identificat printre cauze: sentințe de separare de patrimonii sau de divorț și de custodie asupra copiilor ori existența unor litigii asupra unor proprietăți. În câteva cazuri, factori importanți au fost descoperiți, precum neînțelegeri conjugale, nefericire conjugală, violențe intrafamiliale, abuzuri sexuale, amenințări cu diferite violențe⁶⁶.

O altă noțiune care ne interesează este **filicidul**, care reprezintă o faptă săvârșită de către unul din părinți de a-și ucide fiul sau fiica. Termenul de filicid derivă din limba latină (de la “*filius*” – fiu). În unele culturi antice și medievale, ba chiar în unele zone ale globului, până în urmă cu cca un secol, a-ți ucide o fiică care a făcut de rușine familia era considerată o soluție și o ieșire din impas pentru familia “pătată” (aceste fapte erau denumite omucideri de onoare).

În anul 1999, un studiu efectuat în S.U.A., de către Departamentul de Justiție a concluzionat că între anii 1976-1997, mamele au fost responsabile pentru uciderea unui număr mult mai mare de fii, mai ales în perioada infanțității (până la vârsta de 2 ani), pe când tații au avut înclinație spre a-și ucide fiii care împliniseră minimum vârsta de 8 ani. În plus, 52% dintre copiii uciși de mame erau băieți (filicid maternal), în timp ce 57% dintre copiii uciși de tați au fost băieți (filicid paternal). În rare cazuri, filicidul a fost o faptă săvârșită care a fost urmată de sinuciderea părintelui ucigaș.

⁶² SAYLOR Steven – “Roman blood”, St.Martin’s Press, New York, 1991.

⁶³ HADAS Moses – “The annals & The histories”, Modern Library Classics, New York, 2003, pag. 137.

⁶⁴ BERTON Justin – “Familicide: Experts say family murder-suicides, though rare, are most common mass killing”, in San Francisco Examiner, June 20/2007.

⁶⁵ MALMQUIST Carl P. – “Homicide: A Psychiatric Perspective. Arlington” in American Psychiatric Publishing, Los Angeles, 1996.

⁶⁶ JOHNSON Carolyn – “Familicide and Custody Disputes. Dispelling The Myths”, University of Western Australia, 2004.

Un număr larg de institute de psihologie academică, atât din secolul XXI cât și din secolul XX, atribuie săvârșirea faptelor de filicid unor cauze de inabilitate de a-și crește copiii. Date mai recente sugerează că filicidul modern este o cauză psihologică a neajungerii părintelui la vârsta sau capacitatea mentală de a avea și crește copii. În unele cazuri, faptele au fost agravate datorită existenței unor diagnosticări de schizofrenie sau de dublă personalitate. În alte cazuri, însă, cauzalitatea este datorată unei dorințe a părinților unici, necăsătoriți și/sau minori, de a-și repara erorile actelor sexuale și de a evita responsabilitățile de părinte. În unele cazuri, faptele de filicid au fost săvârșite datorită unor sentimente de înstrăinare din sânul familiei sau unor afecțiuni emoționale genetice; în astfel de cazuri, copiii nu realizează gradul ridicat de pericol și își cresc singuri frații mai mari, mamele luând rolul taților.

Corelativ cu noțiunea de filicid, cea de **infanticid** reprezintă uciderea unui copil nou-născut de către unul din părinții acestuia (în unele legislații în vârstă de până la 1 an, în altele în vârstă de până la 2 ani).

Noțiunea de **fratricid** are în vedere omuciderea săvârșită de un frate asupra altui frate sau a unei surori. Termenul provine din limba latină, unde “*frater*” însemna frate. Un concept înrudit, dar inexistent în limba română, este **sororicid** (în limba engleză – “*sororicide*”). De cele mai multe ori, termenul a fost utilizat în cazuri de descărcări accidentale de armă sau de prezența eronată a victimei în raza de acțiune a armei unui militar din armata sau marina S.U.A., a Marii Britanii sau a Australiei.

În istorie există un caz, de fapt o regulă permisivă care putea duce la fratricid și nu se considera o faptă penală sancționabilă. Astfel, în Imperiul Otoman politica de fratricid regal judecătorească a fost introdusă de sultanul Mehmet al II-lea. Când sultanul a urcat pe tron, se spune în documentele vremii că și-a încarcerat toți frații care erau în viață și i-a ucis pe aceștia prin strangulare cu un cordon de mătase în momentul în care a sultanul însuși a devenit tatălui unui băiat, potențial moștenitor al tronului. Cel mai masiv caz de fratricid a fost însă comis la succesiunea lui Mehmed al III-lea, când 16 dintre frații săi au fost uciși și au fost înmormântați împreună cu tatăl acestora. Scopul acestui fratricid în masă a fost pentru a prevni un război civil deoarece în culturile islamice nu existau reguli concrete pentru succesiunea la tron (cum ar fi, de exemplu, regula “primului născut”) și multe conflicte sângeroase ar fi erupt în cazul în care bătrânul sultan se apropia de sfârșitul vieții sale. Această practică criminală a fost abandonată în secolul al XVII-lea de către sultanul Ahmed I, și înlocuită cu încarcerarea la Kafes⁶⁷.

Pe de altă parte, trecând de la victimele-rude la categoria de victime-soți, noțiunea utilizată este cea de **mariticiid** (nu apare în nici un dicționar din România sau Republica Moldova). Termenul este utilizat în limba engleză (“*mariticide*”) și provine din limba latină (de la “*maritus*” – căsătorit) și înseamnă uciderea unuia din partenerii de viață (soț/soție) de către celălalt.

Concluzii

Însă, cel mai des, termenul de **mariticiid** este utilizat pentru uciderea soțului de către soție, deoarece pentru varianta opusă este utilizat termenul de **uxoricid** (uciderea soției de către soț). Această ultimă noțiune pe care o utilizăm provine din limba latină (“*uxor*” – soție). În cele mai multe astfel de cazuri, în practică este vorba despre violențe duse la extrem, de neimaginat, la care soția a fost supusă înainte de a fi ucisă, foarte probabil reflectând starea emoțională deviantă a soțului ucigaș.

În culturile antice și medievale de tip patriarhal, desigur, uxoricidul era privit ca o formă de infracțiune ușoară sau chiar ca o simplă faptă care va fi sancționată în afara tărâmului legii penal, mai ales în cazuri de acuzații de adulter din partea soției. Ba chiar, pentru soț era considerată ca fiind singura faptă onorabilă pe care o putea face pentru a-și spăla rușinea.

⁶⁷ <http://en.wikipedia.org/wiki/Parricide>

ЮРИДИЧЕСКАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НАРУШЕНИЕ ТРУДОВЫХ ПРАВ.

Legal liability for the violation of labor rights.

Сосна Александр,

доктор права, преподаватель юридического факультета

Молдавского государственного университета,

член Российской Академии юридических наук

Фрунзе Юрий,

доктор права, доцент,

декан юридического факультета Славянского университета Молдовы,

ст. научный сотрудник ИЮПИ АНМ

Здоров Валерий,

студент юридического факультета

Европейского университета Молдовы

Абстракт

Авторами проанализированы теоретические и практические аспекты юридической ответственности за нарушение трудовых прав.

Детальным образом рассматривается нормативный материал, а также противоречия и коллизии в действующем законодательстве, регулирующем юридическую ответственность за нарушение трудовых прав.

Итогом научного исследования являются предложения и дополнения норм, регулирующих юридическую ответственность за нарушение трудовых прав.

Ключевые слова: юридическая ответственность, дисциплинарная ответственность, дисциплинарное взыскание, трудовые права, судебная инстанция, презумпция невиновности.

The authors analyzed the theoretical and practical aspects of legal liability for the violation of labor rights.

Detailed manner considered standard material, as well as the contradictions and conflicts in the legislation governing the legal responsibility for the violation of labor rights.

The result of scientific research are suggestions and additions to the rules governing legal responsibility for the violation of labor rights.

Keywords: legal liability, disciplinary liability, disciplinary action, labor rights, the court, the presumption of innocence.

Право на труд является одним из основных прав человека, т.к. вознаграждение за труд, т.е. заработная плата, является основным источником существования подавляющего большинства физических лиц.

Судебная и административная практика свидетельствует о многочисленных нарушениях трудовых прав работников в Республики Молдова.

Нарушениям трудовых прав работников способствуют недостаточная активность Государственной инспекции труда и других органов, осуществляющих государственный надзор и контроль за соблюдением трудового законодательства и уполномоченных привлекать к административной ответственности нарушителей трудовых прав работников.

Нарушениям трудовых прав способствуют и пассивность работников, и несовершенство законов, регулирующих ответственность за нарушение трудовых прав работников.

Актуальность темы обусловлена важным значением юридической ответственности за нарушение трудовых прав работников, которая является одним из наиболее эффективных средств обеспечения соблюдения этих прав.

Целью данной статьи является освещение юридической ответственности за нарушение трудовых прав работников и внесение предложений по совершенствованию правовых норм, регулирующих эту ответственность.

Трудовые права работников установлены Конституцией Республики Молдова, принятой 29.07.1994 года [1], Трудовым кодексом Республики Молдова (далее – ТК РМ) № 154-XV от 28.03.2003 года [2]., другими законами и подзаконными нормативными актами, а также коллективными соглашениями, коллективными трудовыми договорами,

индивидуальными трудовыми договорами, нормативными актами на уровне предприятия, международными договорами, соглашениями, конвенциями и иными международными актами, одной из сторон которых является Республика Молдова.

В случае нарушения трудовых прав к виновным применяется дисциплинарная, материальная, административная, уголовная ответственность.

Дисциплинарная ответственность является самостоятельным видом юридической ответственности. К дисциплинарной ответственности могут привлекаться работники, совершившие дисциплинарный проступок [3].

К дисциплинарной ответственности за нарушение прав работников могут привлекаться руководящие работники предприятий, виновные в незаконном переводе или увольнении подчиненных им работников, в незаконном отказе в приеме на работу, задержке выплаты заработной платы и т.д.

Основания и порядок применения дисциплинарных взысканий установлены ст. 206-211 ТК РМ.

Применение дисциплинарных взысканий ограничено сроками давности, установленными частями (1) и (2) ст. 209 ТК РМ.

Согласно части (1) ст. 209 ТК РМ дисциплинарное взыскание применяется, как правило, сразу же после обнаружения проступка, но не позднее одного месяца со дня обнаружения, без учета времени нахождения работника в ежегодном оплачиваемом отпуске, учебном или медицинском отпуске.

Согласно части (2) ст. 209 ТК РМ дисциплинарное взыскание не может быть применено позднее 6 месяцев со дня совершения проступка, а по результатам ревизии или проверки финансово-экономической деятельности – позднее двух лет со дня его совершения. В указанные сроки не включается время производства по уголовному делу.

Установленный частью (23) ст. 209 ТК РМ 2-летний срок давности применения дисциплинарных взысканий представляется неоправданно длительным.

Частью (1) ст. 5 закона РМ №178 от 25 июля 2014 года «О дисциплинарной ответственности судей» установлен 2-летний срок давности применения дисциплинарных наказаний к судьям. [4].

Справедливость одинаковых сроков давности привлечения к дисциплинарной ответственности судей и работников предприятий вызывает сомнения.

К тому же кодексом Республики Молдова о правонарушениях № 218-XVI от 24.10.2008 года (далее – КоП РМ) установлены более короткие сроки давности применения административных наказаний (3 месяца и 12 месяцев) [5].

Считаем целесообразным изменить часть (2) ст. 209 ТК РМ, заменив 2-летний срок давности 9-месячным сроком.

В ТК РМ не указано, обязан ли работник, к которому применено дисциплинарное взыскание, кроме взыскания в виде увольнения, доказать свою невиновность.

В случае оспаривания работником дисциплинарного взыскания в виде увольнения должна применяться презумпция невиновности работника, т.к. согласно части (2) ст. 89 ТК РМ при рассмотрении индивидуального трудового спора судебной инстанцией работодатель обязан доказать законность и привести основания перевода или освобождения работника.

Считаем целесообразным дополнить ТК РМ статьей 206¹, устанавливающей презумпцию невиновности работника, привлекаемого к дисциплинарной ответственности, подобно тому, как ст. 375 КоП РМ устанавливает презумпцию невиновности правонарушителя.

Ответственность работодателя, которым является, как правило, юридическое лицо либо физическое лицо, перед работником за нарушение его трудовых прав установлена ст. 93, 329, 330, 331 ТК РМ.

Общие основания ответственности работодателя установлены частью (1) ст. 330 ТК РМ, в соответствии с которой работодатель обязан возместить лицу не полученную им заработную плату во всех случаях незаконного лишения его возможности трудиться. Такая обязанность, в частности, наступает в случае:

- а) необоснованного отказа в приеме на работу;
- б) незаконного освобождения или незаконного перевода на другую работу;

- с) простоя предприятия по вине работодателя, за исключением периода технического простоя (статья 80);
- d) задержки выдачи трудовой книжки;
- e) задержки выплаты заработной платы;
- f) задержки выплат (всех или части) в связи с освобождением;
- g) распространения любым способом (в средствах массовой информации, письменных характеристиках и пр.) порочащих сведений о работнике;
- h) невыполнения в установленный срок решения компетентного органа трудовой юрисдикции, которым разрешен спор (конфликт) о лишении возможности трудиться.

Необоснованный отказ в приеме на работу запрещен ст. 47 ТК РМ, а отказ в приеме на работу беременным женщинам и лицам, имеющим детей в возрасте до 6 лет, запрещен ст. 247 ТК РМ. Ответственность работодателя за необоснованный отказ в приеме на работу установлена пунктом а) части (1) ст. 330 ТК РМ.

Ответственность работодателя за незаконное освобождение или незаконный перевод на другую работу установлена не только пунктом b) части(1) ст. 330, но и ст. 89 и 90 ТК РМ.

Согласно части (1) ст. 89 ТК РМ работник, незаконно переведенный на другую работу или незаконно освобожденный от работы, может быть восстановлен на работе посредством прямых переговоров с работодателем, а в случае спора – решением судебной инстанции.

Согласно части (1) ст. 90 ТК РМ при восстановлении на работе работника, незаконно переведенного на другую работу или незаконно освобожденного от работы, работодатель обязан возместить ему нанесенный ущерб.

Согласно части (2) ст. 90 ТК РМ возмещение работодателем ущерба, нанесенного работнику, включает:

- a) обязательную компенсацию за весь период вынужденного отсутствия на работе в размере не менее средней заработной платы работника за этот период;
- b) возмещение дополнительных расходов, связанных с обжалованием перевода на другую работу или освобождения от работы (консультация специалистов, судебные расходы и др.);
- c) возмещение причиненного работнику морального ущерба.

Размер суммы возмещения морального ущерба, причиненного незаконным освобождением работника от работы или незаконным переводом на другую работу определяется в соответствии с частью (3) ст. 90 ТК РМ судебной инстанцией с учетом оценки действий работодателя, но не может быть меньше среднемесячной заработной платы работника.

Полагаем целесообразным изменить часть (3) ст. 90 ТК РМ, установив верхний предел суммы возмещения морального ущерба.

Следует учесть, что часть (3) ст. 90 ТК РМ является специальной нормой, которая подлежит применению только в случаях незаконного перевода работника на другую работу или незаконного освобождения работника от работы.

В случае других нарушений трудовых прав работников применяется общая норма – ст. 329 ТК РМ

Согласно части (1) ст. 329 ТК РМ работодатель обязан возместить в полном размере материальный и моральный ущерб, причиненный работнику в связи с выполнением им своих трудовых обязанностей или в результате незаконного лишения его возможности трудиться, если настоящим кодексом или другими нормативными актами не предусмотрено иное.

Согласно части (2) ст. 329 ТК РМ моральный ущерб возмещается в денежной или иной материальной форме, определенной сторонами. Споры и конфликты, возникшие в связи с возмещением морального ущерба, разрешаются судебной инстанцией независимо от размера подлежащего возмещению материального ущерба.

Полагаем, что ст. 329 ТК РМ следует дополнить частью (3), согласно которой размер морального ущерба определяется судом, но не может быть меньше одной среднемесячной и не больше 3 среднемесячных заработных плат работника.

Согласно части (4) ст. 90 ТК РМ вместо восстановления на работе стороны могут заключить мировое соглашение, а в случае спора судебная инстанция может взыскать с

работодателя в пользу работника с его согласия дополнительную компенсацию, помимо сумм, указанных в части (2), в размере не менее трех его средних месячных заработных плат.

Согласно части (2) ст. 330 ТК РМ в случае задержки по вине работодателя выплаты заработной платы (статья 142), отпускного пособия (статья 117), выплат в связи с освобождением (статья 143) или других выплат (статьи 123, 124, 127, 139, 186, пункт j) статьи 227, часть (8) статьи 228 и др.), причитающихся работнику, ему выплачиваются дополнительно за каждый день просрочки 0,1 % от суммы, не выплаченной в срок.

Полагаем необходимым изменить часть (2) ст. 330 ТК РМ, исключив из неё слова «не по вине работодателя», т.к. для большинства работников заработная плата является единственным источником существования. Поэтому ответственность за её задержку должна применяться независимо от вины работодателя.

Материальная ответственность работодателя за ущерб, причиненный утратой или уничтожением имущества работника, установлена ст. 331 ТК РМ.

Согласно части (1) ст. 331 ТК РМ работодатель, причинивший материальный ущерб работнику в результате ненадлежащего выполнения своих обязанностей, предусмотренных индивидуальным трудовым договором, возмещает этот ущерб в полном размере. Размер материального ущерба исчисляется по рыночным ценам, действующим в данном населенном пункте на момент возмещения согласно статистическим данным. Согласно части (2) ст. 331 ТК РМ по соглашению сторон материальный ущерб может быть возмещен в натуре.

В случае нарушения работодателем трудовых прав работника последний вправе обратиться в суд с заявлением о разрешении индивидуального трудового спора в соответствии со ст. 348-355 ТК РМ.

Довольно часто суды первой инстанции выносят определения об оставлении без движения заявлений о разрешении индивидуальных трудовых споров, ссылаясь, что эти заявления не соответствуют требованиям ст. 166 и 167 Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова (далее – ГПК РМ) № 225-XV от 30.05.2003 года [6].

Данные действия противоречат части (3) ст. 6 закона РМ № 780-XV от 27.12.2001 года «О законодательных актах», согласно которой в случае противоречия между нормой общего или специального законодательного акта и нормой чрезвычайного законодательного акта, имеющих равную юридическую силу, применяется норма чрезвычайного законодательного акта [7].

Порядок подачи заявлений о разрешении индивидуальных трудовых споров в суд установлен нормой специального закона - частью (1) ст. 355 ТК РМ, согласно которой заявление о разрешении индивидуального трудового спора подается в судебную инстанцию:

а) в течение трех месяцев со дня, когда работник узнал или должен был узнать о нарушении своего права;

б) в течение трех лет со дня возникновения соответствующего права работника в случае, если предметом спора являются выплаты, связанные с заработной платой, или иные выплаты, причитающиеся работнику.

Поэтому нормы общего закона – ст. 166 и 167 ГПК РМ, противоречащие норме специального закона – части (1) ст. 355 ТК РМ, не подлежат применению. На отношения, урегулированные специальной нормой, норма общего закона не распространяется.

Норма специального закона – часть (1) ст. 355 ТК РМ, в отличие от норм общего закона – ст. 166 и 167 ГПК РМ, не определяет содержания заявления о разрешении индивидуального трудового спора и не требует приложения к этому заявлению каких-либо документов. Следовательно, определение судьи об оставлении без движения заявления о разрешении индивидуального трудового спора по мотиву несоблюдения норм общего закона, не подлежащего применению – ст. 166 и 167 ГПК РМ, является незаконным. Более того, часть (3) ст. 355 ГПК РМ в императивной форме обязывает судебную инстанцию созвать стороны спора в течение 10 рабочих дней со дня регистрации заявления.

Заявления о разрешении индивидуальных трудовых споров о восстановлении на работе и компенсации материального и морального ущерба, об отмене дисциплинарных взысканий и другие подаются работниками непосредственно в суды первой инстанции.

Для споров о взыскании материального и морального ущерба ст. 332 ТК РМ установлен предварительный досудебный порядок разрешения индивидуальных трудовых споров.

Согласно части (1) ст. 332 ТК РМ письменное заявление работника о возмещении материального и морального ущерба подается работодателю. Работодатель обязан зарегистрировать заявление работника, рассмотреть его, издать соответствующий приказ (распоряжение, решение, постановление) в течение 10 календарных дней со дня регистрации заявления и довести его до сведения работника под расписку. Согласно части (2) ст. 332 ТК РМ если работник не согласен с приказом (распоряжением, решением, постановлением) работодателя либо если приказ (распоряжение, решение, постановление) не был издан в срок, предусмотренный частью (1), работник вправе обратиться в судебную инстанцию для разрешения возникшего индивидуального трудового спора (раздел XII).

Одним из основных трудовых прав работника является право на здоровые и безопасные условия труда.

Право на охрану здоровья гарантировано частью (1) ст. 36 Конституции РМ.

Согласно части (1) ст. 196 ТК РМ в случае повреждения здоровья или смерти работника вследствие несчастного случая на производстве или профессионального заболевания работнику возмещается упущенный заработок (доход), а также связанные с повреждением здоровья дополнительные расходы на медицинскую, социальную и профессиональную реабилитацию или семье умершего возмещаются соответствующие расходы в связи со смертью работника.

Согласно части (2) ст. 196 ТК РМ размер и условия предоставления гарантий и компенсаций, предусмотренных частью (1), устанавливаются действующим законодательством.

Статья 196 ТК РМ является отсылочной, т.к. ответственность за вред, причиненный увечьем или иным повреждением здоровья, установлена ст. 1418, 1420-1441 Гражданского кодекса Республики Молдова (далее – ГК РМ) № 1107-XV от 06.06.2002 года [8].

Согласно части (1) ст. 1418 ГК РМ в случае увечья или иного повреждения здоровья причинитель вреда обязан возместить потерпевшему заработок (доходы), упущенный им в результате утраты или снижения трудоспособности, а также расходы, вызванные повреждением здоровья (на лечение, дополнительное питание, протезирование, посторонний уход, приобретение специальных транспортных средств, подготовку к другой профессии и др.).

Согласно части (2) ст. 1418 ГК РМ определение заработка (доходов), упущенного потерпевшим вследствие увечья или иного повреждения здоровья, осуществляется в соответствии с законом.

Согласно части (3) ст. 1418 ГК РМ при определении заработка (доходов), упущенного потерпевшим, не учитываются пенсия по инвалидности, назначенная потерпевшему в связи с увечьем или иным повреждением здоровья, а также другие пособия и выплаты, произведенные по линии государственного социального страхования.

Согласно части (1) ст. 1420 ГК РМ возмещение вреда, причиненного увечьем или иным повреждением здоровья либо связанного со смертью лица, осуществляется в виде ежемесячных платежей.

Согласно части (2) ст. 1420 ГК РМ возмещение расходов, которые будут понесены в связи с увечьем или иным повреждением здоровья, может быть установлено предварительно на основании заключения уполномоченного медицинского органа, в том числе при необходимости предварительной оплаты требуемых услуг и вещей (приобретение путевки в санаторий, оплата проезда, приобретение специальных транспортных средств и т.п.).

Данные нормы ГК РМ применяются и к случаям причинения вреда работникам.

Административная ответственность за нарушение трудовых прав работников установлена:

1. статьями 54², 55 55¹, 56-61 Кодекса Республики Молдова о правонарушениях № 218-XVI от 24.10.20089 года (далее – КоП РМ) [9]. Протоколы о правонарушениях, предусмотренных данными статьями, составляют должностные лица Государственной

инспекции труда и передаются в суды первой инстанции, уполномоченные применять административные наказания,

2. статьями 294, 294¹ и 296 КоП РМ. Протоколы о правонарушениях, предусмотренных данными статьями, составляют должностные лица Национальной кассы социального страхования и передают эти протоколы в суды первой инстанции для применения административных наказаний.

Наибольший ущерб работникам причиняют правонарушения, предусмотренные следующими статьями КоП РМ:

а) статья 294 Нарушение правил представления деклараций о начислении и использовании взносов обязательного государственного социального страхования и использования персональных кодов социального страхования;

б) статья 294¹ Нарушение норм исчисления и уплаты взносов обязательного государственного социального страхования;

в) статья 296 Получение и выдача средств для оплаты труда без перечисления взносов социального страхования.

Неперечисление или неполное перечисление взносов обязательного государственного социального страхования влечёт снижение размера пособий по временной нетрудоспособности и пенсий. Однако наказания за эти правонарушения, по нашему мнению, слишком мягкие.

Так, согласно части (2) ст. 294¹ КоП РМ неперечисление, несвоевременное или неполное перечисление взносов обязательного государственного социального страхования по всем расчетным базам и типам платежей, с которых согласно законодательству исчисляются указанные взносы, влекут наложение штрафа на должностных лиц в размере от 30 до 50 условных единиц.

По нашему мнению, размер штрафов за эти правонарушения следует увеличить в 3 раза.

Библиография.

1. Официальный монитор РМ № 1 от 12.08.1994 г.
2. Официальный монитор РМ № 340-346 от 18.12.2015 г.
3. «Комментарий к Трудовому кодексу Российской Федерации», под ред. Гусова К.Н., Москва, 2008, стр. 466
4. Официальный монитор РМ № 238-246 от 15.08.2014 г.
5. Официальный монитор РМ № 3-6 от 16.01.2009 г.
6. Официальный монитор РМ № 130-134 от 21.06.2013 г.
7. Официальный монитор РМ № 36-38 от 14.03.2002 г.
8. Официальный монитор РМ № 82-86 от 22.06.2002 г.
9. Официальный монитор РМ № 3-6 от 06.01.2009 г.

FACTORII CARE CONTRIBUIE LA COMITEREA FAPTELOR VIOLENTE CONTRA FEMEILOR ÎN FAMILIE

Evgheni Florea,
Doctor în drept, Conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova

Abstarct: Articolul reprezintă o sinteză a lelementelor de violență în familie în tratate contextul legislației internaționale. Autorul a descris factorii care contribuie la comiterea faptelor violente. Interes deosebit prezintă statisticile actelor de violență în Republica Moldova.

Cuvinte cheie: violență, familie, victime.

Abstract: This article represents a synthesis of elements of domestic violence in the context of international law treaties. The author described the factors contributing to committing violent acts. Of particular interest violence statistics in Moldova.

Keywords: violence, family, victims.

Introducere

Conform unor estimări la nivelul Uniunii Europene, aproximativ 20-25% dintre toate femeile au suferit de violență fizică și peste 10% au suferit de violență sexuală pe parcursul vieții adulte. Dacă e să adunăm toate formele de violență împotriva femeilor, aproximativ 45% dintre femei au fost supuse violenței.⁶⁸ Conform acelorași estimări în cele 27 state membre ale Uniunii Europene cu o populație totală de aproximativ 500 milioane de persoane, între 20 și 90 de milioane de femei au fost victime ale violenței bărbaților pe parcursul vieții lor.⁶⁹

Rezultate și discuții

Violența în familie este una dintre formele cel mai des întâlnite dar și cel mai greu de depistat, fiindcă are loc în intimitate și este cel mai puțin vizibilă. Actele de violență domestică sunt cel mai greu de depistat datorită faptului că se petrec în familie - acolo, unde autoritățile nu pot interveni. De aici și percepția autorităților statului că violența domestică este de natură *privată* și prea puține se pot face. Situația este îngreunată și de percepția tolerantă față de violența domestică a societății și chiar a victimelor. Astfel, „femeile în Moldova în general sunt jenate să vorbească despre abuzul în familie. Acest lucru se întâmplă datorită unor percepții general-acceptate despre faptul că violența este permisă pentru a pune femeile la locul lor sau că de fapt ele sunt cele care provoacă violența”.⁷⁰

Autorii monografiei americane „Violența împotriva femeilor”, studiind cauzele aplicării violenței față de soții, au ajuns la concluzie că în calitate de **factori principali care contribuie la comiterea faptelor violente contra femeilor în familie sunt** următoarele:

- **Rolul tradițional al femeiei și a bărbatului în societate.** Dealungul istoriei în mai multe țări soțiile erau socotite ca proprietatea privată a soților. Respectiv, aplicarea violenței contra acestora era nu numai tolerată, dar și percepută că un mijloc normal de a le educa. Aceasta părere patriarhică contribuie la violența domestică și în zilele noastre.

- **Caracterul privat al vieții de familie.** Dreptul la viață privată deseori este înțeles greșit de către membrii societății. Neamestecul în conflicte de familie a vecinilor, apropiaților, prietenilor sau chiar a colaboratorilor organelor de drept deseori duce nu numai la escalarea violenței domestice, ci și împiedică femeia să stopeze situația conflictuală și să primească ajutor necesar.

- **Sexismul.** Mulți bărbați sunt de părere că femeile după natura sa sunt ființe pasive, neinteligente, care se nasc numai pentru a fi soții și a da naștere copiilor. Această stereotipizare contribuie substanțial la maltratarea femeilor în familie.

- **Pornografia.** Multe exemple demonstrează faptul că vizionarea de către vinovat a materialelor cu caracter pornografic duce la maltratare fizică și sexuală a soțiilor și copiilor. Infractorii prin faptele sale violente deseori reproduc scenele din filme pornografice⁷¹.

Pentru o imagine mai completă la această listă e necesar de adăugat și factorii menționați de prof. Gheorghe Gladchi, care în mare măsură caracterizează specificul acestei probleme la noi în țară și anume:

- **Caracterul conflictual al relațiilor dintre membrii familiei, în special ostilitatea și ura.** După datele prof. Gladchi, 7-8 din 10 cazuri de omor comise între soți precum și alți membri ai familiei sînt precedate de relații ostile și dușmănoase⁷².

- **Alcoolismul și beția.** În sfera relațiilor de familie și rudenie beția contribuie la acutizarea maximală a litigiilor apărute de obicei mai înainte⁷³.

⁶⁸ Rosa Logar, „Good practices and challenges in legislation on violence against women”, expert paper for the Expert Group Meeting on Good Practices and Legislation on Violence against Women, UNODC, May 2008, pag. 1

⁶⁹ Ibidem

⁷⁰ Advocates for Human Rights, Raportul: „O investigație asupra statutului drepturilor femeilor în Europa de Sud-est și CSI” disponibil la: <http://www.stopvaw.org/Moldova.html>

⁷¹ Violence against women. Karin L. Swisher, Greenhaven Press, San Diego, 1994. 320 p. P.5-8

⁷² [Gladchi Gheorghe, Determinantele victimologice și mecanismul infracțiunilor de mare violență (omorul, vătămarea intenționată gravă a integrității corporale, violul). Ed. Centrul de Drept, Chișinău, 2000. 240 p. – p. 76-77

⁷³ [Gladchi Gheorghe, Determinantele victimologice și mecanismul infracțiunilor de mare violență (omorul, vătămarea intenționată gravă a integrității corporale, violul). Ed. Centrul de Drept, Chișinău, 2000. 240 p. – p. 77]

Cele mai deseori mecanismul comportamentului infracțional ce îmbracă forma violenței criminale în relațiile familiale apare și se dezvoltă sub impactul considerabil al situației concrete de viață; și motivul și scopul faptei apar spontan în rezultatul conflictelor apărute în familie. Planificarea faptei este o raritate. Principiul de bază al conflictelor în relațiile familiale cu aplicarea violenței, în viziunea noastră, arată în felul următor - agravarea conflictului în majoritatea cazurilor duce la agravarea violenței, și invers, ameliorarea situației psihologice în familie va reduce probabilitatea actelor violente în ea. Studiind etapele mecanismului faptelor de acest gen trebuie de avut în vedere un moment extrem de important. De obicei caracterul premeditat al faptei ne dă dovadă de pericol social sporit al făptuitorului, deoarece premeditarea presupune insistența vinovatului în realizarea intențiilor sale criminale. Însă în cazul omorului săvârșit asupra soțului/soției sau a unei rude apropiate intervalul de timp între apariția intenției și realizarea acesteia în multe cazuri ne mărturisește despre nehotărâre, remușcări interne, atitudine emoțională negativă a vinovatului față de fapta sa și consecințele ei. Credem că anume din aceste considerente legiuitorul moldovean a decis să excludă din 145 CP al RM agravanta “omorul săvârșit asupra soțului/soției sau a unei rude apropiate” ceea ce presupune calificarea ulterioară a faptelor respective conform alin. 1 al aceluiași articol, adică ca omor simplu, fără circumstanțe agravante sau atenuante.

Datorită cadrului privat în care survine violența domestică, proporțiile violenței sunt foarte greu de estimat. Puținele studii în domeniu de care dispunem indică o situație alarmantă. Studiul demografic și privind sănătatea în Moldova efectuat în 2005 a constatat că aproximativ 21% de femei și bărbați consideră drept fiind acceptabilă bătaia soției de către soț pentru unul din următoarele motive: a ars bucatele, își neglijează copiii, refuzul relațiilor intime, se ceartă sau pleacă de acasă fără voie.⁷⁴ Același studiu indică faptul că aproximativ 27% din femeile intervievate au fost supuse violenței începând cu vârsta de 15 ani și aproximativ 13% au suferit de violență în ultimele 12 luni. Principalii agresori sunt soții (69%) și într-o măsură mai mică tații/tații vitregi și mamele/mamele vitrege. Studiul de asemenea a constatat că femeile cu mulți copii sunt mult mai des victime ale violenței.⁷⁵ Numărul cel mai mare de persoane intervievate care au considerat că bătaia soției este acceptabilă se aflau în rândurile populației cu venituri mici și care aveau studii medii incomplete. Persoanele care sunt cele mai vulnerabile față de violența domestică sunt persoanele care au cele mai puține șanse să se adreseze după ajutor și să pună capăt situației de abuz. Studiul „Femeile în situație de risc”⁷⁶ efectuat de Winrock International în 2005 a constatat că una din patru femei din Moldova cu vârstă cuprinsă între 16 și 35 de ani suferă de violență domestică.

Cu alte cuvinte, femeile de cele mai dese ori devin victime ale violenței în familie, aceasta constituind în esență o formă de violență bazată pe gen, adică „violența care este orientată împotriva unei femei datorită faptului că este femeie sau violența care afectează femeile într-un mod disproporțional”.⁷⁷

Concluzii

Reieșind din cele expuse este necesar de spus că la producerea violenței contra femeii în familie contribuie o sumedenie de factori de natură socială, economică, psihologică, culturală. Însă rolul principal îl revine factorilor de caracter socio-psihologic și anume rolului tradițional al femeiei și a bărbatului în societate, caracterului privat al vieții de familie și sexismului. Specificul situației în Republica Moldova este legat de factorul beției și alcoolismului care servesc ca condiții de situație concretă ce deseori favorizează recurgerea la acte de violență.

⁷⁴ Centrul Național Științific Medicină Preventivă și Ministerul Sănătății și Protecției Sociale; „Moldova: Studiul Demografic și Sănătate, 2005”, pag. 43-45

⁷⁵ Winrock International, „Women At Risk in the Republic of Moldova”, 2005, pag. 63

⁷⁶ Winrock International “Femei în situație de risc în Republica Moldova: Studiu național reprezentativ”, 2005, pag.111

⁷⁷ Organizația Națiunilor Unite, Recomandarea CEDAW Nr.19, 1992, pag. 3

ASPECTELE REORGANIZĂRII SOCIETĂȚILOR COMERCIALE ÎN LEGISLAȚIA ȘI DOCTRINA ALTOR STATE

Lupașco Vera, doctorand, lector USEM

ABSTRACT

Profit making legal entities include commercial societies, cooperatives and enterprises. Commercial societies represent or include commercial organizations with their social capital consisting of founders shareholdings, which during its existence have the quality of the members of the entity.

Reorganization of the commercial societies is an important legal aspect, which is extensively used in the civil circuit. Institute of reorganization is in continuous development, being found in the normative acts regarding this process.

European Union pays special attention to the course social-economical development of the European Community, approving a series of normative acts that are meant to drive correctly the development of the entities' activities, in the Directive 2005/56 CE is reflected the phenomenon of the cross-border merger of limited liability companies. The domain of application covers all the limited liability companies incorporated in conformity with the law of a country of the European Union, and which have their registered office or their main place of business in the European Union, which the condition that at least two of them are governed by the law of a different country.

Keywords: Legal entity, commercial society, reorganization, fusion, dismemberment.

REZUMAT

Persoanele juridice cu scop lucrativ includ societățile comerciale, cooperativele și întreprinderile. Societățile comerciale[1], reprezintă sau includ organizațiile comerciale cu capital social constituit din contul participațiilor fondatorilor acestor societăți comerciale, care pe parcursul existenței acestora au calitatea de membri ai entității date.

Reorganizarea societăților comerciale reprezintă un aspect legal important, care este folosit pe larg în circuitul civil. Institutul reorganizării se află în dezvoltare continuă, regăsindu-se în actele normative referitoare la acest proces.

Uniunea Europeană acordă o atenție deosebită cursului de dezvoltare social-economică a comunității europene, aprobând în ansamblu un șir de acte normative ce au menirea de a direcționa corect desfășurarea activității entităților. În Directiva 2005/56 CE este oglindit fenomenul de fuziune transfrontalieră al societăților comerciale pe acțiuni. Domeniul de aplicare cuprinde toate societățile comerciale pe acțiuni constituite în conformitate cu dreptul unei țări a Uniunii Europene, și care își au sediul social sau sediul principal în Uniunea Europeană, cu condiția ca cel puțin două dintre ele să fie reglementate de dreptul unor țări diferite.

Cuvinte cheie: persoană juridică, societate comercială, reorganizare, fuziune, dezmembrare.

Anumite tipuri de societăți sunt excluse, precum organismele de plasament colectiv în valori mobiliare (OPCVM) sau fondurile mutuale.

Directiva 2005/56[2] stabilește procedurile pentru fuziunile transfrontaliere, inclusiv:

- proiectul comun de fuziune, cum ar fi, denumirea și sediile sociale ale societăților care fuzionează și cele propuse pentru societatea care rezultă în urma fuziunii, inclusiv publicarea proiectului de fuziune;
- pregătirea de către conducerea societăților care fuzionează a unui raport, o dare de seamă, care să explice aspectele economice și juridice și impactul fuziunii propuse atât în avantajul membrilor, cât și în cel al angajaților;
- pregătirea unui raport de către un expert independent cu privire la implicațiile fuziunii;

- aprobarea de către adunarea generală a societăților care fuzionează a proiectului comun de fuziune.

Fiecare țară membră a Uniunii Europene trebuie să desemneze o autoritate competentă și să emită un certificat prealabil fuziunii, care să confirme îndeplinirea corectă a formalităților predecesoare fuziunii și să verifice legalitatea fuziunii rezultate.

Dreptul țării UE care reglementează societatea care rezultă în urma fuziunii stabilește data intrării în vigoare a fuziunii. Registrul (registrul se referă la organismul național, de exemplu registrul societăților comerciale, la care fiecare dintre societățile care fuzionează trebuie să depună documente), societății care rezultă în urma fuziunii trebuie să notifice fără întârziere registrele celorlalte societăți implicate cu privire la faptul că fuziunea transfrontalieră s-a produs.

În urma reorganizării date se produc un șir de consecințe pentru entitățile care fuzionează. Printre efectele fuziunii transfrontaliere se numără:

- societățile fuzionate (absorbite) își încetează existența;
- transferul tuturor activelor și pasivelor societăților care fuzionează către noua societate care rezultă în urma fuziunii;
- asociații societăților care fuzionează devin asociați ai noii societăți care rezultă în urma fuziunii;

În ceea ce privește drepturile de participare ale salariaților, principiul general este cel al aplicării dreptului intern care reglementează societatea care rezultă în urma fuziunii transfrontaliere. În scopul stabilirii nivelului de participare a salariaților la societățile respective care fuzionează, ar trebui să se țină seama și de proporția reprezentanților salariaților în cadrul membrilor grupului de conducere care gestionează unitățile, având ca sarcină atingerea obiectivelor de profit ale societăților, cu condiția existenței unei reprezentări a salariaților.

Ca o excepție de la acest principiu general, principii și proceduri foarte apropiate de cele referitoare la participarea salariaților stabilite în Statutul Societății Europene [3], se aplică dacă sunt îndeplinite anumite condiții specifice [4]. Aceste condiții includ, de exemplu, ca cel puțin una dintre societățile care fuzionează să aibă un număr mediu de salariați mai mare de 500 și să funcționeze pe baza unui sistem de participare a salariaților. Statutul societății europene a fost adoptat în 2001 și a intrat în vigoare în 2004, la aproximativ 30 de ani de la propunerea inițială a Comisiei. Regulamentul (CE) nr. 2157/2001 care i-a pus bazele (Regulamentul SE) a fost completat de Directiva nr. 2001/86/CE (Directiva SE) de stabilire a normelor în ceea ce privește implicarea lucrătorilor în SE, recunoscând astfel locul și rolul acestora în întreprindere. Prin înființarea acestei structuri, UE a facilitat funcționarea societăților care doresc să își extindă activitatea la nivel comunitar.

Dar prima directivă a Consiliului (Directiva 68/151/CEE din 9 martie 1968, modificată prin Directiva 2003/58/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 15 iulie 2003) a avut ca scop să faciliteze și să accelereze accesul publicului la informațiile referitoare la societăți, simplificând în același timp obligațiile de comunicare a informațiilor impuse societăților. O a doua directivă a Consiliului (Directiva 77/91/CEE din 13 decembrie 1976) se referea doar la societățile comerciale pe acțiuni; constituirea acestor societăți necesită un capital social minim, cere prezintă o garanție pentru creditori și o compensație pentru responsabilitatea limitată a asociaților. Se prevedeau, de asemenea, cerințe minime privind conținutul oricărui act constitutiv al unei societăți pe acțiuni. În vederea simplificării modalităților de înființare a societăților comerciale pe acțiuni și a păstrării și modificării capitalului acestora, Directiva 77/91/CEE a fost modificată prin Directiva 2006/68/CE.

Societățile europene se pot înființa în România de la sfârșitul lunii aprilie 2008. Sunt patru moduri în care se pot constitui societățile europene: fuziune, holding, filială și transformare. Capitalul social al unei societăți europene este de minim 120.000 de euro sau echivalentul în moneda națională. Societățile europene pot fi numai societăți pe acțiuni, indiferent de forma firmelor care participa la constituirea lor. Avantajele societăților europene sunt înlăturarea barierelor din comerț, adaptarea structurilor de producție la dimensiunea comunitară și faptul că societățile din diferite state membre pot fuziona, ceea ce le crește potențialul economic.

Functionarea societăților europene presupune prevederile legale care se conțin în Directivele Ue, Regulamentele UE, Statutului Societății Europene și alte acte normative care vizează funcționalitatea entităților comerciale din diferite state membre ale Uniunii Europene.

Societățile europene pot fi doar societăți pe acțiuni, indiferent de forma firmelor care participa la constituirea lor. Denumirea unei societăți europene este precedată sau urmată de abrevierea SE, fără ca organizațiile care au deja această inițială în nume să fie obligate să o schimbe. Un stat membru poate impune societății europene înregistrate pe teritoriul său obligația de a-și amplasa administrația centrală și sediul social în același loc. Din punct de vedere fiscal, societățile europene i se aplică regulile statului unde are sediul social. În cazul României, societatea europeană este considerată platitor de impozit pe profit, care în perspectivă, ar fi de dorit la nivel european schimbarea acestei situații - adică impozitarea să se facă direct la nivel european.

Avantajele societăților europene sunt: înlăturarea barierelor din comerț, adaptarea structurilor de producție la dimensiunea comunitară și faptul că societățile din diferite state membre pot fuziona, ceea ce le crește potențialul economic.

Principalul avantaj al unei SE este acela că sediul social al unei astfel de societăți poate fi transferat din statul membru în care a fost înmatriculată în alt stat membru. Un astfel de transfer nu constă într-o <desființare> a societății sau în crearea unei noi persoane juridice, așa cum este nevoie în cazul unei societăți naționale care dorește să facă o astfel de operațiune.

Un alt avantaj al societății europene este crearea și administrarea unor societăți care posedă o dimensiune europeană, fără constrângerile rezultate din disparitatea și din aplicarea teritorială limitată a dreptului intern privind societățile comerciale.

Faptul că o firmă cu sediul social și administrația centrală pe teritoriul CE se poate transforma într-o societate europeană fără să intre în lichidare este un alt avantaj și faptul că salariaților le este garantat dreptul de a se implica în problemele și deciziile care afectează viața societății europene.

Dezavantajele societăților europene constau în următoarele: Un dezavantaj al societăților europene este că acestea sunt structuri corporative speciale, care pot fi abordate numai în anumite condiții. În prezent, regimul juridic aplicabil oferă un cadru instituțional care însă nu reglementează o SE unică și care nu este potrivit decât pentru mari grupuri corporatiste. Este evident că în acest moment există un număr foarte mic de antreprenori români cu o anvergură care să îi pună în poziția de a constitui și administra o SE.

La nivelul instituțional al fiecărui stat membru pot apărea o serie de dezavantaje funcționale cauzate de lipsa unei coordonări legislative și instituționale adecvate cu legislația europeană, ceea ce face imposibil să se realizeze scopul pentru care a fost înființată o societate europeană. Aceste dezavantaje pot fi înlăturate sau minimalizate, dacă statul membru nou integrat își formează cât mai curând un cadru legislativ și instituțional în acord cu legislația europeană, astfel încât societatea europeană să nu rămână un deziderat.

Deși ideea societăților europene datează încă din anul 1970, când Comisia Europeană a prezentat o propunere de creare a unui cadru juridic pentru o SE, societatea europeană este departe de obiectivele inițiale ale unui statut autonom dirijat de o legislație unică. Prin urmare, funcționarea practică este deficicientă, iar legislația nu este încă uniformă și depinde de particularitățile legislațiilor naționale.

Ea mai spune că în toamna anului trecut se aprecia, în cadrul Parlamentului European, că ideea nu a produs rezultatele așteptate și nu mai mult de 100 de societăți s-au transformat în societate europeană.

O Societate Europeană se poate constitui pe teritoriul comunității europene sub forma unei societăți anonime europene (Societas Europae) în conformitate cu prevederile Regulamentului. Societatea Europeană are personalitate juridică, iar capitalul acesteia se împarte în acțiuni. Constituirea unei Societăți Europene se face în conformitate cu legea societăților comerciale din statul în care aceasta are stabilit sediul social și dobândește personalitate juridică la momentul înmatriculării. Concret, Regulamentul menționează patru ipoteze pentru constituirea Societății Europene: - fuzionarea a două Societăți pe acțiuni (anonime) având sediul social și administrația centrală în cadrul Comunității, dacă cel puțin două dintre ele sunt reglementate de dreptul unor state membre diferite; - constituirea unei societăți de tip holding la inițiativa unor societăți anonime sau

cu raspundere limitata, avand sediul social si administratia centrala pe teritoriul comunitar si care sunt situate in cel putin doua state membre diferite sau care detin de cel putin doi ani o filiala reglementata de dreptul unui alt stat membru sau o sucursala situata pe teritoriul altui stat membru; - constituirea unei filiale comune de catre societati avand sediul social si administratia centrala pe teritoriul comunitar si care sunt situate in cel putin doua state membre diferite sau care detin de cel putin doi ani o filiala reglementata de dreptul unui alt stat membru sau o sucursala situata pe teritoriul altui stat membru; - posibilitatea oferita unei societati anonime care poseda o filiala in alt stat membru de cel putin doi ani, de a se transforma in Societate Europeana.

După cum am menționat anterior, Regulamentul 2.157/ 2001[5] privind Societatea Europeana in vigoare inca din 2004, isi propune stabilirea unui cadru juridic care sa permita societatilor comerciale constituite in state membre diferite ale Uniunii Europene sa fuzioneze sau sa formeze holdinguri ori filiale comune intr-un mod mai rapid, evitandu-se obstacolele inerente diferitelor sisteme juridice nationale. Aplicarea Regulamentului este strans legata de Directiva 2001/86 [6]a Consiliului European de completare a statutului Societatii Europene, in ceea ce priveste implicarea lucratorilor in deciziile Societatii Europene. Interesant este ca aceasta societate va fi inmatriculata doar daca respecta prevederile Directivei, respectiv doar dupa incheierea unui acord privind modalitatile de implicare a lucratorilor in sensul prevederilor Directivei 2001/86/CE).

O Societate Europeana se poate constitui pe teritoriul comunitatii europene sub forma unei societati anonime europene (Societas Europae) in conformitate cu prevederile Regulamentului. Societatea Europeana are personalitate juridica, iar capitalul acesteia se imparte in actiuni. Constituirea unei Societati Europene se face in conformitate cu legea societatilor comerciale din statul in care aceasta are stabilit sediul social si dobandeste personalitate juridica la momentul inmatricularii. Concret, Regulamentul mentioneaza patru ipoteze pentru constituirea Societatii Europene: - fuzionarea a doua Societati pe actiuni (anonime) avand sediul social si administratia centrala in cadrul Comunitatii, daca cel putin doua dintre ele sunt reglementate de dreptul unor state membre diferite; - constituirea unei societati de tip holding la initiativa unor societati anonime sau cu raspundere limitata, avand sediul social si administratia centrala pe teritoriul comunitar si care sunt situate in cel putin doua state membre diferite sau care detin de cel putin doi ani o filiala reglementata de dreptul unui alt stat membru sau o sucursala situata pe teritoriul altui stat membru; - constituirea unei filiale comune de catre societati avand sediul social si administratia centrala pe teritoriul comunitar si care sunt situate in cel putin doua state membre diferite sau care detin de cel putin doi ani o filiala reglementata de dreptul unui alt stat membru sau o sucursala situata pe teritoriul altui stat membru; - posibilitatea oferita unei societati anonime care poseda o filiala in alt stat membru de cel putin doi ani, de a se transforma in Societate Europeana.

Deoarece, Regulamentul prevede si capitalul social minim pentru aceasta societate, care se exprima in euro si trebuie sa fie de cel putin 120.000 de euro, legislatia unui stat membru care prevede un capital subscris mai mare pentru societatile care desfasoara anumite tipuri de activitati se aplica Societatii Europene cu sediul social in statul membru in cauza.

Un moment foarte important este și faptul că, denumirea unei Societati Europene trebuie sa includa la inceput sau la sfarsit abrevierea „SE“, aceasta abreviere fiind rezervata exclusiv societatilor europene, exceptand de la aceasta regula persoanele juridice înmatriculate înainte de adoptarea Regulamentului. O Societate Europeana are posibilitatea de a-si transfera sediul social in alt stat membru prin parcurgerea: - organele de conducere a societatii trebuie sa elaboreze si sa publice un proiect de transfer. Proiectul trebuie sa faca mentiune despre denumirea societatii, sediul social si numarul de inregistrare actual al acesteia, precum si alte elemente ca: sediul social preconizat, statutul Societatii Europene, calendarul transferului etc.; - mai apoi, organele de conducere ale societatii trebuie sa intocmeasca un raport avand ca obiect consecintele juridice si economice ale transferului sediului social fata de actionari, creditorii si lucratori; - actionarii si creditorii societatii trebuie sa se pronunte asupra transferului sediului social cu minimum o luna inainte de convocarea Adunarii Generale care se va pronunta asupra transferului.

Acestia au dreptul sa examineze proiectul de transfer, precum si raportul intocmit de organele de conducere ale societatii, si, la cerere, sa obtina gratuit copii ale acestor documente. - adoptarea de catre Adunarea Generala a unei decizii de transfer al sediului social intr-un termen ce nu poate fi mai mic de doua luni de la publicarea proiectului de transfer; - eliberarea de catre instanta, biroul

notarial sau alta autoritate competenta a unui certificat care sa ateste incheierea formalitatilor prealabile transferului sediului social; - noua inmatriculare a sediului social al Societatii Europene; - publicarea noii inmatriculari a sediului social, precum si a radierii fostului sediu social. La data publicarii noii inmatriculari a Societatii Europene, noul sediu social al acesteia devine opozabil tertilor. O Societate Europeana impotriva careia s-a initiat o procedura de dizolvare, lichidare, insolvabilitate sau incetare de plati sau alte proceduri similare nu-si poate transfera sediul social.

Regulamentul prevede ca o societate are ca organ suprem de conducere Adunarea Generala a Actionarilor, iar specificul celorlalte organe de conducere ale Societatii Europene difera dupa cum aceasta adopta un sistem dualist sau un sistem monist de administrare. Sistemul dualist de administrare, adoptat intr-un final si in legislatia romana, prevede un organ de conducere si un organ de supraveghere al organului de conducere. Specificul sistemului dualist presupune numirea membrilor organului de conducere de catre organul de supraveghere al societatii. La randul lor, membrii organului de supraveghere sunt numiti de catre Adunarea Generala a Actionarilor. De asemenea, legislatia romana mentioneaza ca organului de supraveghere i se pot delega anumite atributii privind conducerea societatii. Sistemul monist de administrare presupune existenta doar a unui singur organ de administratie al societatii. Acest organ este format din cel putin 3 membri si se intruneste la intervale regulate de 3 luni.

Pentru a incuraja spiritul intreprinzatorilor din Comunitate, au fost create noi forme de entitati juridice de drept european: Societatea europeana, Gruparea europeana de interes economic si Societatea Cooperativa Europeana. Dar totusi, orice actionar care nu doreste de a ramine in componenta entitatii care urmeaza sa-si transfere sediula in alt stat are dreptul sa se retraga. Actionarii care nu au votat in favoarea hotararii adunarii generale prin care a fost aprobat transferul sediului intr-un alt stat membru au dreptul de a se retrage din societate si de a solicita cumpararea actiunilor lor de catre societate. Dreptul de retragere poate fi exercitat in termen de 30 de zile de la data adoptarii hotararii adunarii generale. Actionarii vor depune la sediul societatii, alaturi de declaratia scrisa de retragere, actiunile pe care le posedea sau, dupa caz, certificatele de actionar. Pretul platit de societate pentru actiunile celui ce exercita dreptul de retragere va fi stabilit de un expert autorizat independent, ca valoare medie ce rezulta din aplicarea a cel putin doua metode de evaluare recunoscute de legislatia in vigoare la data evaluarii. Expertul este numit de judecatorul delegat, in conformitate cu dispozitiile legale, iar costurile de evaluare vor fi suportate de societate. Judecatorul-delegat, ulterior verificarii legalitatii transferului, pronunta o incheiere ce atesta indeplinirea conditiilor prevazute de art. 3-5 din prezenta lege [7] si a celor prevazute de art. 8 din Regulamentul Consiliului (CE) nr. 2.157/2001. Ulterior radierii societatii europene transferate, [oficiul registrului comertului](#) va comunica [Jurnalului Uniunii Europene](#), pe cheltuiuala societatii, un anunt privind radierea societatii din registrul comertului din Romania ca urmare a transferului sediului acestuia intr-un alt stat membru.

Bibliografie:

1. Codul civil al Republicii Moldova Nr.1107 din 06.06.2002, publicat: 22.06.2002 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 82-86, art Nr: 661, (art. 106).
2. Directiva 2005/56.CE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 octombrie 2005, privind fuziunile transfrontaliere ale societăților comerciale pe acțiuni.
3. Regulamentul Consiliului Europei nr. 2157/2001 al Consiliului din 8 octombrie 2001 privind statutul societății europene (SE).
4. Directiva 2001/86/CE a Consiliului din 8 octombrie 2001 de completare a statutului societății europene în ceea ce privește implicarea lucrătorilor.
5. Regulamentul Consiliului Europei nr. 2157/2001 al Consiliului din 8 octombrie 2001 privind statutul societății europene (SE).
6. Directiva 2001/86/CE a Consiliului din 8 octombrie 2001 de completare a statutului societății europene în ceea ce privește implicarea lucrătorilor.
7. Legea 31/1990, privind societățile comerciale, publicată în Monitorul Oficial nr. 126-127 din 17 noiembrie 1990.

Bun de tipar: 12.05.2016. Tirajul 100ex.
Coli de autor 22. Coli de tipar conv.25,19 . Format A4
Centru editorial Universitatea de Studii Europene din Moldova